

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

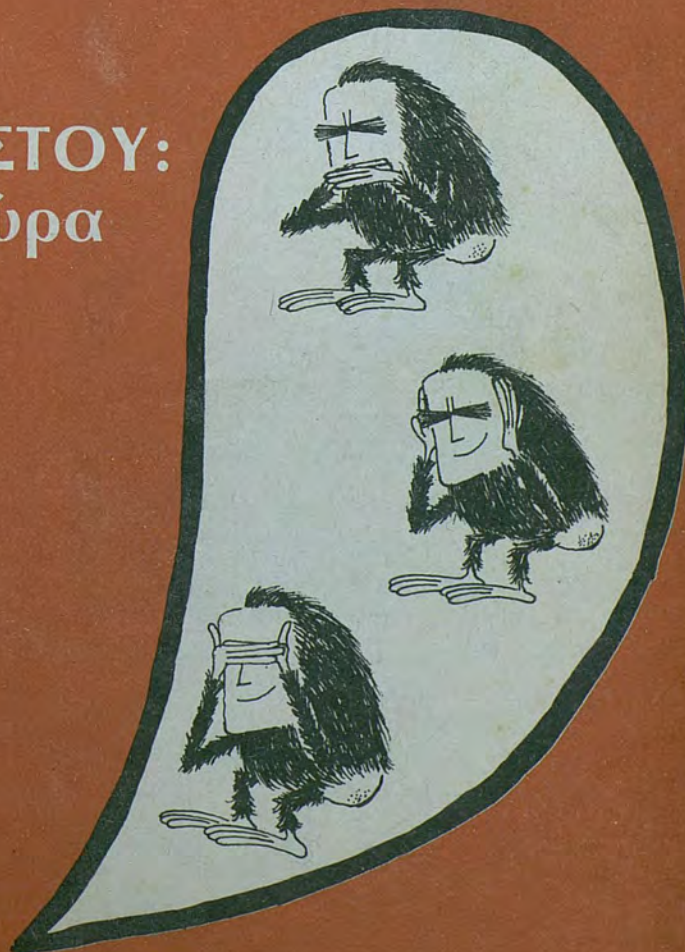
αντι

- ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ: Πανόραμα τῶν πολιτικῶν δυνάμεων

- ΝΕΑ ΤΑΞΗ-4η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ: Πλοκάμια σ' ὅλη τὴ χώρα

- Κ. Βεργόπουλος: Νεοελληνικὴ ἱστορία καὶ ἰδεολογία

άντι 20

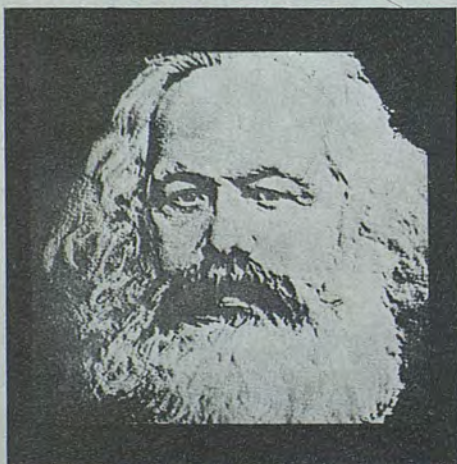
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κύριο άρθρο	3	Χ. ΡΙΧΤΕΡ: Μια προσπάθεια επιστημονικής	26
Αντίλογος	4	Θεώρησης της εθνικής μας αντίστασης (γ')	
Σχόλια	5	ΜΑΡΙΝΟΥ ΒΛΕΣΣΑ: Μιά βαθιά ματιά	
Γύρω απ' τη δική μας σκοπιά	6	στην Πορτογαλική επανάσταση	29
Νέα Τάξη - 4η Αυγούστου	7	Κ. ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΥ: Νεοελληνική ιστορία	
ΑΡΙΣΤ. ΡΩΜΑΝΟΥ: Σημειώσεις απ' αφορμή		και ιδεολογία	36
την πορεία της 21.4.75	10	Α.Θ. ΚΟΛΤΣΙΔΟΠΟΥΛΟΥ: Το Φοιτητικό Θέατρο	42
ΑΡΗ ΦΑΚΙΝΟΥ: Έργα και ημέραι		ΜΑΝΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ: Ντίνος Μιχαλόπουλος	43
κ. Γκέρτσου και υιού	12	Χ. ΞΑΝΘΟΥΔΑΚΗ: Μουσικά βιβλία-βοηθήματα	44
ΠΛΟΥΤΗ ΣΕΡΒΑ: Το Κυπριακό σε σταυροδρόμι	14	ΠΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ: Κ.Ο.Α., Οι κυριότερες	
ΑΛ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ: Αντινομίες		συναυλίες του Α' τριμήνου του 1975	45
της Κυπριακής Αριστεράς	15	ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΡΑ ΒΕΛΑ: Η «Ανεπισημη» Τέχνη	
Δ. ΔΕΨΗ: Ο Στρατός, ή καθαρή, οι κληρωτοί	18	στην Ε.Σ.Σ.Δ.	46
Αντιμαθήματα: Αυτοοργάνωση στη βάση	21	Α.Γ. ΞΥΔΗ: Εικαστικό Χρονικό	48
ΧΡ. ΚΑΡΑΝΙΚΑ: Η σημερινή οικονομική κρίση	23	Γ. ΓΚΡΙΤΣΗ - ΜΙΛΛΙΞ: Για τον Κύπριο	
		λαϊκό ζωγράφο Μ. Κάσιαλο	51
		Ν. ΠΑΝΝΑΔΑΚΗ: Βιβλιοπαρουσίαση	52
		Επιστολές	53

Κάθε ένυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική γνώμη του συγγραφέα του. Μόνο το κύριο άρθρο και τα σχόλια εκφράζουν τη γνώμη του περιοδικού, ή οποιοδήποτε άλλο κείμενο που είναι ανώνυμο ή υπογράφεται από το ΑΝΤΙ.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: άπλη εξαμήνη δρ. 260, αεροπορική δρ. 300, άπλη ετήσια δρ. 520, αεροπορική δρ. 600. Για μαθητές - σπουδαστές έκπτωση 15% ● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ: Ευρώπη - Μεσογειακές χώρες δρ. 750, Νοτ. Αφρική - Κεντρ. Ασία δρ. 850, Η.Π.Α. - Καναδά - Ανατ. Ασία δρ. 1.000, Αυστραλία - Ωκεανία δρ. 1.400 ● Εμβάσματα - Επιταγές: ΧΡΗΣΤΟΝ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΝ, Δημοχάρους 62, Τ.Τ. 601 - ΑΘΗΝΑΙ ● ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: Δρ. 20

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Χ. ΜΑΡΚΟΥΖΕ
Σοβιετικός
Μαρξισμός

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΗ

Διατίθεται σε όλα τα βιβλιοπωλεία
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ
Πανεπιστημίου 39, τηλ. 32.46.633

Κεντρική διάθεση για τα βιβλιοπωλεία Βορείου Ελλάδος:
Βιβλιοπωλείο «ΞΕΝΟΣ ΤΥΠΟΣ» Ν. Κοτζιάς και Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279-720, Θεσσαλονίκη

αντι

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

...ΤΩΝ ΑΦΑΝΩΝ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ ΑΠΟ ΣΤΙΧΟΥΣ, ΣΤΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΜΗΛΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΙΝΚΙΟΥ ΑΛΟΥ
ΣΤΟ ΠΕΡΙΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΝΗΜΟΝΟΣΤΟΙ ΤΩΝ ΔΕΙΛΑΤΕΣΤΕΣΤΟΥ

ΔρΧ. 250

Κεντρική διάθεση του ΑΝΤΙ, για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ
Βιβλιοπωλείο «δέντρο», Χαρ. Τρικούπη 13, τηλ. 606-393

ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ - ΦΑΝΤΑΣΙΑ - ΤΟΛΜΗ

Ἡ ὥρα τῆς κρίσης πλησιάζει. Ὅλοταχῶς. Καὶ δὲν θὰ ἀπέχει ἴσως πολὺ ἀπὸ τῆς Διάσκεψης τῶν πρωθυπουργῶν τοῦ ΝΑΤΟ, στὶς Βρυξέλλες. Στὴν ὁποία, δυστυχῶς, ὁ κ. Καραμανλῆς ἀποφάσισε νὰ συμμετάσχει, παρὰ κάθε λογικῇ. Καὶ στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ποὺ «δὲν μπορεῖ νὰ μασάει τσικλά καὶ ταυτόχρονα νὰ περπατάει», θὰ ἀσκήσῃ διπλὴ πίεση ἐπάνω του: τὴ συναντηθεῖ μὲ τὸν κ. Ντεμιρέλ καί, «φυσικά», νὰ δείξῃ «διαλλακτικότητα». Ποὺ σημαίνει, νὰ προχωρήσῃ σὲ σημαντικὲς καὶ ἀνεπιτρεπτεῖς γιὰ τὴν ἐλληνικὴ πλευρὰ παραχωρήσεις, τουλάχιστον στὸ Κυπριακὸ – ἀλλὰ καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτό.

Ἡ ἀμερικανοτουρκικὴ μεθοδολογία – μὲ τὴν ὁποία δὲν φαίνεται νὰ διαφωνοῦν οὔτε οἱ στρατοκράτες τοῦ NATO οὔτε καὶ οἱ Ἀγγλοὶ Ἑργατικοί – εἶναι ἀπλή. Στηρίζεται στὴ μεθοδευμένη κλιμάκωση τῶν διεκδικήσεων καὶ τῶν προκλήσεων. Δηλαδή, στὴ δημιουργία ἐκείνου τοῦ διπλωματικοῦ κλίματος καὶ ἐκείνων τῶν προσχημάτων – ὁσοδήποτε διαφανῶν – ποὺ θὰ ἐπιτρέψουν στὸ μικρὸ ἑταῖρο τῆς ἀνιέρης συμμαχίας νὰ ἐξαπολύσει ἐπίθεση, ἂν ἡ ἐλληνικὴ πλευρὰ δὲν ὑποχωρήσει. Νὰ ἐξαπολύσει ἐπίθεση προτοῦ, ὅπως ἐλπίζει, προλάβει ἡ Ἑλλάδα νὰ ὁλοκληρώσει τὰ μέτρα ποὺ θὰ ἀνέτρεπαν τὴν ἀπὸ χρόνια προετοιμασμένη στρατιωτικὴ τοῦ ὑπεροπλία.

Γι' αυτό ακριβώς ό κ. Ντεκτάς ανέτρεψε στη Λευκωσία τὰ όσα κατευναστικά είπε στη Γενεύη. Γι' αυτό ό κ. Ντεμιρέλ έκανε τίς γνωστές προκλητικές και ιταμές δηλώσεις του στη «Μόντ». Γι' αυτό οί στρατοκράτες τής "Άγκυρας έμπόδισαν κάθε ύποχωρητικότητα του κ. Ντεμιρέλ», όσο βρισκόταν στην "Άγκυρα ό θεωρητικός τής «πυρκαγιάς» κ. Κίσιινγκερ. Γι' αυτό, τέλος, τὰ τουρκικά άεροπλάνα έξακολουθούν νά παραβιάζουν συστηματικά τόν ελληνικό έναέριο χώρο, ενώ τò πιστό στις άμερικανικές «πηγές» του «Άσσοσιέιτεντ Πρές» μεταδίδει άδιάντροπα ότι έγκυροι άμερικανικοί κύκλοι «άνησυχούν ότι ή όχύρωση τών νησιών του Αιγαίου από τούς Έλληνες θά θεωρηθεί σαν πρόκληση από τήν "Άγκυρα».

Φανταζόμαστε ότι ο κ. Καραμανλής τὰ γνωρίζει ὅλα αὐτὰ τόσο καλὰ ὅσο τὰ γνωρίζουμε καὶ ἐμεῖς. Καὶ ἐλπίζουμε νὰ ἔχει καταλάβει ὅτι κάθε ἀπὸ μέρους τοῦ ἐπίδειξη ἀβεβαιότητας, δισταγμοῦ καὶ ἀμφιπάλαντες ἀνοίγει περισσότερο τὴν ὁρὴν τῆς ἄλλης πλευρᾶς. "Ὅπως ἐλπίζουμε νὰ ἔχει καταλάβει ὅτι ἐκεῖνο ποῦ χρειάζεται εἶναι ἡ ἐπίδειξη σταθερότητας καὶ ἡρεμίας ἀποφασιστικότητας. Καθὼς, ἐπίσης, καὶ φαντασίας καὶ τόλμης κατὰ τὴν ἀναζήτησιν στηριγμάτων γιὰ μιὰν ἔστω καὶ μερικὰ ἀνεξαρτοποιημένη ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Φαντασίας καὶ τόλμης ποῦ θὰ ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξει κατὰ τὶς ἐπισκέψεις του στὸ Βουκουρέστι, στὸ Βελιγράδι, ἀλλὰ – σύντομα, ἐλπίζουμε – καὶ σὲ ἄλλες πρωτεύουσες τῆς περιοχῆς.

Τέλος, θέλουμε να ελπίζουμε – η, έστω, εύχόμαστε – να έχει καταλάβει ο κ. Καραμανλής ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση εξωτερικών πιέσεων και η ανάπτυξη ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής προϋποθέτουν σοβαρές αλλαγές στο έσωτερικό μέτωπο. Άλλαχες που άρχίζουν από την έκκαθαρση των πολλαπλών εστίων άνωμαλίας που απειλούν τη δημοκρατική νομιμότητα και την ψυχική γαλήνη και ενότητα του ελληνικού λαού, που θα κληθεί να αναλάβει το βάρος της απόκρουσης της εξωτερικής απειλής. Έκκαθάριση που έχει καθυστερήσει επικίνδυνα. Πολύ επικίνδυνα.

ΜΕΡΕΣ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΑΝΗΣΥΧΙΩΝ

Δεκαπενθήμερο ανήσυχο. Για πολλαπλούς λόγους.

Πρώτα από όλα εξαιτίας της κλιμάκωσης της αστυνόμευσης της πολιτικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. Που εκδηλώθηκε όχι μόνο με τη συστηματική πιά – θεσμοποιημένη, θά λέγαμε – απαγόρευση κάθε συγκέντρωσης σε άνοιχτο χώρο, ή με τα προκλητικά θλιβερά γεγονότα της Θεσσαλονίκης, όπου αγνοήθηκε και αυτή ακόμα η εισαγγελική αρχή, όπως τουλάχιστον αναφέρουν δημοσιογραφικές πληροφορίες. Άλλα και με το βάνουσο τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιστηκε η άπεργία των μαθητριών της Σχολής Μαιών, ή άπεργία στην Ι.Τ.Τ. και ή δίκη των έξι νεαρών άριστεριστών στο Πρωτοδικείο της Αθήνας, με πρόσχημα την οποία κινητοποιήθηκε και πάλι σε έπιδεδο προκλητικής επίδειξης έτοιμότητας για σύγκρουση ή Άστυνομία της Αθήνας. Καθώς και με την προσβλητική για τη νοημοσύνη της κοινής γνώμης απάντηση του Υπουργείου Δ.Τ. στις κατηγορίες ότι προωθήθηκαν σε καίριες θέσεις της Χωροφυλακής άδίστακτοι ύμνητες της Έφταετίας ή και με την ανακοίνωση της Χωροφυλακής για τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης.

Έπειτα, εξαιτίας του επιθετικού τρόπου με τον οποίο ή κυβερνητική πλειοψηφία προχωρεί στην ψήφιση των επίμαχων άρθρων του Συντάγματος. Και ό οποίος εξανάγκασε την Άντιπολίτευση να άποχωρήσει από τις εργασίες της Βουλής. Για να δείξει, έτσι, ότι την ευθύνη για τον βαθύτατο αντιλαϊκό και αντιδημοκρατικό χαρακτήρα αυτών των επίμαχων άρθρων την έχει άποκλειστικά ή «Ν.Δ.». Η οποία, κάτω από τη συστηματική και άδιάλλακτη πίεση της δεξιάς της πτέρυγας, κατολισθαίνει ταχύτατα προς την αντιδραστική νοοτροπία της προδικατορικής Ε.Ρ.Ε.

κοινή προειδοποίηση

Όλα αυτά – και πολλά άλλα που εξακολουθεί να άγνοει ή κοινή γνώμη – όδήγησαν σε μια ενδιαφέρουσα επίδειξη συμπο-

ρευσης μερίδας, του συνόλου σχεδόν, της Άντιπολίτευσης και μερίδας – της καλούμενης «φωτισμένης Δεξιάς» – της Ν.Δ., που εκδηλώθηκε με δύο άρθρα της «Αυγής» (Κυριακή, 18.5.75 και Τετάρτη, 21.5.75), με τις γνωστές δηλώσεις του «Άρχηγου» του ΠΑΣΟΚ κ. Ά. Παπανδρέου (στις 20 και συμπληρωματικά στις 21.5.75) και με άρθρο της «Καθημερινής». Στο όποιο άρθρο, άφου εκτίθενται τα στοιχεία που τείνουν στη δημιουργία άτιμόσφαιρας άνησυχίας, τονίζεται ότι «ή έπαγρύπνηση και ή πρόληψη δεν βλάπτουν». Για να προστεθεί: «Τόσο μάλλον καθ' όσον οι έπιβουλευόμενοι τα συμφέροντα του έλληνισμού και έποφθαλμούντες τον έλληνικό χώρο άφ' ενός μόν βλέπουν με κακό μάτι την άπαγκίστρωση της χώρας μας από την ύποπτεία και τα άνοιγματα» προς την Εύρώπη και άλλες κατευθύνσεις, άφ' έτέρου δε έπείγονται να εκβιάσουν μιάν ευνοϊκή γι' αυτούς «λύση» του Κυπριακού ίσως δε και του θέματος του Αιγαίου, τ ό ρ α (...). Άς έχουν, λοιπόν, γνώση οι φύλακες. Διότι οι χώρες σήμερα αλίσκονται «εκ των έσω», με εκμετάλλευση της ιδιοτελείας ή της καλοπροαίρετου άφελείας ώρισμένων στηριγμάτων της εξουσίας ...»

Που σημαίνει: ή άπειλή – άριστα συντονισμένη από «κάποιον» ήλεκτρονικό έγκέφαλο – Τουρκοαμερικανών, Ιωαννιδικών και μερίδας, τουλάχιστον, των βασιλοφρόνων, καθώς και «ώρισμένων στηριγμάτων της εξουσίας», είναι κάτι περισσότερο από ύπαρκτή. Τόσο ύπαρκτή, ώστε να όδηγει τόσο έτερόκλητα στοιχεία όπως ή «Αυγή», ό «Άρχηγός» του ΠΑΣΟΚ και ή «Καθημερινή» – στα όποια θά πρέπει να προσθέσουμε και το «Ριζοσπάστη», που άκολουθεί δειλά – να προειδοποιούν από κοινού, έστω και με την ιδιομορφία που επιβάλλει στο καθένα ή ιδιαίτερότητα του χώρου του.

Τί θά κάνει ό κ. Καραμανλής μπρός σ' αυτή την προειδοποίηση; Κανείς δεν τ ό ξέρει. Όμως, πολλά θά έξαρτηθούν από όσα θά συμβούν στα παρασκήνια της Διάσκεψης των Βρυξελλών. Και πολλά θά φανούν μετά τη Διάσκεψη αυτή – από το κατά πόσο, δηλαδή, ό πρωθυπουργός θά προχωρήσει ή όχι στο φημολογούμενο άνασχηματισμό της κυβέρνησής του και από τον καινούργιο συσχετισμό δυνάμεων που θά άποκαλύπτει ό άνασχηματισμός, αν βέβαια γίνει.

άλλαγή χαρακτήρα;

Έξ άλλου, ιδιαίτερη έντύπωση προκάλεσε τ ό γεγονός ότι με τις δηλώσεις του που προαναφέραμε ό Ά. Παπανδρέου άνοιξε τ ό δρόμο για μια πιθανή συμμετοχή του στην κυβέρνηση – και μάλλον όχι μόνο στην περίπτωση πολέμου με την Τουρκία. Πολλοί, συνδυάζοντας αυτό τ ό «άνοιγμα» με παλαιότερη δήλωση του Άρχηγού του ΠΑΣΟΚ προς την Κ.Ε. του κόμματος του, από την όποια διαφαίνεται ή προθυμία του να άναγνωρίσει την ύπαρξη έθνικής άστικής τάξης στην Ελλάδα (με τη μαρξιστική έννοια του όρου) και ή πρόθεσή του να είναι τ ό κόμμα του εκείνο που θά εκφράσει τη μεσαία άστική τάξη, για την όποια μίλησε προσεκτικώς, άναρωτιούνται μήπως βρισκόμαστε μπρός σε σοβαρές αλλαγές στο πολιτικό «ταμπλώ» της χώρας. Καί, φυσικά, οι ίδιοι τα συνδέουν όλα αυτά με την άνελέγη επίθεση που ό κ. Παπανδρέου και οι φίλοι του έξαπόλυσαν έναντιόν μερίδας του ΠΑΣΟΚ – εκείνης της μερίδας που πιστεύει ότι όλα αυτά, μαζί και με διάφορα άλλα, άποτελούν ή προοιωνίζουν βαθύτατη και άπαράδεκτη άλλαγή του χαρακτήρα του κινήματος.

συνεχίζονται οι κλονισμοί

Τέλος, στο δεκαπενθήμερο αυτό συνεχίστηκαν οι κλονισμοί στο έσωτερικό των κομμάτων της ευρύτερης Άριστεράς. Όπως φαίνεται: 1. Άπό τη συνεχιζόμενη καχυποψία στελεχών της νέας ΕΔΑ άπέναντι στο ΚΚΕ Έσ. – καχυποψία που άνοιχτά διατυπώνεται σε κείμενα των Ν.Ε. της ΕΔΑ Θεσσαλονίκης και Πάτρας. 2. Άπό τη μαζική άποχώρηση σοβαρού άριθμού στελεχών από την ΚΝΕ του ΚΚΕ. 3. Άπό τη διαγραφή από μέρους της ΠΑΣΠ δεκατριών στελεχών της που ήταν αντίθετα προς την έπιχειρούμενη από την ΠΑΣΠ (νεολαία του ΠΑΣΟΚ), αλλά και την ΚΝΕ, ούσιαστική κατάργηση της άυτονομίας του φοιτητικού χώρου.

Μαρο63.

18 ANTI ΚΕΙΜΕΝΑ

ή υπόβερ διυλαυλορείας λόγος

Μια
καινούργια
έπιμελημένη
και πλούσια
έκδοση
σκίτσων και κειμένων του Μπόστ από τ ό περιοδικό μας

Διατίθεται άπ' όλα τα βιβλιοπωλεία: Τιμή 70 δραχ.
Κεντρική διάθεση: Έκδοτες «ΠΑΕΙΑΣ» Πανεπιστημίου 34, τηλ. 3248630, 604086

αντι·θέσεις

ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΕΞΤΡΕΜΙΣΜΟΙ, ΛΟΙΠΟΝ;

Είναι πραγματικά εξοργιστική ή ανακοίνωση του Υπουργείου Δ.Τ. για τα επεισόδια της Θεσσαλονίκης. Για πολλούς λόγους. Άλλα και γιατί – όπως από καιρό είχαμε προειδοποιήσει – εισάγει επίσημα πια τη γνωστή «θεωρία των αντίθετων εξτρεμισμών», που τόσο πικρά πλήρωσε και πληρώνει η γειτονική Ιταλία.

Ρωτάμε, λοιπόν, όχι βέβαια και τον κ. Γκίκα και τους εκλεκτούς του, αλλά την κυβέρνηση στο σύνολό της: Το ΕΚΚΕ φταίει και πάλι; Μ' αυτή τη σκοτεινή θεωρία των «αντίθετων εξτρεμισμών» σκοπεύει να οικοδομήσει την εθνική σύμπνοια που απαιτούν οι ογκούμενες απειλές των «έξ ανάγκης συμμάχων» Τούρκων και των Αμερικανών «υπέρμαχων της ανεξαρτησίας και ελευθερίας των λαών»; Κατά τη γνώμη της την εθνική ένότητα, που τόσο συχνά επικαλείται, ιδιαίτερα στις «κρίσιμες στιγμές» που περνάμε, θα την επιτύχει μήπως με «την ήπιότερη μέθοδο της άπαιθ-σεως» για την οποία υπερηφανεύονται οι άνθρωποι του κ. Γκίκα και που λίγο έλειψε να καταλήξει σε λουτρό αίματος; Δεν της πέρασε από το νου ότι με τη βολική αυτή θεωρία των «αντίθετων εξτρεμισμών» και της «ήπιωτέρας μεθόδου της άπαιθσεως» από μέρους πάνοπλων αστυνομικών εισάγονται ξανά στην πολιτική ζωή και ένθαρρύνονται εκείνοι οι «μαθητευόμενοι μάγοι» που διαπρέπουν όχι μόνο στο εύγενές έργο της επιβολής ξενοκίνητων, φασιστικών δικτατοριών, αλλά και στο ακόμη ευγενέστερο έργο της εθνικής προδοσίας; Η Έφταετία, λοιπόν, τίποτα δεν τη διδάξει;

ΠΟΥ ΠΑΜΕ;

Η αστυνόμευση της πολιτικής ζωής της χώρας προχωρεί – μετά τα θλιβερά γεγονότα της 21 Απριλίου '75 – με ταχύτατο ρυθμό. Και με αδιάντροπη προκλητικότητα, χωρίς την παραμικρή ευαισθησία από μέρους του καλούμενου «δημοκρατικού» τμήματος της κυβέρνησης. Θα έλεγε, μάλιστα, κανείς ότι προχωρεί και με άδημονία: την άδημονία μερικών να δείξουν – και να πείσουν – ότι αισθάνονται πάντοτε περηφάνεια ακόμη και για τις πιο όδυνηρες στιγμές εκείνου του «δημοκρατικού» παρελθόντος που οδήγησε στη δικτατορία.

Αναφερόμαστε, φυσικά, στα γεγονότα που σημειώθηκαν στη Θεσσαλονίκη, στην επέτειο της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη. Δύσκολα θα μπορούσε να πιστέψει ο μέσος Έλληνας ότι οι φωτογραφίες των παραταγμένων με ειδική «πολεμική» εξάρτυση ροπαλοφόρων αστυνομικών πήρθαν σε πόλη της «ελευθέρης» και «δημοκρατικής» Ελλάδας. Και μοιραία το όλο σκηνικό – φασιστικής έμπνευσης και ξενόφερτο για την Ελλάδα – προκαλεί πικρότατους συνειρμούς, που μόνο βαθιές ανησυχίες μπορούν να προκαλέσουν στον ελληνικό λαό. Ιδιαίτερα μάλιστα αφού όλα αυτά συμβαίνουν την ώρα που κλιμακώνεται η εξωτερική πίεση που ολοφάνερα επιδιώκει μια καινούργια – τη χειρότερη, ίσως, στη νεότερη ιστορία μας – εθνική καταστροφή.

Ρωτάμε, λοιπόν: τη νοοτροπία και την πολιτική φιλοσοφία του κ. Γκίκα και των αντάξιων συνεργατών του τη συμμερίζεται ολόκληρη ή κυβέρνηση, την καλύπτει πράγματι ο πρωθυπουργός; Αν ναι, τότε ο δρόμος που διάλεξαν και κυβέρνηση και πρωθυπουργός μόνο σε συμφορές οδηγεί. Αν όχι, τότε δεν νομίζουν ότι ήρθε η στιγμή να αντιδράσουν – και μάλιστα με αποφασιστικότητα και πριν να είναι πολύ αργά για όλους;

ΠΑΡΑΜΕΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ;

Πρώτα ή Αθήνα – στις 21.4.75. Ύστερα ή Θεσσαλονίκη – στην επέτειο της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη. Όμοιο – και θλιβερά αποκρουστικό – το σκηνικό και στη δεύτερη. Άλλα με ένα πρόσθετο χαρακτηριστικό (ίσως γιατί τρώγοντας έρχεται ή όρεξη): η δράση των αστυνομικών – θηριωδία, θα ήταν ή ακριβολογία – εναντίον εκείνων που τιμούσαν τη μνήμη του Γρ. Λαμπράκη και καταδικάζαν το φασιστικής νοοτροπίας και μεθοδολογίας παρακράτος – δεν άρχισε καν με την τυπική, έστω, άδεια του εισαγγελέα.

Εύλογο, συνεπώς, το ερώτημα προς τους μεταϊουλιανούς κυβερνήτες μας: γι' αυτούς ή δημοκρατία θεμελιώνεται σε μιάν ανεξέλεγκτη από τη δικαιοσύνη, ουσιαστικά ασύδοτη αστυνομική επίθεση, κάθε φορά που ο λαός προσπαθεί – όπως έχει κάθε δικαίωμα, αλλά και χρεος – να εκφράσει την απέχθειά του για την ξενοδουλεία και τη νοοτροπία και μεθοδολογία του φασιστικού παρακράτους;

Καί, φυσικά, την απάντηση δεν την περιμένουμε από τον κ. Γκίκα. Τις αντιλήψεις του οποίου για τη «δημοκρατία» γνωρίζουμε πολύ καλά. Την περιμένουμε από τον πρωθυπουργό. Που πιστεύουμε ότι στην προκειμένη περίπτωση έπρεπε να δείξει ιδιαίτερη ευαισθησία.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Πάγια, λοιπόν, πολιτική της κυβέρνησης – ή μήπως και κάποιων πέρα και πάνω απ' αυτήν; – οι συνεχείς απαγορεύσεις των συγκεντρώσεων. Πάγια πολιτική – από τις 21.4.75 κι εδώ – ο συστηματικός εκφοβισμός των πολιτών (διάφοροι αστυνομικοί ζητούν τώρα από νομοταγείς πολίτες να τους «ένημερώσουν» για τον τόπο διαμονής τους τα τελευταία 35 χρόνια), ή με αστυνομικά μέσα διάλυση κάθε κοινωνικής συσπείρωσης γύρω από ζωτικά λαϊκά προβλήματα και ή συντριβή οποιασδήποτε προσπάθειας συμπά-ράστασης προς αγωνιζόμενες κοινωνικές ομάδες. Και για όποιον αμφιβάλλει ότι έτσι είναι, ή αστυνομία του κ. Γκίκα δεν χάνει την ευκαιρία να υπενθυμίζει πως διαθέτει αύρες, άντλίες, καπνογόνα, δακρυγόνα, ροπαλοφόρους και κάθε άλλο μέσο που ή σύγχρονη τεχνολογία και αστυνομική φαντασία βάζει στη διάθεση ενός «κράτους» που δομήθηκε για να μην κοκκινίζει εύκολα από ντροπή.

Σίγουρα, οι διάφοροι «φιλοι» και «σύμμαχοί» μας θα τριβουν τα χέρια τους από χαρά!

Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΜΑΙΩΝ

Η απεργία των μαιών υπήρξε ένα γεγονός με πολλές όψεις. Η ρίζα της απεργίας, που όπλισε με τέτοια αποφασιστικότητα τις απεργούς, βρίσκεται στο μεσαιωνικό χαρακτήρα όχι μόνο της διαβίωσής τους στη Σχολή, αλλά και στην οργάνωση και στο περιεχόμενο των σπουδών τους. Ο σκοταδισμός της διοίκησης της Σχολής είναι απλώς ή κορυφή της πυραμίδας μιας στο σύνολό της αντιδραστικής δομής, που με αγάπη φαιίνεται να προστατεύει ο αρμόδιος υπουργός. Σε επικουρία της διοίκησης αυτής ήρθε και ή αστυνομία του κ. Γκίκα. Πρωτοφανής υπήρξε ή αστυνόμευση του χώρου γύρω από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών και άπαράδεκτη ή συμπεριφορά των αστυνομικών στις απεργούς, σε δημοσιογράφους και σε συμπα-ρασάτες.

Μέσα απ' αυτές τις δυσκολίες και τις παγίδες που στήθηκαν στον αγώνα τους, ή νίκη των απεργών, καρπός της ενόθητας, της αποφασιστικότητας και της σωστής αξιο-ποίησης της συμπάραστας, ως είναι διδάγμα για κάθε κινητοποίηση.

ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΝΑΤΟ

Τις τελευταίες εβδομάδες οί σέ βάρος τής χώρας μας πιέσεις έχουν κλιμακωθεί επικίνδυνα. Χωρίς προσήματα πιά, Άμερικανοί, Τούρκοι καί Νατοϊκοί παράγοντες πιέζουν άπροσχημάτιστα καί με όλα τά μέσα όχι μόνο γιά νά μās έξαναγκάσουν σέ άπαράδεχτες ύποχωρήσεις στή διένεξη με τήν Τουρκία, αλλά καί γιά νά έπηρεάσουν άποφασιστικά τις έξωτερικής μας πολιτικής. Γιά όλους αυτούς τόν πείραμα στήν Ελλάδα, τόν πείραμα γιά μιá λιγότερο ή περισσότερη άνεξάρτητη έξωτερική πολιτική τής Αθήνας, πρέπει νά τελιώσει γρήγορα, πρίν δημιουργήσει καινούργιες καταστάσεις στήν εύφλεκτη περιοχή τής Ανατολικής Μεσογείου, πού άποτελεί σήμερα διεθνούς πεδίο πολλαπλών άναμετρήσεων.

Τώρα πού μπαίνει σέ έφαρμογή ένα πρόγραμμα επισκέψεων τού κ. Καραμανλή σέ διάφορες βαλκανικές πρωτεύουσες, πρέπει νά καταλάβουμε – νά τόν καταλάβουν εκείνοι πού υπεύθυνα χειρίζονται τήν έξωτερική μας πολιτική – ότι οί βαλκανικές χώρες άποτελούν γιά μās ένα χαρτί πού μπορεί νά άποδειχτεί άποφασιστικής σημασίας. Στά άμοιβαία ανταλλάγματα πού μπορούν νά άποτελέσουν τή βάση γιά μιάν εύρύτερη συμφωνία με τούς γείτονές μας, δέν πρέπει νά είμαστε ούτε φειδωλοί ούτε καί προκατειλημμένοι. Γιατί στούς κρίσιμους μήνες μέχρι τόν Αύγουστο – όπότε πολλά έλπίζεται ότi θα έχουν αλλάξει στήν τοπική ισορροπία δυνάμεων – τά Βαλκάνια κυριολεκτικά άποτελούν τή μόνη περιοχή έλιγμών πού μπορούν νά άποδειχτούν πολύτιμοι γιά μās καί δυσάρεστοι γιά τόν αντίπαλο. Έτσι, αν ένδιαφέρεται νά εξασφαλίσει ουσιαστικά καί όχι έπιφανειακά – ή άπλως γοήτρου – ώφελήματα άπό τις δυνάμεις πού θα έχει στο Βουκουρέστι, στό Βελιγράδι καί, ίσως αργότερα, στή Σόφια, ό κ. Καραμανλής καλὰ θα κάνει νά δείξει ουσιαστική γνώση, αλλά καί κατανόηση τών προβλημάτων τού χώρου πού, σέ μεγάλο βαθμό, είναι κοινά γιά όλες τις χώρες τής περιοχής. Κι άς μὴν ξεχνά ακόμα ότi όλες αυτές οί χώρες, παρά τή διαφορά κοινωνικού συστήματος μαζί μας, έχουν μιá μακρά παράδοση βαθύτατης δυσπιστίας πρὸς τήν Αγκυρα. Καί ξέρουν ότi αν τήν αφήσουν ανενόχλητη στό σκοτεινό της παιχνίδι έναντίον μας, άργά ή γρήγορα θα τή βρουν άπέναντί τους έπιθετική. Άς δείξει, λοιπόν, καί φαντασία καί τόλμη καί κατανόηση.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ

Ο κεντρικός έγκέφαλος πού συντονίζει τὰ στοιχεία τής αναταραχής σ' ολόκληρο τόν χώρο τής Ανατολικής Μεσογείου – οί ποικιλώνυμες ύπηρεσίες τού Στέιτ Ντιπάρτμεντ, τού Πενταγώνου καί τού στρατοκρατικού μηχανισμού τού ΝΑΤΟ – δουλεύει καλά. Γι' αυτό ή κλιμάκωση τών έξωτερικών πιέσεων σέ βάρος μας συντονίζεται, όπως πάντα, με τόν έσωτερικό πόλεμο έναντίον τής δημοκρατικής νομιμότητας στή χώρα μας. Άπό τις «άόρατες» δυνάμεις πού φαίνεται νά έμπνέουν τις δυνάμεις Ασφαλείας στήν έπιθετική, προκλητική, φασιστίζουσα στάση τους άπό τήν 21 Απριλίου '75 κι' έδώ, ως τήν προκλητική συμπεριφορά στις άπεργίες στις άμερικάνικες εταιρίες – ΠΤ κ.λπ. – καί ως τόν «έλληνικό» χουντικό κεφάλαιο, όλοι άγωνίζονται «με πάθος καί σύστημα» νά πείσουν τόν κ. Καραμανλή νά ύπαναχωρήσει άπό τὰ «άνοίγματα» του καί νά ξαναφέρει τή χώρα στήν τόσο γνωστή κατάσταση τής ύποτέλειας καί τού σκοταδισμού πού τόσο πικρά πληρώσαμε καί πληρώνουμε.

Καί γι' αυτό έχει κάποια όχι άσήμαντη βαρύτητα τόν γεγονός ότi πέρα άπό τήν έφημερίδα τής «φωτισμένης Δε-

ξιās», τις μέρες αυτές καί άλλοι εκπρόσωποι τής άστικής τάξης βρήκαν νά ύποστηρίξουν τόν «άνοιγμα» Καραμανλή. Άναφερόμαστε ιδιαίτερα στό Τεχνικό Έπιμελητήριο Έλλάδος. Τόν έπίσημο δελτίο τού όποιου κατηγορεί άνοιχτά τὰ όργανα τού Συνδέσμου Έλλήνων Βιομηχάνων γιά άγνοια ή γιά ύποπτο έμπαιγμό τής κοινής γνώμης, όταν ύποστηρίζουν ότi δέν υπάρχουν μονοπώλια στή χώρα μας. Γεγονός σημαντικό. Γιατί δείχνει ότi τουλάχιστον ή «νεοδεξιά», αυτή πού ισχυρίζεται ότi θέλει νά εκσυγχρονιστεί σύμφωνα με τις απαιτήσεις τής έποχής, κατάλαβε ότi ύποτροπή τού φασισμού καί τής άκρατης ξενοδουλείας θα έχει τραγικές συνέπειες καί γι' αυτή τήν ίδια. Καί δείχνει, έπίσης, ότi τουλάχιστον αυτό τόν τμήμα τής δεξιάς κατάλαβε ότi τελικά τόν παιχνίδι θα κριθεί στό έσωτερικό μέτωπο: άπό τήν ικανότητα τών όποιοιδήποτε χρώματος δημοκρατικών δυνάμεων νά σφυρηλατήσουν μιá κάποια, έστω τακτική, μεταξύ τους ένότητα καί νά προχωρήσουν στή ριζική εκκαθάριση τών φασιστικών καί ξενοδόουλων μηχανισμών. Γιατί, βέβαια, κάτι ξέρει αυτός ό τόπος καί κάτι θα έπρεπε νά έχει διδαχτεί καί τόν δημοκρατικό τμήμα τής δεξιάς άπό «ραθητευόμενους μάγους» τού νεοφασισμού πού, πάντα, στήν κρίσιμη στιγμή, παίζουν τόν βρώμικο παιχνίδι τού Δούρειου Ίππου γιά τούς έξωτερικούς έχθρους τής χώρας μας καί τού λαού μας.

Η ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΖΩΝΗ

Πληθαίνουν τελευταία οί προσπάθειες γιά τή δημιουργία μιās μεσογειακής ζώνης άνεξάρτητης άπό τις Ύπερδυνάμεις. Μιās μεσογειακής ζώνης πυλώνες τής όποιας θα μπορούσαν νά είναι ή Γαλλία – στό βαθμό πού θέλει, τολμά καί μπορεί νά άπαλλαγει άπό τὰ άμερικάνικα δεσμά – ή Αλγερία μαζί με άλλες άραβικές χώρες τής περιοχής καί, φυσικά, ή Ελλάδα, πού θα μπορούσε νά είναι ό πολιτικός κρίκος διασύνδεσης Μεσογείου καί Βαλκανίων, καί μιá άνεξάρτητη Κύπρος ένταγμένη στό ρευστό μεσανατολικό πλαίσιο.

Παράλληλα βέβαια, γίνονται έπιθετικές καί άπροσχηματιστες καί οί αντιδράσεις τών ΗΠΑ πρὸς τὰ ότi αυτό τόν διαφαινόμενο κίνδυνο. Αντιδράσεις πού εκδηλώνονται με τήν προσπάθεια ένταξης τής πάντα – αν καί όχι γιά πολύ ακόμα – φρανκικής Ισπανίας στό ΝΑΤΟ, με τις πολλαπλές καί σκοτεινές έπεμβάσεις στήν ιταλική πολιτική ζωή καί με τήν έξώθηση τών Τούρκων νά αύξήσουν στό έπακρό τις πιέσεις τους πάνω στή χώρα μας, φτάνοντας ίσως σύντομα καί σέ ένοπλη σύγκρουση μαζί μας, «όσο είναι ακόμα καιρός». Αντιδράσεις εύεξήγητες, άφού μακροχρόνια μιá άνεξαρτοποιημένη μεσογειακή ζώνη θα μπορούσε νά άποτελέσει τόν άποφασιστικό μέσο γιά τή χειραφέτηση τών Εύρωπαίων άπό τήν άσφυκτική άμερικανική κηδεμονία. Χειραφέτηση πού πολλαπλά θα μās ώφελοϋσε.

Τά σημειώνουμε όλα αυτά γιά όσους εύαγγελίζονται, περισσότερο ή λιγότερο ειλικρινά, μιάν άνεξάρτητη έλληνική έξωτερική πολιτική. Πολιτική πού περνά άναγκαστικά άπό τρεις άξονες: Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Μεσόγειος. Καί πού προϋποθέτει άπαλλαγή τών χειριστών της άπό τήν ψυχολογία τού «ύπηκόου» τών ΗΠΑ καί τού ΝΑΤΟ. Καθώς καί τήν ικανότητα αυτών τών χειριστών της νά βλέπουν τὰ πράγματα όχι έπιφανειακά, αλλά σφαιρικά καί διαλεκτικά, με όλες τις πολλαπλές – καί κάποτε αντίφατικές – διασυνδέσεις καί άλληλεξαρτήσεις πού χαρακτηρίζουν τις διεθνείς σχέσεις τής έποχής μας. Προϋποθέσεις πού δέν τις πληρούν, φοβούμεστε, πολλοί άπό τούς συνεργάτες τού πρωθυπουργού.

ὄν καὶ πάντα «ἀόρατη»

ΝΕΑ ΤΑΞΗ ΝΕΟΦΑΣΙΣΤΙΚΑ ΠΛΕΓΜΑΤΑ:

καινούργια πλοκάμια
σ' ὅλη τὴ χώρα

Τὸ «ANTI» δὲν μπορεῖ παρὰ μὲ λύπη του νὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ ἔρευνα γιὰ τὴ «Νέα Τάξη» καὶ γιὰ τὴ νεοφασιστικὴ δραστηριότητα, γενικά, στὴν Ἑλλάδα προχωρεῖ ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες τοῦ κ. Γκίκα μὲ βήματα πὺν δὲν διακρίνονται ἀπὸ ἰδιαίτερη ἀποτελεσματικότητα.

Ἡ κυβέρνησις θὰ πρέπει νὰ παραδεχτεῖ ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ τύπου καὶ ἰδιαίτερα τοῦ «ANTI» ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ. Τὰ στοιχεῖα πὺν προέκυψαν ἀπὸ τὴ δημοσιογραφικὴ ἔρευνα μποροῦσαν καὶ μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν μιὰ γερὴ βάση γιὰ δραστηριοποίηση τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν.

θὰ κινηθοῦν ἄραγε ποτὲ οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίες;

Ὅποσδήποτε, ἡ ἐπτάχρονη δραστηριοποίηση, ἐνθαρρυνμένη μάλιστα ἀπὸ τὴ δικτατορία, ἐπέτρεψε τὴ δημιουργία ἐνὸς σκοτεινοῦ κέντρου, πὺν φαίνεται νὰ κατευθύνει καὶ ἐνὸς κυκλώματος πὺν μπορεῖ νὰ δραστηριοποιεῖται σ' ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μαχητικὴ αὐτὴ δραστηριοποίηση, πὺν προσωρινὸ κορύφωμά της, ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικὸ δείγμα εἶναι τὸ μαχαίρωμα τοῦ Πολυτεχνείου, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι μεθοδεύεται μὲ σκοπὸ ἀπώτερους στόχους, περισσότερο ἐπικίνδυνους.

Τὰ ἀντιδημοκρατικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ νεοταξικὴ αὐτὴ μεθόδευση εἶναι πολλὰ στὸν τόπο μας. Δοσίλογοι τῆς κατοχῆς, γερμανοτσολιάδες, πρῶν παρακρατικοί, «ὑπερπατριῶτες», τραμποῦκοι, παθιασμένοι τῆς δικτατορίας, στείροι μοναρχικοί, ἀποσυνάγωγοι κομματικῶν γραφείων καὶ «ἐθνικοφρόνων» ὁργανώσεων.

Τὸ θέμα τῆς «Νέας Τάξεως» νομίζουμε ὅτι ἔχει τεθεῖ ἀπὸ τὸ «ANTI» στὴ σωστὴ βάση του. Οἱ ἀνακοινώσεις τοῦ κ. Γκίκα μιλάνε γιὰ ἀνυπαρξία νεοταξικῆς ὁργάνωσης. Δὲν συμμεριζόμαστε τὴν ἀποψη αὐτή. Ὅχι ἀπὸ κακοπιστία, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκτίμησι στοιχείων πὺν διαθέτουμε καὶ ἀπὸ

γνώσι τῆς στρατηγικῆς τῶν ὁργανώσεων τέτοιου εἶδους.

Ἡ ταυτόχρονη δραστηριοποίηση σὲ πολλὰς πόλεις καὶ σὲ ἐντυπωσιακὴ ἐκτασὴ τῆς «Νέας Τάξης» (ἡ ὅπως ἀλλιῶς θέλετε κ. Γκίκα) φανερώνει ὅτι ὑπάρχει συγκεκριμένο ὁργανωτικὸ σχῆμα, πὺν κατορθώνει καὶ δοῖ ἀπευθείας ἢ μὲ «φιλικὰ» δίκτυα. Πάντως δοῖ, κ. Γκίκα, καὶ μάλιστα μὲ συντονισμό καὶ ποικιλίαν τρόπων. Καὶ εἶναι φανερό ποιοὶ κύκλοι ἐξυπηρετοῦνται ἀπὸ τὴν κατάστασι αὐτή. Ὑπάρχουν παράλληλα, οἱ πρόσφατες καταγγελίες πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ τύπου γιὰ συνδυασμένες κινήσεις ἀντιδημοκρατικῶν στοιχείων. Στὸ ἀντιδημοκρατικὸ αὐτὸ πλέγμα, οἱ ὑπηρεσίες τοῦ κ. Γκίκα θὰ πρέπει νὰ ἀποκαλύψουν τὶς «συγκολλήσεις» πὺν ἐπιχειροῦνται, καὶ πὺν συχνὰ ἐκδηλώνονται σὲ νυχτερινὰς καλλιγραφίες. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ «ANTI» παρουσιάζει στοιχεῖα καὶ ὑποδείξεις, πὺν διαλέχτηκαν ἀπὸ ἕνα μεγάλο πλῆθος, γιὰ νὰ τεκμηριώσουν τὶς παραπάνω ἐκτιμήσεις. Τὰ στοιχεῖα καὶ οἱ ὑποδείξεις αὐτὲς προωθοῦν σὲ ἀξιοσημείωτο βαθμὸ τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀποκάλυψι τῆς νεοταξικῆς καὶ νεοφασιστικῆς δραστηριότητος καὶ τῶν ἐπικίνδυνων δις κτυσέων της σὲ διάφορα ἐπίπεδα.

Καὶ στὴν Ἀθήνα στόχος τῆς «Νέας Τάξης» τὰ βιβλιοπωλεῖα: στὴ φωτογραφία, τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ «Γρηγόρη», στὴν ὁδὸ Ἰπποκράτους.

Ἡ Κίνα... ἀνησυχεῖ τὴν «4η Αὐγούστου», πὺν लेकरνε μὲ τὰ συνθήματά της ἐκθεσι ἔργων τέχνης τῆς Κίνας, στὴ Θεσσαλονικὴ καὶ πάλι.

έξοδου και ελευθερίας κινήσεως μόνο τις ημέρες αυτές. Ίσως βρεθεί προδ εκπλήξεως.

Το «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει τέσσερα (4) δημόσια στέκια που συχνάζουν οι Έλληνες νεοταξικοί, γνωστοί για τις σχέσεις τους με τους Ίταλους διόφρονες. Στα στέκια αυτά, συνεργάτες του «ΑΝΤΙ» έχουν επισημάνει εκλεκτικές συνάψεις νεοταξικών, τεταρτοαυγουστιανών, χουντικών και γνωστών παλιών παρακρατικών στοιχείων. Τα στέκια αυτά είναι επί της οδού 'Ακαδημίας (κοντά στη Λυρική Σκηνή), σε πιταριά της περιοχής Κολωνακίου, σε καφενείο κοντά στο Ύπουργείο Δημοσίας Τάξεως και σε ζαχαροπλαστείο κοντά στην περιοχή Πατάγου.

Το «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει ότι στο άντρο του Κώστα Πλεύρη, επί της οδού Καλλιδρομίου 30, συγκεντρώνονται κάθε απόγευμα μέγας αριθμός τεταρτοαυγουστιανών. Από κει ξεκίνησαν, όπως παραδέχτηκε σε συνέντευξή του ο Πλεύρης, οι δυο «έπισκέπτες» του που εξαργυρώνουν συνθήματα ύπέρ της χούντας στις 20 'Απριλίου. Κι ακόμα τακτικός επισκέπτης ήταν και ο γνωστός τεταρτοαυγουστιανός Νικ. Μιχαλολιάκος που, όπως αποκάλυψε το «ΑΝΤΙ», είχε ενεργό συμμετοχή στις φασιστικές προκλήσεις της 25ης Μαρτίου.

Καταγγέλλουμε ότι στις συγκεντρώσεις αυτές, πέρα από τεταρτοαυγουστιανούς (για τη δράση των οποίων επί δικτατορίας, θα προσκομίσουμε συντριπτικά στοιχεία) μετέχουν άτομα με υπαλληλική ιδιότητα και έφεδροι αξιωματικοί (!).

Το «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει δύο απ' αυτούς: Τό Δημ. Εὐαγγελίδη (υπεύθυνος οργανωτικού της 4ης Αὐγούστου!) και τὸ Χρήστο Κανναβό, ἀνώτερο στέλεχος τῆς ὁργανώσεως. Οἱ Εὐαγγελίδης καὶ Κανναβός, ὑπηρετοῦν σήμερα σὰν ἀξιωματικοὶ σὲ ἐμπιστευτικὲς θέσεις στρατιωτικῶν μονάδων τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Κανναβός, ἰδιαίτερα, διετέλεσε ἰδιαίτερος γραμματέας στὸ Ύπουργεῖο Δημοσίας Τάξεως τοῦ ἀρχιπρωτοδικουλατῆ Λαδά. Ὅπως μᾶς ἀποκάλυψε τεταρτοαυγουστιανός, ὁ Κανναβός συμμετείχε, με ἐπιχειρηματικὴ τὸ Λαδά, σὲ ξυλοδαρμούς γιατρῶν στὴ Λάρισα.

Παράλληλα, τὸ «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει ὅτι ἡ ὁργάνωση τῆς «4ης Αὐγούστου» διαθέτει δικὸ της ραδιοφωνικὸ σταθμὸ στὴν περιοχή Ἀττικῆς μετὴν ἐπωνυμία ὁ «Ἑλληνας». Ὁ σταθμὸς αὐτὸς ἀνήκει σὲ πρῶτο ἐξάδελφο τοῦ Πλεύρη, ποὺ ὀνομάζεται Τσιώλης, καὶ κατὰ καιροὺς ἐκπέμπει σήματα καὶ ὁδηγίες.

Οἱ ὑπηρεσίες τοῦ κ. Γκίκα ἔχουν ὑποχρέωση νὰ ἀποκαλύψουν τὶς σχέσεις τῆς ὁργανώσεως τοῦ Πλεύρη μετὸν «ΕΛΛΗΝΑ» καὶ μετὰ κατὰ κράτος ἡλεκτρικῶν εἰδῶν ἐπὶ τῆς οδὸν Πατησίων.

Τὸ «ΑΝΤΙ» θεωρεῖ ἀξιοσημείωτη τὴν ὁμολογία τοῦ Πλεύρη σὲ τελενταία συνέντευξή του («Ἐπίκαιρα», τεύχος 355) ὅτι ὁ ραδιοσταθμὸς «Ράδιο Εὐρώπη» τῆς Θεσσαλονίκης ἀνήκει στὴν «4η Αὐγούστου» (!). Πρόκειται γιὰ τὸ ραδιοσταθμὸ ἐκεῖνο ποὺ, μετὰ τὴν δημοκρατικὴ ἀλλαγὴ, συνέχισε νὰ μεταδίδει ναζιστικὰ συνθή-

ματα, νὰ ἐξυμνεῖ τὸ Χίτλερ καὶ νὰ μιλάει γιὰ «Νέα Τάξη πραγμάτων» (δὲς ἐφημερίδες ἐποχῆς). Περιττὸ νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ ὑπηρεσίες τοῦ κ. Γκίκα στὴ Θεσσαλονίκη δὲν ἐνετόπισαν τὸ σταθμὸ, ἀφοῦ, ὅπως δηλώνει ὁ Πλεύρης, ἐξακολουθεῖ νὰ λειτουργεῖ μέχρι σήμερα, μετὰ ἄλλο ὄνομα, βεβαίως.

Ἰδιαίτερα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη τὸ «ΑΝΤΙ» ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴ τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίας Τάξεως καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας στὸ ἐξῆς σημείο: Ἡγετικά στελέχη τῆς «Νέας Τάξεως» εἶναι, κατὰ ἐγκυρες πληροφορίες μας, μερικοὶ ἀπὸ τὰ στελέχη τῆς LEGA, τῆς ὁργανώσεως τῶν Ἑλλήνων νεοφασιστῶν στὴν Ἰταλία. Μία συντονισμένη δραστηριότητα τῶν δύο Ὑπουργείων θὰ ἀποκαλύψει γνωστὰ ὀνόματα καὶ τὸν ὑπερβάλοντα ζήλο καθηγητῶν (!) τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γιὰ τὴ μεταγραφὴ τους ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Καὶ εἶναι ἀληθινὰ παραδόξο πῶς οἱ νεοφασιστές αὐτοί, ποὺ ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις τοὺς ἀπέλασε σὰν «ἀνεπιθύμητους» ἢ «ἐπικινδύνους», ἀφίονται νὰ δροῦν ἐλεύθερα καὶ προκλητικὰ.

Τὸ «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει τὴ δικτύωση τῆς ὁργάνωσης «4η Αὐγούστου» σὲ πολλὰ ἐπαρχιακὰ πόλεις, ὅπου λειτουργοῦν κομματικὰ τῆς γραφεῖα. Ἄν, κ. Γκίκα, ἡ «4η Αὐγούστου» εἶναι νόμιμο κόμμα (ὅπως δήλωσε στὸν Ἀρχιεπίσκοπο), γιὰ ποῖο λόγο καὶ μετὰ ποῖο δικαίωμα διατρεῖ τὶς διευθύνσεις τῶν γραφείων τῆς μυστικῆς; Τί ἔχει νὰ κρύψει; Στὰ παραρτήματα αὐτά, ὅπως παραδέχεται ὁ Πλεύρης, γίνονται συγκεντρώσεις καὶ «συνειρήρια».

Ὁποῖος, κ. Γκίκα, ξέρει τὰ βιβλία τοῦ Πλεύρη, τοῦ ἀπολογητῆ τῆς «πατριωτικῆς βίας», καὶ ὁποῖος λάβει ὑπόψη του ὅτι οἱ συγκεντρώσεις εἶναι τελείως μυστικές, μπορεῖ νὰ καταλάβει τοὺς ἀληθινούς σκοποὺς αὐτοῦ τοῦ ἰδιότυπου «κόμματος». Δὲν σὰς λείει τίποτα ἢ παρακάτω περικοπὴ ἀπὸ τὴ συνέντευξή τοῦ Πλεύρη;

«...Ὁ Πλεύρης τόνισε ἐμφαντικὰ ὅτι τοῦ φτάνει τὰ στελέχη (καὶ οἱ ὁπαδοί) νὰ εἶναι φανατικοὶ ἐθνικιστὲς καὶ μετὰ ἀντικομμουνιστικὴ δράση. Δὲν ἐνδιαφέρει ἡ προέλευσή τους, σύμφωνα μετὰ τὶς «δημοκρατικὲς εὐαισθησίες». Μπορεῖ νὰ εἶναι — καὶ εἶναι — γνωστοὶ μεταξικοί, ταγματασφαλίτες, Χίτες, Μάηδες, ὁπαδοὶ τοῦ Τσαοῦς Ἀντὼν, στελέχη τοῦ Σούζλα, παλιοὶ παρακρατικοί, Ἐκοφίτες, τῆς 21ης Ἀπριλίου, τοῦ Ἰωαννίδη κ.λπ. «Σήμερα», πρόσθεσε, «ἀπ' αὐτοὺς ἔχει ἀνάγκη τὸ ἔθνος»...

Ἄς ζητήσουν οἱ ὑπηρεσίες σας, κ. Γκίκα, τὶς διευθύνσεις τῶν ἐπαρχιακῶν γραφείων τοῦ Πλεύρη, ὅπως εἶναι γνωστὲς ὅλων τῶν ἄλλων κομμάτων (καὶ μετὰ ταμπέλες μάλιστα). Τὸ «ΑΝΤΙ» γνωρίζει τὶς διευθύνσεις αὐτῆς καὶ σύντομα θὰ ἀποκαλύψει ὀνόματα καὶ πράγματα. Καλὸ ὅμως εἶναι, κ. Γκίκα, νὰ μὴν αἰφνιδιάστετε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ. Καὶ μᾶλλον θὰ συμβεῖ αὐτὸ, ἀν λάβετε ὑπόψη σας, μιὰ πρώτη μικρὴ ἐνδειξη. Ὅτι συμβαίνει, πολὺ περίεργα, τὰ συνθήματα τῆς «Νέας Τάξεως» νὰ γράφονται σὲ ἀκτίνα

«δράσεως» καὶ μετὰ κέντρο τὰ γραφεῖα αὐτά.

Βέβαια μπορεῖ νὰ εἶναι προβοκάτσια. Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν οἱ διευθύνσεις τῶν γραφείων τῶν μυστικῶν «συνειννοῦν» θὰ ἀποτελοῦσαν κοινὸ μυστικὸ, πράγμα ποὺ δὲν συμβαίνει, κ. Γκίκα.

Τὸ «ΑΝΤΙ» καταγγέλλει ὅτι ἀρχηγὸς τῶν «Ἀλκιμῶν» παραμένει ὁ Π. Νέστορας, ἀνώτερο στέλεχος τῆς ἰδίας ὁργανώσεως ἐπὶ δικτατορίας, μαζί μετὰ τὸν Κ. Πλεύρη, τὸ φαιδρὸ Φύρερ Δ. Ναστούλη καὶ ἄλλους τεταρτοαυγουστιανούς. Οἱ «Ἀλκιμοὶ» οὐκ εἶναι ἀπλῶς ἡ ὁργάνωση ποὺ προσπάθησε νὰ φασιστικοποιήσει τὴν ἐλληνικὴ νεολαία.

Ἦταν ἡ ἐκλεκτὴ τῶν μυστικῶν κοινωλιῶν (ποὺ χορηγήθηκαν ἄραγε;) καὶ ἡ ὁργάνωση ἢ περισσότερο ὑποπτη ἐπὶ δικτατορίας γιὰ σκοτεινὲς συνδέσεις μετὰ τοὺς νεοταξικοὺς Ἰταλοὺς. Πῶς ὅμως μπορεῖ νὰ ἀποδώσει μιὰ ἐρευνα σὲ βάθος — ποὺ ἐπιχείρησε τὸ «ΑΝΤΙ» — ὅταν γενικός ἀρχηγὸς τῶν «Ἀλκιμῶν» παραμένει ὁ προσπατευόμενος τοῦ φυγόδικου Ἀσλανίδη καὶ τῆς κ. Δέσποινας;

Τὸ «ΑΝΤΙ», κλείνοντας στὸ τεύχος αὐτὸ μιὰ παρουσίαση στοιχείων καὶ ἐνδείξεων γιὰ τὴ «Νέα Τάξη», τὴ δραστηριοποίηση καὶ τὰ κυκλώματα τοῦ νεοφασισμού στὸν τόπο μας, ὑπόσχεται νὰ ἐπανεέλθῃ σύντομα. Τὸ «ΑΝΤΙ» καλεῖ τὴν κυβέρνησι νὰ ἀξιοποιήσει καὶ τὰ στοιχεία τοῦ τεύχους αὐτοῦ. Σὲ ἄλλα τεύχη, θὰ παρουσιάσει τὶς ὑψηλὲς δικτυώσεις τῆς «Νέας Τάξεως» στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐκδηλώνονται σὲ συγκεκριμένους τόπους καὶ μετὰ συγκεκριμένα ἀντιδημοκρατικὰ πρόσωπα. Κι ἀκόμα, θὰ προσκομίσει στοιχεία γιὰ τὴ διαχειρίστρια τῆς νεοφασιστικῆς ἐταιρίας «ΝΟΣΤΟΣ». Μαρία Κουβίδου, φοιτήτρια, σήμερα, στὸ Πολυτεχνεῖο.

74/75
ΤΟΜΟΣ Α'

ΕΛΛΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΦΙΛΜ ΠΕΡΙΕΧΕΙ:
Α. — Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΣΗΜΕΡΑ
Β. — Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
Γ. — Ο ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
Δ. — ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ
250 ΣΕΛΙΔΕΣ · 250 ΔΡΑΧΜΕΣ

σημειώσεις απ' άφορμή τήν πορεία τής 21.4.75

ΠΑΡΟΔΙΚΕΣ "ΑΥΡΕΣ" τὸ τέλος τοῦ μήνα τοῦ μέλιτος;

Η ΧΟΥΝΤΑ
ΑΠΕΘΑΝΕ

Τοῦ Ἀριστ. Γ. Ρωμανοῦ

ΖΗΤΩ
Η ΧΟΥΝΤΑ

Μέχρι πρό ολίγου θεωρούσα ότι ανήκω στην πλειοψηφία του ελληνικού λαού, σ' εκείνους δηλαδή που, από την επομένη των βουλευτικών εκλογών - και ανεξάρτητα από προσωπική ιδεολογική τοποθέτηση ή απόκλιση - εύχονταν την επιτυχία της κυβέρνησης Καραμανλή, όπως θα εύχονταν την επιτυχία για οποιαδήποτε κυβέρνηση αναλάμβανε να φέρει σε πέρας τὸ ἔργο τῆς ανασυγκρότησης, και που εἰδικότερα βλέπουν τὸ ἔργο αὐτὸ νὰ συνίσταται: στὴ θεμελίωση τῆς δημοκρατίας - πού σὰν πρῶτο βῆμα προϋποθέτει τὴν κάθαρση- στὴν ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας- πού προϋποθέτει τὴν ἰσοβαρὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη- καὶ τὴ χάραξη μίας ἀντιμπερ-αλιστικῆς καὶ ἀνεξάρτητης, δηλαδὴ ἐθνικῆς ἀξιοπρεποῦς, ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἡ εἰσαγωγὴ αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸ ξεκαθάρισμα τῆς θέσης - θέσης γενικότερης καὶ ὄχι κοιμη-ατικῆς - ἀπὸ τὴν ὁποία γράφεται αὐτὸ τὸ σχόλιο.

Τὴν 21-4-75 «κλάψαμε» -ὅπως εὐστοχα παρατήρησε ἡ "Καθημερινὴ"- τὴν ὄγδοη ἐπέτειο τῆς ἐναρ-ξῆς τῆς φασιστικῆς κατοχῆς στὴ χῶ-ρα, τῆς ὁποίας τίς ὕλικές καὶ ἡθικὰς ζημιές θὰ πληρώνουμε σὰν λαὸς ἐπὶ γενιὲς ὀλόκληρες. Τὸ μόνο παρήγορο ἀπέναντι στοῦ τεράστιο ἔργο πού περιμένει μπροστά μας, εἶναι ἡ σὲ σημαν-τικὸ βαθμὸ ἐνότητα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, του-λάχιστο στὰ αἰτήματα τῆς διασφάλισης τῆς δημοκρατίας, τῆς κάθαρσης, τῆς παραδειγμα-τικῆς τιμωρίας, τοῦ "ποτέ πιά φασισμός". Ἡ πορεία τῆς 21ης Ἀπριλίου 1975 ἦταν μιά πο-ρεία ἑκατοντάδων χιλιάδων Ἀθηναίων, μὲ ἄνδρες, γυναῖκες, νέους, ἡλικιωμένους καὶ μι-κρὰ παιδιά. Μία πορεία πού ξεκίνησε σὰν εἰ-ρηνικὸ πανηγύρι καὶ κατέληξε σὲ μακελειό.

Πρὶν ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐκφραση ὑποφίας ἢ ἐκδήλωση διαμαρτυρίας, προέχουν ὀρισμένες, μὲ ἀντικει-μενικὰ κριτήρια, διαπιστώσεις:

α. Ἡ ἀστυνομία φάνηκε ἱκανὴ νὰ διαλύσει μέσα σὲ 5 - 10 λεπτά ὀργανωμένη διαδήλωση ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀτόμων.

β. Ὅσοι διαδηλωτὲς δὲν βρέσκονταν μπροστὰ στὸ χῶρο τῆς πρεσβείας, στὴ διάρκεια τῶν ἐπεισοδίων, δέχτηκαν τὴν ἀπροειδοποίη-τη βία καὶ τεθωρακισμένη ἐπίθεση τῆς ἀστυνο-μίας. Αὐτὸ δημιούργησε καθολικὸ αἶσθημα πανικοῦ, ἀπόγνωσης καὶ ὀργῆς κατὰ τῶν ὀρ-γάνων δημοσίας τάξης.

γ. Ἡ ἀπόκλιση ἀπὸ μιά κοινὴ γραμμὴ ἔστω καὶ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ ἀτόμων - εἴτε εἶναι ρομαν-τικοὶ καὶ ἀνεύθυνοι "ἐπαναστάτες", εἴτε ἀδί-σταχοὶ τραμποῦκοι - σταν ὑπάρχει καὶ τὸ

πρόσφατο έδαφος, μπορεί να μετατρέψει μια ειρηνική εκδήλωση σε αιματηρή επιχείρηση. δ. Η αστυνομία, μετά τη διάλυση της πορείας, όργωσε με τα τεθωρακισμένα της όχημα τις κεντρικές περιοχές της Αθήνας, αναστατώνοντας, μάλιστα, τις γειτονικές εκείνες, σαν το Κολωνάκι, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στη "διασάλευση της τάξεως από τους νεαρούς τα- ραξίες".

5. "Αν σταθεί κανείς μόνο στις παρα- πάνω τέσσερις διαπιστώσεις, μπο- ρεί να κάνει δυο εναλλακτικές υπο- θέσεις για να εξηγήσει το άδοξο και αιματηρό τέλος μιας βασιικά αντιφασιστικής και αρχικά ειρηνικής διαδήλωσης.

α. Η πρώτη και επικρατέστερη είναι αυτή που δημιουργήθηκε σε μεγάλη μάζα λαού, ή υπό- θεση, δηλαδή, της έσκεμμένης δέυνσης των πραγμάτων από την ίδια την αστυνομία, έτσι ώστε να έρθει σαν λογικό επακόλουθο μια προοχεδιασμένη σκλήρυνση της κυβερνητικής στάσης.

β. Η δεύτερη είναι ότι από τη στιγμή που έγινε μια άρχη από ομάδα έξτρεμιστών, ήταν δύσ- κολο για την αστυνομία, κάτω από τις δεδομέ- νες περιστάσεις, να τους εξουδετερώσει, χωρίς να παρασύρει στη σύρραξη και τον κύριο όγκο των διαδηλωτών, που όδην όδην αλυσιδωτά στην ανάγκη διάλυσης της πορείας. Και ότι οι άνθρωποι παράγοντες του φόβου και του έννευρισμού, τόσο στους διαδηλωτές όσο και οτά όργανα της τάξεως, δημιούργησαν την πα- ραπάνω ένταση.

6. Παρακάμπτοντας το θέμα, ποιά απ' τις δυο υποθέσεις είναι ή όρθή, ή αν μπορεί και να συμβιβάζονται, κάνω μια τελευταία διαπίστωση για τις πολιτικές επιπτώσεις που είχε ή έκβαση της πορείας, όποια κι αν είναι ή κατανομή των ευ- θυνών. Γεγονός είναι ότι σήμερα, και σαν απο- τέλεσμα της τροπής που πήρε ή πορεία, έχει έδραιωθεί -δίκαια ή άδικα- ή έντύπωση ότι ή κυβέρνηση στρέφεται πρὸς μια αντιλαϊκή πο- λιτική. Κι αυτό έχει μεγάλη σημασία για την ευποληψία της κυβέρνησης. Κανένα πολιτικό παιχνίδι δεν παίζεται μόνο με μέτρα και απο- φάσεις. Παίζεται και με έντυπώσεις και με μα- ζική ψυχολογία. Όσο τα αὐστηρά κυβερνη- τικά μέτρα άπέναντι στις διαδηλώσεις (και άπέναντι στις άπεργίες) άποτελούν "στοιχείο" άποφασιστικό διαμόρφωσης μιας πολιτικής κατάστασης, άλλο τόσο άποτελεί στοιχείο, πολύ υπολογισμο, ή δημιουργία ενός ψυχολο- γικού κλίματος και, στην προκειμένη περι- πτωση, της έντύπωσης: α. ότι προϋπήρχε σχέ- διο διάλυσης της πορείας με βίαια μέσα και με σκοπό την τρομοκράτηση του λαού και την άποθάρρυνση μελλοντικών λαϊκών εκδηλώ- σεων. β. ότι ή άπόπειρα του ΕΚΚΕ είχε γίνει γνωστή στην αστυνομία εκ των προτέρων και, γ. ότι, έπομένως, αν δεν ύπήρχε το ΕΚΚΕ, θά μπορούσε ή προοχεδιασμένη δυναμική επέμβαση της άστυνομίας να προκληθεί με κά- ποιο, όποιοδήποτε πόσοχημα.

α. Έστω, λοιπόν, ότι είναι όρθή ή πρώτη υπόθεση, όποτε ή άστυ- νομία έκτέλεσε έντολές της κυβέρ- νησης. Έδώ όμως ύπάρχει, για τον παρατηρητή που βλέπει τα πράγματα απ' έξω, ένα εύλογο ερώτημα. Είναι τόσο μεγάλα, άραγε, τα όφελή από την άποθάρρυνση των λαϊκών εκδηλώσεων -στην όποία ύποτίθεται ότι άπέβλεπε ή τακτική της κυβέρνησης- ώστε να θυσιάζεται έτσι άδικα ή λαϊκότητα της και ή με τους κόπους συντηρούμενη άτιμό- σφαιρα ένότητας; Δεν φαντάζομαι πάλι ή ένό- τητα να μη είναι επιθυμητή. Κι άκόμα, είναι δυνατόν με σκλήρυνση, να αντιμετώπιζονται

λαϊκά αίτήματα που έβραζαν επί έφτά χρόνια, όταν τα καζάνι ήταν σφιχτά κλεισμένο από το καπάκι της χούντας; Η σκλήρυνση δεν είναι ένδειξη ψυχραιμίας, ούτε επίδειξη δυνάμεως. Ψυχραιμία και δύναμη θά ήταν ή άνοχη των ειρηνικών διαδηλώσεων, ή διευκόλυνση των εκφράσεων έμπρακτης διαμαρτυρίας, έτσι ώστε να μη γίνονται έμπόδιο στη ζωή της πό- λης· ή άποφυγή της ταύτισης κάθε πορείας με "άνωμαλία"· ή διαπαιδαγώγηση των άηθιρο- σκληρωτικών και νοσταλγών της χούντας ότι τη μεγαλύτερη άνωμαλία συνιστά το φέμωμα κάθε έλεύθερης φωνής και το πνίξιμο κάθε διαμαρτυρίας, που βασίλευαν στην έφταετία. β. Έστω, αντίθετα, ότι αληθεύει ή δεύτερη υπόθεση. Ότι ή αστυνομία επιλέγοντας μόνη της -ήθελμένα ή άθέλητα- τη συγκεκριμένη τακτική και το συγκεκριμένο τρόπο δράσης, έξέθεσε την κυβέρνηση, παρασύροντάς την σε σοβαρότατο πολιτικό όλίσθημα: Στο να έμφα-

νίζεται, όπως είπα παραπάνω, να χτυπά το άθηναϊκό λαό την ήμερα άκριβώς που διαδι- λωνε κατά το καθεστώς της βίας, που ή ίδια ή κυβέρνηση κατάλυσε. "Αν κι ή ίδια ή κυβέρ- νηση θεωρεί ότι τοῦτο ίσοδυναμεί με άπώλεια γοήθρου και δημοκρατικότητας και ότι άδικα παρασύρθηκε από την αστυνομία σε αντίλαϊκή συμπεριφορά, τότε γεννάται το δεύτερο εύ- λογο ερώτημα: γιατί δεν επιβάλλονται κυρώ- σεις;

8. Έτσι ή άλλώς ή έντύπωση παραμέ- νει ότι ή μὲν κυβέρνηση παίρνει θέ- ση καταπιεστική και αντίθετη με το λαϊκό αίσθημα, ή δὲ αστυνομία -που έχει σαν σκοπό την τήρηση της τάξης - διασφαλίζει την τάξη της πορείας και σε συν- έχεια όλόκληρης της πόλης, τη στιγμή που οι κομμουνιστικές (άνάμεσα στις άλλες) νεολαίες -που για τους άστούς είναι πάντα οι "διασα- λεντές της τάξεως" - παρουσιάζονται σαν οι φύλακες της δημόσιας τάξης και πρόθυμοι σύμμαχοι της άστυνομίας (προθυμότεροι σύμ- φωνα με όρισμένες μαρτυρίες) στην αντιμετώ- πιση των έξτρεμιστών μπροστά στην πρεσβεία, ενώ, τέλος, το ΕΚΚΕ εκδηλώνεται έναντίον κάθε τάξης. Αυτή είναι ή εικόνα, όπως παρου- σιάζεται στους περισσότερους καλόπιστους και δημοκρατικούς πολίτες - από την άρι- στερά μέχρι τη δεξιά.

9. Όταν ό Κ. Καραμανλής άνάλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας, οι ά- κραίοι του πολέμοιο χρησιμοποιή- σαν από την άρχη το έπιχείρημα ότι, σαν διάδοχη κατάσταση, θά είναι και δέ- σμιος των ίδιων ένέκινων συμπερόντων που κρατούσαν τη χούντα στη ζωή. Στο διάστημα όμως που πέρασε από τότε, έδωσε πολλά δεί- γματα ανεξάρτητης γραμμής και έτυχε ύπο- στήριξης και άναγνώρισης από τα κόμματα, άκόμα και τα άντι-άστικά. Δημιούργησε μια πολιτική άτμόσφαιρα όπου -έξω από τους φα- σίστες και τους άρτηροισκληρωτικούς- οι Έλ- ληνες ένιωσαν πρὸς στιγμή ότι, ίσως και πέρα από το θέμα της κάθαρσης, θά έξημέρωνε άργά ή γρήγορα ή μέρα που οι προοδευτικές δυνά- μεις, άσχέτως πολιτικής παρατάξεως, θά μπο- ρούσαν να συμβαδίσουν και να συνεργαστούν στην προώθηση της επίλυσης των τεραστίων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και έθνικών προβλημάτων της χώρας. Άκόμα και σημειολογικά έγινε ή διαπίστωση των ταυτί- σεων, και ό πατροπαράδοτος φράχτης μεταξύ δεξιάς και άριστεράς δέχτηκε πολλά ρήγματα και ή κοινωνικοποίηση των έθνικών πόρων πέρασε σαν τόπι από την μια πάντα στην άλλη, και κάποια συμφωνία άρχισε να διαφαίνεται για τη δημιουργία νέων, πὸ δημοκρατικών δομών. Η διαπαραταξιακή αυτή ένότητα που άρχισε σιγά-σιγά να διαβρώνεται, κυρίως από τη σχετική καθυστέρηση στο θέμα της κάθα- ρσης της κρατικής μηχανής, και που προκάλεσε δίκαιη λαϊκή άνυπομονησία, δέχτηκε το σοβα- ρότερο πλήγμα της από τη βίαιη διάλυση της πορείας της 21-4-75 και από τα αὐστηρά κυ- βερνητικά μέτρα που άκολούθησαν.

10. Το σχετικό ερώτημα που άπασχολεί τώρα σοβαρά την προοδευτική κοι- νή γνώμη, τόσο τη μεριά που έπι- κροτεί το έργο της κυβέρνησης όσο κι εκείνη που το επικρίνει, είναι: Πρόκειται άραγε για πεπονόφλουδα που κά- ποιοι τοποθέτησαν στο δρόμο της κυβέρνησης ή για παγίδα της ίδιας; Πρόκειται για παροδικές "αύρες" ή για κυ- νικά προσηνύματα ότι τελειώνει ό μήνας του μέλιτος;

Άριστ. Γ. Ρωμανός

ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ "Η ΠΑΤΡΟΓΟΝΙΚΟ ΑΜΠΕΛΙ; οί ξένοι καταγγέλλουν, εμείς αμείβουμε

"Εργα και ημέραι κ. Γκέρτσου και υιού

Του "Αρη Φακίνου

Στην περίπτωση της Ελλάδας ή αποφασιστική και βαθιά εκκαθάριση των διπλωματικών υπηρεσιών από τα χουντικά, ήμυχουντικά και, σε κάθε περίπτωση, ανάξια, αλλά και ανίκανα ν' αντιπροσωπεύουν το λαό μας, γλοιώδη και πολυπλόκαμα στοιχεία, δεν πρέπει ν' αποτελεί μία θολή επιδίωξη για το μέλλον, αφού πρόκειται για *επείγουσα* σημερινή αναγκαιότητα. Είναι αλήθεια ότι κατά τους πρώτους μήνες που ακολούθησαν την αλλαγή στην Ελλάδα, έγιναν μερικές δειλές προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή, αλλά, στις περισσότερες περιπτώσεις, με μοναδικό κίνητρο την ικανοποίηση θεσπιθικών ορέξεων και εξόφληση διαφόρων «χρεών» που 'χαν δημιουργήσει οι φίλες και οι δραστηριότητες αντιχουντικών δεξιών της Έπταετίας. Αλλά αν είναι «φυσική» ή τάση ικανοποίησης των κατανοητών άλλωστε επιδιώξεων και φιλοδοξιών των φίλων και ιδεολογικών συγγενών μιας κυβέρνησης, θα πρέπει να διαθέτει κανείς πολλά εκατοστά παχυδερμίας για να παραδεχτεί την «αναγκαιότητα» της παραμονής, και εδραίωσης μάλιστα στη θέση τους, διπλωματικών υπαλλήλων ή προξένων που υπηρέτησαν πιστά τη χουντική «διπλωματία» και που σε άλλες, παλιότερες, αμαρτίες τους πρόσθεσαν και την εσχάτη: το λιβάνισμα των «επιτευγμάτων» του Πατακιστάν και τη διαφήμισή του στο χώρο του εξωτερικού.

‘Ο «Μέγας” Αρχων Δικαιοφύλαξ του Οικουμενικού Θρόνου»

Στις 27 Οκτωβρίου 1971 ο αντιπρόεδρος του Διοικ. Συμβουλίου της γνωστής έλβετικής εταιρείας χημικών και φαρμακευτικών προϊόντων CIBA - GEIGY, Δρ Βίκτωρ Ούμπριχτ, έδινε στη δημοσιότητα τις εντυπώσεις του από μία πρόσφατη επίσκεψη στη φασιστοκρατούμενη Ελλάδα, υπό την μορφή επιστολής προς τον Έλληνα Γενικό Πρόξενο Ζυρίχης. Ο Έλβετος δόκτορας ενθουσιάστηκε τόσο πολύ από δσα είδε και άκουσε στην πατρίδα μας, που γύρισε στη δικιά του «άποκομίζοντας» μίαν αληθώς θαυμασίαν ανάμνησιν από τας διακοπάς», ανάμνηση που θέλησε ο άνθρωπος να μοιραστεί με τον Έλληνα πρόξενο, «δεδομένου ότι ακούγονται από πολλές πλευράς διάφοροι *κρίτικαι* διά την χώραν σας, αγαπητέ κύριε Πρόξενε». Και ο γενικός αυτός πρόξενος, εκτελώντας φυσικά το προξενικό του καθήκον και αντιπροσωπεύοντας την ελληνική κοινότητα, απήντησεν εύχαριστών τον διακεκριμένο φίλον της χώρας μας διά τα λαμπρά αισηήματα και την *αντικειμενικότητά* του.

Ένα χρόνο αργότερα, ο ίδιος αυτός πρόξενος καλούσε τους Έλληνες της Ελλάδας «να εργασθούν επ' αγαθού της προσφιλους των Πατρίδος», «πιστοί και άφοσιωμένοι εις την Θρησκείαν, την Οικογένειαν και τον Ελληνισμόν», και ο αρχιεπίσκοπος Θυατείρων Αθη-

“Όταν ο πρόεδρος ή όποιο άλλο μέλος μιας εκλεγμένης κυβέρνησης βρίσκονται στο εξωτερικό για διαβουλεύσεις, έπαφες ή έστω και για να άπλώσουν «έντιμη χείρα έπαιτείας», αντιπροσωπεύουν έναν ολάκερο λαό, εκφράζουν τις άπόψεις του, μιλούν, σφίγγουν χέρια, χαμογελούν μπροστά στις κάμερες και τις φωτογραφικές μηχανές, παρακαλούν, άπαιτούν ή δηλώνουν στο όνομα πάντα του ίδιου αυτού λαού.

Έπιστρέφοντας στη χώρα του, ό πρωθυπουργός ή ό ύπουργός, έχει προσφέρει στους ξένους μια σύντομη εικόνα του λαού και του τόπου του, έχει θέσει τις βάσεις κάποιας συνεργασίας ή πολιτικής.

Πίσω του θα παραμείνουν οι πρεσβείες και τα προξενεία, με το διπλωματικό και μη προσωπικό τους (που άκριβοπληρώνεται – και σε δολάρια – με τον ιδρώτα του φορολογούμενου πολίτη), για να έμπεδώσουν αυτή τη συνεργασία ή να εφαρμόσουν την πολιτική, ν' αντιπροσωπεύσουν, δηλαδή, το λαό που τους άμείβει, σπαταλώντας το πολύτιμο συνάλλαγμα του, μόνιμα, με συνεπεία και τιμιότητα. Δίκαια αίτηματα λαών και έθνων δεν προωθήθηκαν και δεν υπερασπίστηκαν ποτέ από ανάξιους διπλωμάτες, διεφθαρμένο διπλωματικό προσωπικό ή από άμφιβολης ιδεολογικής προέλευσης προξένους, γραμματείς, ακόλουθους, διευθυντές γραφείων τύπου.

ναγόρας του κάρφανε στο πέτο κάποιο λιλί που τον μετέβαλλε σε «Μέγα” Αρχοντα Δικαιοφύλακα του Οικουμενικού Θρόνου».

Ο «δικαιοφύλαξ» γενικός πρόξενος Ζυρίχης λέγεται Κωνσταντίνος Γκέρτσος και εξακολούθησε, όπως φαίνεται, να βοίσκει «αντικειμενικές» τις κρίσεις των φίλων του χουντικού καθεστώτος. Ίσως, λιγότερο αντικειμενικές θα πρέπει να βoίσκει τις κρίσεις για τη σημερινή μεταχουντική Ελλάδα, αν κρίνουμε από το ότι διατάζει να αφαιρέσει από την εισοδο του Προξενείου την επιγραφή «Βασιλικόν», αρκούμενος, σεινά, σε... δημοκρατικές σφραγίδες με το Republique Hellenique. Γιατί ό Κωνσταντίνος Γκέρτσος εξακολουθεί να είναι Γενικός Πρόξενος Ζυρίχης (ή ιδιότητα του «Αρχοντος Δικαιοφύλακος του Οικουμενικού Θρόνου» δεν πρέπει να ένοχλει τον ελληνικό λαό, που δεν κλείστηκε ακόμα σε... μοναστήρι), ν' αντιπροσωπεύει την ελληνική κυβέρνηση και τον ελληνικό λαό, με συνέπειες που είναι εύκολο να φαντασθούμε για το κύρος της πρώτης και τον σεβασμό της νομιμοσύνης του δεύτερου.

Για τις καθαρά έλληνοτοπικές σελίδες της βιογραφίας του Κωνσταντίνου Γκέρτσου δεν θα μιλήσουμε. Οι άναγνώστες που επιθυμούν σχετική ένημέρωση, παραπέμπονται στον ελληνικό τύπο της 16ης Αυγούστου 1963, που δεν θεωρεί την παρά του τότε άρχηγού της ΕΡΕ με κάποιον «έθνικώς άνάξιον Έλληνα» στη Ζυρίχη σάν *κολακευτική* για έναν Έλληνα πολιτικό ήγέτη. Προτιμούμε να δώσουμε το λόγο στο έλβετικό περιοδικό της Ζυρίχης, Zeitdienst/ Apodaten, που υπό ήμερομηνία 15.1.1971 γράφει τα ακόλουθα:

«Φασιστική εκδήλωση στη Ζυρίχη. – Έδώ και πολλά χρόνια, ό Έλληνας πρόξενος Κ. Γκέρτσος και ή ύπό τον έλεγχο του φανταστική «Ελληνορθόδοξη Ένορία Ζυρίχης» οργανώνουν μια «φιλανθρωπική» γιορτούλα για τα όρφανά Έλληνόπουλα της Παιδόπολης Pestalozzi. Για τη δραστηριότητά τους αυτή ό Γκέρτσος και ή ακολουθία του βοηθούνται όργανοτικά από τον Έλληνικό Σύλλογο Ζυρίχης. Σχετικά με την «άνθρωπιστική» αυτή γιορτή και τους διοργανωτές της είμαστε ύποχρεωμένοι να διαπιστώσουμε τα ακόλουθα: (...)

‘Ο Κ. Γκέρτσος, μετά την ένδοξη «έθνική επανάσταση» της 21ης Απριλίου, είναι ό πιο έμπιστος πράκτορας της φασιστικής στρατιωτικής χούντας στην Ελλάδα. Κύριο καθήκον του είναι ή διοργάνωση προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων ύπερ της χούντας (οί ύπογραμμίσεις δικές μας, αλλά τα εισαγωγικά του έλβετικού περιοδικού), ή κατασκόπηση και ό έκφοβισμός των Έλλήνων δημοκρατών ποιζούν στη Ζυρίχη και στην περιοχή της. Τα μέλη της «Ελληνορθόδοξης Κοινότητας

Ζυρίχης», που διενθύνεται από τον Γκέρτσο, είναι περίπου 10 με 15 πάμπλουτοι Έλληνες, εγκαταστημένοι στην Έλβετία εδώ και μερικές δεκαετίες, και όπαδοι της άκρας Δεξιάς (...).

Μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου, τα πιά πολλά δημοκρατικά μέλη του Έλληνικού Συλλόγου Ζυρίχης αποχώρησαν, ενώ όσα απόμειναν, διαγράφηκαν από τη φασιστική πλειοψηφία. Έτσι, ο ξεκαθαρισμένος Σύλλογος μπόρεσε να ενταχθεί στην «Ομοσπονδία Ελλήνων Επιστημόνων και Φοιτητών Έξωτερικού» που ιδρύθηκε, χρηματοδοτείται και κατευθύνεται από τη χούντα, και που έχει τότε σαν κύριο καθήκον της την υποστήριξη όλων των προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων της χούντας στο εξωτερικό και τον εκφοβισμό των εξορίστων Ελλήνων στη Δ. Ευρώπη. Άνθρωποι του «Έλληνικού Συλλόγου Ζυρίχης» έχουν πολλές φορές φωτογραφήσει Έλληνες που συμμετέχουν σε δημοκρατικές διαδηλώσεις στη Ζυρίχη και έχουν στείλει τις φωτογραφίες τους στην Ασφάλεια της Αθήνας.

Γι' αυτή τη «χριστουγεννιάτικη γιορτούλα», ο πρόξενος και οι άνθρωποι του στέλνουν χιλιάδες προσκλήσεις σε Έλβετους αλλά και σε Έλληνες που μένουν στην Έλβετία. Ο σκοπός που επιδιώκεται είναι διπλός: προσεταιρισμός Έλβετων υπέρ του καθεστώτος στην Ελλάδα και έλεγχος των Ελλήνων.

Το μόνο κέρδος για τα όργανά, που για χάρη τους βέβαια διοργανώνεται ή «γιορτή», είναι το έξι: μπορούν να τραγουδούν, να χορεύουν και να παίζουν θέατρο για διασκέδαση των θεατών. Στο τέλος δεν τους δίνουν ούτε το παραμικρό ψευτοπαίχτιδο, ενώ τα καθαρά έσοδα, που καμιά φορά ανέρχονται σε πολλές χιλιάδες έλβετικών φράγκων, πάνε στο ταμείο των διοργανωτών, δηλαδή της φανταστικής «Έλληνορθόδοξης Κοινότητας Ζυρίχης», του «Έλληνικού Συλλόγου Ζυρίχης», αντιπροσωπεύοντας έτσι μια καθαρή συμβολή στα έσοδα προπαγάνδας της χούντας.

Ο Γκέρτσο και οι άνθρωποι του οργανώνουν μια νέα παράσταση αυτού του είδους το βράδυ της 22ας Ιανουαρίου (1971) στο Stadthof II (μεγάλη αίθουσα του Δήμου Ζυρίχης). Πρόκειται για καθαρή

προέκταση προς τις αρχές και προς το λαό της Ζυρίχης. (...) Οι αρχές της Ζυρίχης πρέπει πρώτα ν' απαγορεύσουν τη χρησιμοποίηση των κοινοτικών χώρων από τους φασίστες πράκτορες και, δεύτερο, όλοι οι δημοκράτες πρέπει να εμποδίσουν αυτή την προέκταση (...).

Όσο και αν ανάλογα περιστατικά καταγράφηκαν και σε μερικές άλλες πόλεις της Δ. Ευρώπης, κατά το διάστημα της δικτατορικής επταετίας, αυτό δεν μας εμποδίζει να διαπιστώσουμε πως από τη στιγμή που μια «φιλανθρωπική» εκδήλωση κάποιας προξενικής αρχής χαρακτηρίζεται σαν «προέκταση», ή συνθήκη της υπεύθυνης κυβέρνησης που διατηρεί αγνοώντας ή που αγνοεί διατηρώντας - το αποτέλεσμα είναι το ίδιο - στα πόστα τους παρόμοιους διπλωματικούς υπάλληλους, είναι μεγάλη.

Τα «Νέα της Ζυρίχης» και «ό,πi έχετε ευχαρίστηση για τη χούντα»

«Αναμφισβήτητον απόδειξιν της ζωηράς εμπιστοσύνης του Έλληνος αποταμιευτού προς το έθνικόν του νόμισμα, την δραχμήν, αποτελεί ή έντυπωσιακή επιτυχία που έσημείωσεν το έφετεινόν Λαχειοφόρον Όμολογιακόν Δάνειον. (...) Η σημαντική, εξ άλλου, συμμετοχή των αποδήμων Ελλήνων εις την αγοράν όμολογιών, έχουσα την έννοιαν και μιάς εθνικής χειρονομίας ενισχύσεως της οικονομικής αναπτύξεως του τόπου...».

(Νέα της Ζυρίχης, Νοέμβρ. Δεκ. 1972)

«Οι μικροί αποταμιευταί, έσωτερικοί και απόδημοι, υπερεκαλύπτουν το ποσόν του Δανείου - Εμπιστοσύνη εις την υγιείαν της οικονομίας».

«Αξιοζήλευτος ή σταθερότης τιμαρίθμην και δραχμής κατά την τελευταίαν πενταετίαν - Διαπιστώσεις της First National City Bank».

«Η Έλλάς κατατάσσεται πλέον σταθερώς υπό των μεγάλων πιστωτικών Όργανων της άλλοδασης, ως μία εκ των 25 βιομηχανικών χωρών (!) του έλευθέρου κόσμου(!)».

(Νέα της Ζυρίχης, 1972, τεύχος 21-22)

Το έντυπο που δημοσίευσε πολλές σαν τις παραπάνω γλοιώδεις αλλά και ήλιθιες ύμνολογίες υπέρ της χουντικής οικονομικής πολιτικής, δεν «πέθανε» μετά την αλλαγή στην Ελλάδα, όπως πολλές άλλες ανάλογες χουντοφυλλάδες, αλλά εξακολουθεί να ζει και να βασιλεύει, να τυπώνεται και να χρηματοδοτείται στην Ελλάδα, αλλά αυτή τη φορά προσφέροντας τις «πατριωτικές» του υπηρεσίες στη νόμιμη ελληνική κυβέρνηση. Γύρω από την επιβίωση και την κυκλοφορία του, στο διάστημα της δικτατορίας, κινήθηκαν εκτός από τον Κ. Γκέρτσο (πολλά από τα τεύχη του περιοδικού κατά την επταετία είναι γεμάτα από φωτογραφίες του Γκέρτσου και άρθρογραφική προπαγάνδα των «αγαθοεργιών» του στην Ελλάδα - «Γκέρτσιο Όδρμα στην Κοζάνη», όπου ή Πολιτεία του Παπαδόπουλου έτιμησε τον δωρητήν και τον φωτογράφησε παρέα με τον Γκαντώνα) άνθρωποι όπως ο Λάββας, που τελικά προωθήθηκε από τη χούντα σε καθηγητική έδρα στη Θεσσαλονίκη.

Σήμερα, στο Προξενείο της Ζυρίχης παρατηρούνται μερικές ανακατατάξεις. Ο Κωνσταντίνος Γκέρτσος έχει αποσυρθεί από την «ένεργη προξενεία» εξαιτίας της ηλικίας του, αλλά, σύμφωνα με πληροφορίες των ελληνικών κύκλων της Ζυρίχης, έχει καταφέρει να προωθήσει στη θέση του αντιπροξένου το γιό του Άθανάσιο Γκέρτσο. Έτσι, τα ελληνικά προξενεία μετατρέπονται σε αμπέλια, που είναι φυσικό να περνάνε από πατέρα σε γιό και από γιό σε έγγονό. Πέρα απ' όλα αυτά όμως, τί γίνεται με το κύρος της ελληνικής προξενικής αρχής σε μια σημαντική ευρωπαϊκή πόλη; Ποιός και τότε θ' ασχοληθεί συστηματικά με την εκκαθάριση του προσωπικού - διπλωματικού και όχι - των ελληνικών Προξενείων και προξενείων; Γιατί, ως το σημειώσουμε, δεν είναι μόνο ή Ζυρίχη που πάσχει. Και σ' ένα άλλο, προσεχές σημείωμα θα μάς απασχολήσει μια δυτικοευρωπαϊκή προξενεία που μπορεί μόνον να μην διαθέτει «αρχόντες Δικαιοφύλακες» όπως το προξενείο Ζυρίχης, αλλά που δεν ύστερεί καθόλου στην άρνητική διαφήμιση της ελληνικής κυβέρνησης.

Άρης Φακίνος

ἐνῶ οἱ κρίσιμες ὥρες πλησιάζουν

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ

- Τούρκοι (καὶ Ἀμερικανοὶ)
ἐξαλλα ἐπιθετικοὶ
- ἐπιτέλους, ἄνοιγμα
πρὸς τοὺς Ἀραβες

Τοῦ Πλουτῆ Σέρβα

Ἐξωφρενικὸ τὸ παιχνίδι τῶν Τούρκων. Κανένας, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Χένρυ Κίσσινγκερ, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ συλλάβει τὴν ἐπόμενη κίνηση τῆς ἀλλοφροσύνης τους.

Δὲν εἶχε προφτάσει ὁ Ρ. Ντενκτάς νὰ προσγειωθεί στὸ τουρκοκρατούμενο ἔδαφος, κι ἔσπευσε (ἐντολὴ τῆς Ἀγκύρας) ν' ἀνατρέψει ὅσα μὲ τοὺς Βαλντχάιμ καὶ Κληρίδη εἶχε διαλαλήσει στὴ Βιέννη περὶ «προόδου» κ.τ.λ., ἐπανερχόμενος στὰ «τετελεσμένα» καὶ «μὲ τουρκικὸ αἷμα καθαγιασμένα».

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, Μπίτσιος καὶ Τσαγλαγιανκίλ τελείωσαν, στὴ Ρώμη, τὴν προκαταρκτικὴ τριήμερη διάσκεψή τους, γιὰ νὰ δηλώσει ὁ μὲν πρῶτος «καλὸν πνεῦμα ἐπεκράτησε στὴ Ρώμη», καὶ ὁ δεύτερος: «Εἶμαι βέβαιος ὅτι κάναμε μιὰ καλὴν ἀρχή. Μετὰ τὴν συνάντηση τῶν πρωθυπουργῶν ὅλα τὰ προβλήματα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας θὰ ἐπανεξεταστοῦν λεπτομερῶς, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ Κυπριακοῦ».

Ὅμως, πρὶν προφτάσουν τὰ καλῶδια νὰ μεταφέρουν τὶς «παρήγορες δηλώσεις», στὶς στήλες τῆς «Λὲ Μὸντ» ἐμφανίστηκε ἡ ἐμπορηστικὴ πρόκληση τοῦ Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ ποὺ ἀνείτιναξε τὶς γέφυρες. Καὶ ἐπακολούθησαν οἱ πιὸ ἀπίθανες ἐξηγήσεις: «Ἀτυχὴς ὁ χρόνος τῆς δημοσίευσης μιᾶς συνέντευξης ποὺ δόθηκε πρὶν ἀπὸ εἴκοσι μέρες». Καὶ τὰ «λεχθέντα δὲν ἀπεδόθησαν καλῶς».

Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ ἓνα φαινόμενο ἀποχαλίνωσης. Κι ἂν πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ μιὰ ἐρμηνεία (γιατί κόπηκε ὁ χαλινός;) τότε δυὸ παράλληλα γεγονότα ἀποτελοῦν τὰ σημεῖα ἐντοπισμοῦ τῶν σκέψεων: Πρῶτα, τὸ πλάγμα τοῦ ρεύματος τῶν ἀδέσμευτων, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ ὀγκοῦται καὶ καρποφορεῖ ἡ διεθνοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ. Καί, ταυτόχρονα, τὸ ἑξαλλο ὑπερσωβινιστικὸ χάος, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ εἶναι ἐξαναστασμένη νὰ πολιτεύεται, μιὰ κυβέρνηση ποὺ κρέμεται ἀπὸ μιὰ κλωστή καὶ ποὺ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς δὲν γνωρίζει ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ περιμένει τὸ ἐπόμενο χτύπημα: Ἀπὸ μιὰ ἐγκάρδια χειραψία, ἢ ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς ποὺ κατευθύνουν τὰ πάντα;

Μὲ πράσινο φῶς δοσμένο ἀπὸ τὸ γριφώδη Γκρομύκο, σπεύδει καὶ πάλι στὴν Ἀγκυρὰ ὁ πολυμήχανος Κίσσινγκερ, ἐνῶ στριμωγμένη ἡ Ἀκελικὴ ἡγεσία ξεκινᾷ γιὰ τὸ Κρεμλίνο (ὁ

δρόμος πρὸς τὰ ἐκεῖ εἶχε προηγουμένα ἀποκοπῆ γιὰ τὸν Μακάριο, ἐνῶ πρὸς τὴ Βάσιγκτον εἶχε ὀρθανοίξει), γιὰ «νὰ μεταφέρει τὴν ἀνησυχία τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ» καὶ ... «ν' ἀνταλλάξει ἀπόψεις ὑπὸ τὸ φῶς τῆς μὴ ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τοῦ ΟΗΕ» (πόσες δεκάδες φορές!).

Ὅλα αὐτὰ προδιαγράφουν, ὅπωςδήποτε, τὴν πλήρη καταστροφή.

Ὅμως τὰ πράγματα δὲν πρέπει ν' ἀφεθοῦν ἄλλο μέσα στὴν προδιαγεγραμμένη τροχιά τοῦ μεσανατολικοῦ παιχνιδιοῦ τῶν Ὑπερδυνάμεων. Μῆτε μέσα στὴν μὲ ἀμερικανικὴ ἐμπνευση τουρκικὴ ἐξαλλοσύνη. Μῆτε μέσα στὴν κρεμλινικὴ παχυδερεμία. Πρέπει ἀποφασιστικὰ νὰ μποῦν στὸ δρόμο τῆς ἐντονης πάλης, μέσα σὲ κείνο τὸ στρατόπεδο ὅπου πραγματικὰ εἰλικρινεῖς, ὁμόπαθοι καὶ ὁμόαιμοι λαοὶ παλεύουν σὲ κείνο τὸ δρόμο ποὺ ἔχει ἀνοίξει (καὶ γιὰ τὴν Κύπρο) ἡ δευτέρη σύνοδος τοῦ κινήματος Ἀφροασιατικῆς Ἀλληλεγγύης, ποὺ συνήλθε στὰ μέσα τοῦ Μάη στὴ Λευκωσία.

Εἶπε σ' αὐτὴ τὴ σύνοδο ὁ πρόεδρος τοῦ προεδρείου, ὑπουργὸς πολιτισμοῦ τῆς Αἰγύπτου, κ. Σεμπάι, ἀπευθυνόμενος στὸν Κυπριακὸ λαό: «Αἰσθανόμαστε ὅτι πιάστηκε τὸ δικὸ μας σπῆτι, ὅτι καταστράφηκε ὁ δικὸς μας τόπος. Γνωρίζουμε ὅτι πρέπει νὰ προσφέρουμε πραγματικὴ βοήθεια. Τώρα προσφέρουμε τὸ ψήφισμα τῆς συμπράστασής μας. Τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνο ποὺ θέλουμε νὰ προσφέρουμε».

Καὶ τί λέγει τὸ ψήφισμα; Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κρατῶν, οἱ κυβερνήσεις, τὰ κοινοβούλια νὰ νιοθετήσουν πραγματικὰ μέτρα, νὰ ἀσκήσουν πίεση γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν. Νὰ γίνουν κυρώσεις καὶ πλήρης στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀποκλεισμὸς τῶν τουρκοκρατούμενων περιοχῶν τῆς Κύπρου καὶ πλήρης ἀπαγόρευση ἐμπορίας τυχόν κλοπιμαίων προϊόντων.

Ἦδη ὁ Μακάριος, κατανοώντας, ἐπιτέλους, τὴν ἀπάτη Κίσσινγκερ, ξεκινᾷ αὐριο (22 τοῦ Μάη) γιὰ περιοδεία, ποὺ θὰ διαρκέσει ὡς τὶς 28 τοῦ Μάη, στὸ Μπαχρέιν, τὸ Κατάρ, τὰ Ἐνωμένα Ἀραβικὰ Ἐμιράτα, τὸ Ὁμάν, τὸ Κουβέιτ. Οἱ ξένοι ἀνταποκριτὲς θεωροῦν αὐτὸ τὸ «ἀποφασιστικὸ ἄνοιγμα σάν τὴ σοβαρότερη διπλωματικὴ πρωτοβουλία τοῦ Μακαρίου ποὺ συνδυάζεται μὲ παράλληλες ἐνέργειες σ' ἄλλα ἐπίπεδα γιὰ τὴν ἰσχυροποίηση οἰκονομικῶν, τεχνικῶν, καὶ πολιτιστικῶν σχέσεων μὲ τὸν ἀραβικὸ κόσμο».

Αὐτὸς εἶναι ἓνας σίγουρος δρόμος, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη καὶ φθοροποιοὺ περιπλάνηση, ἔξω καὶ μακριὰ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῶν ταιλιπωριῶν καὶ τῶν χαντακωμάτων ποὺ προδιαγράψαν οἱ Ὑπερδυνάμεις. Φτάνει ὁ Μακάριος νὰ παραμένει συνεπὴς καὶ ἀμετάθετος σ' αὐτὴ τὴ νέα πορεία. Καὶ ὁ Καραμάνλης νὰ μὴν ὑποκύψει στὴ Νατοϊκὴ πίεση, ὑποστηρίζοντας σθεναρὰ τὰ ἔθνικα δίκαια.

Καὶ ὁ Μακάριος δὲν ἔχει πιά δικαίωμα ἄλλης ἐκλογῆς. Ἦδη, ἡ ΕΔΕΚ, τὸ κόμμα τοῦ Λυσσαρίδη, ποὺ μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀφοσίωση στάθηκε ὡς τὰ σήμερα στὸ πλευρὸ του, ἀποκάλυπτα (καὶ σκληρὰ, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς) τὸν καλεῖ σὲ τάξη, φωνάζοντάς του «ἓνα ἄλλο Μακάριο περίμενε ὁ Λαός». Κι αὐτὸς ὁ Μακάριος, ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ κλείνει τὸ σχετικὸ ἄρθρο του («Τὰ Νέα» 11/5/75) ὁ Γενικὸς Γραμματέας τῆς ΕΔΕΚ κ. Τάκης Χατζηδημητρίου, ὀφείλει νὰ προσέξει ὅτι: «Στὴν πολιτικὴ ὑπάρχει γραμμὴ ποὺ χρεωκοπεῖ, ὅπως ἡ μέχρι τώρα ἀνεχτικὴ καὶ ὑποχωρητικὴ, κι ὑπάρχει καὶ γραμμὴ ποὺ δικαιώνεται. Ὅλα τείνουν νὰ μᾶς πείσουν ὅτι ἡ Κύπρος χρειάζεται σήμερα μιὰ σαφὴ ἀγωνιστικὴ γραμμὴ στὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο καὶ μιὰ σαφὴ ἀντιϊμπεριαλιστικὴ στὸ διεθνὲς χωρὸ».

Δὲν εἶναι τυχαίον τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν ἐπαύριο τῆς δημοσίευσης τοῦ ἁρθρου τοῦ κ. Χατζηδημητρίου, ἐμφαφρόδιτη, μεγάλῃ κυκλοφορίας κυπριακὴ ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα ἔσπευσε νὰ παρουσιάσει (νὰ καταγγεῖλει) περίληψή του, στὴν πρώτη σελίδα, κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο: «Στὴν ἐπιφάνεια ἐπιφυλάξεις καὶ διαφωνίες. Κριτικὴ στάση παίρνει ἡ ΕΔΕΚ ἐναντὶ Μακαρίου. Χαρακτηριστικὸ ἄρθρο τοῦ κ. Χατζηδημητρίου».

Ὅποια κι ἂν θὰ 'ναί ἡ «κριτικὴ τῆς κριτικῆς» καὶ οἱ καταγγελίες ἢ οἱ φωνασκίες, μιὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια: Τὸ ἐπίσημο ἄρθρο τῆς ΕΔΕΚ εἶναι μιὰ θέση καὶ μιὰ ἐντονη προειδοποίηση. Καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ νέο φῶς ποὺ πρόβαλε ἀπὸ τοὺς ἀδέσμευτους, εἶναι ἓνας δρόμος, ὁ μόνος ὀρθὸς δρόμος.

21-5-1975

Πλουτῆς Σέρβας

πλουτῆ σερβα

ἡ κυπριακὴ
τραγωδία

πὼς τὰ καταφέραμε
καὶ φτάσαμε
στο μηδέν

..διαλογος..

ΑΝΤΙΝΟΜΙΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

τοῦ Ἀλ. Κωνσταντινίδη

Στὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Πλουτῆ Σέρβα «Πὼς τὰ καταφέραμε νὰ φτάσουμε στὸ μηδέν» ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «ΑΝΤΙ» τῆς 5ης Ἀπριλίου 1975 (σ. 39 - 40) καὶ ἀναφέρεται στὰ κυπριακὰ πολιτικὰ κόμματα, γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ κόμμα τοῦ Βάσου Λυσσαρίδη ΕΔΕΚ (Ἐνιαία Δημοκρατικὴ Ἑνωσις Κύπρου), ποὺ ιδρύθηκε τὸ 1969. Γιὰ τὸ κόμμα αὐτὸ ὁ Πλουτῆς Σέρβας γράφει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τὰ ἀκόλουθα: «Φιλοδόξησε ἡ ΕΔΕΚ νὰ στηρίξει τὴ σοσιαλιστικὴ σκέψη στὴν Κύπρο. Ὅμως δὲν κατόρθωσε νὰ βρεῖ τὸν τρόπο γιὰ ν' ἀντλήσει δυνάμεις ἀπὸ τὸν πλατύτατο ἀκελικὸ χῶρο. Ἀργότερα, γιὰ νὰ κερδίσει μιὰ - δυὸ βουλευτικὲς ἔδρες στὴ βουλὴ, ἀναγκάστηκε νὰ συνεργαστεῖ μὲ τὴν ἀκελικὴ ἡγεσία. Μὰ πάντα καταχῶνιαζε τὰ σοσιαλιστικὰ τῆς ιδεώδη μέσα στὴν ἄνευ ὅρων ὑποστήριξη τῆς γραμμῆς Μακαρίου». Καὶ πιὸ κάτω, κάνοντας μιὰ κριτικὴ τοποθέτηση τοῦ κόμματος, ὁ Πλουτῆς Σέρβας προσθέτει: «Χάρης στὸ δυναμισμό τοῦ Βάσου Λυσσαρίδη καὶ μὲ τὴν ἔντονη, βροντερὴ στροφὴ του, πρὸς τὸ κίνημα τῶν ἀδεσμεύτων, ἡ ΕΔΕΚ κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσει κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τῆς τοὺς νέους προοδευτικούς ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενους. Ὅμως, μέχρι σήμερα, δὲν κατόρθωσε νὰ ξεπεράσει τὴ δεσποτεία τοῦ ἀχτινοβολοῦντος Ἀρχηγοῦ καὶ νὰ προσλάβει μορφή ἐνὸς σύγχρονου σοσιαλιστικοῦ κόμματος, σφιχτοδεμένη ὁργανωμένη βάση, ποὺ νὰ συμβάλλει ἀποφασιστικὰ καὶ ὑπεύθυνα στὴ χάραξη καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς γραμμῆς».(1)

Ὁ Πλουτῆς Σέρβας δίνει, κατὰ τὴ γνώμη μου, μιὰ σχηματικὴ καὶ μᾶλλον ξέβαθη εἰκόνα τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς Κύπρου, ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὰ δεῖ καὶ νὰ τὰ τοποθετήσει κανεὶς μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς συγχρονισμένης κάπως θεοκρατικῆς κοινωνίας, ὅπου ὅλες σχεδὸν οἱ ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς ἐλέγχονται ἅμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπὸ τὴ φεουδαλικὴ ἐκκλησία καὶ ὅπου ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς κόμματος ποὺ ν' ἀποτελεῖ πραγματικὴ ἀντιπολίτευση ἢ ἔστω νὰ ἀσκεῖ κάποια κριτικὴ τοῦ κατεστημένου ὑπῆρξε πάντοτε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι προβληματικὴ. Μόνο μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἰδιόμορφου αὐτοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ ὑπόβαθρου θὰ μπορούσε νὰ ἐπιχειρήσει κανεὶς μιὰ τοποθέτηση τῶν ἑλληνικῶν κυπριακῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ μιὰ διαλεκτικὴ ἀνάλυση τῆς πολιτικῆς γραμμῆς τους ἢ καλύτερα τῆς ἐλλείψεως ὁποιασδήποτε οὐσιαστικῆς πολιτικῆς γραμμῆς.

Μέσα στὰ ἴδια αὐτὰ πλαίσια θὰ πρέπει κανεὶς νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ τοποθέτηση καὶ τοῦ κόμματος ΕΔΕΚ, ποὺ ὁ Πλουτῆς Σέρβας παρουσιάζει, παρὰ τὴν κριτικὴ ποὺ διατυπώνει σχετικὰ μὲ τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν ὁργάνωσή του, σὰν σοσιαλιστικὸ κόμμα. Ἡ οὐσία, ὅμως, κατὰ τὴ γνώμη μας, δὲν βρίσκεται στὸ «δυναμισμό» τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος καὶ στὸν τρόπο ὁργάνωσής του. Ἡ οὐσία βρίσκεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ ΕΔΕΚ δὲν ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ σοσιαλιστικὸ κόμμα καὶ οὔτε ιδρύθηκε γιὰ νὰ «στηρίξει τὴ σοσιαλιστικὴ σκέψη στὴν Κύπρο». Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ὅταν ιδρύθηκε ἡ ΕΔΕΚ, δὲν παρουσιάστηκε σὰν σοσιαλιστικὸ κόμμα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς. Ἡ ΕΔΕΚ ἄρχισε νὰ προβάλλεται ἀπὸ τὸν ἡγέτη τῆς σὰν σοσιαλιστικὴ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1973.

Πέρα ἀπ' αὐτὸ, ἡ ΕΔΕΚ ἀποτελεῖ στὴν οὐσία κόμμα προσωπικὸ καὶ συγκεκριμένο εἶναι τὸ κόμμα τοῦ Βάσου Λυσσαρίδη, πρῶν στελέχους τοῦ ΑΚΕΛ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συνδέεται τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ αὐτὸ τοῦ Μακαρίου, τοῦ ὁποίου θεωρεῖται σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φανατικούς, ἂν ὄχι ὁ πιὸ φανατικὸς ὑποστηρικτῆς. Σὰν κόμμα, λοιπόν, ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἰδρύσεώς του μέχρι σήμερα εἶχε σὰν κυριότερο στόχο τὴν ὑποστήριξη τοῦ Μακαρίου καὶ τοῦ ἑλληνοκυπριακοῦ κατεστημένου, τοῦ ὁποίου σύμβολο εἶναι ὁ Μακάριος, δὲν μπορούσε ἡ ΕΔΕΚ νὰ εἶναι σοσιαλιστικὴ. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ ΕΔΕΚ ποτὲ δὲν στράφηκε ἐναντὶν τῆς κυπριακῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἀποτελεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ μεγαλύτερο κεφαλαιοκρατικὸ καὶ τσιφλικάδικο συγκρότημα στὴν Κύπρο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν πιὸ ἀνασταλτικὴ καὶ ἀντιδραστικὴ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω ἕνα συμβατικὸ ὄρο, δύναμις τοῦ νηοῦ. Ποτὲ ἡ «σοσιαλιστικὴ» ΕΔΕΚ δὲν ἔθεσε θέμα διαχωρισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ κράτος, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κυριότερη ἴσως προϋπόθεση γιὰ μιὰ κοινωνικοπολιτικὴ μεταρρύθμιση στὴν Κύπρο.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ ἤθελα νὰ τονίσω ὅτι ἡ λυδία λίθος, κατὰ τὴ γνώμη μου, πᾶν στὴν ὁποία ὀφείλει νὰ δοκιμάζει κανεὶς τὴν ἀθθεντικότητα τῶν ἐπιδιώξεων καὶ ἀρχῶν ἐνὸς κόμματος ποὺ θέλει νὰ παρουσιάζεται σὰν σοσιαλιστικὸ καὶ προοδευτικὸ στὴν Κύπρο, εἶναι ἡ στάση του ἐναντὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἐνα κόμμα στὴν Κύπρο, ὅσο προοδευτικὸ ἢ ἐπαναστατικὸ καὶ ἂν θέλει νὰ παρουσιάζεται, δὲν μπορεί νὰ ἔχει πραγματικὰ σοσιαλιστικὲς προοδευτικὲς ἀρχές, ὅταν δὲν εἶναι διαθεθεμένο νὰ κάνει ἀγῶνα ἐναντὶν τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἀντιπροσωπεύει στὴν Κύπρο τὶς πιὸ ἀνασταλτικὲς δυνάμεις.

Ἐξαιτίας τῆς στάσης του αὐτῆς ἐναντὶ τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Μακαρίου καὶ τοῦ κατεστημένου, τὸ πολιτικοκοινωνικὸ πρόγραμμα τῆς ΕΔΕΚ εἶναι γεμάτο ἀντιφάσεις. Ἐτσι, ἐνὺ ὑποστηρίζει ὅτι «μόνο μιὰ κοινωνία μὲ σοσιαλιστικὴ διάρθρωση εἶναι δυνατό νὰ δώσει λύση στὰ κοινωνικο - τεχνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας»(2), ἀγωνίζεται γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ κατεστημένου καὶ τῆς κυβερνήσεως Μακαρίου, ποὺ ἐκφράζει τὰ συμφέροντα τῆς κεφαλαιοκρατικῆς τάξης καὶ τῆς φεουδαλικῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.

Πέρα ἀπ' αὐτὸ, ἡ χωρὶς ὅρους ὑποστήριξη τοῦ Μακαρίου σὰν μόνου καὶ ἀναντικατάστατου ἡγέτη τῆς Κύπρου, δίνει καὶ τὸ μέτρο τῆς αὐτοδυναμίας τοῦ κόμματος αὐτοῦ, ὅπως καὶ τὴν ἐξήγηση τῶν ἀντιφάσεων τῆς θέσης του ἐναντὶ τοῦ κυπριακοῦ προβλήματος. Ἐτσι, ἡ ΕΔΕΚ ὑποστήριζε μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974 τὴ λεγόμενη «ἐφικτὴ» λύση τοῦ Μακαρίου, ποὺ στηριζόταν σὲ μιὰ ἀνεξάρτητη Κύπρο, ἐνὺ ταυτόχρονα ὑπογράμιζε ὅτι «τὸ κυπριακὸ πρόβλημα εἶναι πρόβλημα ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης»(3). Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ὑποστηρίζει τὴ λύση τῆς ἀνεξαρτησίας, θεώρησε σὰν μεγάλη «νίκη» τοῦ Μακαρίου τὴν

απόρριψη του σχεδίου που είχε προτείνει ο τότε πρωθυπουργός Γ. Παπαδόπουλος και που προνοούσε λύση ανεξαρτησίας με παραχώρηση τοπικής αυτοδιοίκησης στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Τουτό αποκαλύπτει ο ίδιος ο αρχηγός της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης, ο οποίος κατηγορεί τον Παπαδόπουλο που άπαίτησε «ν' αποδεχθούμε τις τουρκικές προτάσεις για διοικητικό διαχωρισμό και Τούρκο πρόεδρο τοπικής αυτοδιοίκησης» (4). Έδω φαίνεται σαφώς και ο σωβινιστικός χαρακτήρας του «σοσιαλιστικού» κόμματος ΕΔΕΚ, του οποίου ο αρχηγός θεωρεί σαν τρομερό κακό να υπάρχει στην κυπριακή κυβέρνηση Τουρκοκύπριος ύπουργός τοπικής αυτοδιοίκησης.

Δεν αποτελεί ασφαλώς υπερβολή να πούμε ότι ένα ελληνο-κυπριακό κόμμα που υποστήριζε και υποστηρίζει χωρίς επιφυλάξεις τον Μακάριο σαν πρόεδρο και την πολιτική του όσον αφορά το κυπριακό (αν ποτέ είχε μια συγκεκριμένη πολιτική για τη λύση του προβλήματος), δεν μπορούσε και δεν μπορεί να ακολουθεί μια συνεπή πολιτική στο κυπριακό και περισσότερο να κατανοήσει τη σημασία του τουρκικού παράγοντος. Ένα προοδευτικό κόμμα που θα έπεδιωσε πραγματικά μια λύση του κυπριακού, που να στηρίζεται στη δυνατότητα συμβίωσης και συνεργασίας των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, θα πρέπει να θέσει σαν πρωταρχικό στόχο του την απομάκρυνση του Μακαρίου από την εξουσία και τον περιορισμό του στο εκκλησιαστικό του αξίωμα. Εκείνο που δεν κατάφεραν να αντιληφθούν οι Κύπριοι «μαρξιστές» και «σοσιαλιστές» είναι το άλλο γεγονός ότι η εκλογή του Μακαρίου σαν προέδρου το 1960 γηγόνισε το πρώτο άποφασιστικό βήμα προς τον ολοκληρωτικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων. Από τη στιγμή που την προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας ανέλαμβανε ένας αρχιεπίσκοπος της εκκλησίας της Κύπρου, ένα πρώτο σοβαρό χάσμα δημιουργόταν ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Αυτόματα ο Μακάριος γινόταν πρόεδρος της ελληνικής κοινότητας κι όχι ολόκληρης της Κύπρου. Η τουρκική κοινότητα δεν μπορούσε να δεχτεί την ιδέα ότι πρόεδρος της Κύπρου ήταν ο θρησκευτικός αρχηγός της μίας κοινότητας, του οποίου μάλιστα το όνομα είχε άμεσα συνδεθεί με τον αγώνα υπέρ της Ένωσης, που είχε προαλείσει την αντίδραση των Τούρκων. Ένας ρασιφόρος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν είχε ούτε την ελάχιστη πιθανότητα να κερδίσει την εμπιστοσύνη της μουσουλμανικής τουρκοκυπριακής κοινότητας (5).

Αυτό ήταν ίσως το πιο σοβαρό λάθος που διεπράχθη με την ανάληψη της Κυπριακής Δημοκρατίας και προδίκαιζε μέχρι σ' ένα βαθμό την ολοκληρωτική αποξένωση της τουρκοκυπριακής κοινότητας (6).

Συνεπώς, ένα προοδευτικό ελληνοκυπριακό κόμμα που ενδιαφερόταν πράγματι για τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων, δεν μπορούσε παρά να θέσει θέμα απομάκρυνσης του Μακαρίου από την προεδρία. Τα «προοδευτικά», όμως, κόμματα της Κύπρου δεν μπόρεσαν ποτέ να αντιληφθούν, ή απλώς δεν ήθελαν ν' αντιληφθούν, το άλλο αυτό γεγονός, με αποτέλεσμα να προκύψει στην πολιτική ζωή του τόπου ένα παράδοξο φαινόμενο. Να ζητείται δηλαδή η απομάκρυνση του Μακαρίου από μια μερίδα της δεξιάς, που έχοταν κάποτε, λόγω αυτής της τοποθέτησής της, να υποστηρίξει θέσεις πολύ πιο επαναστατικές απ' αυτές των εδώ προοδευτικών και μαρξιστικών κομμάτων (7).

Οι θέσεις της ΕΔΕΚ έναντι του τουρκικού παράγοντος δίνουν, ακριβώς, το μέτρο της αυτοδυναμίας του κόμματος αυτού και της προοδευτικότητάς του και συγχρόνως προβάλλουν τον πραγματικό σωβινιστικό του χαρακτήρα, που καμιά σχέση δεν έχει με τις γνήσιες σοσιαλιστικές αρχές.

Έτσι, αναμασώντας τη συνθηματολογία της ελληνοκυπριακής ήγεσίας και πιο συγκεκριμένα του Μακαρίου, η ΕΔΕΚ κατηγορούσε πάντα σαν μόνη υπεύθυνη για την άποτυχία των ενδοκοινοτικών συνομιλιών την «άδιαλλαξία της Τουρκίας» (8) ή της τουρκοκυπριακής ήγεσίας, ενώ η ήγεσία του γνώριζε ότι ένα μεγάλο τουλάχιστο μέρος της εθύνης – αν όχι το μεγαλύτερο – έφερε ο ίδιος ο Μακάριος και το κατεστημένο του, που ποτέ δεν αντιμετώπισαν με σοβαρότητα και ειλικρίνεια τη δυνατότητα επίτευξης μιάς πολιτικής διευθέτησης του Κυπριακού μέσω των διαπραγματεύσεων. Ποτέ δεν προσπάθησε η ΕΔΕΚ – όπως και τ' άλλα προοδευτικά κόμματα – ν' αναλύσει τους πραγματικούς και βαθύτερους λόγους της απομόνωσης και αποξένωσης της τουρκικής κοινότητας, αναζητώντας και την

ευθύνη της ελληνοκυπριακής ήγεσίας. Η ΕΔΕΚ ήταν ικανοποιημένη με τις εύκολες εξηγήσεις που πρόσφερε η ήγεσία: «Η τουρκική κοινότητα υποχρεώνεται από μια δικτατορική ήγεσία να συνεχίζει μια πορεία απομόνωσης, οικονομικής καθυστέρησης κι εκμετάλλευσης» (9). Συγχρόνως καλλιεργεί την ψευδαίσθηση ότι οι «τουρκοκυπριακές μάζες» διαφωνούν με την ήγεσία κι ότι ετοιμάζονται να ξεσηκωθούν έναντιον της ήγεσίας τους, ή οποία βρίσκεται στο χείλος της πλήρους κατάρρευσης, πράγμα που δείχνει και πόσο λίγο γνώριζε η ήγεσία του κόμματος τί πραγματικά συνέβαινε μέσα στους κόλπους της τουρκικής κοινότητας (10). Έτσι ο Β. Λυσσαρίδης στην όμιλία του στο δεύτερο παγκύπριο συνέδριο της ΕΔΕΚ (20-21 'Απριλίου 1974) αναφέρει: «Οι Τουρκοκυπριακές μάζες ξυπνούν. Οι εργάτες, οι φοιτητές απαιτούν μια πιο ανθρώπινη ζωή, απαιτούν ελευθερία από την δικτατορική τους διακυβέρνηση, απαιτούν ειρήνη και συνεργασία με τους Έλληνες». Αυτά όλα δεν είχαν, για όσους γνώριζαν την πραγματική κατάσταση και παρακολουθούσαν από κοντά τα τουρκοκυπριακά πράγματα, καμιά σχέση με την πραγματικότητα. Αντίθετα, το 1974 είχε κιάλας ολοκληρωθεί ο πολιτικός και διοικητικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων και η τουρκοκυπριακή διοίκηση λειτουργούσε σαν χωριστή κυβέρνηση, που μπορούσε να ελέγχει πλήρως τους τουρκοκυπριακούς τομείς. Μόνο μια τολμηρή πρωτοβουλία, και όχι εύκολες δημοσκοπίες και φιλολογικά σχήματα, θα μπορούσαν ίσως ν' ανατρέψουν την πορεία προς τον ολοκληρωτικό διαχωρισμό.

Η σύγκρουση μέσα στους κόλπους της τουρκοκυπριακής ήγεσίας δεν όφειλόταν, κατά την περίοδο αυτή, σε διαφωνίες πάνω στην πολιτική γραμμή του Ραούφ Ντενκτάς και του κατεστημένου του, αλλά σε προσωπικές, σε τελευταία ανάλυση, διαφορές ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους ήγέτες. Η τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση, της οποίας ήγέτης ήταν ο Φαζίλ Κουτσούκ (11), δεν υπεστήριζε ούτε ειρήνη ούτε συνεργασία με τους Έλληνες. Στο πολιτικό θέμα τόσο ο Κουτσούκ όσο και ο πιο προοδευτικός Μεχμέτ Μπερμπερόγλου (12) υποστήριζαν στην ουσία τις ίδιες θέσεις – αν όχι και πιο άκραίες – τις οποίες υποστήριζε και ο Ραούφ Ντενκτάς.

Η άπουσία από την πολιτική σκηνή της Κύπρου ενός κόμματος με πραγματικές σοσιαλιστικές αρχές – εδώ θα πρέπει να παρατηρήσει κανείς ότι και το ΑΚΕΛ είχε κι αυτό μετατραπεί τα τελευταία χρόνια σ' ένα μικροαστικό ουσιαστικά κόμμα που υπεστήριζε χωρίς επιφυλάξεις το κατεστημένο του Μακαρίου – που θα μπορούσε να εξασκεί κριτική της κυβερνητικής πολιτικής ή τουλάχιστο ν' αγωνίζεται έναντιον του κλίματος της πνευματικής τρομοκρατίας, πιο επικρατούσες, συνέβαλε κι αυτή στην πολιτική πόλωση, στη διατήρηση των πολιτικών μύθων μιάς ολόκληρης δεκαετίας και των ψευδαισθήσεων που όδηγησαν τελικά στη σημερινή καταστροφή.

27 'Απριλίου, 1975.

'Αλ. Κωνσταντινίδης

1. «ANTI», τεύχος 16, 5 'Απριλίου 1975, σ. 40.

2. 'Από την όμιλία του Προέδρου της ΕΔΕΚ κ. Βάσου Λυσσαρίδη στο δεύτερο παγκύπριο συνέδριο του κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία στις 20 και 21 'Απριλίου 1974. Βλέπε εφημερίδα «NEA» της Λευκωσίας της 21ης και 22ας 'Απριλίου 1974.

3. Στο ίδιο κείμενο.

4. Στο ίδιο κείμενο.

5. Στην όμιλία του ενώπιον της ειδικής 'Επιτροπής των 'Ηνωμένων Έθνών της 29ης 'Οκτωβρίου 1974 ο Τουρκοκύπριος αντιπρόσωπος Βεντάντ Τσελίλ ανέφερε και τα εξής: «Πολλοί υποστηρίζουν ότι το Κυπριακό πρόβλημα είναι πρόβλημα οργανικό. Αν και θα μπορούσε να φανεί ότι το κυπριακό πρόβλημα είναι οργανικό επειδή ο πληθυσμός αποτελείται από δύο χωριστές εθνικές ομάδες με έντελως διαφορετικές κοινότητες, γλώσσες, θρησκείες και πολιτικούς προσανατολισμούς προς τις ιδιαίτερες πατρίδες τους – Τουρκία και Ελλάδα – αυτό δεν είναι αλήθεια. Το πρόβλημα είναι τεχνητό, φτιαχτό, και αρχιτέκτονας του είναι ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Το πρόβλημα μπορεί να θεωρηθεί σαν οργανικό στο ότι ο αρχηγός της ελληνικής ορθόδοξης Εκκλησίας, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος – ένας άντρας τόσο άφοσιωμένος στην ιδέα της Ένωσης και που θεωρούσε ότι οι μουσουλμάνοι Τούρκοι αποτελούσαν το μόνο εμπόδιο για την Ένωση και ότι έπρεπε να καθυποταχτούν ή να εξοντωθούν – έγινε Πρόεδρος της δι-κοινοτικής και δι-θρησκευτικής Δημοκρατίας σε μία πολύ λεπτή περίοδο, όταν χρειάζοταν υψηλή πολιτικότητα και μεγάλη άμεσοληψία για να οδηγηθεί το νησί προς την ασφάλεια και την ευημερία».

6. 'Ο ίδιος ο Μακάριος θά 'πρεπε νά είχε αντίληφθει τόν κίνδυνο αὐτό ἄν διέθετε τήν ἀπαιτούμενη πολιτική ώριμότητα. Στήν περίπτωση αὐτή ὄχι μόνο δέν θά ἐπιδίωκε νά ἐκλεγεί πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, ἀλλά ὁ ἴδιος θ' ἀποφάσιζε νά περιοριστεῖ στό ἐκκλησιαστικό τόν ἀξίωμα. Ἐξάλλου τοῦτο ἐπέβαλλε καί μιὰ κάποια δεοντολογία, μιὰ καί ὁ ἴδιος εἶχε δεχτεῖ νά ἐγκαταλείψει τόν ἀρχικό στόχο τοῦ ἀγώνα πού εἶχε ἀρχίσει τὸ 1955 καί πού ἦταν ἡ ἔνωση τῆς Κύπρου μέ τήν Ἑλλάδα.

7. Τό δεξιό κόμμα ΔΕΚ (Δημοκρατικό Ἐθνικό Κόμμα) ἔθετε τὸ θέμα τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας πιδ ὡστά καί ὑποστήριζε τὴ διανομὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας στοὺς ἀγρότες. Ὑπογράμμισε ἐπίσης ὅτι ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία εἶχε μετατραπεί σὲ «πολὺ σημαντικό οἰκονομικὸ καί πολιτικὸ ὄργανισμὸ» πὺν ἐπηρέαζε ἀρνητικὰ τὴν πολιτικο-κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. (Ἀπὸ δηλώσεις τοῦ Τάκη Εὐδόκα, ἀρχηγοῦ τοῦ ΔΕΚ, 15 Φεβρουαρίου 1968).

8. Ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Β. Λυσσαρίδη στὸ δεῦτερο συνέδριο τῆς ΕΔΕΚ.

9. Ἀπὸ τὴν ἴδια ὁμιλία.

10. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι κανένα ἑλληνοκυπριακὸ κόμμα δέν εἶχε τμήμα πὺν ν' ἀσχολεῖται μέ τὰ προβλήματα τῆς τουρκοκυπριακῆς κοινότητος. Κανένα ἀπὸ τὰ κόμματα αὐτὰ δέν διέθετε οὔτε ἓνα στέλεχος πὺν νὰ καταλαβαίνει τὴν τουρκική. Καί κανένα ἀπὸ τὰ κόμματα αὐτὰ δέν εἶχε Τουρκοκύπριους ἀνάμεσα στὰ μέλη του.

11. Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας μέχρι τὸ 1968.

12. Μέλος τῆς τουρκοκυπριακῆς βουλῆς καί ἀρχηγὸς τοῦ ἀντιπολιτευόμενου «Δημοκρατικοῦ Κόμματος», πὺν ἔπαινε τώρα νὰ ὑφίσταται. Ὁ Μπερμπέρογλου θά συνεργασθεῖ ἴσως μέ τὸ ὑπὸ ἴδρυσή νέο τουρκοκυπριακὸ κόμμα (πὺν θά συγκεντρώσει ὅλα τὰ ἀντι-Ντενκτασικά στοιχεῖα) πὺν φέρει τὴν ὀνομασία «σοσιαλιστικὸ ἀνεξάρτητο κόμμα». Τὸ «σοσιαλιστικὸ» αὐτὸ τουρκοκυπριακὸ κόμμα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ πρόγραμμά του πὺν δημοσιεύθηκε στὴν τουρκοκυπριακὴ ἐφημερίδα «Halkin Sesi» (27-30 Ἀπριλίον 1975), ὑποστηρίζει στὸ κυπριακὸ τίς ἴδιες ἀπόψεις, καί πὺν ἀκραῖες ἴσως, ὅπως καί τὸ κατεστημένο τοῦ Ντενκτάς. Ὑποστηρίζει συγκεκριμένα τὴ λύση τῆς συνομοσπονδίας καί σὲ περίπτωση ἀποτυχίας τῶν συνομιλιῶν τὴν ἀνακήρυξη μιᾶς ἀνεξάρτητης Τουρκικῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου πὺν νὰ ἐνσωματωθεῖ ἀργότερα στὴν Τουρκία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ. 615.783

Νέες ἐκδόσεις

ΕΜΥ

Κύπρος 1974/Cyprus 1974

Δίγλωσση ποιητικὴ σύνθεση
ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ τελευταῖο
δρᾶμα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ

ΑΝΘΟΣ ΛΥΚΑΥΓΗΣ

Μαρτυρία

Ποιήματα ἐμπνευσμένα
ἀπὸ τὴν κυπριακὴ τραγωδία.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΣ

Περιορισμένος χώρος

Ποιήματα

ΓΙΑΤΙ ΠΕΡΝΑΕΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΕΙΣΤΕ ΥΠΕΡ ἢ ΚΑΤΑ
ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ;

Τοῦ ΓΙΑΝΝΗ

Του Δ. Δέψη

Σκοπός αυτού του άρθρου δεν είναι να κάνει μια «άντικειμενική ανάλυση» της θέσης του στρατού στο πλέγμα της αστικής εξουσίας στον τόπο μας και των επιπτώσεων που έχει αυτή η θέση πάνω στη δομή του και στη ζωή των κληρωτών. Πρόθεσή του είναι να δώσει τα πρώτα στοιχεία για μια πολιτική τοποθέτηση και δράση απέναντι στο πρόβλημα «στρατός», διαφορετική απ' αυτή που μέχρι τώρα ακολουθούσαν τα κόμματα της αριστεράς, συμπλέοντας με τις επιδιώξεις των αστικών κομμάτων.

Η έλλειψη αναλύσεων για το τί συμβαίνει μέσα στο στρατό είναι χαρακτηριστική της αδιαφορίας για το θέμα, αν και τελευταία παρατηρούμε στην Εύρώπη μια αντιμιλιταριστική κινητοποίηση, που βρίσκεται όμως στην αρχή της. Η μόνη βιβλιογραφία που μπορεί κανείς να βρει προέρχεται κύρια από αντιδραστικούς ψυχολόγους ή κοινωνιολόγους, που τους ενδιαφέρει η «καλύτερη» λειτουργία κι η μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του στρατού, ιδωμένη φυσικά απ' τη σκοπιά της άρχουσας τάξης. Τα όσα εμφανίστηκαν στον ελληνικό τύπο τον τελευταίο καιρό δεν ξεπερνούν το επίπεδο των αστυνομικών περιγραφών για το πώς ή χούντα έφτασε στην έξουσία, με καταγγελίες απ' τη μεριά της αριστεράς για την αντιδημοκρατικότητα που βασιλεύει μέσα στο στρατό, για την απάνθρωπη μεταχείριση των κληρωτών. Με το βασικό ερώτημα «γιατί οι φαντάροι δεν αντιδρούν στα διαδοχικά πραξικοπήματα αλλά μετέχουν σαν άβουλα όργανα» (που δεν είναι το ίδιο με το ερώτημα «γιατί, γενικά, ο λαός δεν αντιστάθηκε σ' αυτά», γιατί ο λαός δεν είναι όπλισμένος, ενώ οι φαντάροι, κομμάτι του, είναι) κανείς δεν ασχολήθηκε. Κι αυτό πρέπει να εξηγήσουμε, για να δούμε, μετά, πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΑΝ ΘΕΣΜΟΣ

Απ' τα θέματα που κυριάρχησαν μετά τη μεταπολίτευση ήταν και αυτό της καθάρσης του στρατού. Τιμωρία, δηλαδή, των γνωστών χουντικών, απομάκρυνση των συνεργατών τους, επάνοδο στη νόμιμη ιεραρχική τάξη, προώθηση των δημοκρατικών και επαγγελματικών ικανών αξιωματικών. Η πραγματοποίησή τους (που άλλωστε δεν έγινε) υποτίθεται πως μάς εξασφαλίζει όχι μόνο απ' τον άμεσο κίνδυνο πραξικοπήματος (που είναι σωστό), αλλά και από μια μελλοντική ύποτροπή. Τα αστικά πολιτικά κόμματα πιστεύουν πως έτσι θα εξασφαλίσουν τη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας για λογαριασμό τους. Η αριστερά (που γι' αυτό πρόβαλε παράλληλα και το αίτημα για σταμάτημα της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας μέσ' στο στρατό) φαίνεται να ελπίζει πως με την απομάκρυνση των «πρακτόρων» και των «τυχοδιωκτών» κι μετά την εμπειρία της εθνικής προδοσίας, θ' αρχίσει να λειτουργεί στο σώμα των αξιωματικών η πραγματική τους συνείδηση, που καθορίζεται απ' την προέλευσή τους (άγροτική ή μικροαστική) και τη θέση τους σαν δημοσίων υπαλλήλων.

Είναι πολύ αμφίβολη, όμως, τόσο η ποθητή επάνοδος του στρατού στους στρατώνες, ή εξουδετέρωσή του, δηλαδή, σαν καθοριστικού παράγοντα για τη λήψη όποιωνδήποτε αποφάσεων των εκάστοτε κυβερνήσεων, όσο και η ανάλυση για το ποια είναι η ταξική τοποθέτηση και ιδεολογία των αξιωματικών, τωρινή ή μελλοντική. Κι αυτό για τους παρακάτω λόγους:

1. Η εξάρτηση μίας χώρας απ' τον ιμπεριαλισμό (οικονομική, πολιτική, πολιτιστική) συνεπάγεται μια σχεδόν απόλυτη στρατιωτική εξάρτηση: σέ τεχνολογία, σέ όπλα, σέ μεθόδους. Η Αμερική, ή Αγγλία, ή Γαλλία είναι οι μόνες καπιταλιστικές χώρες που μπορούν να καλύψουν αυτόδύναμη τις στρατιωτικές τους ανάγκες. Η εξάρτηση, σ' αυτόν τον τομέα, της Γερμανίας και Ιαπωνίας, ήττημένων στον πόλεμο, είναι χαρακτηριστική της στρατηγικής σπουδαιότητας της πολεμικής βιομηχανίας για τις ιμπεριαλιστικές χώρες. Γι' αυτό και οι επενδύσεις σέ πολεμικές βιομηχανίες είναι σχεδόν अनύπαρκτης έξω απ' αυτές. Δεν είναι διατεθειμένες να χάσουν το μονοπώλιο των όπλων που, σέ τελευταία ανάλυση, εξασφαλίζει την ύπταγή των εξαρτημένων χωρών.

Αυτή η ύλική εξάρτηση του στρατού από

κέντρα έξω απ' τον εθνικό χώρο (στην περίπτωση μας είχαμε όχι απλώς εξάρτηση, αλλά και διοίκηση, μέσω του ΝΑΤΟ) σημαίνει αντίστοιχα μια ανεξαρτητοποίησή του απ' την τόπια αστική τάξη, στο βαθμό βέβαια που ο στρατός δεν ελέγχεται από αξιωματικούς που προέρχονται απ' το κατεστημένο. Οι στρατιωτικοί δηλαδή είναι αναγκασμένοι να λειτουργούν σαν «μεταπρατική κοινωνική ομάδα» σχετικά αυτόνομα, άσχετα απ' την πολιτική της ντόπιας άρχουσας τάξης. Η ανάγκη του να λειτουργούν έτσι, δεν έχει βέβαια ούτε βιολογικές ούτε ήθικες ρίζες. Προέρχεται απ' τη θέση του στρατού στη δομή της εξουσίας μιας καπιταλιστικής κοινωνίας, απ' το ρόλο που του έχει ανατεθεί απ' την άρχουσα τάξη. Κι εκεί είναι ο φαύλος κύκλος για τους άστούς πολιτικούς: γιατί αυτοί άκριβώς ό προσορισμός του στρατού, που δεν μπορούν να τον αλλάξουν γιατί τότε σκάβουν τα θεμέλια της άστικής εξουσίας, επιτρέπει στους στρατιωτικούς ν' άποκτούν σχετική αυτονομία ως πρὸς αυτούς και την άστική τάξη.

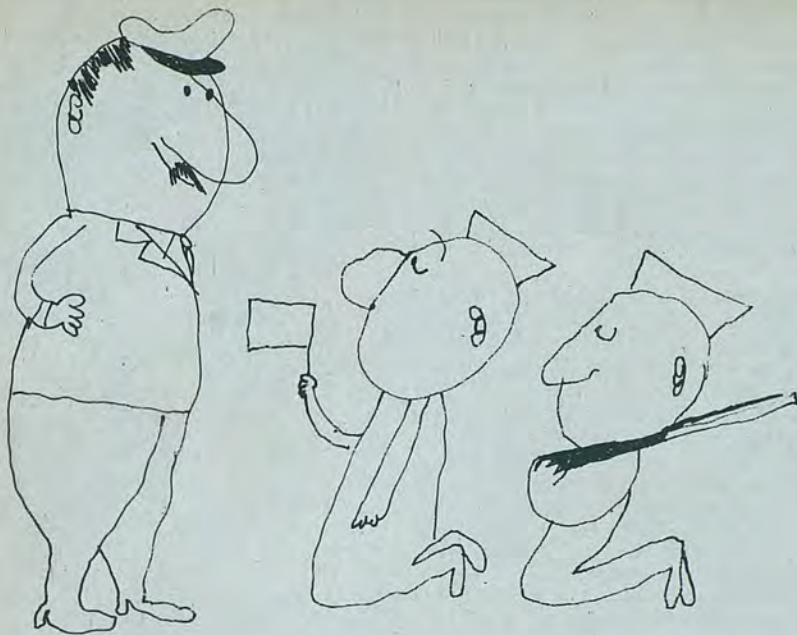
Ποιός είναι ό προσορισμός του στρατού όλοι τὸ ξέρουμε. Είναι απ' τὰ πρώτα πράγματα που μαθαίνει ό νεοσύλλεκτος (μαζί με τὸ ἐπ' ὤμου και τὸν δοκο: ὅτι, δηλαδή, ὀφείλει ὑπακοήν εἰς τὸ σύνταγμα και τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ὑποταγήν εἰς τοὺς ἀνατελόνους): ἡ ἀντιμετώπιση ἐξωτερικῶν και ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ μπορούν νὰ ἀλλάξουν ἀνάλογα με τὴν ἱστορική συγκυρία (κάποτε οἱ Τούρκοι, μετὰ οἱ Βούλγαροι, μετὰ οἱ Ἰταλοὶ, μετὰ πάλι οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀλβανοὶ κλπ. και τώρα πάλι οἱ Τούρκοι). Ὁ ἐσωτερικὸς ἐχθρὸς ὅμως μένει πάντα σταθερὰ προσδιορισμένος: οἱ καταπιεζόμενες και ἐκμεταλλεζόμενες τάξεις. Πρέπει λοιπὸν οἱ ἐξωτερικοὶ και ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ ν' ἀντιμετωπίζονται μὴ «θανάσιμη ἀνέλιξη» ὥστε νὰ μὴν τολμῶν νὰ ἐπιτεθῶν κι ὁ στρατὸς νάναι σὶ θέση νὰ τὴν κάνει πραγματικότητα, ἂν χρειαστεῖ. Ὁ δυνατότητα τοῦ στρατοῦ ν' ἀνταπεξέλθει σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολή, τὴν παραγωγή, δηλαδή τῆς ἀπειλῆς και τὴν πραγμάτωσή της ἂν χρειαστεῖ, εἶναι στὴν ἀποκλειστική εὐθύνη τῶν ἀξιωματικῶν και καθορίζεται τὴ σχέση τους σὺν κοινωνικῆς ὁμάδας με τὶς ἄλλες ὁμάδες που ἐλέγχουν τοὺς ἀστικούς θεομους ποὺχουν σὰ σκοπὸ τὴν διατήρηση και ἀναπαραγωγή τῆς δομῆς τῆς ἀστικής κοινωνίας. Κι εἶναι προφανές πὼς ὅσο καλύτερα φέρνουν σὲ πέρας τὴν ἀποστολή τους, τόσο ὁ συσχετισμὸς δυνάμεων ἀνίμετα σ' αὐτοὺς και τὶς ἄλλες ὁμάδες τοὺς γίνεται εὐνοϊκός. Στὶς ἱμπεριαλιστικές μητροπόλεις ἡ ἰσορροπία βρίσκεται μέσα ἀπὸ τὸ διάσημο πιά στρατιωτικοβιομηχανικὸ σύμπλεγμα, στὶς ἐξαρτημένες χώρες, πού τέτοια δυνατότητα δὲν ὑπάρχει, μέσα ἀπὸ πραξικοπήματα και ἀντιπραξικοπήματα.

Διαπιστώσαμε λοιπὸν ὡς τώρα πὼς στὶς ἐξαρτημένες χώρες οἱ στρατιωτικοὶ λειτουργοὺν σὺν «μεταπρατική κοινωνική ὁμάδα», σχετικά αυτόνομα ἀπ' τὴν ντόπια ἀστική τάξη, πὺ φυσικά αὐτὴ δημιουργήσει τὶς πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις γιὰ τὰ παραπάνω, και πὼς ὅλα αὐτὰ ὀφείλονται στὴ θέση τοῦ στρατοῦ στὴ δομὴ τῆς εξουσίας τῆς ἀστικής τάξης.

Αὐτὴ τους ἡ θέση εἶναι πὺ καθορίζει κύρια και τὴν ιδεολογία τους κι ὄχι βέβαια ἡ προέλευσή τους. Καὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς θέσης τους εἶναι ἡ πραγματική ἡ δυνάμει ἐξουσία πὺ κατέχουν κι ὄχι τὸ «δημοσιολογικὴ».

Ἀλλωστε κάθε μέρα μέσ' ἀπ' τὴν πρακτική τους διαπιστώνουν πὼς εἶναι τὸ τελευταῖο και οὐσιαστικὸ στήριγμα τῆς ἀστικής εξουσίας. Κι αὐτὸ φυσικά δὲν τοὺς στέλνει πρὸς τὴ μεριά τῶν καταπιεσμένων, ἀλλὰ σὺ ν' ἀπαιτῶν τὴ διαχείριση αὐτῆς τῆς εξουσίας.

Οἱ δεκάδες πραξικοπήματα πὺ ἔχουν γίνει ἀπ' τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετὰ, ὅλα σὲ ἐξαρτημένες χώρες, μπορούν νὰ ἐξηγη-

Εικονογραφ. 'Αλ. Κιριτσόπουλου

των μόνο μέσα απ' αυτή τη συλλογιστική. 'Ακόμη, τα προαξιοκλήματα «παράγουν ιδεολογία» και για τους άλλους στρατούς (και μεθόδους βέβαια· ελάχιστοι, έχουν άποψή). Στόν τόπο μας, εκτός απ' τα παραπάνω, επενεργούν και πρόσθετοι λόγοι που σπρώχνουν το στρατό στην αυτόνομη πολιτική επέμβαση (καλυμμένη ή άνοιχτή): ο μύθος της εφταετίας που ο στρατός άσκούσε την εξουσία και ύπρχε γαλήνη, ενότητα και ευημερία, θα λειτουργεί στους στρατιωτικούς με τόν ίδιο τρόπο που ο έμφύλιος άντρωσε τόν ΙΔΕΑ και γέννησε μετά τη χούντα. 'Ακόμη, τó Κυπριακό κι ή έλληνοτουρκική διένεξη: Σε περίοδο «πολεμικής προετοιμασίας» οί στρατιωτικοί έχουν καθοριστικό ρόλο. Είναι άλλωστε απ' τά έπιχειρήματα του 'Αβέρωφ για να μην προχωρήσει στην περιβόητη άποχουντοποίηση.

Τό συμπέρασμα λοιπόν είναι πως ό στρατός δέν θά ξαναμπει στους στρατώνες, έστω κι άν γίνει ή κάθαρση. Οί χούντες θά άναγεννιόνται απ' τη στάχτη του φοίνικα. Μιά μόνο δυνατότητα έχουν, όμως, για να φράσουν στην εξουσία ή για να υπαγορεύσουν τις άπόψεις τους: Νά έχουν πίσω τους τους κληρωτούς. 'Υπάρχουν πιθανότητες οί κληρωτοί να μην τους άκολουθήσουν, ν' άντισταθούν; Και τί μπορεί να γίνει πρds αυτή την κατεύθυνση;

Η ΖΩΗ ΜΕΣ' ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ

Α. Σχέσεις 'Αξιωματικών - Κληρωτών

Για να καταλάβουμε τη δομή του στρατού (σ' ό,τι άφορά τη σχέση άξιωματικών - κληρωτών, την οργάνωση της καθημερινής ζωής του φαντάρου) πρέπει να διαπιστώσουμε πως οί άξιωματικοί δέν μπορούν να επιβάλλουν την εξουσία τους πάνω στους φαντάρους, χρησιμοποιώντας άμεση, φυσική, συλλογική βία. Μιά άπεργία, μία διαδήλωση, ή κατάληψη ενός εργοστασίου ή μιας σχολής μπορούν να άντιμετωπιστούν απ' τόν εργοστασιαρχή ή τόν πρύτανι με τη βοήθεια της άστυνομίας ή του στρατού. Την εξέγερση ενός τάγματος θά την άντιμετωπίσει όχι ό διοικητής του (που θά είναι πιά ένας άποτυχημένος άξιωματικός, ενώ ένας πρύτανης ή εργοστασιαρχής ή νομάρχης που καλεί την άστυνομία θά έχει μάλλον λαμπρή καριέρα), αλλά τó σώμα των άξιωματι-

κών, που θά πρέπει να κινητοποιήσει άλλες μονάδες. Συνολικά όμως τó σώμα των άξιωματικών δέν μπορεί ν' άντιμετωπίσει τους φαντάρους, ενώ οί κεφαλαιοκράτες μπορούν ν' άντιμετωπίσουν την εργατική τάξη.

Τό πρόβλημα λοιπόν των άξιωματικών είναι ότι πρέπει να επιβληθούν σ' ένα σύνολο άριθμητικά αλλά και τεχνικά, έπειδή είναι όπλισμένο, ισχυρότερό τους. Αύτη ή έπιβολή δέν εξασφαλίζεται με ύλικές παροχές (μισθό π.χ. όπως στην άστυνομία ή σ' ένα επαγγελματικό στρατό), αλλά με μία έντονη ιδεολογική και ψυχολογική πρακτική απ' τη μεριά των άξιωματικών, που άποβλέπει στην έπιβολή της πειθαρχίας και στο άνέβασμα του ήθικου των στρατιωτών. Τό ήθικό μπορούμε να τó δρίσουμε σαν εκείνη την ψυχολογική κατάσταση που κληρωτοί (και κατ' επέκταση τόν στρατό) που καθορίζεται σε καιρό πολέμου απ' τη διάθεσή του να πολεμήσει, σε καιρό ειρήνης απ' τη διάθεσή του να εκπαιδευτεί.

Πρώτη και άναγκαία προϋπόθεση για τά παραπάνω είναι ό κληρωτός ν' άποδέχεται την ύπαρξη του στρατού σαν θεσμού. Αυτό τó έχουν άναλάβει οί ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους, βασικά τó σχολείο και τά μέσα μαζικής ενημέρωσης, κι οί άξιωματικοί δέν έχουν παρά να ένισχύσουν, άν μπορούν, αυτή την προϋπάρχουσα άποδοχή. Τό πρώτο τους πρόβλημα λοιπόν είναι να ξεριζώσουν απ' τó νεοσύλλεκτο δρισμένες άξίες κι ευαισθησίες της πολιτικής ζωής, αυτό που οί ίδιοι οί άξιωματικοί άποκαλούν «στρατιωτικοποίηση» τού νεοσύλλεκτου.

Τό πρώτο που πρέπει να άποβάλει ό νεοσύλλεκτος είναι τó δικαίωμά του νάναι διαφορετικός απ' τους υπόλοιπους. 'Ο στρατός δέν μπορεί ν' άνεχθεί τη διαφοροποίηση, κινδυνεύει ή πειθαρχία. 'Η όμοιομορφία στο κόμψμα και τó ντύσιμο είναι τó μέσο για την έπίτευξη της όμοιομορφίας στις αντιδράσεις και τις άπόψεις. 'Ο στρατιωτικός κανονισμός, που έχει ισχύ για όλους, κληρωτούς κι άξιωματικούς, προβλέπει τά πάντα: απ' τó πως θά δένεις τ' άρβυλα, μέχρι τó τί είναι κομμουνισμός, και πάνω σ' όλα αυτά δέν έχεις δικαίωμα νάχεις άλλη άποψη.

Μετά πρέπει να ξεχάσεις τó δικαίωμα νάχεις ιδιωτική ζωή. 'Όλα στο στρατό είναι όμαδικά: ό ύπνος, ή ξεκούραση, ή έννημέρωση,

τό φαγητό, οί «φυσικές άνάγκες», τó πλύσιμο. 'Η στρατιωτική λογοκρισία έχει δικαίωμα να έπεμβαίνει στα γράμματα. Στο κέντρο νεοσύλλεκτων δέν υπάρχουν ούτε καν άτομικά παραπτώματα: Τό καψόνι, ή τιμωρία, ή άγχαρεία θά πέσει σ' όλους, έστω κι άν ό «παραπτώματίας» είναι γνωστός. 'Η όμαδική τιμωρία είναι ό πιο άσφαλής τρόπος για να άπομονωθούν οί «άντιδραστικοί», οί άπροσάρμοστοι, απ' τους υπόλοιπους.

Για να επιτύχει τó ντρεσάρισμα, τού νεοσύλλεκτου κόβεται και κάθε έπαφή με τόν έξω κόσμος. Μέχρι να όρκιστεί, δέν έχει έξοδο, έπισκεπτήριο μόνο τις Κυριακές, και στο χώρο που πηγαίνουν οί πολίτες μόνο αυτοί που έχουν έρθει δικοί τους μπορούν να πάνε. 'Εφημερίδες (πλήν των άθλητικών), βιβλία, περιοδικά, ραδιόφωνα, μαγνητόφωνα, άπαγορεύονται άυστηρά (αυτό σ' όλη τη διάρκεια της θητείας) και πολλές τηλεοράσεις που υπάρχουν στις καντίνες των στρατοπέδων «χάλασαν» απ' τη μεταπολίτευση και μετά και δέν λειτουργούν.

Παράλληλα με τη στρατιωτικοποίηση, στο βαθμό που ή λογική της στρατιωτικής ζωής γίνεται σιγά σιγά άποδεκτή, άρχίζει να δημιουργείται τó βασικό υπόστρωμα της πειθαρχίας: Τό αίσθημα ένοχής. Και ό πιο κακόπιστος άξιωματικός θά δέχεται πως οί άπαιτήσεις τού κανονισμού είναι άδύνατον να εφαρμοστούν. Κι ένα ρομπότ ακόμα δέν θά μπορούσε να προσαρμοστεί στο ρυθμό και τις άπαιτήσεις της ζωής ενός κληρωτού. Συνεπώς ό φαντάρος είναι συνεχώς σέ «παράπτωμα». Έίτε τó κρεβάτι δέν είναι καλά στρωμένο, είτε τó όπλο άκαθάριστο, είτε τά άρβυλα άγνάδια, ίσως έχει βιβλία ή περιοδικά ή ραδιόφωνο, ίσως έβρισε κάποιον άνώτερο και φοβάται τó «καρφί». Σε κάθε στιγμή περιμένει, συνειδητά ή άσυνειδητά, την τιμωρία. Και ή μεγαλύτερη τιμωρία τού στρατό είναι ή παράταση της θητείας. Καταλαβαίνει κανείς τó άδιέξοδο: Οί καταπιεστικές συνθήκες τόν κάνουν να ζει με τó δνειρο τού άπολυτηρίου, κάθε προσπάθειά του να τις αλλάξει, να ξεφύγει απ' αυτές, μπορεί νάχει σαν άποτέλεσμα την παράταση της θητείας. Σε βαθμό, που όταν ή τιμωρία δέν έρχεται, «ή καμπάνα δέν ήφεται», ό κληρωτός ζει στο άγχος, στην άγωνία. Κι άν έρθει, δικαιολογημένη στα μάτια τού φαντάρου απ' τη στιγμή που είναι «ένοχος», πάντα θάνατι μικρότερη απ' τó βαθμό της ένοχής του, μια που σίγουρα και σε κάτι άλλο θά είναι «παράπτωμα».

'Αλλο μέσο για τη διατήρηση της πειθαρχίας είναι ή άπομόνωση απ' τόν κόσμο των άξιωματικών: Δέν μένουν μέσ' στο στρατόπεδο, δέν τρώνε μαζί με τους κληρωτούς, έχουν δική τους καντίνα. 'Ο διοικητής τού τάγματος, που είναι λίγα μέτρα μακριά του, είναι μια μυθική προσωπικότητα που μοιράζει άμοιβές ή τιμωρίες. Κάτι σαν τόν καλό Θεό ή τόν πατέρα των παιδικών μας χρόνων. Κανείς δέν ξέρει την προσωπική του ζωή, τά έλαττώματα, τά προτερήματά του. Είναι θεσμός, λειτουργία, όχι άνθρωπος.

Βλέπουμε πως οί άπαιτήσεις της πειθαρχίας συνεπάγονται μια φοβερή ψυχολογική πίεση πάνω στο φαντάρο. 'Απ' αυτή την άποψη ή πειθαρχία έπιδρά διαλυτικά πάνω στο ήθικό. Γι' αυτό και σε πολεμικές περιόδους χαλαρώνει. 'Αλλωστε, σε τέτοιες έποχές, είν' εύκολο ή ένοχη να μετατραπεί σε έπιθετικότητα ενάντια στον άξιωματικό, γι' αυτό και δέν καλλιεργείται.

'Ακόμη, όλη ή ζωή μέσα στο στρατό δείχνει πως οί άξιωματικοί έχουν μια πολύ ρεαλιστική αντίληψη για τó ήθικό των στρατιωτών: Είναι σίγουροι πως στην ώρα της μάχης δέν θά θέλουν να πολεμήσουν, πως σε περίοδο ειρήνης δέν θέλουν να κάνουν τη θητεία τους, να άσκηθούν. Σ' αυτή τη περίπτωση - περίοδος ειρήνης - ή αντίδραση των κληρωτών είναι ή «λούφα», που θά πει κρύψιμο, άρνηση

νά ασκηθείς, νά δουλέψεις, χωρίς νάρθεις, όμως, σέ άμεση σύγκρουση με τόν άξιωματικό. Τό πιό κλασικό μέσο είναι νά βγεις άρρωστος. Τό ποσοστό τών «έλευθέρων ύπηρεσίας» είναι σίγουρα δείκτης τού ήθικου τών στρατιωτών. Μόνο πού συνήθως είναι φαύλιδευμένο: γιά νά φτάσεις στό γιατρό, πρέπει νά πειστεί πρώτα ό έπιλοχίας, μετά ό λοχαγός πώς είσαι άρρωστος. "Αν περάσεις αυτά τά φράγματα, κι ό ίδιος ό γιατρός είναι σίγουρος πώς «κάτι έχεις». Οί περιπτώσεις αυτόταυματισμού γιά νά πετύχεις άναρρωτική άδεια δέν είναι σπάνιες, μόνο πού αν άποδειχτεί πώς συμβαίνει κάτι τέτοιο, αντιμετώπιζεις στρατοδικείο. Οί αυτότονίες ή τό «πούλημα τρέλας» γιά ένα άπολυτήριο με την ένδειξη άνισόρροπος, είναι τά πιό δραστικά μέτρα γιά νά γλιτώσεις όριστικά άπ' την κατάσταση σου.

Δυό μέτρα υπάρχουν γιά την καταπολέμηση της λούφας: ή συγκεκριμένη, όνομαστική ανάθεση εύθυνών, ώστε ό φόβος της τιμωρίας νάναι άμεσος. Τό άλλο, μιá πού «εργατικά χέρια» υπάρχουν άφθονα, νά όριστούν δέκα γιά μιá δουλειά πού μπορεί νά την κάνει ένας ή δύο άνθρωποι. Καί φυσικά πάντα ή εκτέλεση μιáς διαταγής γίνεται με τόση προθυμία καί προσοχή όση χρειάζεται άκριβώς γιά νά μήν «πέσει καμπάνα». Άλλωστε οί πρωτοβουλίες είναι έντελώς έξω κι άπ' τό πνεύμα τού κανονισμού: Μόνο διαταγές προβλέπει.

Οί άξιωματικοί γενικά δέν καταλαβαίνουν αυτή την «παθητική αντίσταση» τών φαντάρων. Τή θεωρούν τεμπελιά, κουτοπονηριά, νομίζουν πως έτσι αντιμετώπιζουν καί την πολιτική τους ζωή. "Όταν ή λούφα εκδηλώνεται με την άρνηση νά μάθουν, ή έντύπωσή τους είναι πως έχουν νά κάνουν με ήλίθιους. Αυτό φυσικά βοηθάει στό νά μεγαλώνει ή ύπεροψία τού άξιωματικού άπέναντι στό φαντάρο καί στους πολίτες γενικότερα, νά τους θεωρεί όντα δευτέρας κατηγορίας, με όλες τις πρόσθετες έπιπτώσεις πούχει μιá τέτοια ιδεολογία.

Β. Οί κληρωτοί μεταξύ τους

Τό όνειρο τού κληρωτού είναι τό άπολυτήριο· ή πιό μεγάλη του χωρά, τό μέτρημα τών ήμερών πού μένουν μέχρι νά τό πάρει. Αυτό είναι τό αποτέλεσμα της ζωής πού κάνει καί βλέπει πως οί προσπαθείες νά τή βελτιώσει (κι ένας άσος τρόπος υπάρχει γι' αυτό: νά μήν τηρεί τόν κανονισμό) δέν οδηγούν παρα στη φυλακή, στην παράταση δηλαδή της θητείας. Οί πιό έξυπνοι βέβαια θά γίνουν καρφία τού λοχαγού ή τού Β' Γραφείου, γιατί αυτό έξά-

σφαλίζει μιá σχετική άνεση. Οί υπόλοιποι, πού έχουν κάποιους ήθικούς ένδοιασμούς γιά κάτι τέτοιο, θά δεχτούν μοιρολατρικά τή θέση τους, περιμένοντας νά περάσει ό καιρός.

Σ' αυτά τά πλαίσια μέσα, ύπαξιωματικοί καί φαντάροι πρέπει νά οργανώσουν την επίβωσή τους, (οί έφεδροί άξιωματικοί άποτελούν δική τους, ξεχωριστή κατηγορία, είναι πιό κοντά στους άξιωματικούς). Κι εδώ ό κανονισμός χωρίζει τους κληρωτούς (λοχίες, δεκανείς, στρατιώτες) κι οί συνήθειες, ό άγραφος κώδικας τών κληρωτών, σέ παλιούς καί νέους.

Τό έθιμικό δίκαιο τών κληρωτών ύπεροίχει τού κανονισμού. Η ιεραρχία πού γίνεται σεβαστή, είναι βασικά αυτή τού παλιός - νέος, κι όχι τού τυπικού βαθμού. Σπάνια ένας λοχίας θά στείλει άγγραφεία παλιότερο φαντάρο· αντιμετώπιζει τή σύγκρουση με όλη την αντίστοιχη σειρά, μιá πού οί παρές οργανώνονται στη βάση της σειράς πού άνήκει ό καθένας. Οί σχέσεις βέβαια είναι ιεραρχικές: ύπάρχει μιá μεγάλη επιθετικότητα (πού είναι αποτέλεσμα καί της σεξουαλικής μιζέριας τού κληρωτού καί της ένοχής πού άναφέραμε), μιá άλληλοϋποστήριξη άπέναντι στόν «μονιμά». Οί «γλειψιματίες», τά «καρφιά», κι αυτοί πού λουφάρουν σέ βάρος τών άλλων, άπομονώνονται. "Όχι προκλητικά βέβαια, γιατί κάτι τέτοιο θάταν επικίνδυνο.

Γενικά μπορούμε νά πούμε πως ή όργάνωση της ζωής μεταξύ τών κληρωτών είναι ιεραρχική, με κύριο κριτήριο τό παλιός - νέος, όχι έπειδή ό κανονισμός τού στρατού τό επιβάλλει, γιατί τότε θά ίσχυε ή έπίσημη ιεραρχία, άλλα γιατί μιá άκριβοδίκαιη μοιρασιά της άγγραφείας, της σκοπιάς, τού δικαιώματος νά καπνίζεις μέσα στό θάλαμο, νά σηκωθείς πιό άργά τό πρωί κλπ. θάκανε τή ζωή άπ' την άρχή ως τό τέλος της θητείας άνυπόφορη, μιá πού δέν θά είχε κανείς νά έλπιζε σέ καμιά άλλαγή. Έτσι οί νεότεροι ταλαιπωρούνται, ξέροντας πως όταν παλιώσουν, θάχουν κι αυτοί περισσότερα δικαιώματα. Η νόμιμη ιεραρχία έπιδρά στό νά έχουν οί ύπαξιωματικοί άπ' την άρχή σχεδόν τά ίδια δικαιώματα με τους παλιούς φαντάρους (όχι όμως καί με τους παλιούς ύπαξιωματικούς). Καί φυσικά στό ότι ό κανονισμός τους άπαλλάσσει άπ' τις άγγραφείες καί τή σκοπιά καί κανένα αίσθημα δικαιούσης στόν κόσμο δέν θά τους έκανε νά παραιτηθούν άπ' αυτό τό δικαίωμα.

Έκει πού οί διαφορές ύπαξιωματικός - φαντάρος, παλιός - νέος, έχουν τή μεγαλύτερη τους ένταση είναι στό κέντρο έκπαίδευσης. Ό φόβος τού νεοσύλλεκτου είναι ό λοχίας του ή ό παλιός φαντάρος, κι όχι ό λοχαγός. Αυτός θά κάνει τό καψόν, θά βάλει άγγραφεία καί ύπηρεσία. Ό άξιωματικός θά φυλάξει γιά τόν έαυτό του τό ρόλο τού διατητή, όταν γίνουν παράπονα. Έκει δηλαδή πού γίνεται τό ντροπή, πού ό κληρωτός ύφίσταται τή στρατιωτική ζωή στην μεγαλύτερή της ένταση, ό ύπαξιωματικός, κληρωτός κι αυτός, παίζει τό ρόλο τού «ταμπού» ανάμεσα στό νεοσύλλεκτο καί στόν «μονιμά». Γι' αυτό καί οί ύπαξιωματικοί είναι, σχεδόν, άνεξέλεγκτοι. Είναι ελεύθεροι ν' άναπτύξουν κάθε καταπιεσμένη σαδιστική τάση τους. Άπ' την άλλη μεριά, οί ύπαξιωματικοί εκπαιδευτές φεύγουν άπ' τό στρατό με τή μεγαλύτερη αναλόγικα φυλακή.

Τό πιό πρόσφατο παράδειγμα είναι ό περίφημος νόμος 4/75. "Ο νόμος αυτός προοριζόταν νά λύσει τό πρόβλημα τού στρατιωτικού γιά όσους έκαναν φυλακή ή έξορία στη διάρκεια της δικτατορίας. Τελικά, αυτό πού βγήκε, άπαλλάσσει άπ' τή θητεία, (όπηρετούν 3 μήνες) γύρω στους 50 άγωνιστές πού έκαναν περισσότερα από δυό χρόνια φυλακή ή έξορία, κι από καί κάτι πέρα δίνει ένα σωρό άπαράδεκτα προνόμια: "Όσοι από τους διωχθέντες βρισκόνησαν, στό έξωτερικό, ύπηρετούν μόνο έξη μήνες. Γιά τους διωχθέντες στό έσωτερικό (πού θά πεί, γιά όσους περά-

σαν άπ' τά χέρια τού Σπανού ή τού Καραπαναγιώτη) ό χρόνος φυλάκισης ύπολογίζεται σάν χρόνος θητείας!

Καί τά πράγματα δέν σταματούν εδώ: Στην πραγματικότητα ή «άποκατάσταση τών διωχθέντων» ήταν ένα προπέτασμα καπνού γιά νά περάσει ένας νόμος πού δίνει σκανδαλώδη προνόμια: "Όλοι οί διπλωματούχοι τού έξωτερικού (ήλικίας άνω τών 30) ύπηρετούν μόνο 6 μήνες. "Όσοι είχαν θέση βοηθού ή έρευνήτή στό έξωτερικό (καί με νεότερη τροπολογία καί στό έσωτερικό) ύπηρετούν κι αυτοί 6 μήνες, άνεξάρτητα άπ' τήν ήλικία τους. Γι' αυτούς πού είναι καθηγητές, ή θητεία είναι τριμηνή! Τό ποιοι βέβαια μπορούν νά παίρνουν διπλώματα στό έξωτερικό, νά γίνουν βοηθοί ή καθηγητές δέν χρειάζεται ειδική άνάλυση.

Καί γιά νά τονιστεί ή διαφορά, ύπάρχει ειδική σύμβαση μεταξύ Έλλάδας καί Γερμανίας γιά τή σύλληψη καί απέλαση στην Έλλάδα όσων εργατών δέν παρουσιαστούν νά κάνουν τή θητεία τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διαπραγματευτική ικανότητα όποιασδήποτε χούντας, όπως κι οί δυνατότητες της άμυνας έπέμβασης, στηρίζονται, σέ τελευταία άνάλυση, στό πόσους κληρωτούς έχει πίσω της. Καί στις σημερινές συνθήκες, ή δυνατότητα τών κληρωτών ν' άντισταθούν, ν' άρνηθούν νά ύπακούσουν όποιονδήποτε πραξικόπημα είναι άνύπαρκτη. Καί μόνο αυτό τό γεγονός, ή ύπεροψία της δύναμης πού δίνει ή χωρίς όρια σχεδόν άσκηση έξουσίας πάνω σέ άλλους, φτάνει γιά νά γεννά, ψυχολογικά τουλάχιστον, φασίστες καί «συνωμότες».

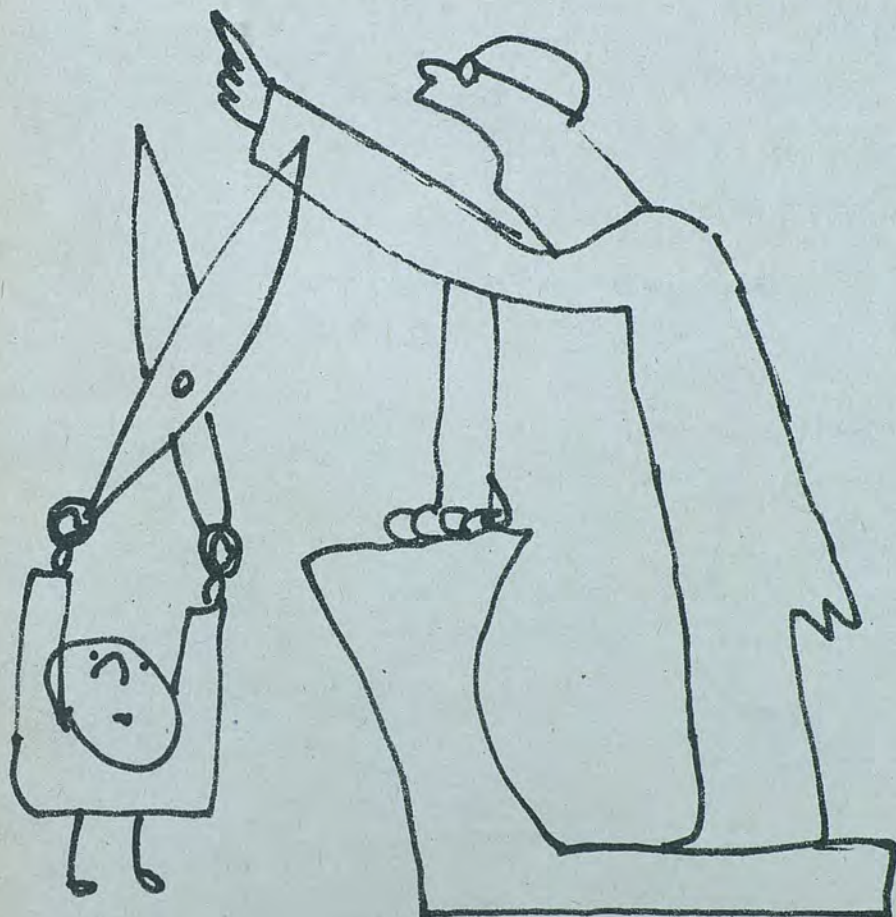
Δείχνει, όμως, πού πρέπει νά έντοπιστεί ό πραγματικός άγώνας γιά την «άθαρση τού στρατού»: Στις συνθήκες ζωής καί εκπαίδευσης τών κληρωτών, στις σχέσεις τους με τους άξιωματικούς, στα δικαιώματά τους, στις ύποχρεώσεις τών άξιωματικών άπέναντί τους. Καί γιά όλα αυτά έλάχιστα άκούγονται.

Καιρός είναι λοιπόν ν' άρχίσουμε νά μιλάμε. Άρχίζοντας από τά στοιχειώδη: την έννημέρωση τών κληρωτών έστω καί γιά τά έλάχιστα δικαιώματα πού έχουν, την κατάργηση τού καψονιού, την κατάργηση της ποινής της φυλακής (πού ίσοδυναμεί με παράταση της θητείας), τό δικαίωμα σέ κανονικές άδειες, τή μείωση της θητείας (ή μεγαλύτερη στην Εύρωπη), την άλλαγή τού συστήματος εκπαίδευσης. Με μιá φράση: Τήν κατάργηση της ύποταγής τού κληρωτού στόν άξιωματικό.

Δ. Δέφης

ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΤΙΜΑΘΗΜΑΤΑ:

ΑΥΤΟΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗ ΒΑΣΗ

Ἡ αὐτοδιαχείριση καὶ τὰ ἀντιμαθήματα σὰν μορφή πάλης σ' αὐτὴ τὴ νέα φάση τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος ἐπιβάλλεται νὰ ἀναλυθοῦν καὶ νὰ ἀξιολογηθοῦν γενικότερα. Ἐμεῖς ἐδῶ, θὰ ἐπιχειρήσουμε μόνο μιὰ τοποθέτηση τῶν προβλημάτων πὺν ἐντοπίσαμε ἀπ' τὴ συγκεκριμένη ἐφαρμογὴ τῶν ἀντιμαθημάτων στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή. Δηλώνουμε τὴν ἀδυναμία μας νὰ ἀναλύσουμε συνολικὰ τὸ ρόλο τῆς αὐτοδιαχείρισης, γιὰ λόγους ἀντικειμενικούς, πὺν ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἔχει γίνεῖ κἀν συντονισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων Σχολῶν καὶ δὲν ἔχει συγκεντρωθεῖ καὶ ἀποκρυσταλλωθεῖ ὁλόκληρη ἡ πείρα μας γύρω ἀπ' τὸ θέμα.

Αὐτὸ πὺν καθόρισε τὴ λειτουργικότητα τῶν ἀντιμαθημάτων ἦταν ἡ ἄμεση σύνδεση τοὺς μὲ τὴν ἀποκαλούμενη «ἀποχυντοποίηση». Τὸ κίνημα στὴ Σχολή μας, ἀναγκασμένο ἀπ' τὴν κοροϊδία τῆς κυβέρνησης πάνω στὴν ἀποχυντοποίηση, ἀποδεσμεύτηκε ἀπὸ τὶς διαδικασίες ὅπου τὸ εἶχε καθελώσει τὸ Ὑπουργεῖο (εἰδικὸ πειθαρχικό, συλλογὴ ἀστυνομικῶν στοιχείων κ.λπ.) καὶ ἀποφάσισε νὰ πάρει τὸ ἴδιο τὶς πρωτοβουλίες γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ χώρου του, δίνοντας τέλος σ' ὅλες τὶς διαδικασίες ἀνάθεσης τῶν προβλημάτων του σ' ἄλλους φορεῖς.

Ἀποφασίστηκε ἀποχή ἀπὸ τὰ μαθήματα τῶν καθηγητῶν πὺν καταγγέθηκαν σὰν φασίστες καὶ παράλληλα ἀνάληψη αὐτοδιαχείρισης τῶν ἐδρῶν, πὺν θὰ ὑλοποιῶταν μὲ τὴν ὁργάνωση ἀντιμαθημάτων. Ἐτσι, τὰ ἀντιμα-

θήματα σὰν σκοπὸ τοὺς εἶχαν ἀρχικὰ νὰ συσπειρώσουν τοὺς φοιτητὲς, κάνοντας τὴν ἀποχή πὺν δυναμικὴ καὶ συντελώντας σὰν ἰσχυρὸς πόλος πίεσης γιὰ τὸ ὀριστικὸ διώξιμο τῶν φασιστῶν καθηγητῶν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο.

Ἐκεῖνο, ὅμως, πὺν ὀδήγησε κύρια, ὄχι μόνο στὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὅρου «ἀντιμάθημα» – φορτισμένου ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη ἱστορικὰ σημασία – ἀλλὰ καὶ στὴ μεθόδευση τῶν ἀντιμαθημάτων, ἦταν ἡ ἀνάγκη νὰ καταδειχθεῖ πλατιὰ σ' ὅλους τοὺς φοιτητὲς τῆς Σχολῆς αὐτὸ πὺν στὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας ἦταν συνείδηση τοῦ πὺν προωθημένου τμήματος τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος: δηλ., ἡ ἄμεση σύνδεση τοῦ ρόλου τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὸ συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικὸ σύστημα τῆς Ἑλλάδας, ἡ χρησιμοποίησις τῶν διαφορῶν

ἐπιστημόνων καὶ ἐπιστημῶν γιὰ τὴν ἐπ' ἀνδροσύη καὶ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ συστήματος ἐκμετάλλευσης καὶ ξένης ἐξάρτησης πὺν ἐπικρατεῖ στὴ χώρα μας.

Τὰ ἀντιμαθήματα δὲν ἔχουν σὰν σκοπὸ τοὺς τὸν «ἐξωραϊσμὸ» τῆς κατάστασης πὺν ἐπικρατεῖ στὸ Πανεπιστήμιο, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ «προοδευτικῶν» καὶ «σύγχρονων» μεθόδων καὶ ἄρα τὴ διατήρηση καὶ διαιώνιση – μὲ σύγχρονη μορφή, ὅμως, τώρα – ὅλων τῶν καταπιεστικῶν μηχανισμῶν. Τὰ ἀντιμαθήματα δὲν ἀποβλέπουν στὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ περιεχομένου τῶν σπουδῶν, ἀλλὰ στὴ ριζικὴ κριτικὴ τοῦ ἀντιδραστικοῦ περιεχομένου τῶν σπουδῶν, μὲ ὅλη τὴν ἐννοια πὺν ἔχει ὁ ὅρος σὲ μιὰ ἀστική κοινωνία. Ἐτσι, αὐτὲς οἱ ριζοσπαστικὲς διαδικασίες κριτικῆς τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας ἀποσκοποῦν στὸ νὰ συνειδητοποιήσει ἕνας ὅλο καὶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς φοιτητῶν τὴ σχέση τῆς κοινωνικῆς του προοπτικῆς – πὺν σίγουρα δὲν προοιωνίζεται λαμπρὴ – καὶ τοῦ ρόλου τοῦ Πανεπιστημίου· νὰ ἐνεργοποιηθεῖ καὶ νὰ ἐπιλέξει τὸ δρόμο πὺν ὀδηγεῖ σὲ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης: Ἐνταξὴ στὸ Φ.Κ. καὶ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ νὰ μπεῖ ἡ Παιδεία πραγματικὰ στὴν ὑπηρεσία τοῦ λαοῦ μέσα σὲ μιὰ Ἑλλάδα λεύτερη.

Παράλληλα, μὲ τὴν αὐτοδιαχείριση, μὲ τὴν ἰσότιμη συμμετοχὴ τοὺς στὴ διαδικασία σπουδῆς καὶ τὴν αὐτοοργάνωσή τους, οἱ φοιτητὲς ἀποκοτῶν τὴ δυνατότητα νὰ σπᾶσουν τὴ μυθολογία τῆς «αἰθεντίας» καὶ τὴν καταπιεστικὴ σχέση διδάσκοντος-διδασκόμενου, ὅπου ὁ φοιτητὴς ἔχει μεταβληθεῖ σ' ἕνα παθητικὸ δέκτη γνώσεων πὺν δὲν τοῦ δίνεται κἀν ἡ δυνατότητα νὰ τὶς ἐλέγξει.

Δὲν τρέφει, βέβαια, κανένας αὐταπάτες γιὰ τὴ δυνατότητα νὰ σταθεῖ ἕνα αὐτοδιαχειριζόμενο Πανεπιστήμιο μέσα σὲ μιὰ καπιταλιστικὴ κοινωνία. Στὴ Βενουὲν συνεχίζει νὰ λειτουργεῖ ἔτσι, μὴς καὶ εἶναι στὸ περιθώριο τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ τὰ διπλώματα πὺν παρέχονται δὲν ἀναγνωρίζονται πούθενά. Τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας πὺν, κατὰ κύριο λόγο, παράγει τὰ στελέχη τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς παραγωγῆς, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ περιφερειακό. Ἐπομένως, ἡ στάσις τῆς κυβέρνησης στὴν αὐτοδιαχείριση τῶν ἐδρῶν θὰ νὰ ἡ βίαιη καταστολὴ τῶν ἀντιμαθημάτων, ἀν φυσικὰ αὐτὰ κατορθώσουν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς ἀρχικὲς προθέσεις τοὺς καὶ δὲν ἐκφυλιστοῦν.

Νὰ δοῦμε, ὅμως, στὴν πορεία τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀντιμαθημάτων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τί ἀκριβῶς προβλήματα ἡ κίνδυνοι ἐκφυλισμοῦ τοῦ χαρακτῆρα τοὺς παρουσιάστηκαν.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Καὶ κατ' ἀρχήν, ἂς δοῦμε τὶς δυσκολίες πὺν παρουσιάστηκαν ἀπ' ἔξω, ἀνεξάρτητα

ἀπ' τὴ θέληση τοῦ κινήματος στὴ Σχολή. Τὸ πρῶτο ἦταν ὅτι τὶς φοιτητικὲς ἐνέργειες δὲν τὶς ἐνίσχυσε καθόλου τὸ βοηθητικὸ προσωπικό. Τὸ βοηθητικὸ διδακτικὸ προσωπικό, κάτω ἀπὸ τὶς συνθηκὲς στενῆς ἐξάρτησης ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς, ἀρνήθηκε νὰ συμβάλει σ' ὅλες αὐτὲς τὶς διαδικασίες. Ἀπὸ δὴ πρόκυνε ἡ δυσκολία ἐξέυρεσης ἐξοπλισμῶν καὶ ἱκανῶν καὶ πρόθυμων νὰ συμμετέχουν στὰ ἀντιμαθήματα. Στὴν πορεία, ὅμως, τὸ πρόβλημα αὐτὸ καλύφθηκε σχεδὸν ἐντελῶς.

● ἀπέβλεπαν στὴ ριζικὴ κριτικὴ τοῦ ἀντιδραστικοῦ περιεχομένου τῶν σπουδῶν

Ἀλλά, ὁ βασικὸς κίνδυνος προήλθε καὶ προέρχεται ἀπ' τὶς προσπάθειες καναλιζαρίσματος τῶν ἀντιμαθημάτων καὶ ἐξουδετέρωσης τῶν ἐπιδιώξεών τους. Ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ Πρυτανεία, ὅσοτε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τους ἀδυναμία νὰ καταστείλουν τὶς προσπάθειες μὲ βίαια μέσα (χρησιμοποίηση χουντικῶν διατάξεων γιὰ ἀπαγόρευση χρήσης αἰθουσῶν χωρὶς ἄδεια, πού μάλιστα εἶχαν ἀδρανοποιηθεῖ τὰ τελευταῖα δύο χρόνια τῆς δικτατορίας, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τοῦ Φ.Κ.) ἀκολούθησαν ἄλλη τακτική. Ἐδείξαν πὼς παραβλέπουν ἐξωτερικὰ τὸ θέμα, ἀφοῦ ἔγιναν μιὰ-δύο ὑποχωρήσεις στὴν ἀρχή. Παράλληλα, ὁ ἀστικὸς τύπος – καθόλου τυχαία, θὰ μπορούσαμε νὰ παρατηρήσουμε – ἀποσιωπώντας τελείως τὴν ἀναγκασιότητα διωξίματος τῶν φασιστῶν, ἄρχισε νὰ τονίζει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴ συμβολὴ τῆς αὐτοδιαχείρισης στὸν ἐπιζήτούμενο καὶ ἀπ' τὴν κυβέρνησις «ἐκδημοκρατισμό», «ἐκσυγχρονισμό», «ἀναπροσαρμογή» τοῦ Πανεπιστημίου στὶς νέες ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας, κ.τ.λ. (ΒΗΜΑ, 20.4.75). Ἐχομε, δηλ., κλασικὴ

γνώση τῆς τεράστιας δυσκολίας τοῦ νὰ πᾶει κανεὶς κόντρα στὸ σύστημα ἱεραρχίας πού ἐπικρατεῖ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δὲν μπόρεσε νὰ περιφρουρηθεῖ μέχρι τέλους ἕνας κύριος χαρακτήρας τοῦ ἀντιμαθήματος, πού εἶναι ἡ ἀντίθεση στὴν «αὐθεντία» καὶ ἡ ἀρνήσις στὴν παθητικότητα τοῦ φοιτητῆ.

Τὰ χίλια ἄτομα πού παρακολούθησαν τὸ Γιάννη Ξενάκη, ἄκουσαν ἐπὶ τρίωρο μιὰ θαυμάσια κατὰ τὰ ἄλλα διάλεξη, ὅλα ἡ στάση

τους δὲν ἦταν ἡ ἀνάλογη γιὰ ἓνα ἀντιμάθημα. Ἦταν μιὰ, λίγο πιὸ σύνθετη ἴσως, ἀναπαράγωγη τῆς λειτουργίας ἐνὸς ἀδρανικοῦ δέκτη τῶν ἀπόψεων ἐνὸς «πανεπιστήμονα».

● ἔμειναν χωρὶς βοήθεια ἀπὸ τὸ βοηθητικὸ διδακτικὸ προσωπικὸ

ΑΝΕΤΟΙΜΟ

Ἐδῶ, ὅμως, ὀφείλουμε ν' ἀναφέρουμε – χωρὶς νὰ τ' ἀναλύσουμε, μᾶς καὶ τὸ θέμα εἶναι τεράστιο – τὴν καμψὴ πού περνᾷ τὸ ἴδιο τὸ Φ.Κ. ἀπ' τὴ μεταπολίτευση καὶ μετὰ. Καὶ πού ἔχει τεράστια ἐπίπτωση στὴν αὐτοδιαχείριση καὶ τὴν ἀποφασιστικοποίηση, γενικότερα. Δὲν ἐξετάζουμε τοὺς λόγους τῆς κάμψης. Δὲν μπαίνουμε σὲ κριτικὴ τῶν παρατά-

φασιστῶν καθηγητῶν. Ἐδῶ ἰσχύει τὸ χιλιεπιπαιμένο ὅτι ὅλα τελικὰ θὰ κριθοῦν ἀπ' τὸ συσχετισμὸ δυνάμεων μεταξὺ τοῦ Φ.Κ. καὶ τῆς κυβερνήσεως-πρυτανείας. Μιὰ κρίσιμη φάση εἶναι αὐτὴ τὸν ἐξετάσεων τοῦ Ἰούνη, πού ἡ λύσις τους, ὅμως, γιὰ τὸ μὴ χάσιμο τῆς χρονιάς, βρίσκεται στὶς εἰσηγήσεις τῶν ἀντιμαθημάτων καὶ τὴν ἀμετάκλητὴ ἀρνήσις μας στὴ συμμετοχὴ στὶς ἐξετάσεις τῶν φασιστῶν καθηγητῶν. Πολλά, βέβαια, θὰ ἐξαρθροῦν ἀπὸ τὸ ποῖα, τελικὰ, στάση θὰ ἐπιλέξει τὸ Φ.Κ. τῆς Σχολῆς, ἀφοῦ πρῶτα σταθμίσει τὶς προθέσεις καὶ τὶς ἀντιθέσεις ὁλων τῶν φοιτητῶν τῆς Σχολῆς.

Ἐμεῖς πάντως πιστεύουμε ὅτι ἄσχετα ἀπ' τὸ ἂν ἔχομε μιὰ ταχτικὴ ὑποχώρηση ἢ ἥττα, ὁ ἀντιφασιστικὸς χαρακτήρας τοῦ κινήματος εἶναι τόσο ἰσχυρὸς – ὅσο μάλιστα μὲ τὸν καιρὸ συλλαμβάνεται σὲ ὅλο της τὸ βάθος ἡ σχέση τῶν φασιστικῶν δομῶν καὶ θεσμῶν μὲ αὐτὲς τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος – πού τελικὰ σίγουρα θὰ νικήσει.

Στὸ δεύτερο ἐπίπεδο μπαίνει ὁ προβληματισμὸς γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἢ ὄχι, μέσα ἀπ' τὰ ἀντιμαθήματα, μιᾶς ριζοσπαστικῆς κριτικῆς πού νὰ ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ἐκτίμηση γιὰ τὴν ἀναγκασιότητα τῆς καταστροφῆς καὶ συντριβῆς ὁλων τῶν δομῶν καὶ τῶν σχέσεων τῆς καταπίεσης καὶ τῆς ἐξάρτησης πού ἰσχύουν μέσα στὸ Πανεπιστήμιο σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ αὐτὲς τοῦ ευρύτερου κοινωνικοῦ συστήματος. Γιὰ τὴν ἀποψή μας, μέχρι στιγμῆς οὐσιαστικὰ «ἀντιμαθήματα», μ' ὅλη τὴ φόρτιση ποῦχε ὁ ὅρος, δὲν ἔχουν γίνει, ἢ ἀκριβέστερα, δὲν ἔχουν μπόρεσι ἀντικειμενικὰ νὰ λειτουργήσουν σὰν τέτοια. Μ' ὅλες ὅμως αὐτὲς τὶς διαδικασίες ἐπιτεύχθηκαν σωρεῖς πολυτίμες, πού θὰ μᾶς κάνουν φανερά – ἂν μελετηθοῦν καὶ ἀναλυθοῦν – τὰ πραγματικὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς κατάστασης (συσχετισμὸ δυνάμεων μέσα κι' ἐξω ἀπ' τὸ Φ.Κ. κ.τ.λ.). Ταυτόχρονα, εἶναι σίγουρο ὅτι ἡ ἀποκορυφώσιμος τῆς πείρας μας θὰ μᾶς χρησιμεύει στὸ μέλλον γιὰ τὴν ἐπιλογή τῶν δρόμων ποῦχομε ἢ θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε ἀκόμα.

Εἶναι, πάντως, γεγονὸς ὅτι τ' ἀντιμαθήματα δώσανε τὴ δυνατότητα στὸ πιὸ ὑγιὲς τμήμα τοῦ Φ.Κ. νὰ ἐκφραστεῖ καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ ἔχομε καὶ ἀπὸ τὶς πρῶτες νόμιμες μορφὲς αὐτοοργάνωσης στὴ βάση, μέσα ἀπὸ πρωτοβουλιακὲς ἐπιτροπὲς μελέτης.

Ἑομάδα πρωτοβουλίας φοιτητῶν Φιλοσοφικῆς

**'75 Κυκλοφορεῖ
Τὸ Σάββατο
καὶ κάθε Σάββατο**

**'75 Διευθυντής:
Μανώλης Γλέζος**

προσπάθεια ἐνσωμάτωσης τῆς αὐτοδιαχείρισης στὰ πλαίσια τοῦ συστήματος, ἄρα ἐνυποχισμού τῶν καθοριστικῶν τῆς στοιχείων καὶ χρησιμοποίησής τους κατόπιν γιὰ «ἐξωραϊσμό» – καὶ μάλιστα εὐκολότερο, μᾶς καὶ τὸν ἀνάλαβαν οἱ ἴδιοι οἱ φοιτητὲς αὐτὴ τὴ φορὰ – τῆς κρατούσας κατάστασης.

Ἄλλος ἀνασταλτικὸς παράγοντας στὴν οὐσιαστικὴ λειτουργία τῶν ἀντιμαθημάτων ἦταν ἡ κατάσταση τοῦ φοιτητικοῦ στρώματος στὴ Σχολή. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς δικτατορίας ὑπῆρχε μιὰ ἀξιοπρόσδεκτη διαφορά ἀνάμεσα στὴν πολιτικοποίηση καὶ τὸ γενικότερο προβληματισμὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Φ.Κ. καὶ τῶν ὑπόλοιπων φοιτητῶν τῆς Σχολῆς πού παρακολουθοῦσαν παθητικὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ Φ.Κ. Τώρα, ὅμως, μιὰ ἀναγκαία προϋπόθεση γιὰ τὴν πραγματικὴ λειτουργικότητα τῶν ἀντιμαθημάτων ἦταν ἡ συσπείρωση καὶ ἡ πλασιοποίηση τῶν ἐπιτροπῶν δουλειᾶς ἀπὸ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερο ἀριθμὸ φοιτητῶν, πράγμα πού δὲν ἔγινε μέχρι τέλους, μᾶς καὶ ἡ βασικὴ στελέχωση ἦταν ἀπὸ παιδιὰ παρατάξεων.

Καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνο ἐνὸς ξεκομματος καὶ ἀπομόνωσης τοῦ Φ.Κ. ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους φοιτητὲς, ἄρχισαν νὰ γίνονται συνειδητὰ καὶ ἀσυνειδητὰ ὁρισμένες παραχωρήσεις, ὅπως π.χ. πρόσκληση πολλῶν γνωστῶν ἐπιστημόνων γιὰ νὰ σπάσει τὸ κλίμα δυσπιστίας πού τυχὸν ὑπῆρχε. Καὶ ἔτσι, μ' ὅλη τὴν ἐπι-

ξέων καὶ τῶν συγκεκριμένων φορέων – σίγουρα ὑπεύθυνων σ' ἓνα μεγάλο μέρος γιὰ τὴν κατάσταση – ἀλλά, ἀπ' ὅτι φάνηκε, οὔτε οἱ δυνάμεις τοῦ Φ.Κ. ἀποδείχτηκαν ἔτοιμες ν' ἀνταποκριθοῦν στὶς ἀνάγκες πού ἔβαζαν τὰ ἀντιμαθήματα.

Ἐπιβεβαίωση καὶ μόνο ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὶς ἐπανελημμένες προσκλήσεις τῶν ΔΣ διάφορων συλλόγων, τὸ διανοητικὸ ὄργανο δὲν ἀσχολήθηκε ποτὲ μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἀποφασιστικοποίησης, τῆς αὐτοδιαχείρισης καὶ τῆς πλατῆς προπαγάνδης καὶ συντονισμένης μεθόδευσης τῶν ἀντιμαθημάτων.

Παραπάνω, ἀναφερθήκαμε σὲ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς αὐτοδιαχείρισης πού δὲν ἔχουν μέχρι τώρα ἐπισημανθεῖ πουθενά, θεωρώντας γνωστὰ καὶ αὐτονόητα ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἐπιτεύγματα καὶ τὶς συμβολές της. Φτάνοντας νὰ κάνουμε ὁρισμένες παρατηρήσεις γιὰ τὶς προοπτικὲς πού ἀνοίγονται ἀπ' τὴ σημερινὴ κατάσταση – ἀφοῦ δηλώσουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ὅτι δὲν μπορούσαμε, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπιδιώξαμε ἐδῶ μέσα νὰ κάνουμε μιὰ συνολικὴ ἀνάλυση καὶ ἐκτίμηση τοῦ θέματος – θὰ κινήσομε σὲ δύο ἐπίπεδα.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

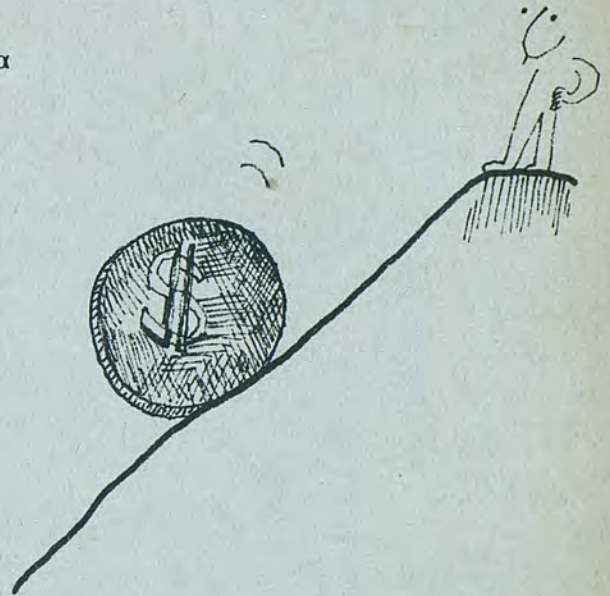
Στὸ πρῶτο ἐπίπεδο μπαίνει τὸ πρόβλημα τῆς ὀριστικῆς ἐκδίωξης τῶν συγκεκριμένων

● δὲν περιφρουρήθηκε ἡ ἀντίθεση στὴν «αὐθεντία»

νέα προβλήματα θέτει

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ σὲ ἀναζήτηση μιᾶς καινούργιας διεξόδου

Τοῦ Χρ. Καρανίκα

Ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ κρίση εἶναι, ἴσως, ἡ σοβαρότερη ποὺ ἀντιμετώπισε μέχρι τώρα ὁ καπιταλισμὸς καὶ ἀπειλεῖ γιὰ πρώτη φορὰ τὶς ἴδιες τὶς βάσεις τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος παραγωγῆς. Οἱ ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὲς χώρες πέρασαν ξαφνικὰ ἀπὸ τὴν περίοδο συν-εχοῦς οἰκονομικῆς ἀνόδου, ποὺ χαρακτηρίσε τὰ τριάντα μεταπολεμικὰ χρόνια, σὲ μιὰ φάση στασιμότητος, ὑψηλῆς ἀνεργίας, μειώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ ἐντονου πληθωρισμοῦ. Ἡ συν-ὑπαρξὴ οἰκονομικῆς ὕφεσης καὶ ἐντονου πλη-θωρισμοῦ ἔχει δημιουργήσῃ μιὰ ἐντελῶς νέα κατάσταση ποὺ οἱ δυτικοὶ οἰκονομολόγοι τὴ βάφτισαν στασιμοπληθωρισμό. Ταυτόχρονα, γιὰ πρώτη φορὰ οἰκονομικὴ κρίση στὶς καπι-ταλιστικὲς χώρες εἶχε ἀντίκτυπο καὶ στὶς σοσι-αλιστικὲς, ὅπου ἀποκαλύφθηκαν σοβαρὲς διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες στὴν οἰκονομία τους.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ, τὸ 1930, ἡ Κεϋνσιανὴ θεωρία, μὲ ἀρκετὴ δόση «σοσιαλισμοῦ», ἀποδείχτηκε σωτήρια γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν ὑφέσεων. Σήμερα, ὅμως, δημιουργοῦνται νέα ἐντελῶς προ-βλήματα. Στὸ κύκλωμα τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται στὴν ὕφεση μὲ πτώση στὴ ζήτηση προκαλεῖ μείωση τῆς παραγωγῆς, τῆς ἀπασχόλησης καὶ τῆς ἐπένδυσης καὶ ἔτσι περιορισμὸ στὴν ἀγοραστικὴ δύναμη καὶ ἀκόμα μεγα-λύτερη πτώση στὴ ζήτηση – ἡ κρατικὴ παρέμβαση μὲ ἐνίσχυση τῆς ζήτησης δὲν εἶναι δυνατὴ γιατί αὐτὸ θὰ προκαλέσει ἐπιτά-χυνση τοῦ πληθωρισμοῦ. Στὸ φαῦλο αὐτὸ κύκλο ἔχουν μπλέξει οἱ περισσότερες καπιταλιστικὲς χώρες. Μέχρι τώρα, ποὺ ἡ ὕφεση δὲν συνοδευόταν ἀπὸ τὸν πληθωρισμό, μὲ κρατικὴ πα-ρέμβαση ἐνισχυόταν ἡ ζήτηση, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, καὶ ὁ τροχὸς τῆς οἰκονομίας ξαναλειτούργουσε. Τὸ σχέδιο Μάρσαλ, ὁ πόλεμος τῆς Κορέας καὶ τοῦ Βιετνάμ καὶ τὸ διαστημικὸ πρόγραμμα ἀπο-τέλεσαν τὰ κύρια κανάλια μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πέρασε ἡ ἀνα-θέρμανση τῆς ἀμερικανικῆς καί, κατ' ἐπέκταση, τῆς δυτικῆς οἰ-κονομίας στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο.

Ἡ οἰκονομικὴ κρίση ἐμφανίστηκε ἀπὸ τὸ τέλος τῆς περα-σμένης δεκαετίας μὲ τὴ σταδιακὴ ἐξάρθρωση τοῦ διεθνοῦς νο-μισματικοῦ συστήματος. Ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ 1971 καὶ μετὰ, πα-ρατηρήθηκε μιὰ συνεχὴς ἐξασθένηση τοῦ δολαρίου, ποὺ ἀποτε-λοῦσε τὸ κυρίαρχο νόμισμα σ' ὅλη τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο. Μὲ τὴν ἐνεργειακὴ κρίση ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1973, ἀντὶ νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ δολάριο, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ νόμισμα τῆς ἡγετικῆς δύναμης στὸν κόσμο, ἡ πτώση του ἐπιτα-χύνθηκε καὶ ἐνισχύθηκαν τὰ νομίσματα ἄλλων, περιθωριακῶν κατὰ μιὰ ἀντίληψη, βιομηχανικῶν χωρῶν, ὅπως τῆς Γερμανίας

καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν ἀποψη μιᾶς βραχυχρόνιας σκοπιᾶς, ἡ σημερινὴ κρίση παρουσιάζει τὰ χα-ρακτηριστικά: τῆς ὑπερπαραγωγῆς καὶ τῆς ὕφεσης, τοῦ πλη-θωρισμοῦ καὶ τῆς ἐξάρθρωσης τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, μὲ κύριο ἀσθενὴ τὸ νόμισμα τῆς ἡγεμονικῆς στὴν παγκόσμια οἰκονομία καὶ πολιτικὴ χώρας. Ἡ ταυτόχρονη ἐμφάνιση τῶν τόσο ἀντιφατικῶν αὐτῶν χαρακτηριστικῶν, ἀχρηστεύει ὅλες τὶς μεθόδους ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὶς προηγούμενες κρίσεις τοῦ καπιταλισμοῦ, τὶς γνωστὲς «κυκλικές» διακυμάνσεις.

Διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες

Πέρα ἀπὸ τὰ παραπάνω χαρακτηριστικά ὑπάρχουν καὶ με-ρικὲς βασικὲς διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες ποὺ ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ βιομηχανικὸ σύστημα:

1. Ἡ ἔλλειψη πρώτων ὑλῶν ἢ ἡ ἀδυναμία ἀξιοποίησης τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν στὰ πλαίσια τοῦ βιομηχανικοῦ συ-στήματος. Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ δὲ σημαίνει ὅτι ἔχουν ἐξαντληθεῖ οἱ πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τοῦ πλανήτη μας καὶ ὅτι φθά-νουμε σὲ περίοδο ποὺ νὰ κινδυνεύει ἡ ἐπιβίωση τῆς ἀνθρωπό-τητας, ὅπως ἰσχυρίζονται πολλοί. Ἀντίθετα, σημαίνει ὅτι τὸ βιομηχανικὸ σύστημα, μὲ τὸν τρόπο ποὺ λειτουργεῖ, βρῖσκεται μπροστὰ σὲ ἀδιέξοδο, γιατί ἡ ἀσκοπη καταναλωτικὴ χρησιμο-ποίηση τῶν πρώτων ὑλῶν προκαλεῖ προσωρινὴ ὑπερτίμηση τοὺς καὶ ἔλλειψη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κλιμάκωση τοῦ πληθωρι-σμοῦ.

2. Ἡ σταδιακὴ ἀνακατάταξη τῆς παγκοσμίου ἰσορροπίας δυνάμεων πρὸς ὄφελος τῶν χωρῶν τοῦ τρίτου κόσμου. Ἡ κρίση τοῦ πετρελαίου καὶ ἡ ἔλλειψη τῶν πρώτων ὑλῶν ἀπόδει-ξαν ὅτι δὲν εἶναι τώρα τόσο εὐκόλο γιὰ τοὺς πλούσιους νὰ χρησιμοποιοῦν τοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς σὲ βά-ρος τῶν φτωχῶν χωρῶν. Οἱ μηχανισμοὶ αὐτοὶ στρέφονται πολ-λὲς φορὲς σὲ βάρος τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν.

3. Ἡ ἀνεπάρκεια συσσώρευσης σὲ ἀρκετὲς βιομηχανικὲς χώρες, καὶ μάλιστα σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες. Στὶς Ἠνω-μένες Πολιτεῖες, σύμφωνα μὲ μελέτὴ τῆς Bank Credits Analysts τοῦ Μόντρεαλ, τὰ ἀκαθάριστα κέρδη τῶν βιομηχανικῶν ἐπι-χειρήσεων ἔφθασαν τὸ 1974 τὰ 115,6 δις. δολ. ἀπὸ 65,8 τὸ 1965 καὶ τὰ καθαρὰ μειώθηκαν σὲ 17,2 ἀπὸ 36 δις. (τὰ κα-θαρὰ ὑπολογίζονται μετὰ τὴν ἀφάρριση ἀπὸ τὰ ἀκαθάριστα τῶν φόρων, τῆς ἀπόσβεσης γιὰ τὸν κεφαλαιουχικὸ ἐξοπλισμὸ καὶ τῶν ἀποθεματικῶν). Μάλιστα ἡ αὐτοχρηματοδότηση τῶν

ἐπενδύσεων τῶν βιομηχανιῶν ἔπρεπε σὲ σταθερὲς τιμές, ἀπὸ 19,2 δισ. δολ. τὸ 1965, σὲ 9,7 δισ. τὸ 1974. Δηλαδή οἱ βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις μοίρασαν μέρος ἀπὸ τὸ ἐνεργητικὸ τους στοὺς μετόχους. Προέκταση τῶν παραπάνω εἶναι, τέλος:

4. Ἡ ἀδυναμία ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ παραγωγικοῦ τους δυναμικοῦ σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες βιομηχανικὲς χώρες. Τὸ πρόβλημα ἐμφανίζεται περισσότερο ὀξὺ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες καὶ σὲ δεύτερο βαθμὸ στὴ Βρετανία καὶ τὴν Ἰταλία. Σύμφωνα μὲ μία μελέτη τοῦ χρηματιστηρίου τῆς Νέας Ὑόρκης, ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομία θὰ χρειαστεῖ μέχρι τὸ 1985 περίπου 4.800 δισ. δολ. γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τοῦ παραγωγικοῦ της δυναμικοῦ. Μὲ τὴ συνέχισή, ὅμως, τοῦ σημερινοῦ ρυθμοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τῆς μειωμένης τάσης πρὸς ἀποταμίευση τῶν Ἀμερικανῶν, προβλέπεται ὅτι ἡ συνολικὴ συσσώρευση τῆς οἰκονομίας τῶν ΗΠΑ στὸ διάστημα αὐτὸ θὰ φθάσει τὸ ἀνωτέρω τὰ 4.000 δισ. δολ. Δύο μόνο λύσεις ἀπομένουν γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς, σύμφωνα πάντα μὲ τὴ μελέτη τοῦ χρηματιστηρίου: νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ὑπερέσσοδα τῶν πετρελαιοπαραγωγῶν χωρῶν, πού προβλέπεται ὅτι θὰ φθάσουν τὰ 500 δισ. δολ., καὶ νὰ ἐντείνουν τὴ δραστηριότητα τῶν πολυεθνικῶν τους ἐταιρειῶν, οἱ ὁποῖες θὰ ἐπιστρέφουν τὰ κέρδη τους στὴν ἀμερικανικὴ οἰκονομία.

Ἄλλες ἐκτιμήσεις προβλέπουν ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομία χρειάζεται μιὰ πρόσθετη συσσώρευση 1.000 δισ. δολ., γιὰ νὰ καταφέρει ἀπλὰ καὶ μόνο νὰ ἐκσυγχρονίσει τὸ παραγωγικὸ της δυναμικό, καὶ ὄχι νὰ ξαναγίνει ἡ πιὸ προηγμένη τεχνολογικὰ χώρα σ' ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἐτοί τὸ πρόβλημα αὐτὸ γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς εἶναι πρόβλημα διατήρησης τῆς κυριαρχίας τους στὸν κόσμο. Παρόμοιο πρόβλημα, μὲ διαφορετικὴ ὅμως βαρύτητα καὶ διάθροιση, ἀντιμετωπίζει σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ ἡ Σοβ. Ἐνωση. Πάνω ἀπὸ τὸ ἓνα τρίτο τῶν εἰσαγωγῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης ἀποτελοῦν τὰ κεφαλαιουχικὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ περισσότερα εἶναι σύγχρονης τεχνολογίας. Τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια, ἀντὶ νὰ μειωθεῖ, αὐξήθηκε ἡ εἰσαγωγή ἀπὸ τὴ Δύση κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ πού θεωρεῖται ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας. Χαρακτηριστικά, τὸ 1974 τὸ ἀκαθάριστο ἐγχώριο προϊόν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης αὐξήθηκε κατὰ 5%, ἀπὸ 6,5% πού προβλεπετὸ πρόγραμμα. Στὴ βαρὶὰ βιομηχανία ἡ παραγωγή αὐξήθηκε κατὰ 7% καὶ στὴν ἐλαφρὴ κατὰ 6%. Στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση τὸ 33% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος διατίθεται γιὰ ἐπενδύσεις (18% στὶς ΗΠΑ), καὶ ἀπὸ αὐτές, τὸ μεγαλύτερο μέρος διοχετεύεται στὴ βιομηχανία καὶ στὴ γεωργία. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅμως, ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἀρκετὰ χαμηλὴ σὲ σχέση μὲ τὶς δυτικὲς χώρες, ἐνῶ ἡ γεωργία συμμετέχει κατὰ 21% στὸ ἀκαθάριστο προϊόν τῆς χώρας.

Ἐκεῖνο πού κάνει ἰδιαίτερη ἐντύπωση στὴ σημερινὴ κρίση τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος εἶναι τὸ ὅτι οἱ δύο ἡγέτιδες δυνάμεις, ΗΠΑ καὶ Σοβιετικὴ Ἐνωση, ἀδυνατοῦν νὰ ἀξιοποιήσουν τὶς πλουτοπαραγωγικὲς τους πηγές. Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες πιεζοῦν νὰ διατηρηθοῦν οἱ διεθνεῖς τιμὲς πετρελαίου σὲ ὑψηλὰ ἐπίπεδα, παρὰ τὶς ἀντίθετες μεγαλοστομίες τοῦ Κίσσινγκερ, γιατί μόνο τότε μποροῦν νὰ ἀξιοποιήσουν τὰ τεράστια σχιστολιθικά ἀποθέματα πετρελαίου τῶν κεντροδυτικῶν πολιτειῶν. Ἡ ἀξιοποίηση αὐτὴ θὰ ἀπαλλάξει τοὺς Ἀμερικανούς ἀπὸ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὰ πετρέλαια τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἀλλὰ θὰ ἀπορροφήσει, ταυτόχρονα, τεράστια κεφάλαια, τὰ ὁποῖα χρειάζονται γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς βιομηχανίας τους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἀδυνατεῖ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰ τεράστια ἀποθέματα ἐνεργείας καὶ ἄλλων πρώτων ὑλῶν τῆς Σιβηρίας καὶ προσφεύγει στὴ βοήθεια τῶν δυτικῶν χωρῶν. Ἡ παραγωγή πετρελαίου, φυσικοῦ ἀερίου καὶ κάρβουνου ὑστερεῖ ἀρκετὰ ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν προγραμμάτων καὶ γι' αὐτὸ προστρέχει στὶς εἰσαγωγές γιὰ τὴν ἀναπλήρωσή τους. Μὲ τὴν ἐνεργητικὴ κρίση καὶ οἱ σοσιαλιστικὲς χώρες ἐπέβαλαν αὐστηρὰ μέτρα περιορισμοῦ τῆς κατανάλωσης, παρὰ τὸ ὅτι τὰ ἀποθέματα ἐνεργειακῶν πηγῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης εἶναι ἀνεξάντλητα. Ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς βιομηχανίας τῆς Ἡ. Σοβιετικῆς Ἐνωσης καταφεύγει ὅλο καὶ περισσότερο στὶς δυτικὲς χώρες. Τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ μεγάλες βιομηχανικὲς ἐταιρεῖες τῆς Δύσης συναγωνίζονται μεταξύ τους ποῖα νὰ κερδίσει τὰ περισσότερα συμβόλαια γιὰ

ἔργα καὶ κατασκευὲς τεραστίων βιομηχανικῶν συγκροτημάτων στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση. Ταυτόχρονα, οἱ σοσιαλιστικὲς χώρες χρησιμοποιοῦν μὲ αὐξανόμενο ρυθμὸ τὴν ἀγορὰ εὐρωδολαρίων γιὰ νὰ ἀντλοῦν δάνεια μὲ τὰ ὁποῖα χρηματοδοτοῦν τὶς εἰσαγωγές τους, ἐνῶ δένονται περισσότερο στὸ διεθνὲς νομισματικὸ σύστημα, μ' ὅλες τὶς θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις.

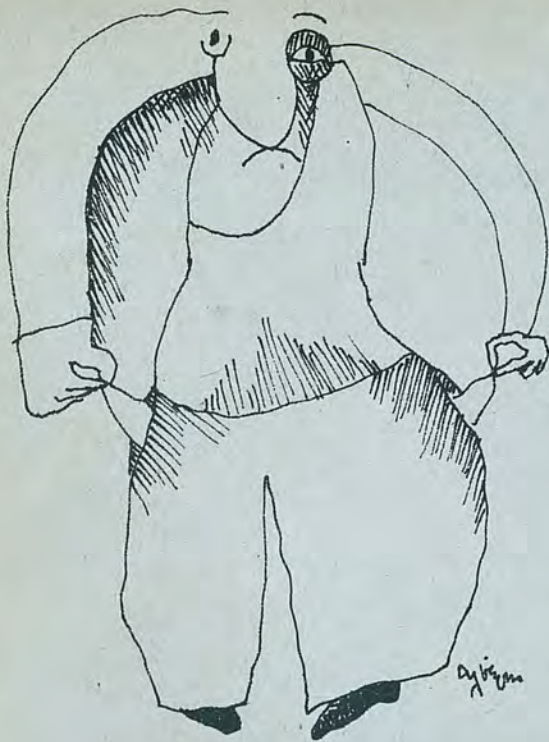
Ἡ κρίση τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος

Τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα καὶ κατ' ἐπέκταση τὸ βιομηχανικὸ βασίζονται στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιτάχυνσης τῆς παραγωγῆς. Ἄν σὰ ὁποιαδήποτε στιγμὴ τὸ σύστημα σταματήσει νὰ τρέχει μὲ ἐπιταχυνόμενο ρυθμὸ, καταρρεῖ. Ὁ βαθμὸς τῆς κρίσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ μορφή καὶ τὴ σοβαρότητα τῆς ἀνακοπῆς τῆς ἐπιτάχυνσης. Ἡ ζήτηση γιὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ αὐξάνεται μὲ ἐπιταχυνόμενο ρυθμὸ γιὰ νὰ αὐξάνεται καὶ ἡ ζήτηση κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ διαδικασία αὕτη ἦταν εὐκόλη γιὰ ὅσο χρόνον τὸ σύστημα ἐβρισκε φθινὴ καὶ κατὰλληλη ἐργατικὴ δύναμη, καταναλωτὲς γιὰ τὰ προϊόντα του καὶ φθινὲς πρώτες ὕλες. Γιὰ πρώτη φορὰ σήμερα οἱ πρώτες ὕλες δὲν εἶναι ἀπόλυτα προσιτὲς στὸ σύστημα μέσα ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς.

Τὰ φθινὰ καὶ πρόσφορα ἀποθέματα πρώτων ὑλῶν ἔχουν σχεδὸν ἐξαντληθεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐφοδιάζεται τὸ σύστημα μὲ ἀκριβότερες πρώτες ὕλες καὶ ἔτσι νὰ διαταράσσεται ἡ λειτουργία τοῦ ὅλου μηχανισμοῦ. Ἐπίσης, τὶς τελευταῖες δεκαετίες, μὲ τὴν πολεμικὴ προετοιμασία καὶ τὴ γραφειοκρατικὴ διάρθρωση τῶν χωρῶν, μεγάλο μέρος τῆς ὑπεραξίας διοχετεύτηκε ἔξω ἀπὸ τὸν παραγωγικὸ μηχανισμό τοῦ συστήματος, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μεγαλύτερη πρόκληση διαταραχῶν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὶς δύο ὑπερδυνάμεις στὶς πολεμικὲς δαπάνες καὶ στὰ διαστημικὰ προγράμματα τὶς βοήθησαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάπτυξής τῆς τεχνολογίας τους σὲ μερικὸν κλάδους αἰχμῆς, ἀλλὰ ταυτόχρονα τὶς στέρησαν ἀπὸ τὴ δυνατότητα ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ ὑπόλοιπου παραγωγικοῦ τους μηχανισμοῦ. Καὶ ἔτσι βλέπουμε σήμερα χώρες ὅπως ἡ Γερμανία νὰ ἔχουν ἀπὸ τὶς πιὸ προηγμένες τεχνολογίες στὸν τομέα π.χ. τῆς ἐιρηνικῆς χρησιμοποίησης τῆς πυρηνικῆς ἐνεργείας καὶ νὰ διαπραγματεύεται τὴν πώληση πυρηνικῶν ἀντιδραστήρων στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση.

Ὁ κόσμος βαδίζει σ' ἓνα νέο καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας πού θὰ στηρίζεται τόσο στὴ βιομηχανικὴ παράδοση τῆς κάθε χώρας ὅσο καὶ στὶς πλουτοπαραγωγικὲς πηγές πού διαθέτει. Ὁ τρίτος κόσμος ἀποκτὰ, σιγὰ-σιγὰ, συναισθησι τῆς δυνάμεώς του καὶ τοῦ πλούτου πού κατέχει. Οἱ πετρελαιοεξαγωγὲς χώρες ἔχουν δώσει τὸ παράδειγμα γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες φτωχὲς χώρες. Ὁ νόμος τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού δὲν ἰσχύει στὸ ἐσωτερικὸ τῶν προηγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν καὶ γιὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ἐμπορεύματα. Ἀκόμα περισσότερο ἔχουν σήμερα τὴ θέληση ὥστε νὰ ἐπιβάλουν οἱ πρώτες ὕλες νὰ ἐπεξεργάζονται στὶς ἰδίες τὶς χώρες πού τὶς παράγουν. Παράδειγμα πρὸς μίμηση ἀποτελοῦν ἡ Ἀλγερία καὶ μερικὲς ἄλλες πετρελαιοεξαγωγὲς χώρες.

Μερικὲς βιομηχανικὲς χώρες, ὅπως ἐκείνες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος, ἔχουν ἀντιληφθεῖ, σὲ κάποιον βαθμὸ, τὴ νέα πραγματικότητα καὶ ἔτσι προτείνουν τὴν ἐξασφάλιση σταθερῶν τιμῶν στὰ βασικὰ ἐξαγωγίμα προϊόντα τῶν φτωχῶν χωρῶν. Αὐτὸ ἔγινε στὰ πλαίσια τῆς συνθήκης πού ὑπόγραψε ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ μὲ 46 χώρες τοῦ τρίτου κόσμου, στὶς ὁποῖες παρέχει ἀρκετὴ οἰκονομικὴ βοήθεια καὶ ἐξασφαλίζει τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς ἐξαγωγές τους, ὥστε νὰ μὴ μειώνονται σὲ περὶπτωση πού θὰ πέφτουν οἱ τιμὲς στὴ διεθνή ἀγορὰ. Οἱ εὐρωπαϊκὲς χώρες ἔχουν καταλάβει ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ἀνταγωνιστοῦν τὶς δύο ὑπερδυνάμεις στὸν ἔλεγχο τοῦ τρίτου κόσμου καὶ γι' αὐτὸ προτιμοῦν νὰ συμπεριφέρονται, στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, ἰσοτιμία μαζί του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐξασφαλίζουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὶς ἀπαραίτητες βασικὲς πρώτες ὕλες, πού μὲ τὴν κρίση τοῦ πετρελαίου ἀποδείχτηκε ὅτι αὐτοὶ ἦταν τὰ πρῶτα θύματα, χωρὶς νὰ ἔχουν πολιτικὴ ἐπιρροή στὴν περιοχὴ. Φαίνεται ὅτι παρόμοια πρόταση γιὰ ἐξασφάλιση τῶν ἐσόδων ἀπὸ ἐξαγωγές τῶν χωρῶν τοῦ τρίτου κόσμου ἐτοιμάζεται νὰ κάνει καὶ ὁ Κίσσιγκερ, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀμερικανικὸ γόητρο μετὰ ἀπὸ τὶς ἥττες στὴν Ἰνδοκίνα καὶ τὰ σφάλματα στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ Κύπρο.

Το πρόβλημα με τη σημερινή οικονομική κρίση δεν είναι να αποκατασταθεί η οικονομία σε κάποιο όμαλο ρυθμό λειτουργίας, γιατί τότε πολύ γρήγορα θα ξαναπέσει σε πολύ χειρότερη κρίση, αλλά η αναδιάρθρωση της παραγωγής για την αντιμετώπιση της νέας κατάστασης που δημιουργήθηκε. Από τις βιομηχανικές χώρες η μόνη που έχει αντίληφθει το πρόβλημα είναι η Δυτική Γερμανία και σε δεύτερη μοίρα η Γαλλία και μερικές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η γερμανική κυβέρνηση έχει αποδεχτεί πρακτικά το νέο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και έχει θέσει στόχο τη συγκέντρωση του δυναμικού της στην παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών συγχρόνου τεχνολογίας. Αντίθετα, δέχεται η παραδοσιακή βιομηχανία (καταναλωτική και ελαφρή) να μεταφερθεί στις υποανάπτυκτες χώρες. Στη μεταπολεμική ιδιαίτερα περίοδο η οικονομία των δύο Γερμανιών είχε προσανατολιστεί στην εξαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών και για τούτο η κρίση είχε μικρότερο αντίκτυπο σ' αυτές, αφού η ζήτηση κεφαλαιουχικών αγαθών παρέμεινε μεγάλη από πολλές χώρες του τρίτου κόσμου.

Οι άλλες βιομηχανικές χώρες, και περισσότερο η Αμερική, προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την κρίση με τα παραδοσιακά μέτρα ανάκαμψης της οικονομικής δραστηριότητας. Και σε περίπτωση ακόμα που το πρόγραμμα θα πετύχει, πολύ σύντομα οι οικονομίες αυτές θα πέσουν σε χειρότερη και βαθύτερη κρίση, αφού παραμένουν ανέπαφες οι διαρθρωτικές τους δυνάμεις. Ταυτόχρονα, από άποψη εκσυγχρονισμού, θα βρίσκονται σε μία διαρκή καθυστέρηση σε σχέση με τις άλλες βιομηχανικές χώρες. Η καλύτερη λύση θα ήταν αυτή που, σε μεγάλο βαθμό, ακολούθηε η Γερμανία, η παράταση με ελεγχόμενο τρόπο της κρίσης για την ταυτόχρονη αναδιάρθρωση του παραγωγικού μηχανισμού της κάθε χώρας. Ο νέος διεθνής καταμερισμός της εργασίας γίνεται απαραίτητος με την παρατηρούμενη έλλειψη πρώτων ύλων στα πλαίσια του βιομηχανικού συστήματος και την αυξανόμενη πολιτική δύναμη που αποκτά ο τρίτος κόσμος. Η γνωστή άποικιακή και καταναλωτική (νεοαποικιακή) εκμετάλλευση βρίσκεται στη δύση της και νέοι τρόποι εξάρτησης γεννιούνται που χρειάζονται ιδιαίτερη μελέτη.

Λειτουργικές αδυναμίες

Όλα τα παραπάνω που αναφέραμε, τοποθετούνται στα πλαίσια της βραχυχρόνιας κριτικής και της διάρθρωσης του βιομηχανικού συστήματος. Η γνωστή ιεράρχηση αξιών με τη

σχετική ή απόλυτη εξαθλίωση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού και περισσότερο των εργαζομένων και με το κυνήγι της παραγωγικότητας, μπαίνουν για πρώτη φορά σε άμφισβήτηση μετά από τη σημερινή οικονομική κρίση. Η καταναλωτική κοινωνία (με την ενίσχυση της ζήτησης και της δαπάνης των εργαζομένων), χάρη στην οποία επέζησε και «ευημερούσε» ο καπιταλισμός τα τελευταία 50 χρόνια (σε βάρος του τρόπου ζωής των ίδιων των εργαζομένων), είδαμε ότι δεν μπορεί για πρώτη φορά να λειτουργήσει. Απειλείται με κατάρρευση ο μηχανισμός αυτότροφοδότησης του συστήματος, που είναι η κατανάλωση για την κατανάλωση και η παραγωγή για την παραγωγή. Ο άνθρωπος στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες τροφοδοτείται όλο και περισσότερο με προϊόντα για τα οποία ποτέ δεν εξέφρασε τη γνώμη του και δουλεύει για την παραγωγή τους χωρίς να ξέρει γιατί και για ποιο σκοπό.

Σήμερα έφτασε στο σημείο το κυνήγι αυτό της παραγωγικότητας που μάς επέβαλε η βιομηχανική κοινωνία να φτάνει στο άδιέξοδό του από την παρατηρούμενη έλλειψη πρώτων ύλων, τη μόλυνση του περιβάλλοντος και την καταστροφή της οικολογικής μας ισορροπίας. Σε πολλές περιπτώσεις φθάσαμε, στην περίπτωση των βιομηχανικών χωρών, ο καταναλωτής να μη βρίσκει τα βασικά είδη διατροφής. Από την άλλη πλευρά, στον τρίτο κόσμο εκατομμύρια άνθρωποι να πεθαίνουν από την πείνα σε περιοχές πλούσιες σε φυσικές πηγές. Και δεν είναι τυχαίο το γεγονός να παρατηρείται πείνα στον τρίτο κόσμο σε περίοδο ευημερίας στις βιομηχανικές χώρες και να μην παρατηρείται σε περίοδο κρίσης. Στην τελευταία περίπτωση η άντληση πλούτου και τροφίμων από τις φτωχές χώρες είναι αρκετά μικρότερη και έτσι μένουν περισσότερα για τη συντήρηση του ντόπιου πληθυσμού.

Στον τρόπο λειτουργίας του βιομηχανικού συστήματος τα περισσότερα προβλήματα παρουσιάζονται σήμερα όπου ο προγραμματισμός της παραγωγής και της κατανάλωσης είναι τελειότερος κατά τους ειδικούς. Στη Δύση κάθε μεγάλη επιχείρηση, ή και το κράτος, πριν προχωρήσει σε οποιαδήποτε ενέργεια, έχει πληθώρα πληροφοριών τις οποίες επεξεργάζονται ηλεκτρονικοί υπολογιστές και δίδουν τη σωστότερη λύση. Δύο μέρες αργότερα βλέπουμε π.χ. το αμερικανικό δολάριο να συνεχίζει την πτώση του, παρά τις αντίθετες πληροφορίες και προβλέψεις. Στην Ανατολή ο κεντρικός προγραμματισμός παρουσιάζει όλο και περισσότερες αδυναμίες και πληθαίνουν οι περιπτώσεις που δεν πραγματοποιούνται οι στόχοι των προγραμμάτων.

Η τεράστια τεχνολογική ανάπτυξη των μέσων πληροφορίας και η ανακάλυψη νέων μέσων εργασίας που αντικαθιστούν τη χειρωνακτική και φυσική δύναμη του εργάτη, απαιτούν νέες μορφές λειτουργίας της παραγωγής. Το κυριότερο, απαιτούν την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας του εργάτη και της έκφρασης κάθε φορά της δημιουργικότητάς του. Αντίθετα, στο βιομηχανικό σύστημα με την τεράστια γραφειοκρατική συγκέντρωση ο εργαζόμενος μετατρέπεται και παραμένει άπλο εξάρτημα της μηχανής. Η κατάσταση αυτή δεν καταστρέφει μόνο την προσωπικότητα του ατόμου αλλά δεν επιτρέπει και τη λειτουργία του παραγωγικού μηχανισμού. Γιατί ενώ ο ηλεκτρονικός υπολογιστής απαιτεί την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας του εργαζόμενου, ο γραφειοκρατικός συγκεντρωτισμός του την αφαιρεί και η ίδια η παραγωγική διαδικασία δεν προχωρεί. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι σ' όλες τις κοινωνικές αναταραχές της τελευταίας δεκαετίας, από το Γαλλικό Μάη του 1968 μέχρι την Πολωνία του 1970 και την ύποθεση Αλπ και το δικό μας Πολυτεχνείο, ο λαός ζήτησε την άναστροφή στο σύστημα λήψης αποφάσεων και την κατάργηση του συγκεντρωτισμού.

Ο άνθρωπος έφθασε στην υπερέλασξη υλικών αγαθών τα οποία ποτέ δε ζήτησε. Σε μία δική του ιεράρχηση αξιών ο ίδιος ίσως προτιμήσει λιγότερη υλική ευημερία και περισσότερη ανθρωπιά. Από την κατάσταση αυτή πηγάζει και το αίτημα των εργαζομένων για αυτοδιαχείριση, που σημαίνει ότι όχι μόνο θα ελέγχουν και θα διαχειρίζονται οι ίδιοι τις παραγωγικές μονάδες, αλλά ταυτόχρονα θα καθορίζουν και το ρυθμό και τους στόχους της παραγωγής. Γεγονός παραμένει ότι η οικονομική κρίση θέτει προβλήματα που καμία προηγούμενη δεν είχε θέσει και οι εργαζόμενοι αρχίζουν να αναθεωρούν όλα τα γνωστά συστήματα αξιών για μία νέα διεξοδό.

μετὰ τὶς τραυματικὰς ἐμπειρίες τῶν τελευταίων 40 χρόνων

ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ (1941 - 45)

III. Οἱ ἀρχές τοῦ ἐμφυλίου

Τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Χάιντς Ρίχτερ

Στὸ μεταξύ ὁ Γεώργιος Β' εἶχε ἀπευθυνθεῖ, μὲ ἓνα τηλεγράφημα πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τῆς κυβερνήσεώς του, στὸν Τσώρτσιλ καὶ στὸν Ρούσβελτ, πού συνεδρῶσαν στὸ Κεμπέκ, καὶ τοὺς ζητοῦσε συμβουλές. Σ' αὐτὸ ἀναφερόταν μὲ περιφρόνηση στοὺς ἐκπροσώπους τῆς ἀντίστασης καὶ στὰ παλιά κόμματα καὶ ἔκανε γνωστή τὴν πρόθεσή του νὰ συμμορφωθεῖ στὴ μυστική συμφωνία πού εἶχε συνάψει μὲ τὸν Τσώρτσιλ. Ἡ ἀπάντησις τῶν δύο ἀρχηγῶν κρατῶν ἦταν ἀρχικά ἀναβλητική· τὸ ἴδιο, ἡ ἑλληνική κυβερνήσις καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀντίστασης εἰδοποιήθηκαν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένουν. Στις 28-8 τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα τέθηκε στὴν ἡμερήσια διάταξις τῆς διάσκεψης τοῦ Κεμπέκ, ὅπου ἀποφασίστηκε ὅτι ὁ βασιλιάς δὲν ἔπρεπε νὰ κάνει δήλωσι. Ὁ Τσώρτσιλ διαβεβαίωσε ἐπιπρόσθετα τὸ βασιλιά γιὰ τὴν πέρα πέρα ἀνεπιφύλακτη ὑποστήριξί του.

Στὸ μεταξύ πάρθηκαν ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν Βρετανῶν ὁρισμένα προπαρασκευαστικὰ μέτρα, πού θὰ τοὺς ἀπάλασσαν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ ἀντάρτικου. Παρὰ τὴν ἀντιθετὴ γνώμη τῶν Βρετανῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς SOE, τὸ Φόρεϊν Ὁφφίς ἀποφάσισε νὰ τοὺς ξανστελεῖ ἐν σὰ βουνά. Στις 22-8, καὶ παρὰ τὶς ἐντονέστες διαμαρτυρίες τοὺς, οἱ ἔξι συνέδρου μεταφέρθηκαν, κάτω ἀπὸ αὐστηρὴ συνοδεία, στὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Κάιρου. Μόνο ὅταν ἔφτασαν στὸ ἀεροδρόμιον, κατορθώθηκε, ὕστερα ἀπὸ ἰσχυρὴ πίεσι, νὰ κινηθεῖ ὁ Τσουδερός, ὁ ὁποῖος καὶ μεσολάδησε στοὺς Βρετανοὺς γιὰ τὴ διευθέτησι τοῦ θέματος.

Στὸ Κάιρο ἡ κατάσταση ἀπὸ βρετανικῆς πλευρᾶς ἦταν ἐξαιρετικὰ τεταμένη. Στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιρρίψουν στὴ SOE τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν κατάσταση πού εἶχε δημιουργηθεῖ. Συνεχεῖς ὅμως συνομιλίες καὶ διαπραγματεύσεις, τὶς ἐπόμενες βδομάδες, δὲν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, γιατί ἔλεπε τὸ κυριότερο, ἡ δήλωσι δηλ. τοῦ βασιλιά. Μετὰ τὴ λήψι τῶν μηνυμάτων τοῦ Τσώρτσιλ καὶ τοῦ Ρούσβελτ, ὁ Τσουδερός προσπαθῶσε νὰ πετύχει μιὰ λύσι στὸ πρόβλημα ζητώντας συνάντησι μὲ τὸ βασιλιά. Ὁ βασιλιάς ὅμως ἀπόφυγε νὰ πάρει θέση, προφασίζόμενος «διπλωματικὴ ἀσθένεια». Ἀπειλήθηκε παραίτησι τῆς κυβερνήσεως, πού δὲν πραγματοποιήθηκε ὅμως, γιατί ἔτσι οἱ δημοκρατικοὶ θὰ ἔχχαναν κάθε ἐπιρροή. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, στις 14-9, οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἀντάρτικου, τε-

λείως ἀπογοητευμένοι, ἐπέστρεψαν στὰ ἑλληνικὰ βουνά.

Ὁ Μάιερς προσπάθησε μὲ μιὰ του ἐπίσκεψι στὸ Λονδίνον νὰ περισώσει ὅ,τι μποροῦσε. Στὸ Φόρεϊν Ὁφφίς προσέκρουσε πάνω σὲ σιδηρόγεια ἀρνήσι τῶν ἀποφάσεών του· ἀπὸ τὸ Βρετανὸ βασιλιά βρέθηκε κατανόησι. Μετὰ ἀπὸ μιὰ συνομιλία πού εἶχε μὲ τὸν Τσώρτσιλ κατόρθωσε νὰ τὸν πείσει τόσο μὲ τὰ ἐπιχειρήματά του, ὥστε ὁ τελευταῖος νὰ δηλώσῃ:

«Δὲν ἔχουμε τὴν παραμικρότερη πρόθεσι νὰ ἐπιβάλουμε τὴν παλινόρθωσι τοῦ Ἑλλήνα βασιλιά παρὰ τὴ θέλησι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅποιοδήποτε σύστημα διακυβερνήσεως ἐπιλέξει ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅταν ὠριμάσει γι' αὐτὸ ὁ χρόνος, θὰ τὸ σεβαστοῦμε. Δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀναμικθοῦμε σὲς ἐσωτερικὰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις»!!

Πάλι ὅμως ἄλλαξε γνώμη ὁ Τσώρτσιλ καὶ διάγραψε αὐτὴ τὴν περικοπὴ ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ραδιοφωνικῆς ομιλίας πού σκόπευε νὰ κάνει. Ἀντὶ γι' αὐτὸ, ἔδωσε διαταγὰς νὰ γίνουν οἱ κατάλληλες προετοιμασίες γιὰ τὴ στρατιωτικὴ κατάληψι τῆς Ἑλλάδος. Στὸν ταξίαρχο Μάιερς δὲν ἐπετράπη νὰ ξαναγυροῖ στὴν Ἑλλάδα. Κι αὐτὸν, καθὼς καὶ ἄλλους ἀρμόδιους τῆς SOE πού ἀκολουθοῦσαν μιὰ πραγματικὴ πολιτική, καὶ γι' αὐτὸ εἶχαν συγκροστεῖ μὲ τὸ Φόρεϊν Ὁφφίς, τοὺς ἔστειλαν στὴν «ἐρημιον». Μιὰ εἰρηνικὴ διευθέτησι τοῦ ἑλληνικοῦ προβλήματος δὲν ἦταν πῶς δυνατή: ἡ Μ. Βρετανία εἶχε ταχθεῖ ὑπὲρ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ βρετανικὴ διπλωματία θὰ ἀκολουθοῦσε μὲ ἡσυχία τὶς πάρα πέρα ἐξελίξεις, στὴν δὲ κατεχόμενη Ἑλλάδα βρέθηκε καὶ ἓνα νέο σύμμαχον, τὸν τρίτον Κουσίλιγκ - Πρωθυπουργόν, τὸν Ἰωάννη Ράλλη.

Ἀλλὰ πὼς φτάσαμε σ' αὐτὴν τὴν παράδοξι κατάσταση; Ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 1943 διαφαίνεται μιὰ προσέγγισι συμφερόντων Γερμανῶν καὶ Βρετανῶν στὰ Βαλκάνια. Καὶ οἱ δύο ἀντιμετώπιζαν ἓνα κοινὸ ἀντίπαλον, πού τοὺς ἀμφισβητοῦσε τὴν κυριαρχία: τὶς ἀνταρτικὰς ὁργανώσεις. Ἡ ἐνοποίηση αὐτῶν τῶν ἀνταρτικῶν ὁργανώσεων καὶ τῶν πολιτικῶν ὁμάδων μὲ συνδετικὸ κρίκον τὴ δημοκρατία, θὰ ἐμπόδιζε τὸν ἑλεγχὸ τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς σήμερα, καὶ ἀπὸ τοὺς Βρετανοὺς σὲ μέλλον. Ἀπὸ γερμανικῆς πλευρᾶς εἶχε γίνεи ἀντιλήπτῳ - τὸ ἀργότερον κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπιχειρήσεως «ANIMAL» καὶ μετὰ τὴν ἰταλικὴ συνθηκο-

λόγησι - ὅτι οἱ γερμανικὰς δυνάμεις ἦσαν τελείως ἀνίσχυρες γιὰ μιὰ ἀποτελεσματικὴ στρατιωτικὴ κατοχή. Ἀπὸ βρετανικῆς πλευρᾶς εἶχε γίνεи κατανόησι, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Κάιρου, ὅτι ἓνα δημοκρατικὸ ἐνωτικὸ μέτωπον ἀντίστασεως καὶ ἐξοριστικῆς κυβερνήσεως, θὰ ἦταν ἐμπόδιον στὰ βρετανικὰ σχέδια. Τόσο λοιπὸν γιὰ τοὺς Βρετανοὺς ὅσο καὶ γιὰ τοὺς Γερμανοὺς, μῆκε τὸ θέμα νὰ ἐμποδιστεῖ αὐτὴ ἡ ἐνωσις καὶ ὅπου, πάλι, αὐτὴ εἶχε ἤδη πραγματοποιηθεῖ, νὰ διαλυθεῖ.

Καὶ οἱ δύο, Γερμανοὶ καὶ Ἀγγλοὶ, χρησιμοποιοῦσαν τὰ ἴδια μέσα: ὑπαρξὴ δηθεν κομμουνιστικοῦ κινδύνου καὶ πρόκλησι ἐμφυλίου πολέμου. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ὑπάρχουν, συμπεραίνεται ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἦσαν πολὺ καλὰ πληροφορημένοι γιὰ τὴν πολιτικὴν ἔντασι πού ἐπικρατοῦσε ἀνάμεσα σὲς διάφορες ὁμάδες τῆς ἀντίστασεως. Τὸ πρῶτον βῆμα, γιὰ νὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα ἡ προοπτικὴ ἐνοποίησης, ἦταν ἡ ὁρκωμοσία τοῦ παλιοῦ πολιτικοῦ Ράλλη, παρ' ὅλο πού ἦταν γνωστὸ ἀπὸ γερμανικῆς πλευρᾶς ὅτι ὁ βασιλικὸς Ράλλης εἶχε στενὲς σχέσεις μὲ τὶς βρετανικὰς μυστικὰς ὑπηρεσίες. Ὁ Ράλλης ἦταν φανατικὸς ἀντικομμουνιστὴς καὶ συνεπῶς, τόσο γιὰ τοὺς Γερμανοὺς ὅσο καὶ γιὰ τοὺς Βρετανοὺς, persona gratissima, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ θὰ ἦταν βασιλόφρονας, κάτι πού γιὰ τοὺς Ἀγγλοὺς ἦταν δίκαιον καὶ γιὰ τοὺς Γερμανοὺς εὐκόλον. Κι αὐτὴ ὅμως ἡ ἐνέργεια, ἀντὶ νὰ βελτιώσει, βάθυνε τὸ χάσμα. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μέτρα τοῦ Ράλλη ἦταν ὁ σχηματισμὸς ὁμάδων ἀπὸ συνεργάτες καὶ δοσίλογους, πού θὰ πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν «κομμουνιστῶν».

Οἱ ὁμάδες αὐτὲς, πού ἀργότερον, κάτω ἀπὸ τὴν ὀνομασία «τάγματα ἀσφαλείας», ἀπόκτησαν μιὰ θλιβερὴ φήμη, δὲν ἦσαν στὴν οὐσία ἐφεύρεσι τοῦ Ράλλη. Ἦταν ἰδέα τοῦ δημοκρατικοῦ στρατηγοῦ Πάγκαλον. Ὁ Πάγκαλος δὲν εἶχε πιστέψει, οὔτε σὲς ἀρχές τοῦ 1943, στὴν πιθανότητα ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγώνα. Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ ἀντιτάξει στὸ βασιλιά πού θὰ ἐπέστρεφε ἐνοπλὰ σώματα, σκέφτηκε πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς ὁμάδες αὐτοάμυνας δημοκρατικῆς φύσεως καὶ προέλευσεως. Αὐτὲς τὶς δυνάμεις, πού ὑπῆρχαν ἔτσι καὶ ἄλλως μεταξύ τῶν στελεχῶν του, τὶς μετέβαλε ὁ Ράλλης σὲ συνδέσμους βασιλόφρονων, ἀπομακρύνοντας τοὺς δημοκρατικούς.

Ο ίδιος ο Πάγκαλος άλλαξε μέσα στο 1943 γνώμη για την ενόπλη αντίσταση και θέλησε να ενώσει τις δυνάμεις του με αυτές των ανταρτών, με σκοπό την εξέγερση κατά των κατακτητών και τη δημιουργία, μ' αυτό τον τρόπο, «τετελεσμένων γεγονότων» για τους συμμάχους. Όμως ο Πάγκαλος εξουδετερώθηκε εύκολα. Παράλληλα με την ανάπτυξη των βασιλικών ταγμάτων ασφαλείας προχωρούσε με επιτυχία η οργάνωση των δεξιών σε μυστικούς συνδέσμους. Αυτές οι μικροομάδες είχαν σαν στόχο την επιστροφή του βασιλιά και τον αγώνα ενάντια στον κομμουνισμό: γι' αυτό συσχεζόνταν στενά με τους κατακτητές. Το πλίσισμα του κομμουνιστικού κινδύνου από τη γερμανική και την αγγλική προπαγάνδα, οδήγησε σε διάσπαση του πολιτικού κόσμου της Αθήνας άρχικά και μετά της Αντίστασης.

Η εξόριστη κυβέρνηση γίνεται αντικείμενο επικρίσεων εκ μέρους της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Στο μεταξύ διασπάται το μέχρι τότε ενωμένο δημοκρατικό μέτωπο του πολιτικού κόσμου της Αθήνας, με την εκκλήση της ολιγαρχίας που στηρίζεται στην παθολογική κομμουνιστοφοβία.

Ο Ράλλης και η προπαγάνδα των Γερμανών και των Άγγλων πετυχαίνουν να ευθυγραμμίσουν τόσο πολύ την κοινή αντίληψη του κατεστημένου με το σκιάχτρο του κομμουνιστικού κινδύνου, ώστε να βλέπουν την επιστροφή του Γεωργίου Β' σαν το μικρότερο κακό. Η κυβέρνηση του Ράλλη κατάληξε να γίνει γέφυρα για την επιστροφή του Γεωργίου και άφετηρία για την πραγματοποίηση των βρετανικών και γερμανικών σχεδίων για εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα.

Ο εμφύλιος πόλεμος του 1943

Μετά την επιστροφή από το Κάιρο στα ελληνικά βουνά των αντιπροσώπων του αντάρτικου, επέστρεψε και ο Τσουδερός, στην αρχή τουλάχιστον, στην πολιτική της καθημερινότητας. Η ελληνική πολιτική σκηνή κινήθηκε πρώτα μόνο ύστερα από μια πρόταση του Ήντεν. Αυτός είχε αναγγείρει ότι οι Άμερικανοί ήταν ουσιαστικά αντίθετοι σε μια απόβαση στα Βαλκάνια και γι' αυτό το λόγο η βρετανική πολιτική έπρεπε να αναθεωρηθεί. Οδισιαστικά, ο Ήντεν πρότεινε: Στην Αθήνα έπρεπε να σχηματισθεί ένα είδος «συμβουλίου αντιβασιλείας» με επικεφαλής τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, που θα αναλάμβανε την άσκηση της εξουσίας μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Ο βασιλιάς όφειλε να δηλώσει ότι θα επέστρεφε μετά το δημοψήφισμα. Αυτό θα καθιστούσε τις νομιμόφρονες πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα σχετικά με τις βρετανικές προθέσεις.

Οι σχέσεις με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έπρεπε να διακοπουν. Οι νομοταγείς οπαδοί που ανήκαν στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ θα μπορούσαν να κερδηθούν από άλλες, άπολιτικές ομάδες, που θα έπρεπε να σχηματιστούν μετά τη δήλωση του βασιλιά. Μ' αυτό τον τρόπο θα έκανε το ΕΑΜ τη μη κομμουνιστική πελατεία του. Μετά τα αποτελέσματα της διάσκεψης του Κεμπέκ και τις συνομιλίες του Ήντεν στη Μόσχα, τον Οκτώβριο του 1943, το πολεμικό συμβούλιο εγκρίνει στις 22-11 τη γραμμή πορείας που είναι εμπνευσμένη από τον Ήντεν. Στόν Ήντεν ανατίθεται να αναλύσει στο Γεώργιο Β' τη νέα κατάσταση. Στις 3-12 ο Ήντεν είχε - στα πλαίσια της διάσκεψης του Καίρου - μια συνομιλία με τον Έλληνα βασιλιά. Του εξέθεσε τη νέα βρετανική πολιτική και του ζήτησε να υπογράψει μια ανάλογη δήλωση. Στις 4-12 ο Τσώρτσιλ και ο Ισούδερος ερχονται να υποστηρίξουν τις προτάσεις του Ήντεν. Έπαναλαμβάνεται η κατάσταση του Αιγυπτίου: Στο Γεώργιο προσφέρεται για μια ακόμη φορά η ευκαιρία να τερματίσει τον εμφύλιο πόλεμο και να εμποδίσει έναν μελλοντικό - όμως ο Γε-

ώργιος απευθύνεται στο Ρουθβέλτ. Ο Ρουθβέλτ συμβουλεύει το Γεώργιο Β' να μην υπογάψει δήλωση, παρά την αντίθετη άποψη που είχε στο θέμα αυτό το Στέιτ Ντιπάρτεμεντ. Μετά από αυτό ο Γεώργιος διαπραγματεύεται τη θέση του και δέχεται τη σύνταξη δήλωσης κάτω από τη μη δεσμευτική φόρμουλα πως θα επανεξετάσει την επιστροφή του τη στιγμή της απελευθέρωσης, σε πλήρη ομοφωνία με την κυβέρνηση του. Στο Δαμασκηνό δόθηκε εντολή να συμμαζεύει τα πολιτικά κόμματα και να τους ζητήσει να αποστείλουν αντιπροσώπους στο Κάιρο για να μπει στην κυβέρνηση. Οι διαπραγματεύσεις με την αντίσταση έπρεπε να περιοριστούν στις άπολιτικές οργανώσεις, το ΕΑΜ δηλαδή αποκλείονταν.

Η παρέμβαση του Ήντεν είχε αποτύχει. Ο Γεώργιος Β' παρέμεινε η πέτρα του σκανδάλου. Οι προτάσεις του Ήντεν δεν σήμαιναν διόλου μια ριζική μεταβολή της βρετανικής διπλωματικής στρατηγικής, αλλά μόνο μεταβολή στην τακτική. Πίσω απ' όλα αυτά κρύβονταν πάντα η παλινόρθωση του Γεωργίου Β' και η διαίρεση της Αντίστασης. Η διαίρεση όμως σήμαινε ταυτόχρονα και εμφύλιο πόλεμο, και ακριβώς ένας τέτοιος εμφύλιος πόλεμος μαίνονταν όλη αυτή την περίοδο στα ελληνικά βουνά. Όταν απέτυχαν τα σχέδια του Ήντεν, ξαναγύρισε πίσω πάλι η πολιτική της συνύπαρξης.

Τα γεγονότα του φθινοπώρου και του χειμώνα του 1943 στα ελληνικά βουνά είναι ακόμη πιο πολύπλευρα και πιο περίπλοκα από τα γεγονότα των πρώτων έξι μηνών. Κύριο γεγονός είναι η έναρξη εμφυλίου πολέμου μεταξύ του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, που κράτησε από τον Οκτώβριο του 1943 μέχρι τον Ίανουάριο του 1944. Οι λόγοι που οδήγησαν στον εμφύλιο πόλεμο, φωτίζουν το πολυεδρικό της ελληνικής σκηνής. Ένα από τα δεδομένα που διευκόλυναν την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, ήταν η συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Ήδη, λίγο μετά την κατάρρευση του Μουσολίνι, ο στρατηγός Ίνφαντε, διοικητής της ιταλικής μεραρχίας Πινερόλο, άποκτα έπαφ με την ΒΜΜ. Ο Γουντχάουζ και ο Ζέρβας προσπάθησαν να πετύχουν ώστε η επίκεντρη παράδοση του όπλισμού να γίνει σε έδαφη που έλεγχαν από τον ΕΔΕΣ, έτσι ώστε να μην πέσουν τα όπλα της μεραρχίας στα χέρια του ΕΛΑΣ. Στις διαπραγματεύσεις που άκολούθησαν, αποφασίζεται η μεραρχία να συνεχίσει να αγωνίζεται στα ελληνικά βουνά, στο πλευρό όμως των συμμάχων. Έτσι έχουμε περί τα μέσα Σεπτεμβρίου τη μεραρχία Πινερόλο πρώτη ιταλική μεραρχία στην Εύρωπη που συνεργάζεται με τους συμμάχους. 12.000 Ιταλοί στρατιώτες προσχωρούν στους αντάρτες. Κλέβονται και τα όπλα μιας άλλης μεραρχίας. Ο ΕΛΑΣ, που έβλεπε με καχυποψία τις σχέσεις του Γουντχάουζ με τους Ιταλούς, ματαίωσε κι άλλα μεγαλεπήβολα σχέδια, αποπλίζοντας στα γρήγορα τη μεραρχία. Μ' αυτόν τον τρόπο πέτυχε να έχει τέτοιο εξοπλισμό ώστε να είναι ανεξάρτητος από τις βρετανικές προμήθειες.

Η συμπεριφορά των Βρετανών στο Κάιρο είχε δώσει στην ηγεσία του ΕΑΜ την εντύπωση ότι η βρετανική πολιτική είχε αρχίσει να στρέφεται εναντίον τους. Ο Πυρομάγλου προσπάθησε να διατηρήσει την ενότητα συν-ομιλώντας με τον Άρη, αλλά ο Ζέρβας κατά τη διάρκεια της απουσίας του Πυρομάγλου είχε κάνει και άλλα ένοχα βήματα: είχε δεχτεί στην οργάνωση του βασιλικού και δεξιού που συχνά ήταν συνεργάτες των Γερμανών και δοσί-λογοι. Διατηρούσε ακόμη έπαφ με τους οργανωμένους δεξιούς της Αθήνας. Αντίθετα, είχε διαμαρτυρηθεί στέλνοντας τηλεγραφήματα, γιατί ο Πυρομάγλου είχε δημόσια ταχτεί κατά του βασιλιά. Ο Ζέρβας λοιπόν είχε εγκαταλείψει τους δημοκρατικούς του στόχους και είχε συνταντιστεί απόλυτα με τη βρετανική γραμμή. Ο ίδιος έπέσει τον κομμουνιστικό

κίνδυνο για να προωθήσει τις προσωπικές του κομματικοπολιτικές φιλοδοξίες.

Ο Άρης κάλεσε το Ζέρβα να ταχτεί ανοιχτά και δημόσια υπέρ της δημοκρατίας. Ο Πυρομάγλου υποστήριξε το αίτημα του Άρη καλώντας τον ΕΔΕΣ σε συνέλευση, στην οποία επρόκειτο να καταδικαστεί ή συμπεριφορά των Βρετανών στο Κάιρο. Ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε έπλοδισε τις εξελίξεις αυτές, και έτσι ο Πυρομάγλου δεν μπόρεσε να επαναφέρει τον ΕΔΕΣ σε δημοκρατική πορεία.

Το κατρακύλισμα του Ζέρβα προχωράει ακόμα πιο πολύ. Στις αρχές του Οκτώβρη έρχεται σε διαπραγματεύσεις με το 22 ορεινό γερμανικό σώμα στρατού με διοικητή το στρατηγό Lanz, που έδρευε στα Γιάννενα. Οι διαπραγματεύσεις αυτές βέβαια δεν κατάληξαν - όπως συχνά υποστηρίχτηκε - σε συμφωνία με τους Γερμανούς, αλλά το περιεχόμενο των διαπραγματεύσεων έγινε γνωστό στο ΕΑΜ. Ένδεχομένως, στο παιχνίδι αυτό έβριαν το χέρι τους μέλη της ΒΜΜ. Μερικά γεγονότα θέτουν περισσότερο σε συναγερμό το ΕΑΜ. Στις αρχές του φθινοπώρου ενοποιούνται οι δεξιοί μυστικοί σύνδεσμοι με βρετανική συνεργασία. Οι οργανώσεις αυτές έλπιζαν να βρουν πλατιά υποστήριξη λόγω της έντονης αντικομμουνιστικής και αντιαλβανικής προπαγάνδας που ασκούσαν. Ο αντιπεμεινικός τους σκοπός ήταν να πάρουν την εξουσία, 24 ώρες άμεσως μετά την απόβαση των συμμάχων. Μέσω του βασιλόφρονος αρχιεπισκόπου Χρύσανθου απέκτησαν έπαφ με το Γεώργιο Β' και με την κυβέρνηση του Ράλλη. Οι σύνδεσμοι αυτοί δεν σκέφτηκαν ποτέ να αντισταθούν στους κατακτητές. Ο σκοπός τους ήταν να χτυπήσουν την αντίσταση.

Στο μεταξύ, οι Βρετανοί αξιωματικοί της ΒΛΟ που ήταν σύνδεσμοι μ' αυτές τις ομάδες, είχαν ύποπτες πολλές φορές έπαφ με τους Γερμανούς. Η γνωστότερη περίπτωση είναι του λοχαγού Ντόν Στόττ, που ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τον Ναυμπάγγ. Θέμα των διαπραγματεύσεων η διεξαγωγή κοινού αγώνα Γερμανών και Βρετανών εναντίον του μολόσ-βικισμού στα Βαλκάνια. Το πόσο αιτόνοτες ήταν οι διαπραγματεύσεις του Στόττ, δεν είναι οριστικά ξεκαθαρισται. Πάντως, οι διαπραγματεύσεις διακόπηκαν μόνο όταν η Μόσχα - που πληροφορήθηκε από το ΕΑΜ την όλη υπόθεση - αντέδρασε με ένα άρθρο στην Πράβδα.

Το ΕΑΜ είχε ακριβείς πληροφορίες για τη συνεργασία μεταξύ των Γερμανών, του Ράλλη, του Χρύσανθου, των ταγμάτων ασφαλείας και των δεξιών μυστικών συνδέσμων. Αναλύοντας τα ως τώρα περιστατικά, η ΚΕ του ΕΑΜ έφτασε στο συμπέρασμα ότι οι Βρετανοί έχουν αποφασίσει να λύσουν το ελληνικό πρόβλημα με τη βία. Κοντά σ' αυτό προστέθηκε η εντύπωση που γεννήθηκε από τις μετακινήσεις γερμανικών στρατευμάτων προς τα βόρεια της χώρας, ότι άμεσως μετά τη γερμανική αποχώρηση θα άκολουθήσει συμμαχική απόβαση. Γι' αυτό η ΚΕ έπιτροπή του ΕΑΜ αποφασίζει να έπιτεθεί και να διαλύσει τον ΕΔΕΣ, ώστε να έχει μετά τις πλάτες του έλευθερες, στις συγκρούσεις που αναπόφευκτα θα λάβαιναν χώρα στην Αθήνα.

Στο σημείο αυτό οι ηγέτες του ΕΑΜ έκαναν ένα τυπικό ελληνικό λάθος. Ταύτισαν την οργάνωση ΕΔΕΣ με το Ζέρβα, αναγκάζοντας έτσι τα δημοκρατικά στοιχεία που υπήρχαν μέσα στον ΕΔΕΣ να ανοίξουν ένα διμέτωπο αγώνα. Μ' αυτόν τον τρόπο το ΕΑΜ βοήθησε, χωρίς να το ξέρει, την πολιτική του Λονδίνου: αποδυνάμωσε τις δημοκρατικές δυνάμεις του ΕΔΕΣ και δημιούργησε έτσι για πρώτη φορά τις προϋποθέσεις για μια πιθανή μεταστροφή των δυνάμεων αυτών σε βασιλόφρονες. Ταυτόχρονα εξέθεσε και τον αντιστασιακό αγώνα στο σύνολό του. Όταν μετά αποδυναμώθηκαν τελείως οι δημοκρατικοί του ΕΔΕΣ, ήταν εύκολο για τους Βρετανούς

Κ. Μητρόπουλου: «Αντάρτες».

να άγνοήσουν τις άσθενείς δυνάμεις και να κατηγορήσουν όλη την αντίσταση γενικά σαν κομμουνιστική.

Ο εμφύλιος πόλεμος από τον Οκτώβριο του '43 μέχρι το Φεβρουάριο του '44 μπορεί να χωριστεί σαφώς σε δύο κύριες φάσεις. Η πρώτη φάση αρχίζει από τα μέσα Οκτώβρη και τελειώνει περί τα τέλη του Νοέμβρη και χαρακτηρίζεται από μάχες σε πολλά μέτωπα: ο ΕΛΑΣ και ο ΕΔΕΣ μάχονται μεταξύ τους και ταυτόχρονα επιτίθενται και στους δυο οι γερμανικές ένοπλες δυνάμεις. Μετά το πέρας των γερμανικών επιθέσεων άκολουθεί μία ένδymεση φάση άνάπαυσης, όπου ο ΕΔΕΣ συγκεντρώνει τις δυνάμεις του για να ξεκινήσει τέλη Δεκέμβρη του '43 γενική επίθεση εναντίον του ΕΛΑΣ, ή όποια μετά από ένα μήνα οδηγεί σε άδιέξοδο. Άρχες Φεβρουαρίου του '44 άρχίζουν οι διαπραγματεύσεις για συμφωνία κατάπαυσης του πυρός. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, πολύ σημαντικότερες από τις στρατιωτικές συγκρούσεις, είναι οι επιθέσεις πολιτικοανατρεπτικού χαρακτήρα που

προέρχονται τόσο από τη βρετανική όσο και από τη γερμανική πλευρά. Για παράδειγμα αναφέρουμε ότι από τα τέλη του '43 Βρετανοί άξιωματικοί είχαν άρχσει να παρατάσσουν ομάδες βασίλοφρόνων στις περιοχές που έλεγχε ο ΕΔΕΣ. Όταν κατά τα μέσα του Οκτώβρη ο Ζέρβας έδωσε διαταγή σε μία μονάδα του να σπεύσει να τον βοηθήσει, παρένέβη το εκεί ΒΛΟ ΒΑΤΗΓΑΤΕ και παρεμπόδισε κάτι τέτοιο. Το ΒΑΤΗΓΑΤΕ ήθελε να θέσει υπό τον έλεγχό του αυτές τις ομάδες και να έξασθενήσει τους δημοκρατικούς του ΕΔΕΣ.

Παράλληλα μ' αυτό, από το ΒΒC άρχισε μία ραδιοφωνική καμπάνια, που είχε σαν στόχο να άναγκάσει το Ζέρβα να εγκαταλείψει μία για πάντα το πολιτικό πρόγραμμα του ΕΔΕΣ.

Επίσης, και από τη γερμανική πλευρά άρχισε μία μεγάλη προπαγανδιστική επίθεση. Καινούργιες έπαφες με το Ζέρβα δεν έφεραν βέβαια τα επιδιωκόμενα άποτελέσματα, συνέτειναν όμως ώστε να άναθερμανθεί ο εμφύλιος πόλεμος. Κατά έκατοντάδες άυτομολούσαν οι βασιλικοί άξιωματικοί από τον ΕΔΕΣ

και μεταπηδούσαν στα τάγματα άσφαλείας. Ταυτόχρονα μοιράζονταν από όλες τις πλευρές προκηρύξεις, που έξερέθιζαν τα αντίπαλα στρατόπεδα.

Όταν δέ κατά το Δεκέμβριο και μετά από διάφορες έπιτυχίες το ΕΑΜ ήταν έτοιμο να δεχτεί άνακωχή, ένας Βρετανός άξιωματικός της ΒΜΜ, ο Tom Barnes, ενθάρρυνε το Ζέρβα να επιχειρήσει άντεπίθεση: μετά από άρχικες μικρές έπιτυχίες φάνηκε ότι ή κατά κράτος έπικράτηση έξαρτιόταν από την προμήθεια πυρομαχικών που έστελνε το Κάιρο. Παρά τη σοβαρότητα της κατάστασης το Κάιρο δεν συγκατένευσε στις αίτήσεις των Βρετανών κι έτσι ο Ζέρβας άναγκάστηκε να όπισθοχωρήσει. Από κείνη τη στιγμή κι έπειτα ο ΕΔΕΣ δεν έχει παρά τοπική μόνο σημασία.

Άπογοιτευμένος από τους Βρετανούς ο Ζέρβας άπευθύνεται - εν άγνοία του Πυρομάγλου - στους Γερμανούς. Βέβαια, δεν κλείστηκε καμία έγγραφη συμφωνία - για το σκοπό αυτό ο Ζέρβας δεν ήταν πιά τόσο ίσχυρός - κλείστηκε όμως μία «έγγραφη συμφωνία κυρών»: ο Ζέρβας και οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής θα κρατούσαν σιωπηρά άμοιβαία άνακωχή «έπ' άόριστον». Πάρα πέρα συμφωνήθηκε άνταλλαγή πληροφοριών. Ο Ζέρβας εκπλήρωσε πιστά και στο άκέραιο τις συμφωνίες του: Χρησιμοποιώντας το λογαίο Σαράντη παράδινε άδιάκοπα στους Γερμανούς πληροφορίες, όπως π.χ. την παράδοση όλου του πρωτόκολλου των διαπραγματεύσεων για άνακωχή στο Μυρόφυλλο και στην Πλάκα.

Όταν και οι δυο όργανώσεις είχαν έξασθενήσει, το Κάιρο θεώρησε σκόπιμο να διεξαχθούν ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, γιατί πίστευε ότι τουλάχιστον ο ΕΛΑΣ θα ήταν άναγκάσιος για την άνάπτυξη στρατιωτικών ενεργειών σαμποτάζ κατά τη γερμανική άποχώρηση. Μέσω του ραδιοσταθμού ΒΒC άρχίζουν έκκλήσεις για έθνική ένότητα. Έπειδή δέ το ΕΑΜ είχε άντιληφθεί ότι στην παρούσα φάση δεν ήταν δυνατή στρατιωτική λύση, και ότι είχε ήδη δημιουργηθεί άντιπολίτευση μέσα στις ίδιες του τις τάξεις, γι' αυτό άναδιπλώθηκε και από τον Φεβρουάριο του '44 άρχισαν διαπραγματεύσεις για άνακωχή.

Κείμενο: Heinz Richter

Μετάφραση: Νίκος Μαυρομάτης
Δικηγόρος - Δημοσιογράφος

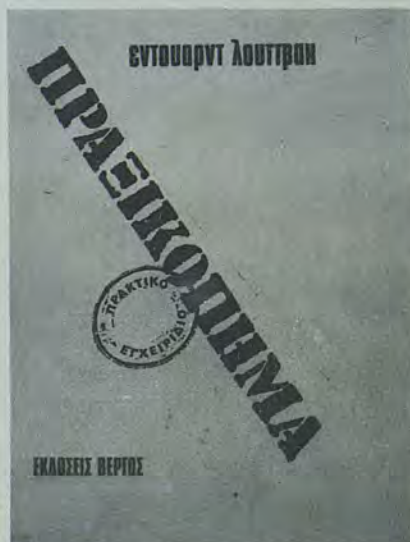
Στο έπόμενο τό 1944

Έκδόσεις ΒΕΡΓΟΣ

Σόλωνος 128 - Τηλ. 606.207

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ

ή τεχνική του Πραξικοπήματος για να καταληφθεί ή έξουσία σ' ένα κράτος

Μόλις κυκλοφόρησε

μιά βαθιά ματιά στην Πορτογαλική επανάσταση

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΕΙΡΑΜΑ

ΠΟΥ ΔΕΝ ΞΕΡΟΥΜΕ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ

Ποῦ θὰ ὀδηγήσει ἡ συμμαχία MFA & ΚΚ στὴν Πορτογαλία;

- μιὰ ὀρμητικὴ λαϊκὴ πρωτοβουλία
- ἓνα πρωτότυπο Στρατιωτικὸ Κίνημα
- τὸ Κ.Κ. Πορτογαλίας κι ἡ "Ἀκρα Ἀριστερὰ
- πολλὲς ἀναζητήσεις, πολλὲς πιέσεις —
ἀλλὰ ποιὸ θᾶναι τὸ τέλος;

Τοῦ Μαρίνου Βλέσσα

Κάθε προσπάθεια νὰ ζυγιστεῖ μιὰ συγκεκριμένη ἐξέλιξη σὲ κάποιο κομμάτι τῆς γῆς, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ διαφορετικὰ βιώματα, εἶναι σὰν τὴν ἐξισορρόπηση πάνω στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ:

Ἀπὸ τίς δυὸ μεριὲς τὸ χάος τῆς προκατάληψης καὶ στὴ μέση ἓνας ἐξαιρετικὰ δύσβατος ἀντικειμενισμός, στηριγμένος κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του σὲ μιὰ ἀντιμετώπιση τῆς πραγματικότητας μὲ βάση τὴ συλλογικὴ ἐμπειρία ἐνὸς ξένου χώρου.

Ἡ κατάσταση περιπλέκεται πολὺ περισσότερο ὅταν τὸ φαινόμενο πὺν καλούμαστε νὰ ἐξετάσουμε ἔρχεται πρῶτο στὴν ἀξιολογικὴ ἱεράρχηση μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς κι ἀναγκαστικὰ σέρνει πίσω του μιὰ σειρά διαφορετικῶν καὶ συχνὰ ἀντιδιαμετρικῶν ἐκτιμήσεων τῆς ἴδιας τῆς δομῆς του.

Στὸ τρίτο στάδιο οἱ δυσκολίες καὶ οἱ κίνδυνοι πολλαπλασιάζονται:

Τὸ θέμα μας βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο τοῦ προβληματισμοῦ τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀγγίζει ἄμεσα, σὰν προοπτικὴ ἢ ἀπλὴ ἐκδοχὴ, τὸ χῶρο ὅπου γίνεται ἡ ἀπόπειρα ἐκτίμησης καὶ καταγραφῆς του.

Τέτοιο εἶναι στὴν περίοδο αὐτὴ τὸ θέμα τῆς παγκόσμιας ἐπανάστασης, τέτοιο εἶναι τὴ στιγμὴ αὐτὴ τὸ θέμα ἐκτίμησης τῆς πορτογαλικῆς ἐπανάστασης ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἕλληνες.

Ἔτσι ὁ ἀπόλυτος ἀντικειμενισμός εἶναι ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ ἀδιάφορος. Καλοῦμαστε νὰ ἀποφύγουμε τὸ σκόπελο τῆς ἀπλῆς μεταφορᾶς δικῶν μας ἐμπειριῶν στὴν ἀνάλυση τῆς σημερινῆς Πορτογαλίας, ἐντοπιζόντας παραλληλίες, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέσεις, ἀποφεύγοντας ἀπλοϊκοὺς συσχετισμοὺς ποὺ ξεκινᾶνε ἀπὸ τὴν ἀναγωγή ἐνὸς κοινοῦ χαρακτηριστικοῦ – ὅπως τὸ ἴδιο στάδιο καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης – σὲ θεμελιώδη καὶ καταλήγουν σὲ ἀφορισμοὺς ὁποιασδήποτε μορφῆς. Οἱ συνθήκες στὴν Πορτογαλία ἦταν καὶ εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μιὰ ἄμεση σύγκριση θὰ ὀδηγοῦσε σὲ ὑπεραπλουστεύσεις. Τὸ ὕψος τῆς ἐπανάστασής της καθορίζεται ἀπὸ παράγοντες ποὺ ἐπέδρασαν στὴν ἐξέλιξή της καὶ οἱ ρίζες τους βυθίζονται στὴν μακρινή της ἱστορία. Θὰ ριζοῦμε πρῶτα μιὰ γρήγορη ματιὰ σ' ὅσους φαίνονται καθοριστικοὶ γιὰ τὴν ἀνάλυση τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Στὴν παραπέρα ἀνάπτυξη θὰ προσπαθῶμε νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ στὴ χώρα αὐτὴ καὶ τὸ βασικὸ σκελετὸ γιὰ μερικὲς ἐκτιμήσεις πάνω στὴν ἐξέλιξη τοῦ πορτογαλικοῦ πειράματος. Ἔτσι θὰ περιοριστεῖ ἀναγκαστικὰ ἡ παρουσίαση τῶν πολιτικῶν γεγονότων τοῦ τελευταίου χρόνου, ἡ σχολαστικὴ καταγραφή ὅλων τῶν δυτικῶν πιέσεων καὶ τῶν ὑποπλινθίων κινήσεων τοῦ ΝΑΤΟ, ἐφόσον μάλιστα ὁ ἑλληνικὸς καὶ ξένος τύπος προσφέρει κατὰ καιροὺς ἀρκετὲς πληροφορίες πάνω στὰ θέματα αὐτά.

1. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ

Στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἡ μοναρχία στράφηκε ἐνάντια στοὺς μεγάλους γαιοχτήμονες καὶ ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὴν ἀστικὴ τάξη νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ ὀργανώσει ἓνα ἰσχυρὸ κράτος. Στὴν Ἰβηρικὴ χερσόνησο ἀντίθετα οἱ μονάρχες δὲν πέρασαν ποτὲ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῆς ἔγγειας ἰδιοκτησίας στὴν ἀντίληψη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Συμφέροντα οἰκογενειακὰ κονταροχτυπήθηκαν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ αὐτὸ σὲ βάρος τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἔθνους σὰν ἐνότητας γύρω ἀπὸ ἓνα βασιλικὸ θρόνο. Ἀπὸ τὸ 16ο αἰῶνα τὸ χρυσάφι τοῦ Νέου Κόσμου ἱκανοποιεῖ τὴν ἀπληστία τῆς ὀλιγαρχίας γιὰ κατανάλωτικὰ ἀγαθὰ τῆς Δύσης καὶ ἔτσι δὲν καταβάλλεται καμιά προσπάθεια νὰ γίνουν ἐπενδύσεις σὲ παραγωγικοὺς κλάδους. Ἀκόμα καὶ ἡ ἐκμετάλλευση τῆς γῆς παγιδεύεται τόσο στὴν ἔλλειψη ἀποδοτικότητας τῶν μεγάλων λατιφούντιων, ὅσο καὶ στὸν τυχοδιωκτικὸν τῶν Πορτογάλων εὐγενῶν, ποὺ βλέπουν τὸ δρόμο τοῦ εὐκόλου πλουτισμοῦ στὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἀποικιῶν. Πολὺ πρὶν, τὸ 12ο ἡδὴ αἰῶνα, μιὰ δειλὴ προσπάθεια εἰσόδου τῶν κατοίκων τῶν πόλεων στοὺς μηχανισμοὺς τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας σκοντάφτει στὴν παρεμβολὴ τῆς Ἱερῆς Ἐξέτασης. Ὁ F. Demichel στὸ βιβλίο του «Οἱ Εὐρωπαϊκὲς Διχτατορίες» (Παρίσι 1973) μιλάει γιὰ κατασχεσεις περιουσιῶν ὧν δὲν εἶναι καθολικοὶ σὲ ὄφελος τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀνάγκης νὰ ἀλλαξοπιστήσουν οἱ Μωαμεθανοί, Ἰουδαῖοι κ.λπ., ὁπότε στραγγαλιζέται ἡ ἀνάπτυξη τῆς τάξης τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Παράλληλα, σὺν ἰδεολογικὸ ἐπίπεδο, ἡ Ἱερὴ Ἐξέταση καλλιεργεῖ τὸ μῦθο τοῦ ἰδαιολοῦ, τοῦ ἥρωα καὶ θεοῦ μαζί, τοῦ εὐγενῆ χωρὶς ἀναγνωρισμένους τίτλους καὶ πλοῦτη, ποὺ θεωρεῖ ντροπὴ τὴν ἐργασία καὶ ναρκισσεύεται ἀπὸ τὶς φανταστικὲς ιδιότητές του σὰν ἐκλεκτοῦ. Τὸ 1788 ἀπογράφηκαν στὴν Πορτογαλία 800.000 ἰδαιολοῖ! Εἶναι φανερὴ ἡ ἀνασχετικὴ λειτουργία τοῦ παρασιτικοῦ αὐτοῦ κοινωνικοῦ στρώματος στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς τάξης, ὅταν περὶ τοῦ ἴδιου ἐποχῆ στὴν Εὐρώπη ὁ προτεσταντισμὸς τοποθετεῖ τὴν ἐργασία στὴν κορωνίδα τῶν ἀξιών, παρέχοντας ἔτσι τὸ ἰδεολογικὸ ὑπόβαθρο τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης καὶ ἡθικῆς.

Ἡδὴ ἀπὸ τὸ 1822 ἀρχίζει μιὰ βαθιὰ κρίση στὴν πορτογαλικὴ οἰκονομία, μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς Βραζιλίας. Τὸ 1910 τὸ δημόσιο χρέος φτάνει σὲ ἀπίθανα ὕψη, ἐνῶ τὴν ἴδια ἐποχὴ γίνεται ἡ ἐπίσημη ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Μέχρι τὸ 1926 ἡ χώρα κλυδωνίζεται ἀπὸ στρατιωτικὰ πραξικοπήματα, ἐξεγέρσεις καὶ ἀλλεπάλληλες κυβερνητικὲς μεταβολές. Οἱ πολιτικοὶ τῆς ἀντροῆς εἶναι βασικὰ μικροαστοὶ φιλελεύθεροὶ διανοούμενοι, χωρὶς μιὰ ἀστικὴ τάξη ἀπὸ πίσω τους γιὰ νὰ ἐδραιώσει τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα σὰν ὄργανο πᾶλης ἐνάντια στοὺς γαιοχτήμονες. Οἱ τελευταῖοι, σὲ συμμαχία μὲ τὴν καθολικὴ ἐκκλησία, πολέμησαν τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα χωρὶς νὰ βροῦν ἀντίσταση ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε εἶχε ἀποξενώσει ὁ μαχητικὸς ἀντικληρικαλισ-

μὸς (τύπου γαλλικῆς ἐπανάστασης) τῶν φιλελεύθερων διανοούμενων. Ἔτσι ἡ δικτατορία τοῦ Σαλαζάρ ἐπιβλήθηκε, τὸ 1926, σχετικὰ ἥρεμα, μὲ τὸν κλασικὸ τρόπο τοῦ στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος καὶ τὰ λάβαρα τῆς «γαλήνης καὶ τάξης».

Ὁ Σαλαζάρ στηρίχτηκε λοιπὸν στὴν παθητικότητα τῶν μικροαστικῶν στρώματων ποὺ γοητεύτηκαν ἀπὸ τὰ συνθήματα κατὰ τῆς ἀναρχίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξάλειψης τῶν ταξικῶν συγκρούσεων, ἐνῶ οὐσιαστικὰ ἐξυπηρετοῦσε μόνον τὰ συμφέροντα τῶν γαιοκτημόνων, τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πανίσχυρου πορτογαλικοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου. Πάντως εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι οἱ ἐντάσεις στὴν πορτογαλικὴ κοινωνία καὶ τὸ βαθμιαῖο ξέφτισμα τῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ ὅλα τὰ οἰκονομικὰ ἐπακόλουθα, ἔκαναν ἀνίκανο τὸ ἀντιδραστικὸ αὐτὸ τρίπτυχο νὰ κυβερνήσει μὲ δημοκρατικὸ μανδύα. Ἡδὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσεται ἐμβρυωδῶς μιὰ συμμαχία ἐργατῶν-μικροαστῶν, ἀνίσχυρη, ὅμως, νὰ ἐνεργοποιηθεῖ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ σαλαζαρικοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ καὶ τῆς ἰδεολογίας μιᾶς γαλήνης καὶ σταθερῆς – ἀνὰ ἀρχῆς – οἰκοδόμησις τῆς ἀποκοιμιστικῆς οἰκογενειακῆς «ἐνμεριίας».

Τὸ «Estado Novo» (Νέο Κράτος) κατοχυρώθηκε μ' ἓνα δημοψήφισμα τοῦ 1933 γιὰ τὸ Σύνταγμα, ὅπου οἱ ἀποχῆς μετρήθηκαν σὰν «Ναί». Διατυπώνονται ἀτομικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ ἀμέσως καταργοῦνται μὲ σειρά ἐιδικῶν διαταγμάτων. Στὸν Τύπο εἰσάγεται προληπτικὴ λογοκρισία καὶ ἐνισχύεται ἡ PVDE, πρόγονος τῆς διαβόητης PIDE. Ὁ «Ἐθνικὸς Χάρτης Ἑργασίας», τὸ βασικὸ νομοθετικὸ πλαίσιο τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος, ἀπαγορεύει τὶς ἀπεργίες καὶ ἀντικαθιστᾷ τὰ συνδικάτα μὲ «Ἐθνικὲς Ἐνώσεις», τῶν ὁποίων τὰ στελέχη ἔπρεπε νὰ ἐγκριθοῦν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση. Ἡ δομὴ τοῦ πορτογαλικοῦ κράτους εἶναι ἰδιότυπη. Στὴν κορυφὴ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ποὺ ἐκλέγεται μὲ ἄμεση ψηφοφορία ἀπ' ὅσους ἔχουν ἐκλογικὰ δικαιώματα. Τὸ ἐκλογικὸ σῶμα δὲν περιλαμβάνει ἀνύπαντρες γυναῖκες μὲ κατώτερη μόρφωση καὶ τοὺς ἀναγράφητους, ἀν δὲν πληροῦνται ὁρισμένους φόρους (2 ἑκατ. γραμμένοι στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους σὲ 8,5 ἑκατ. πληθυσμὸς). Ὁ Πρόεδρος ἔχει βέβαια ἀρμοδιότητες, ἀλλά... αὐτὲς ἐξαφανίζονται ἀπὸ παράδοση μπροστὰ στὸν Πρωθυπουργό! Τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖ ἄμεσα ἐκλεγμένη ἐθνοσυνέλευση. Ψηφίζει νόμους-πλαίσια, στὴ βάση τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνηση διατυπώνει νόμους ποὺ δὲν ὑπόκεινται στὴν ἐγκρίση τῆς ἐθνοσυνέλευσης. Συμβουλευτικὲς ἀρμοδιότητες ἔχει ἡ Συντεχνιακὴ Βουλὴ, βασικὴ ἰδιοτυπία τοῦ σαλαζαρικοῦ καὶ ἔκφραση τῆς προσπάθειας νὰ παγιδευτεῖ τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα. Στὴ βάση βρίσκονται τὰ «γκρέμος», τὰ ἐνιαῖα κλαδικὰ συνδικάτα τῶν ἐργαζομένων καὶ ἐργοδοτῶν(!) τοῦ ἴδιου κλάδου. Εἶναι ὥστόσο βέβαιο ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ δὲ λειτούργησε σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς φιλοδοξίες τῶν ἐμπνευστῶν του. Τὰ γκρέμος, παρὰ τὴν ἀφόρητὴ ἀστυνόμευση, ἔγιναν τὸ φυτώριο γιὰ παράνομους πυρῆνες προοδευτικῶν ἐργατῶν, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, πράγμα ἰδιαίτερα ἐμφανὲς μετὰ τὴν κατάργηση τοῦ φασισμού, ὅταν ἡ ἀριστερὰ ἀποδείχτηκε ἀρκετὰ ὀργανωμένη γιὰ ν' ἀποκτήσει πολὺ γρήγορα τὸν ἔλεγχο στὰ περισσότερα συνδικάτα.

Τὸ Σύνταγμα προσπατεῖ τὴ μικρὴ μονάδα τῆς πορτογαλικῆς οἰκονομίας. Τὸ κράτος εἶναι γενικὸς συντονιστής, «ὑπερτατος διαιτητὴς συμφερόντων», καὶ ἔτσι ὁ παρεμβατισμὸς του δὲν ἀναπτύσσεται παρὰ μέχρι τὰ ὅρια τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι εἰσάγονται φοβεροὶ περιορισμοὶ γιὰ τὴ λειτουργία μιᾶς νέας βιομηχανίας. Ἔτσι γιγαντώνονται σιγά-σιγά ἐπιχειρήσεις οἰκογενειακοῦ χαρακτῆρα καὶ γίνονται πανίσχυρα πορτογαλικά Consórcia, στηριγμένα στὴ φτηνὴ ἐργατικὴ δύναμη καὶ στὶς πρώτες ὕλεις τῶν ἀποικιῶν. Φραγμοὶ ὑψώνονται ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐναρξὴ τοῦ ἀποικιακοῦ πολέμου οἱ νέες ἀνάγκες ὑποχρεώνουν τὸ Σαλαζάρ νὰ ὑποκύψει, ἀνοίγοντας ἔτσι τὸ δρόμο γιὰ τὴν καταδυνάστευση τῆς πορτογαλικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ μονοπώλι-ακὸ κεφάλαιο.

Τὸ σαλαζαρικὸ καθεστὼς δὲν πρωτοτύπησε τόσο στὸν τομέα τῆς ἰδεολογίας, ὅσο στὴν ὁργάνωση τοῦ κράτους μὲ βάση τὸ συνταγματικὸ φάντασμα. Ἐδῶ πρυτανεύει ἡ ἀρχὴ τῆς «γαλήνης τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας», καὶ τῆς ἰδιοκτησίας σὰν «φυσικοῦ προϊόντος τοῦ γεωλογικοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ κλίματος». Ἡ ἱεραρχία μέσα πρὶν κοινωνία ἀποτελεῖ φυσικὴ κατάστασις, ἐνῶ: «Εἶναι πιὸ ἐπιτεγον νὰ διαμορφώσουμε πλατὺ στρώμα-

τα έλιτ παρὰ νὰ μάθουμε στὸν κόσμον ἀνάγνωση» (Σαλαζάρ). Ταξικὲς συγκρούσεις δὲν ὑπάρχουν, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνισότητα δὲν ἀπορρέει ἀπὸ κοινωνικὲς συνθήκες, ἀλλὰ ἀπὸ φυσικὲς διαφορές. Ἀντίθετες θεωρίες ἀντιμετωπίζονται μὲ ἱεροεξεταστικὲς μεθόδους, ἐφ' ὅσον: «Ὁ κομμουνισμὸς ἀποτελεῖ τὴν σύνθεσιν ὅλων τῶν ἀνταρσιῶν τῆς ὕλης κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς βαρβαρότητος ἐναντίον τοῦ πολιτισμοῦ» (Σαλαζάρ).

Ἡ Πορτογαλία ἔμεινε στὸ περιθώριο τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου παίζοντας διπλὸ παιχνίδι. Τὸ 1943 παραχωρεῖ στοὺς συμμάχους διευκολύνσεις στὶς Ἀζόρες καὶ τὸ 1945 ἀντιμετωπίζει ἐξωτερικὲς πιέσεις γιὰ φιλελευθεροποίηση τοῦ καθεστώτος της, ὡστόσο τίποτα δὲν ἀλλάζει, ἀντίθετα ὅλη ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐνταση τῆς τρομοκρατίας καὶ οικονομικὴ καχεξία. Ἐνα δείγμα τῆς ἀνοχῆς τοῦ κράτους ἀποτελεῖ ἡ τροποποίηση τοῦ Συντάγματος καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ προέδρου μὲ ἐμμεση πιά ψηφορία ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, τὴ Συντεχνιακὴ Βουλὴ καὶ τοὺς ἀντιπρόσωπους δήμων καὶ κοινοτήτων, ὅταν τὸ 1958 ὁ ὑποψήφιος τῆς ἀντιπολίτευσης, στρατηγὸς Delgado, συγκεντρώνει μόλις τὸ 25% τῶν ψήφων! Ὡστόσο ἡ ἐπιδείνωση τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς κατάρστασης καλᾶζει μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ ἀποικιακοῦ πολέμου. Ἀρχίζουν, μάλιστα, οἱ ἀντιδράσεις τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης, πὺν ἀντιλαμβάνεται τὸ μάταιο τῆς ἀποικιακῆς πολεμικῆς περιπέτειας καὶ ζητάει τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς νεο-ἀποικιοκρατίας, ὥστε στὰ πλαίσια τῆς Κοινοπολιτείας ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἀποικιῶν νὰ περάσει στὴ μορφή τῆς «ἀμοιβαίας οικονομικῆς συνεργασίας». Ὁ πόλεμος ἐξαντλεῖ τὸ λαὸ καὶ τὸν ἐπαγγελματικὸ στρατό, δξύνοντας ταυτόχρονα τὰ προβλήματα ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἰσοξύγιου πληρωμῶν, καθὼς καὶ τὰ δημογραφικὰ. (Πληθυσμὸς 1960: 8.292.000, 1970: 8.063.000) Ἡ μετανάστευση μαστίζει τὴ χώρα. Στὸ διάστημα 1960-73 1.5 ἑκατ. Πορτογάλοι φεύγουν, ἐνῶ οἱ 800.000 ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἄντρες κάτω ἀπὸ 45 χρονῶν. Στὶς συνθήκες αὐτὲς ἡ ἀντίσταση κατὰ τοῦ καθεστώτος κλιμακώνεται. Ὁ λοχαγὸς Galvao καταλαμβάνει τὸ ὑπερκεινίο Santa Maria τὸ 1961, στρέφει τὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη στὸ πορτογαλικὸ πρόβλημα καὶ ἐγκαινιάζει ἓνα κύμα δυναμικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ ἐνοπλὴ ὀργάνωση LUAR (ἀπὸ τὸ 1967) πραγματοποιεῖ μὲ ἐπιτυχία ἐπιδρομὴ στὴν τράπεζα τῆς Figueira da Foz, σὲ στρατόπεδα τῆς Ενορα, βαμποτάξ σὲ δίκτυα ψηλῆς τάξης πὺν μεταφέρουν ἐνέργεια στὴ βιομηχανικὴ περιοχὴ τῆς Λισαβόνας, κατοχὴ γιὰ λίγες ὥρες τῆς βιομηχανικῆς πόλης Covilha, ὅπου ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς ὀργάνωσης Palma Inazio συλλαμβάνεται καὶ δραπετεύει 8 μῆνες ἀργότερα, κάτω ἀπὸ μυθιστορηματικὲς συνθήκες. Ἀλλὴ ὀργάνωση, τὸ PRP-BR, δημιουργήθηκε ἀπὸ πρῶν μὲλὲς τοῦ PCP πὺν ἀποσχίστηκαν τὸ 1970 γιὰ νὰ μεθοδεύουν μιὰ δυναμικότερη ταχτικὴ ἀπέναντι στὴ δικτατορία. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐνοπλὲς ἐπιδρομὲς σὲ στρατώνες τῆς μητροπόλεως, στράφηκαν ἄμεσα κατὰ τοῦ ἀποικιακοῦ πολέμου μὲ ἐπιθέσεις σὲ πλοῖα μεταφορᾶς πολεμικοῦ ὕλικου, σὲ κέντρο τηλεκατεύθυνσης στὴ Guinea-Bissau καὶ γενικὰ ἐναντίνα σ' ὁλόκληρο τὸ στρατιωτικὸ μηχανισμό. Ἀνθρώπινα θύματα ὑπῆρξαν μόνο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν παράνομων ὀργανώσεων. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐνοπλὸ τμήμα τοῦ PCP, ARA, κάνει κι αὐτὸ σημαντικὲς ἐνέργειες, ἀλλὰ διαλύεται τὸ 1973, ἴσως σάν περὶ τὸ, ἐφ' ὅσον ὁ Alvaro Cunhal σὲ βιβλίο του ἤδη ἀπὸ τὸ 1962 εἶχε προβλεπεῖ ὅτι τὴν ἀλλαγὴ στὴν Πορτογαλία θὰ τὴ φέρει ὁ στρατός.

2. Ἡ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ θεμελιώδης ἀποψη τοῦ Μάρξ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ καπιταλισμὸς στὴν ἀνάπτυξή του γεννᾷ τὶς ἀντιθέσεις πὺν τελικὰ θὰ τὸν συντρίψουν μπορεῖ νὰ βρεῖ ἀναλογία στὴ ριζοσπαστικοποίηση τοῦ πορτογαλικοῦ στρατοῦ. Ἐδῶ βέβαια οὔτε ὁ στρατὸς ταυτίζεται μὲ τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο τοῦ Μάρξ, οὔτε ὁ στρατὸς σύνθλιψε τὸν πορτογαλικὸ καπιταλισμὸ. Ὁ στρατὸς ἔφερε τὴν ἀλλαγὴ τῆς 25.4.74, τὴν ὁποία ὅμως ἄρπαξε ὁ πορτογαλικὸς λαὸς σάν ἐναυσμα γιὰ μιὰ χωρὶς προηγούμενο ἐπαναστατικὴ κινήση.

Ὡστόσο εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ μόνιμοι ἀξιωματικοὶ μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ ἀποικιακοῦ πολέμου ἐξελλίσσονται σὲ μιὰ πραγματικὰ καταπιεζόμενη κοινωνικὴ ὁμάδα κι ἔτσι δύσκολα ἀνταποκρίνονται πιά στὸ ρόλο τους σάν φρουρῶν ταξικῶν συμφερόντων. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ δευτερεύοντες παράγοντες ἐπιταχύνουν τὴ

Ἀπὸ τὶς πρωτοβουλίες τῆς βάσης: «Λαϊκὸ Πανεπιστήμιο» σὲ κτίριο πὺν ἔχει καταληφθεῖ ἀπὸ τὸ PRP-BR.

διαδικασία τῆς ριζοσπαστικοποίησης καὶ τὸ σχηματισμὸ παράνομων ὀργανώσεων στὸ στρατό, ἀπ' ὅπου τελικὰ θὰ ξεπηδήσει τὸ MFA. Τέτοιοι εἶναι ἡ δυσανεξία τῶν μόνιμων ἀξιωματικῶν ἀπὸ τὰ προνόμια πὺν παραχωροῦνται σὲ ὅσους ἐπανακατατάσσονται στὸ στράτευμα, οἱ χαμηλοὶ μισθοί, καθὼς καὶ ἡ ἰδεολογικὴ συνδρομὴ τῶν στρατιωτικῶν-ἀποφοίτων πανεπιστημίων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν γαλουχηθεῖ μὲ διαφορετικὲς ἰδέες ἀπ' ὅτι οἱ ἀπόφοιτοι τῆς σαλαζαρικῆς σχολῆς Εὐελπίδων.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι λίγο-πολὺ γνωστά. Στὶς πολυάριθμες ἀναλύσεις γιὰ τὸν πορτογαλικὸ στρατὸ καὶ τὸ MFA ὑποτιμᾶται ὡστόσο ὁ ρόλος τῶν στρατιωτῶν καί, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἐμμεσα, ἡ συμβολὴ τοῦ λαϊκοῦ παράγοντα στὴν πορτογαλικὴ ἐπανάσταση. Δὲν εἶναι καθόλου περίεργο ὅτι οἱ Πορτογάλοι στρατιῶτες ἀνταποκρίθηκαν ἄριστα στὶς ἀνάγκες τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου. Ὅποιος ταξιδέψει στὴ χώρα ἀντιλαμβάνεται ἁμέσως ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικότερους παράγοντες καταπίεσης, τουλάχιστον μέσα στὴν τελευταία δεκαετία, ἦταν ἡ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ὁ βρώμικος πόλεμος τῶν ἀποικιῶν, καθόλου ἀνάλογος μ' ἓναν ὁποιοδήποτε «ἐθνικὸ» πόλεμο, ὅπου ὁ ταξικὸς του χαρακτήρας εἶναι πολὺ καλύτερα κρυμμένος. Ἐτσι τὸ MFA ριζώνει ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄμεση καταπίεση τοῦ ἐπαγγελματικοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴ δικτατορία μαζί, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὴν πλήρη ἔλλειψη στοιχειώδους ἰδεολογικῆς κάλυψης τῆς ἀποικιακῆς περιπέτειας. Οἱ ἰδέες γιὰ μιὰ καινούργια κοινωνία δὲν βρίσκουν μπροστὰ τους ἀξιόλογα μετερίζια. Εἰσβάλλουν καὶ γονιμοποιοῦν τὴ μήτρα τῆς πορτογαλικῆς ἐπανάστασης.

Ὅμως τὶς ἐπαναστάσεις δὲν τὶς κάνει μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα περιστάσιακά καταπιεσμένων, ἀλλὰ ἐκεῖνη ἡ κοινωνικὴ τάξη πὺν ἡ μοῖρα της τὴ θέλει πάντα ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης στὸν καπιταλισμὸ. Καὶ ἐδῶ ἐλλοχεύουν οἱ κίνδυνοι. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ πραγματικὴ σκωνοβασία. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ ὀργανωμένη σὲ παγκόσμια πιά βάση ἀντίδραση, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἄπλη - ἀν καὶ πρὸς τὸ καλύτερο - ἀλλαγὴ φρουρὰς στοὺς θώκους τῆς ἐξουσίας, ἡ ἀργὴ ἐπιστροφή σ' ἓναν «ἀνθρωπινότερο» καπιταλισμὸ. Τὸ MFA ἔδωσε στὸ λαὸ τὴν κάλυψη νὰ κάνει τὴν ἐπανάστασή του. Σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο ἐναπόκειται νὰ μὴν τὸ βάλει σὲ πειρασμὸ νὰ ταυτιστεῖ μαζί της. Πῶς ὅμως ἀνταποκρίθηκε ἡ Πορτογαλία στὸ διφορούμενο κάλεσμα τοῦ στρατοῦ της;

3. Ἡ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Δὲν ὑποτιμᾶμε καθόλου τὸ ρόλο τῶν κατεστημένων δυνά-

μεων πολιτικής εξουσίας, τους επίσημους φορείς αποφάσεων και δύναμης, είναι ωστόσο λαθεμένο να ταυτίζουμε την επανάσταση μ' αυτούς. Ο Σπίνολα — εξουσία μέχρι τον Ιούνιο 1974 — αποδείχτηκε ανίκανος όχι μόνο να τιθασεύσει τη ριζοσπαστική μερίδα του MFA, αλλά και το ανερχόμενο λαϊκό κίνημα. Ο πορτογαλικός λαός αντιτάχθηκε δυναμικά στις απόπειρες για εγκαθίδρυση μίας νέας δικτατορίας «δυτικού τύπου». Αυτό όμως δεν είναι παρά μία ένδειξη. Το μεγάλο άγαντα του τόν έδωσε και τόν δίνει με τις συντονισμένες κινητοποιήσεις του, πολλές φορές κάτω απ' την καθοδήγηση επαναστατικών φορέων, αποκρυσταλλώνοντας έτσι μία καινούργια κατάσταση, που και το MFA και το PCP αναγκάζονται εκ των υστέρων να κατοχυρώσουν.

Το τεράστιο άπεργιακό κύμα άμέσως μετά την 25η 'Απριλίου 1974 κατέληξε συμβιβαστικά σε συμφωνία για MINIMUM μισθό 3.000 έσκούντος (1 έσκ. = 1,20 δρχ.), ενώ οι άπεργοι ζήτησαν 6.000. Το PCP αντιτάχτηκε σε τόσο μεγάλη αύξηση, με το έπιχειρήμα ότι έτσι θα καταδικάζονταν σε χρεωκοπία οι μικρές έπιχειρήσεις σε όφελος των πολυεθνικών. Λίγο άργότερα, τόν 'Ιούλιο, στις νότιες περιοχές της χώρας, όπου κυριαρχούν τα μεγάλα λατιφούντια και ή πλειοψηφία των άγροτών είναι άχτήμονες, ξεσπά διαμάχη μεταξύ των γαιοκτημόνων και του άγροτικού προλεταριάτου για τα ήμερομίσθια. Άγροκτήματα που πολούνται κοντά στην Beja (πόλη 20 χιλ. κατοίκων και λίκνο του PCP). Τελικά τα άγροτικά ήμερομίσθια αυξάνονται: 160 έσκ. για τους άνδρες, 120 έσκ. για τις γυναίκες και 180 έσκ. για τους οδηγούς τρακτέρ. Το PCP άρνείται κάθε άνάμιξη. "Αν σκεφθεί κανείς ότι στην περιοχή της Beja ή έκλογική του δύναμη άποδείχτηκε 40%, γίνεται φανερό ότι οι κινητοποιήσεις ξεκινάνε από την έπίσης άρκετα δυνατή στην περιοχή "Ακρα Άριστερά, ή ότι οι λαϊκές πρωτοβουλίες μπροστά στην πίεση των άναγκών παρακάμπτουν τα μεγάλα κόμματα. Έτσι ή επαναστατική κατάσταση απλώνεται βαθμιαία σ' όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Οι άγροεργάτες του Νότου καταλαμβάνουν χωράφια των γαιοκτημόνων. Δεν λείπουν, βέβαια, και τα παραπάτηματα: Συχνά ή πρώτη δουλειά τους είναι να μοιράσουν τη γή κατά οικογένειες. Όμως κάτι τέτοιο δεν γίνεται. Όργανώσεις και κόμματα, όπως το MES, το PRP-BR, το LCI, το UDP, το FSP κ.λπ. προπαγανδίζουν την κολεκτιβιστική έκμετάλλευση, ή όποια έχει γίνει ήδη πράξη σε μερικά χωριά, όπως το Alcoente, 60 χιλ. από τη Λισαβόνα.

Σε άπάντηση, το κράτος άνακοινώνει μεταρρυθμιστικά μέτρα στον άγροτικό τομέα. Έθνικοποιεί τα μεγάλα λατιφούντια, άφήνοντας σε κάθε άγροκτήμονα 50 έχτάρια γής, προγραμμάτιζοντας ταυτόχρονα επενδύσεις 400 έκατ. δρχιών για βελτίωση της άγροτικής παραγωγής.

Στο βόρειο μισό της χώρας ή κατάσταση είναι διαφορετική. Έδώ κυριαρχεί ή μικρή ιδιοκτησία. Υπάρχουν μονάχα 650 άγροτικές έκμεταλλεύσεις με περισσότερα από 50 έχτάρια ή κάθε μία, ενώ στο νότο φτάνουν τις 6 χιλ. Οι ιδιοκτήτες πάνω από 1.000 έχτάρια ύπολογίζονται σ' ολόκληρη τη χώρα σε 348. Απ' αυτές μόνον 6 στο βορρά και 47 στην ευρύτερη περιοχή της Λισαβόνας, το δε μέσο μέγεθος άγροτικού κλήρου κυμαίνεται από 1-7 έχτάρια στο νομό του Πόρτο, μέχρι 40 στο νομό της Έβέρας. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι ή άγροτική μεταρρύθμιση δεν μπορεί να σχεδιαστεί με τόν ίδιο τρόπο σ' ολόκληρη τη χώρα. Στέλεχος του Δημοκρατικού Κινήματος (MDP/CDE) μιλάει για σαφώς διαχωρισμένη άγροτική πολιτική, άνάλογα με την περιοχή. Στο βορρά ή ιδεολογία των άγροτών είναι έντελως συντηρητική, κι αυτό άποτυπώθηκε ξεκάθαρα στις έκλογικές του προτιμήσεις. Η έξυγανση της άγροτικής οικονομίας θα προσανατολισθεί, λοιπόν, στο στραγγαλισμό των μεσαζόντων, οι όποιοι έκμεταλλεύονται την εργασία των μικροϊδιοκτητών, καθώς και το καταναλωτικό κοινό των πόλεων. Έκμετάλλευση ύφίστανται οι άρχόντες όχι μόνο από τους μεσαζόντες, αλλά και από τις βιομηχανικές γεωργικές φαμίλιες, που μέσω των ανάλυσεων του Έπουργείου Γεωργίας καθοδηγούν την παραγωγή, με κριτήριο το δικό τους κέρδος. Γι' αυτό, άλλωστε, ή γεωργική παραγωγικότητα δεν υπήρξε ποτέ ιδιαίτερα ψηλή στην Πορτογαλία. Ο έκτοπισμός όλων αυτών των άνασταλτικών στοιχείων θα γίνει μέσω οργανώσεων των άγροτών — στο βορρά, στο έπίπεδο διάθεσης των προϊόντων παρά στο έπίπεδο της κολεκτιβιστικής καλλιέργειας, ή όποια θα δοκιμαστεί άρχικά στο νότο. Έδώ, οι οργανώσεις της άκρας άριστερας ρίχνουν το σύνθημα

«ή γή άνήκει σ' όλους κι όχι μόνο σ' όσους τη δουλεύουν». Μ' αυτό έπιδιώκεται, εκτός από το ξερίζωμα των ύπολειμμάτων του άτομικισμού, ή ένδυνάμωση της ίδιας της αντίληψης της συλλογικής ιδιοκτησίας και ή προώθηση της έκμετάλλευσης με βάση ολόκληρη την κοινότητα και με όργανο το ίδιο το συμβούλιο της σε συνεργασία με έλεγμένη έπιτροπή διανομής.

Η άγροτική τάξη σε μία χώρα σαν την Πορτογαλία δεν άντιμετώπιζε μέχρι τώρα μονάχα προβλήματα οικονομικού χαρακτήρα — ή έκμετάλλευσή της γινόταν σε πολλά έπίπεδα. Άποτελεί ένα τμήμα της κοινωνίας που μόνο παράγει και σχεδόν δεν καταναλώνει. Ο «κρατικός σχεδιασμός» του σαλαζαρικού κράτους έλάχιστα ενδιαφέρθηκε για στοιχειώδη ύποδομή στην ύπαιθρο. "Αν και παρατηρείται κάποια οικονομική όρση στο έπίπεδο της κατοικίας — που τις περισσότερες φορές όφείλεται στην οικονομική ένίσχυση των έμβασμάτων, όπως και στην Έλλάδα — ή κοινωνική ύποδομή στις άγροτικές περιοχές είναι έξαιρετικά άνεπαρκής. Πριν από τόν 'Απριλίου του 1974, μās λείε χωριά της Άλμπερόνα (1800 κάτοικοι, 20 χιλ. από τη Beja), έχοταν γιατρος μία φορά τη βδομάδα. Σήμερα ύπάρχει κάθε μέρα, ωστόσο τα μέσα είναι ακόμα σε πρωτόγονη κατάσταση. Πριν από μερικούς μήνες οι κάτοικοι σχημάτισαν έπιτροπή και κατέλαβαν ένα άδειο σπίτι του γαιοκτημόνα μέσα στο χωριό της. Έγινε άμέσως καταγραφή μέχρι το τελευταίο άντικείμενο. Όλα θα έπιστραφούν στον ίδιοκτητή, το κτίριο όμως θα παραμείνει στην κοινότητα, για να στεγάσει τα γραφεία του τοπικού συνδικάτου. Άλλο σπίτι έχει καταληφθεί και προορίζεται για παιδικό σταθμό του χωριού ή κλινική. Σ' αυτό θ' άποφασίσει πάλι ή κοινοτική έπιτροπή, ή όποια θα έλξει σε συνέχεια έπιτροπή λειτουργίας. Για την κανονική όμως λειτουργία των παιδικών σταθμών και των κλινικών χρειάζεται κάποια έπιχορήγηση από το κράτος. Έτσι κάθε λαϊκή πρωτοβουλία, αν και δεν ξεκινάει από την κυβέρνηση, ούτε τα μεγάλα κόμματα ή το MFA, αλλά από τις σωρευμένες άνάγκες των μαζών, άναζητάει έπίμονα έπίσημη κατοχύρωση και ένίσχυση από τον κρατικό προγραμματισμό και τελικά λειτουργεί σαν πίεση προς τα πάνω, έξαναγκάζοντας ένα «διάλογο» της Βάσης με την Κορυφή.

Η στάση του κράτους είναι χαρακτηριστική στην περίπτωση της λαϊκής κλινικής την όποια έβαλε σε λειτουργία ή LUAR στη βιομηχανική πόλη Κόβα Ντά Πιετάντε, κοντά στη Λισαβόνα. Στέλεχος της όργάνωσης, εργάτης με πολλά χρόνια φυλακή, μιλάει άρχικά για τη γενική κατάσταση της ιατρικής περίθαλψης. Οι άναλογίες με την Έλλάδα έντυπωσιακές. "Αν έξαιρεθεί ή μεγαλύτερη παιδική θνησιμότητα στην Πορτογαλία, ο μικρότερος αριθμός γιατρών άνάλογα με τους κατοίκους και ή μεγάλη έλλειψη ειδικευμένων στην έπαρχία, όλα τα άλλα είναι έντελως άντίστοιχα: Άκριβοπληρωμένες έπισκέψεις, άναιμικό ταμείο υγείας, τρίτη θέση, όπου έπικρατούν άθλιες συνθήκες και, φυσικά, οι γνωστές άποδημίες των μεγαλαστών στα νοσοκομεία του Λονδίνου και της Έλβετίας. Πέρα απ' αυτό ή όργάνωση της περίθαλψης βρίσκεται σε χαμηλό έπίπεδο. Στην Κόβα, πόλη 130 χιλ. κατοίκων, είναι άδύνατο να βρεθεί γιατρος το Σάββατοκύριακο. Ένας από τους πιο καθυστερημένους κλάδους της ιατρικής είναι ή μαιευτική, ενώ ή παιδιατρική δεν βρίσκεται σε καλύτερο έπίπεδο. Έτσι από την πρώτη κιόλας μέρα της κατάληψης (Φεβρουάριος 1975), ή κλινική της LUAR προσανατολίστηκε κυρίως σ' αυτό τόν τομέα. Σήμερα εργάζονται εκεί 12 νοσοκόμες και 8 γιατροί, φυσικά χωρίς άμοιβή, όποτε άναγκαστικά δεν εγκαταλείπουν τις θέσεις τους σε άλλα νοσοκομεία, με άποτέλεσμα ή άπασχόλησή τους στη λαϊκή κλινική να μην όργανώνεται σε πάγια βάση. Αυτό είναι ένα από τα μειονεκτήματα τέτοιου είδους πρωτοβουλιών, όπως παραδέχονται και οι ίδιοι οι έμπνευστές τους. Έχουν, λοιπόν, άρχίσει τις ένεργειες για μία άρτιότερη λειτουργία της κλινικής με τη βοήθεια κρατικών έπιχορηγήσεων, χωρίς ταυτόχρονη αλλοίωση του λαϊκού της χαρακτήρα. Η ίδια ή LUAR προτείνει την έκλογή 10μελούς έπιτροπής από τους κατοίκους της πόλης και περιορισμό της δικής της παρουσίας μόνο σε δύο μέλη μέσα στην έπιτροπή. Η συμπαράσταση του κράτους φαίνεται πάντως έξασφαλισμένη, αν θεωρήσουμε ένδεικτικές τις αντιδράσεις του την έποχή της κατάληψης: Το κτίριο, ένα θαυμάσιο άρχοντικό με 30 δωμάτια, άνήκει σε πάμπλουτη κυρία 80 χρονών. Η πρώτη της δουλειά, μόλις πληροφορήθηκε από το τηλέφωνο τί συμβαίνει, ήταν να το καταγγείλει στον πρωθυπουργό, παίροντας όμως άμέσως άπάν-

CDS: Δημοκρατικό Κοινωνικό Κέντρο. Κόμμα της δεξιάς, όπου ουσιαστικά εκφράζεται η φασιστική μερίδα της δεξιάς. Στις εκλογές της 25-4-75 για Συντακτική Έθνοσυνέλευση, πήρε τα 7,65% των ψήφων.

FEC (M-L): Κομμουνιστικό Έκλογικό Μέτωπο. Μαρξιστικολενινιστικό κόμμα, έκλογικός συνασπισμός τριών μικρότερων οργανώσεων που διατηρείται και μετεκλογικά. Στις εκλογές συγκέντρωσε το 0,57%.

FSP: Σοσιαλιστικό Λαϊκό Μέτωπο. Δημιουργήθηκε από το σχηματισμό του Manuela Sera, που διασπάστηκε από το PS το Δεκέμβριο του 1974. Ο Sera κατηγορήσε το Soares για μικροαστική πολιτική και εθυσγράμμιση με τα συμφέροντα του δυτικοευρωπαϊκού καπιταλισμού. Το FSP πήρε στις εκλογές 1,17%.

LCI: Κομμουνιστικός Διεθνιστικός Σύνδεσμος. Η μεγαλύτερη τροτσκιστική οργάνωση. Είναι υπέρ του ενιαίου ταξικού μετώπου. Στις εκλογές πήρε 0,19%.

LUAR: Σύνδεσμος Ένωσης κι Επαναστατικής Δράσης. Οργάνωση με σημαντική ένοπλη δράση κατά τη δικτατορία. Προπαγανδίζει την ένωση των μικρών κομμάτων της άκρας αριστεράς και τη δημιουργία ενιαίου επαναστατικού φορέα. Δεν πήρε μέρος στις εκλογές.

MDP/CDE: Πορτογαλικό Δημοκρατικό Κίνημα. Μεταδικτατορική έκφραση του ενιαίου μετώπου αντιπολίτευσης (CDE) που ιδρύθηκε στα 1969. Είναι βασικό κόμμα στελεχών και θεωρείται σχεδόν ταυτόσημο με το PCP. Στις εκλογές συγκέντρωσε το 4,12% των ψήφων.

MES: Κίνημα Σοσιαλιστικής Άριστερας. Υποστηρίζει την άμεση εφαρμογή ενός σοσιαλισμού της βάσης. Διαθέτει έμπειρη στο ριζοσπαστικό τμήμα του MFA. Στις εκλογές πήρε 1,02%.

MRPP: Κίνημα για την Ανασύσταση του Κόμματος του Προλεταριάτου. Δογματικό μαοϊκό κόμμα. Καταναλώνει όλο του το δυναμισμό σε μετωπικές επιθέσεις κατά του MFA-PCP, που τους αποδίδει προθέσεις εγκαθίδρυσης «σοσιαλιστικής δικτατορίας». Το ίδιο ζητάει άμεση θεμελίωση μιάς λαϊκής δημοκρατίας. Αν και απαγορεύτηκε η κάθοδος του στις εκλογές, διατηρεί γραφεία, εκδίδει εφημερίδα και οργανώνει διαδηλώσεις.

PCP: Κομμουνιστικό Κόμμα. Το μεγαλύτερο και σημαντικότερο κόμμα της αριστεράς, με παράδοση και ρίζες στο λαό. Υιοθετεί τη σταδιακή μετάβαση στο σοσιαλισμό με πρώτη βαθμίδα την αντιμονοπωλιακή επανάσταση. Το PCP, με την οργανωτική του συγκρότηση, τη συνετή πολιτική του και την έμπειρή του στο λαό και το MFA, αποτελεί εγγύηση, τουλάχιστον, απέναντι στην αντεπαναστατική ύπνωση. Είναι κάπως άκαμπο και πατερναλιστικό, όχι όμως αναισθητό απέναντι στις πιέσεις της βάσης και σε μία συντονισμένη αντίπληρωση από μέρους της άκρας αριστεράς. Στις εκλογές συγκέντρωσε 12,53%.

PCP (M-L): Μαρξιστικό - λενινιστικό κόμμα του οποίου το πλατύ εκλογικό μέτωπο AOC (έργατο - αγροτική συμμαχία) απαγορεύτηκε για τις εκλογές, εξαιτίας των μετωπικών του επιθέσεων ενάντια στο MFA. Το PCP (M-L) έριξε το σύνθημα για υπεργήφηση του PS, γιατί πιστεύει ότι η κατάσταση στην Πορτογαλία δεν είναι επαναστατική και σε πρώτο στάδιο επείγει η σταθεροποίηση της άστικής δημοκρατίας.

PPD: Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα. Το μεγαλύτερο κόμμα της άστικής τάξης με προσωπείο σοσιαλδημοκρατικό. Προς το παρόν επιδιώκει να διατηρηθεί στην πολιτική σκηνή, γι' αυτό κάνει συμβιβασ-

μούς και χειροκροτεί τις εθνικοποιήσεις! Στις εκλογές πήρε 26,38% (Βορράς: 33,9% - 44,3%).

PRP-BR: Επαναστατικό Κόμμα του Προλεταριάτου - Επαναστατικές Ταξιαρχίες. Κόμμα της άκρας αριστεράς, με σημαντική ένοπλη δράση κατά τη δικτατορία. Εργάζεται για την άμεση εφαρμογή του κομμουνισμού μέσω της συγκρότησης «σοβιέτ» στα εργοστάσια, τους στρατώνες κ.λπ. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνει στη δημιουργία λαϊκού στρατού έξω από τα πλαίσια του MFA. Στις εκλογές προπαγανδίζει λευκή ψήφο.

PUP: Κόμμα Λαϊκής Ενότητας. Μαρξιστικό - λενινιστικό κόμμα, δικτατορική από τη φοιτητική νεολαία του PCP (M-L) που αποσχίστηκε απ' αυτό. Στις εκλογές συγκέντρωσε το 0,23% των ψήφων.

PS: Σοσιαλιστικό Κόμμα, με γενικό γραμματέα το M. Soares. Βασικό του σύνθημα: «Σοσιαλισμός ναι, δικτατορία όχι!» Πιστεύει στην πολυκομματική οργάνωση της πολιτικής ζωής. Είναι βέβαιο ότι το κόμμα αυτό έχει γίνει εστία συγκέντρωσης αρκετών αντιδραστικών στοιχείων και φαίνεται ότι παίζει το παιχνίδι της Δυτικής Σοσιαλδημοκρατίας. Παρ' όλα αυτά διαθέτει αρκετή εργατική βάση και μετά από την εκλογική του επιτυχία θά 'ναι δύσκολος ο έκτοπισμός του χωρίς σοβαρές συνέπειες ή ριζικές ανακατατάξεις στον πολιτικό χώρο. Στις εκλογές πήρε 37,85%.

UDP: Δημοκρατική Λαϊκή Ένωση. Μαρξιστικό-λενινιστικό κόμμα με αρκετή έμπειρη σε εργάτες. Θέλει την άμεση εγκαθίδρυση λαϊκής δημοκρατίας. Στις εκλογές πήρε 0,79%. Είναι το μόνο κόμμα της άκρας αριστεράς που έχει αντιπρόσωπο στη συντακτική έθνοσυνέλευση. Η UDP, το PUP και το FEC (M-L) βρίσκονται στο στάδιο διαπραγματεύσεων για ένωση.

τηση αδυναμίας για κάθε είδους επέμβαση σε βάρος των δικαιολογημένων λαϊκών πρωτοβουλιών.

Η ίδια οργάνωση ίδρυσε αργότερα δεύτερη λαϊκή κλινική κοντά στο Σανταρέμ. Άνταρσε πρωτοβουλίες ανέλαβε το LCI και το FSP, με παιδικούς σταθμούς κι ένα γηροκομείο κοντά στην Κόβα, ενώ η LUAR βοήθη κατάλληλες τις εγκαταστάσεις μίας μεγαλοαστικής Λέσχης και τις μετέτρεψε σε εργατικό παιδικό σταθμό.

Στη Λισαβόνα, και μάλιστα στην κεντρική πλατεία Ρόσσιο, κάτι σαν την Όμόνοια, υπάρχει μεγάλο παλιό ξενοδοχείο, το οποίο κατέλαβαν οι εμποροϋπάλληλοι της γύρω περιοχής μετά από συνέλευσή τους από την οποία προέκυψε μία επιτροπή αγώνα. Εκεί οργανώνεται τώρα ένα είδος πνευματικού κέντρου εστιατόριο - ισχύει συνεχές ωράριο - κ.λπ. Το συνδικάτο των εμποροϋπαλλήλων της Λισαβόνας πληροφορήθηκε τις επόμενες μέρες από τις ... εφημερίδες και το ραδιόφωνο ότι εγκρίνει την κατάληψη. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι τουλάχιστον την περίοδο αυτή στην Πορτογαλία τυχαίνει να μην λέγεται η λαϊκή πρωτοβουλία ούτε από τους «επίσημους» εκπροσώπους της. Ωστόσο, όπως τονίστηκε και παραπάνω, δεν έχουν παρουσιάσει συγκρούσεις, γιατί άμεσως τα αναγνωρισμένα συνδικάτα και η ίδια η κυβέρνηση εθυσγραμμίζονται, κατοχυρώνοντας πολλές φορές νομικά τη νέα κατάσταση.

Είναι γενική η εντύπωση ότι το πιο σημαντικό σκέλος της ακατάσχετης λαϊκής πρωτοβουλίας - ουσία και έλπιδα ταυτόχρονα της πορτογαλικής επανάστασης - αποτελούν οι μαζικές καταλήψεις των άδειων σπιτιών στη Λισαβόνα και λιγότερο στο Πόρτο. Το πρόβλημα της στέγης στις μεγαλουπόλεις της Πορτογαλίας είναι επιτακτικό. Σ' αυτό τον τομέα σπανίζουν οι αντιστοιχίες με την Ελλάδα: η περιοχή Λισαβόνας είχε το

1960 1,37 εκατ. κατοίκους και το 1969 1,59 εκατ., ενώ ο νομός του Πόρτο 1,19 και 1,38 αντίστοιχα. Η άστική συγκέντρωση προχωράει, λοιπόν, με χαμηλότερους ρυθμούς απ' ό,τι σε μάς. Στην περιφέρεια των μεγάλων πόλεων κυριαρχεί η οργανωμένη δόμηση (από ιδιώτες επιχειρηματίες), ενώ μέσα στα άστικά κέντρα διατηρούνται τα κτίσματα των περασμένων αιώνων. Οι νέες κατοικίες είναι κατά κανόνα πολύ ακριβές (2.500 εσκ. νοίκι για δύο δωμάτια + κουζί.) κι έτσι συγκεντρώνουν σιγά-σιγά τα μεσαία στρώματα των πληθυσμών, ενώ το εργατικό προλεταριάτο, λευκοί ή αφροικανοί, στοιβάζεται κάτω από άθλιες συνθήκες στις παλιές κατοικίες των κεντρικών περιοχών (Slums) ή σε παραγκοσυνοικίες της περιφέρειας. Παρ' όλα αυτά, μέχρι τον Απρίλιο του 1974, 6.000 σπίτια (όχι διαμερίσματα!) πλουσιών ιδιοκτητών παρέμειναν κενά μέσα στη Λισαβόνα, πράγμα φυσικό, εφ' όσον για τους μεγαλοαστούς ένα νοίκι, όσο και ψηλό, δεν προσθέτει τίποτα στο τεράστιο οικογενειακό εισόδημα. Μετά την ανατροπή του παλιού καθεστώτος άσκήθηκε κυβερνητική πίεση για διάθεση αυτών των κατοικιών σε χαμηλό σχετικά νοίκι για να ικανοποιηθεί πρόδο- και η ζήτηση και να χαλαρώσουν οι πληθωριστικές τάσεις. Οι μεγαλοαστοί αντίδρασαν, δίνοντας έτσι το σύνθημα για άλυσιδωτες καταλήψεις των άδειων κατοικιών. Σε κάθε γειτονιά, στα εργοστάσια ή όπουδήποτε άλλο, σχηματίστηκαν επιτροπές πρωτοβουλίας, κατέλαβαν τα άδεια σπίτια της περιοχής και τα παραχώρησαν σε οικογένειες που κατά κοινή εκτίμηση είχαν τη μεγαλύτερη στεγαστική ανάγκη. Τα κόμματα της Άκρας Αριστεράς όχι μόνο βοήθησαν αυτές τις διαδικασίες, αλλά προσπάθησαν να καλλιεργήσουν την άλληλεγγύη ανάμεσα σε όσους διέθεταν ήδη σπίτια και σε όσους εγκαταστάθηκαν σε κατελημμένα εκεί κοντά. Έτσι οι μαζικές αυτές ενέργει-

γεις των καταλήψεων δεν προσέκρουσαν σε κυβερνητικούς φραγμούς, αλλά ούτε και στο αίσθημα ανασφάλειας των ήδη οικιστικά ταχτοποιημένων.

Λίγες μέρες πριν απ' τις εκλογές οργανώθηκε στη Λισαβόνα διαδήλωση με μαχητικά συνθήματα, οργανωμένη από το συμβούλιο επιτροπών βάσης για την κατάληψη κατοικιών, όπου ζητήθηκε επίμονα η νομική κατοχύρωση των καταλήψεων και ταυτόχρονα κατάργηση ενός πρόσφατου νόμου που απαγόρευε τις καταλήψεις περισσότερου του ενός σπιτιών ενός ιδιοκτήτη στην ίδια περιοχή. Δεν ξέρουμε ποιο θα 'ναι το αποτέλεσμα των συντονισμένων πιέσεων προς την κατεύθυνση αυτή, πάντως το πρόγραμμα της κυβέρνησης προβλέπει για το 1975 επενδύσεις 5 δισεκ. εκ. στην κατοικία, κατασκευή 18 χιλ. μονάδων χαμηλού ενοικίου (ένω μέχρι τώρα οι αντίστοιχες μονάδες φτάναν τις 3 χιλ.) και συμμετοχή του Δημοσίου κατά 25% στα κεφάλαια, από 8-10% παλαιότερα. Έτσι, παράλληλα με την επίκειμενη κατοχύρωση των καταλήψεων, αναλαμβάνεται έντονη κρατική δραστηριότητα στον τομέα της λαϊκής στέγης που θα επιτρέπει τη μεταβολή της οικιστικής κατάστασης (εξαφάνιση παραγκουπόλεων, μείωση ενοικίων κ.λπ.), με ταυτόχρονο στραγγαλισμό της ιδιαίτερα προνομιούχας και διεφθαρμένης ομάδας των Πορτογάλων κατασκευαστών.

4. «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ»

Η κινητοποιημένη μερίδα του πορτογαλικού λαού, παρά την εκπληκτική της δραστηριότητα, δεν αποτελεί βέβαια την πλειοψηφία. Η επανάσταση δεν έφτασε άμέσως στις άπομακρυσμένες περιοχές της χώρας, όπου οι αγροτικές μάζες παραμένουν ακόμα στο έλεος των τοπικών πραχτόρων του σκοταδισμού. Μετά το σπινολικό κίνημα της «σιωπηρής πλειοψηφίας», στις 28 Σεπτέμβρη 1974, ο στρατός ανέλαβε την οργάνωση ομάδων από άξιωματικούς και στρατιώτες που ξεχύθηκαν σ' ολόκληρη τη χώρα οργανώνοντας συνομιλίες με το λαό πάνω σε καυτά προβλήματα. Η «πολιτιστική κινητοποίηση» (Dinamisação Cultural) περιλαμβάνει στο πρόγραμμά της, εκτός από χωριά, και πάρα πολλές αστικές συνοικίες. Το κύριο θέμα, αλλά όχι βέβαια το μόνο, φαίνεται να 'ταν μέχρι τις 25 Απριλίου 1975 οι εκλογές, αν και ο σκοπός της D.C. είναι γενικότερος: να ξεριζώσει την πατροπαράδοτη αδιαφορία για κάθε τι έξω από την πορεία του οικογενειακού οικου στα πλαίσια που χαράζει μία σχεδόν θεοκρατική εξουσία στην ύπαιθρο και η νεοεισαγμένη ιδεολογία του καταναλωτισμού στα μεγάλα αστικά κέντρα. Μ' αυτό τον τρόπο επιδιώκεται σιγά σιγά η χειραφέτηση των κατοίκων, η δημιουργία τοπικών Επιτροπών Βάσης για αντιμετώπιση συγκεκριμένων θεμάτων, αναπαραγωγή του προβληματισμού σε συλλογικό επίπεδο και απαγκίστρωση από την επιρροή του κατώτερου κλήρου και των ύπολειμμάτων του σαλταζαρισμού.

Όποιοι παρακολουθήσει μία πολιτιστική καμπάνια του στρατού στη Λισαβόνα ή άλλου, έντυπιαάζεται από την προσπάθεια αντικειμενικότητας. Το MFA δεν προβάλλεται σαν αυτόνομη δύναμη, ούτε ο στρατός σαν φορέας της αλλαγής στην Πορτογαλία. Στο εκλογικό θέμα διατηρείται ίση απόσταση απ' όλα τα κόμματα και τονίζεται η ανάγκη για ψηφοσυνηδητή, ανεπηρέαστη απ' όποιονδήποτε. Βέβαια, η συνεχής επαφή του στρατού με τις λαϊκές μάζες έχει επακόλουθα που δεν φαίνονται άμεσα. Παρά τη σχολαστική του αντικειμενικότητα και την προσπάθεια να 'ναι κάτι πάνω από τα κόμματα, το MFA ριζώνει στις συνειδήσεις του πορτογαλικού λαού χωρίς γι' αυτό να καταφεύγει σε άμεση αυτοπροβολή. Πολλοί έρμηνεύουν το μεγάλο ποσοστό λευκών (και άκρων, βέβαια, μαζί) ψηφοδελτίων στις τελευταίες εκλογές σαν ευθυγράμμιση με τη σύσταση του MFA προς τους αναποφασιστους ψηφοφόρους να μην εκλέξουν κανένα κόμμα, δείχνοντας έτσι την προτίμησή τους στο Κίνημα των Ενόπλων Δυνάμεων. Άν και μία τέτοια έρμηνεία είναι υπερβολική για το σύνολο των λευκών ψηφοδελτίων (7%), η υπόθεση φαίνεται σωστή, τουλάχιστον για ένα ποσοστό απ' αυτά, και ερμηνεύεται σαν έκφραση της ξεχωριστής θέσης που κερδίζει σιγά σιγά το MFA σαν αυτόνομος φορέας εξουσίας και έκφρασης ανανεωτικής προθέσεως στις συνειδήσεις μιας υπολογισίμης μερίδας του πληθυσμού.

«Πιστεύω ότι θα καταλάβετε το δεύτερο σκοπό της D.C., που αν δεν είναι ο σημαντικότερος, είναι όμως πολύ σημαντι-

κός: η συνειδητοποίηση των ιδίων των Ενόπλων Δυνάμεων». Έτσι συνοψίζει έφεδρος αξιωματικός, μέλος του Κινήματος, την ανάγκη που ήδη έχει αισθανθεί ένας στρατός επί χρόνια μπλεγμένος σε μία μακρινή περιπέτεια για προσέγγιση στα προβλήματα του δικού του λαού. Σ' αυτή την προσέγγιση στήριζαν πολλοί τη διάχυτη ελπίδα τους ότι ο στρατός, σ' οποιαδήποτε περίπτωση, δε θα καταπίσει με τη δύναμη της ύλικής επιβολής την Πορτογαλία, αφού έχει πάψει να 'ναι μία περιχαρτωμένη κοινωνική ομάδα. Άλλοι, περισσότερο απαισιόδοξοι, βλέπουν αντίθετα την προσέγγιση των συσσωρευμένων προβλημάτων από το MFA σαν ένα σπόρο απ' όπου θα αναπτυχθούν πατερναλιστικές ροπές και τα αναγκαία με τον καιρό προσχήματα για τον περιορισμό των μη ελεγχμένων πρωτοβουλιών της Βάσης, την εγκαθίδρυση μίας ανεξέλεγκτης κεντρικής εξουσίας, με ταυτόχρονη συρρίκνωση της ταξικής πάλης.

5. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ - ΕΝΑ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Την επαναστατική διαδικασία στην Πορτογαλία δεν μπορούμε να την ταυτίσουμε με την επίσημη γραμμή του PCP, ούτε και με τις πιθανές εξελίξεις μέσα στο MFA. Οι πρωτοβουλίες της βάσης, όπως δείξαμε περιγράφοντας μερικές απ' αυτές, δεν ελέγχονται κατά κανόνα από τα μεγάλα κόμματα. Όσο θα 'ταν εθελουφία να παραβλέψουμε τόσο την τακτική και στρατηγική των μεγάλων πολιτικών παρατάξεων, όσο και την επίδραση του διεθνούς πλαισίου όπου μοιραία εντάσσεται και η Πορτογαλία. Οι πρωτοβουλίες του λαού και η αντίδραση της εξουσίας δείχνουν ένα ψηλό επίπεδο πολιτικών ζυμώσεων, έναν αναβρασμό που σύντομα όμως θα πάρει πιο καθορισμένη μορφή. Καταλήγουμε λοιπόν αναπόφευκτα στο πρόβλημα του συσχετισμού των εσωτερικών δυνάμεων, όποτε η πιθανολόγηση για κάθε μελλοντική εξέλιξη συναρθρώνεται με την εκτίμηση κάποιας αποκρυσταλλωμένης γραμμής τόσο στην εξωτερική πολιτική όσο και στις εσωτερικές επιλογές.

Μετά τις 28 Σεπτέμβρη 1974 άρχισε η «πολιτιστική κινητοποίηση», μετά τις 11 Μάρτη 1975 αναγγέλθηκαν εθνικοποιήσεις των πιο σημαντικών τομέων της πορτογαλικής οικονομίας (τράπεζες, ηλεκτρικό, μεταφορές, επικοινωνίες, χαλυβουργεία). Τα δύο αυτά σκαλοπάτια, κατά γενική πεποίθηση, αντανακλούν το «σταδιακό» χαρακτήρα της επανάστασης, που σημαίνει όλο και μεγαλύτερη κυβερνητική τόλμη, ριζοσπαστικοποίηση του MFA, με την εκκαθάριση των δεξιών στοιχείων από τους κόλπους του. Στη σημερινή φάση τα κόμματα της άκρας αριστεράς συμφωνούν στο ότι το Κίνημα όλο και γίνεται πιο προοδευτικό στη σύνθεσή του, αυτό όμως δε σημαίνει ούτε ομοιογένεια ούτε πλήρη εξάλειψη των υπόπτων στοιχείων. Το PCP και το MDP/CDE κρατάνε αντίθετα μία συναινετική στάση απέναντι σε κάθε επιλογή της κυβέρνησης, θα 'ταν όμως κλασικό σφάλμα να τα ταυτίσουμε με το MFA, ακριβώς γιατί δεν ξέρουμε το συσχετισμό των δυνάμεων μέσα στο Κίνημα. Έξ' άλλου, στο μέλλον δεν αποκλείεται κάποια διάρρηξη της κοινής γραμμής MFA - PCP, αν και κάτι τέτοιο θα σήμαινε την προώθηση μίας επαναστατικής μερίδας μέσα στο MFA και κάποια υιοθέτηση της στρατηγικής των μικρότερων αριστερών κομμάτων. Η έκδοχή όμως φαίνεται άπιθανη, ενώ πιθανότερος είναι ένας περιορισμός των μαζικών πρωτοβουλιών με αντίστοιχη ενίσχυση της κρατικής εξουσίας, που θα σήμαινε όμως - και αυτό δεν πρέπει να το υποτιμάμε - την κατάρρευση του ήδη εύθραστον μύθου της επανάστασης. Η στάση της κυβέρνησης απέναντι στα δύο (απαγορευμένα για τις εκλογές) κόμματα της άκρας αριστεράς MRPP και AOC δείχνει την ευαισθησία της σε κάθε κατηγορία για αυταρχισμό: Οι οργανώσεις αυτές διατηρούν γραφεία, κάνουν συγκεντρώσεις, μοιράζουν έντυπο υλικό κ.λπ., ενώ το MRPP οργάνωσε διαδήλωση διαμαρτυρίας κατά των εκλογών το απόγευμα της ίδιας μέρας(!) στο κέντρο της Λισαβόνας, όπου δεν σημειώθηκε το παραμικρό έπεισόδιο.

Πάντως το κύριο θέμα συζήτησης αποτελούν αυτή την περίοδο τα πολιτικά σχέδια του PCP. Το ίδιο το MDP/CDE, κόμμα ουσιαστικά ταυτόσημο με το κομμουνιστικό, διατηρεί κάποιες επιφυλάξεις για τις πραγματικά δημοκρατικές ροπές του PCP, ενώ το PS και η άκρα αριστερά - με διαφορετικό νόημα, βέβαια - αποδίδουν στο τελευταίο προθέσεις τιθάσευσης και ουσιαστικά κατάλυσης της πορτογαλικής επανάστασης.

«Το PCP βλέπει πρώτα μιὰ ἐθνική-ἀστική και ἀντιμονοπωλιακή ἐπανάσταση, ὅπου τὰ κόμματα τῆς μπουρζουαζίας διατηροῦνται», λέει χαρακτηριστικά στέλεχος τοῦ MES θέλοντας νὰ τονίσει σὲ ἀντιδιαστολή ὅτι, στὴ σημερινή φάση τῆς παγκόσμιας κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ μὲ δεδομένο τὴν ἰσορροπία τῶν πολιτικῶν δυνάμεων στὴν Πορτογαλία, εἶναι ὥριμες οἱ συνθήκες γιὰ ἐγκαθίδρυση ἐνὸς σοσιαλισμοῦ στηριγμένου στὶς ὁργανώσεις τῶν μαζῶν, στὰ ἐργοστάσια, στρατώνες, σχολεῖα κ.λπ. Τὴν ἴδια ἀποψη συμμερίζονται καὶ οἱ τροτσκιστὲς τοῦ LCI, υἱοθετώντας σὰν βασικό τους σύνθημα τὸ αἶτημα ἔξωση τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ PPD ἀπὸ τὴν κυβέρνηση συνασπισμοῦ. Ἡ LUAR, τὸ MES, τὸ PUP, τὸ FEC (M-L) καὶ μέχρι κάποιου βαθμοῦ ἡ μαρξιστική λενινιστική ὁργάνωση μὲ σημαντική ἐργατική βάση UDP θεωροῦν ἀναγκαῖα τὴ σύμπραξη ὅλων τῶν ὁργανώσεων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας σοβαρὸς ἐπαναστατικὸς φορέας, ἀντίρροπος σὲ κάθε προσπάθεια ἐπιβολῆς μιᾶς πατερναλιστικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸ PCP.

Στὴν περίοδο ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1974 ὑπῆρχαν 60 κόμματα, ἐνῶ τώρα δὲν φτάνουν οὔτε τὰ 15. Οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ περισσότερα τῆς ἄκρας Ἀριστερᾶς εἶναι σχετικὰ μικρές. Πολλὲς ὁμάδες διατηροῦνται ἀκόμα ἐξαιτίας μιᾶς χαρακτηριστικῆς ἡγετικῆς προσωπικότητας, ἐνῶ ὁ κατακερματισμὸς δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἀγαλιντὸ σχεταρισμὸ, ὅπως τὸν γνωρίζουμε ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι ἡ ἐκδοχή γιὰ κάποια πλατιά συμμαχία τῶν μικρῶν κομμάτων τῆς ἀριστερᾶς δὲν φαίνεται ἀπίθανη στὸ κοντινὸ μέλλον καὶ μάλιστα ὅσο γίνεται ἐπιτακτικότερη ἡ παρουσία μιᾶς ἀντίρροπης δυνάμεως ἀπέναντι στὸ PCP, καὶ θὰ ἀποτελοῦσε ταυτόχρονα ἔξοδος γιὰ δραστηριοποίηση τῆς ἐπαναστατικῆς μερίδας μέσα στὸ MFA.

Πρὶν ἀπο λίγο καιρὸ ἐγίναν στὴ Λισαβόνα συγκεντρώσεις σὲ κλειστὸ χῶρο, ὅπου ἀναπτύχθηκε πρωτοβουλία γιὰ τὸ σχηματισμὸ μιᾶς παράλληλης καὶ μᾶλλον ἀνταγωνιστικῆς πρὸς τὸ MFA ἐξουσίας, μὲ βάση τὶς ὁργανώσεις τῶν στρατιωτῶν, ναυτῶν, ἀξιωματικῶν, ποὺ ἤδη ὑπάρχουν μέσα στὸ στρατό. Φορέας τῆς πρωτοβουλίας φαίνεται νὰ εἶναι μέχρι κάποιου βαθμοῦ τὸ PRP-BR, τὸ ὁποῖο δὲν κατέθηκε στὶς ἐκλογές, προπαγανδίζοντας τὴ λευκή ψήφο σὰν ἐνδειξη ἀποδοκιμασίας πρὸς τὸ MFA-PCP καὶ συναίσθηση στὴν προσπάθεια δημιουργίας μιᾶς πραγματικῆς ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας σὲ δημοκρατική βάση. Τὸ PRP-BR πιστεύει ὅχι μόνο ὅτι τὸ MFA εἶναι ρεφορμιστικό, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸ θὰ καταντήσῃ ἀντιδραστικό, ἕνα εἶδος διχτατορίας περσοβιανοῦ τύπου. Δὲν ξέρομε ἀκόμα τὸ πλάτος τῆς προσπάθειας αὐτῆς γιὰ «ἐπαναστατικά συμβούλια», τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἀπήχυσή της. Μιὰ τέτοια ταχική θὰ δημιουργήσει ἴσως ἀδικαιολόγητες ἐντάσεις σὲ περίοδο ἰδιαίτερα κρίσιμη, ἐνῶ ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀσκηθοῦν συντονισμένες πιέσεις γιὰ τὴ δημιουργία πραγματικῆς ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ στηριγμένου στὴν ἀρμοδιότητα καὶ ὄχι στὴν ἱεραρχία, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐπαναστατική μερίδα τοῦ MFA.

Δύο ἐβδομάδες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές, 6 ἀπὸ τὰ 12 πολιτικὰ κόμματα, τὰ CDS, PPD, PS, FSP, MDP, καὶ PCP ὑπόγραψαν ἕνα συμφωνητικὸ μὲ τὸ MFA καὶ ἔτσι τὸ ἀναγνωρίζουν σὰν ρυθμιστική δύναμη καὶ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπανάσταση, μὲ αὐξημένες ἐξουσίες τουλάχιστον γιὰ τρία ἀκόμα χρόνια. Τὰ ὑπόλοιπα 6, τὰ: FEC (M-L), MES, LCI, PUP, UDP, καθὼς καὶ τὸ μοναρχικὸ PPM ἀρνήθηκαν. Κατὰ γενική πεποίθηση τὰ δύο κόμματα τῆς δεξιᾶς CDS, PPD καὶ τὸ σοσιαλιστικὸ ὑπόγραψαν μὲ «βαριά καρδιά», γιὰτὶ ἔβλεπαν πῶς σὲ ἐνδεχόμενη ἄρνησή τους θὰ διακυβεύονταν ἡ ἤδη ἀσταθὴς θέση τους στὸ πολιτικὸ προσκήνιο. Σ' αὐτὰ τὰ δύο κόμματα καὶ στὸ σοσιαλιστικὸ οἱ παγκόσμιοι ἱμπεριαλιστικοὶ κύκλοι ἔχουν στηρίξει ὅλες τὶς ἐλπίδες γιὰ τὴ «Δημοκρατία τους» στὴν Πορτογαλία. (Τὰ γεγονότα εἶναι γνωστὰ καὶ δὲ θὰ τὰ ἐπαναλάβουμε). Ἐξάλλου τὸ πόρισμα γιὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 11ης Μάρτη 1975, ποὺ συζητιόταν τὸν ἴδιο καιρὸ στὴ Λισαβόνα, καθυσταθερῶσε δίνοντας λαβὲς σ' ἕνα σωρὸ εἰκασίες καθόλου ἐνθαρρυντικῆς γιὰ τὴ δεξιά: Πῶς ὁ ἴδιος ὁ Soares καὶ ὁ στενότερος συνεργάτης του Zenha ἦταν ἀνακατεμένοι στὴ συνωμοσία καὶ ἴσως γι' αὐτὸ τὸ MFA καὶ τὸ PCP νὰ τοὺς ἐξοστράκίζουν ἀπὸ τὸ πολιτικὸ προσκήνιο. Ἡ ἀπόφαση ὅμως βγήκε σὰν χειρονομία ἐφησυχασμοῦ: Ἄν καὶ ἡ εὐθύνη γιὰ τὸ κλίμα τῆς ἀναταραχῆς ποὺ ὀδήγησε στὸ πραξικόπημα ἀποδίδεται στὴν ἀντικομμουνιστική ὑστερία τοῦ PS, ὁ Soares καὶ ὁ Zenha τοποθετοῦνται στὴν ὄχθη τῶν ὑποψηφίων θυμάτων τῶν σπινολιστῶν καὶ ἐξαγνίζονται. Τὰ δύο κόμματα PS καὶ PPD κερδίζουν μὲ σημαντική —ἀν καὶ ἀνεμεινόμενη—

πλειοψηφία τὶς ἐκλογές καὶ ἀποχτοῦν ἕνα χαρτί ὄχι βέβαια πανίσχυρο ἀλλὰ οὔτε καὶ εὐκαταφρόνητο. Θὰ νὰ πιά δύσκολη ἡ ἐπιβολὴ μονοκομματισμοῦ, ποὺ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐφιάλτης τῆς πορτογαλικῆς μπουρζουαζίας, τουλάχιστον στὸ ἄμεσο μέλλον. Ἔτσι, ἂν καὶ γιὰ τοὺς Πορτογάλους τὸ ἀποτελεσμα τῶν ἐκλογῶν δὲν εἶχε ποτὲ τὸ βάρος καὶ τὴ σημασία ποὺ ὁ ξένος τύπος τοῦ ἀποδίδει, ὅπωςδήποτε προσανατολίζει τὶς ἐξελεύσεις στὴν Πορτογαλία σὲ πολυκομματικὰ πλαίσια, ἀρκετὴ ἐγγύηση γιὰ προσφορὰ βοήθειας ἀπὸ τὴ Δυτ. Γερμανία καὶ χρονική μετατόπιση τῆς (ὄχι βέβαια σίγουρης) ἀπαγκίστρωσης ἀπὸ τὸ ἄρμα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου.

Ἀκόμα λοιπὸν τὸ παιχνίδι στὴν ἄκρη τῆς Εὐρώπης δὲν ἔχει κριθεῖ. Ἡ μιὰ δύναμη ἀντιπαρατείνει τὴν ἄλλη, ὁ κατευθυνόμενος σοσιαλισμὸς τοῦ PCP προσκρούει στὸ σοσιαλισμὸ τῆς Βάσης τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, ἐνῶ τὸ Νατο-ἱμπεριαλιστικὸ μπλόκ καιροφυλακτεῖ νὰ δρῇ τοὺς καρπούς μιᾶς ἐνδεχομένης σύγκρουσης. Μέχρι τώρα ἐξελισσεται ἐπανάσταση κατὰ στάδια, μὲ ὅλους τοὺς κινδύνους ὀλίσθησης στὴ σοσιαλδημοκρατία, προκειμένου νὰ ἐξευμενιστοῦν κάπως οἱ Δυτικοί, τῶν ὁποίων τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα στὴν Πορτογαλία δὲν ἔχουν ἀκόμα θιγεῖ (στὶς ἐπιχειρήσεις ἐθνικοποιήθηκε μόνο τὸ πορτογαλικὸ τμήμα τοῦ κεφαλαίου), ἂν καὶ οἱ φραγμοὶ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα εἶναι τεράστιοι γιὰ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἡ συνδιαλλαγή μὲ τὸν καπιταλισμὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀνάγκη, ἂν ἀποκλεισθεῖ ἕνα μοντέλο οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης στηριγμένης ἀποκλειστικά, θὰ ἔλεγα, στὴν ἀξιοποίηση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν μὲ ἐπαναστατικὸ τρόπο, πράγμα ποὺ θὰ σήμαινε ὅτι ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία πάει γιὰ κάμποσα χρόνια ἀπὸ πρῶτο στὴν Πορτογαλία, ἀλλὰ ἀντὶ γι' αὐτὸ δημιουργεῖται μιὰ ἰσχυρὴ ὑποδομὴ στὴν παραγωγή καὶ ἕνα νέο ἀνθρώπινο ἦθος —τὸ ἐπαναστατικὸ— μοναδικὴ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἀξιοπρέπεια. Ὁ πρώτος λοιπὸν δρόμος τοῦ συμβιβασμοῦ εἶναι πῶς εὐκόλος, ἀντανακλᾷ ὅμως μιὰ ἀποστεωμένη ἀντίληψη τῆς ἐπανάστασης. Διαιωνίζει τὴν ἐπιρροὴ τῆς προηγμένης Δύσης πάνω στὴ φτωχὴ Πορτογαλία καὶ ἐξωθεῖ στὴ συνεχή ἀναζήτησιν κομμάτων καὶ προσωποποιήσεων ποὺ θὰ νὰ ἔτοιμες νὰ γυρίσουν τὸ καράβι πίσω, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶς οἱ ἴδιες οἱ ἐπαναστατικῆς δυνάμεις —ὅσες ἀπομείνουν— διαφεύκονται σ' αὐτὸ τὸ παζάρι. Ἡ Πορτογαλία, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ἰσπανία, ἡ Τουρκία, ἀκόμα καὶ ἡ ναρκισσευόμενη Ἰταλία, δὲν ἀνήκουν στὴ Δύση περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἡ Νιγηρία ἢ τὸ Βιετνάμ, ἀποτελοῦν κι αὐτὲς ἕνα ἐκμεταλλεζόμενο δυναμικὸ καὶ σ' ἀντάλλαγμα δέχονται τὴ θέση τοῦ φτωχοῦ συγγενῆ. Δύση εἶναι ὁ ἱμπεριαλισμός, ἀπλωμένος ὄχι σὲ γεωγραφικὲς ἐνότητες, ἀλλὰ παντοῦ, Δύση εἶναι ὁ σφετερισμὸς τῆς ὑπεραξίας ὁλόκληρου τοῦ Τρίτου Κόσμου, ἐδραιωμένος ἀπὸ τόσο παλιὰ ὅσο καὶ ἡ ἰδεολογία τῆς «δυτικῆς ὑπεροχῆς».

Τὸ παγκόσμιο κεφάλαιο ἐκβιάζει οἰκονομικὰ τὴν Πορτογαλία γιὰ νὰ τῆς φράξῃ τὸ δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὥστόσο εἶναι δύσκολο νὰ γυρίσει πίσω ἡ ἱστορία. Τὸ νερὸ ἔχει μπεῖ στὸ αὐλάκι, ἀλλὰ ὁ κίνδυνος συρρίκνωσης τῆς ἐπανάστασης ἔλλοχευε, γιὰτὶ ὀδήγει σ' ἕνα δρόμο πῶς εὐκόλο, πῶς κοντινὸ σὲ «παραδόσεις» καὶ καθαγιασμένο ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιρροές. Ἡ χώρα αὐτὴ βρίσκεται ἀκόμα πρὶν ἀπὸ τὴν καμψὴ τῆς κρίσιμης ἐπιλογῆς, καὶ ἂν βρεῖται μακριά, πολλαπλασιάζει τὶς πιθανότητες υἱοθέτησης ἐνὸς κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀνεχτοῦ σὰν ἄλλοθι στὰ πλαίσια τῆς φιλελεύθερης καπιταλιστικῆς Εὐρώπης.

Ἄν οἱ καταπιεσμένοι λαοὶ ὅλου τοῦ κόσμου πρέπει νὰ ἐνωθοῦν, ἡ διαδικασία θ' ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς καταπιεζόμενους γειτονικοὺς λαοὺς, ὅπου συνήθως οἱ ἐθνικιστικὲς παρωπίδες τοὺς ἐμποδίζουν νὰ ἀντιληφθοῦν σὲ πῶς κοινὸ λάκκο παραδέρνουν, ἐνῶ ταυτόχρονα δίνονται λαβὲς γιὰ ἐσωτερικὴ καταπίεση στὸ ὄνομα —ἄλλοτε ἀληθινῶν, ἄλλοτε ὄχι— ἐξωτερικῶν κινδύνων. Τουλάχιστον ἡ Πορτογαλία τὸ 'χει καταλάβει αὐτὸ. Κανεὶς δὲν ξεχνάει τὰ ἐπίμονα συνθήματα «Espana Vencerá» ποὺ ἀντηχοῦσαν σ' ὁλόκληρη τὴ Λισαβόνα τὴ συγκλονιστικὴ νύχτα τῆς πρώτης ἐπετείου, συνθήματα ὄχι μόνο συμπαράστασης, ἀλλὰ καὶ ἀγωνίας. Ἔτσι τὸ μέλλον καὶ ἡ πορεία τῆς πορτογαλικῆς ἐπανάστασης, ἂν ὄχι βραχυπρόθεσμα, ὅπωςδήποτε μακροπρόθεσμα, συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ πόσο σύντομα θὰ ἀνέβει πάλι ἡ δημοκρατικὴ σημαία στὴ Μαδρίτη.

μια άλλη αντίληψη

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

νεοελληνική ιδεολογία και ιστορία

Του Κ. Βεργόπουλου

σαν μία «αναπηρία», σαν ένα «προπατορικό αμάρτημα», απ' το οποίο η ελληνική κοινωνία θα έπρεπε ν' απαλλαγεί το συντομότερο, στο μέτρο που θα προόδευε.

ορισθεί το νεοελληνικό κράτος σαν ένα κράτος με χαρακτήρα – αν όχι ενεργό, πάντως εν δυνάμει – ευρωπαϊκό.

Στα πλαίσια αυτής της προβληματικής, οι διαφορές και οι αποκλίσεις μεταξύ της ελληνικής κοινωνίας και της ευρωπαϊκής δεν ήταν δυνατόν να στοιχειοθετήσουν διαφορικές σχέσεις.

Ερμηνεύθηκαν απλώς ως φαινόμενα γραμμικής καθυστέρησης. Και τούτο, παρ' όλο ότι μία ένδεχόμενη αναγνώριση της διαφορικότητας δεν θα ήταν διόλου αναγκαίο να συνεπιφέρει και την αποκοπή της Ελλάδας από την προοπτική του εξευρωπαϊσμού. (Υπό όρισμένες μάλιστα συνθήκες θα ήταν δυνατόν αυτή η αναγνώριση να θεμελιώσει

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ διδάσκει το μάθημα της Πολιτικής Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού VIII. Έχει δημοσιεύσει το βιβλίο «Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Από την τουρκοκρατία ως τις μέρες μας» (Εκδόσεις Ξάνθας 1975). Έχει επίσης δημοσιεύσει στα γαλλικά, με μία συμβολή του Samir Amin, το βιβλίο «La Question Paysanne et le Capitalisme» (Το αγροτικό ζήτημα και ο καπιταλισμός), Εκδόσεις Anthropos, Παρίσι 1974.

Μια πρώτη μορφή του κειμένου που ακολουθεί ανακοινώθηκε από το συγγραφέα στο Συνέδριο «πάνω στην ποικιλομορφία της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας», που διοργανώθηκε το Φεβρουάριο 1975 στη Νέα Υόρκη.

Κατά τη διάρκεια των εκατόν πενήντα χρόνων της έθνικης ανεξαρτησίας, η νεοελληνική σκέψη δεν έπαψε ν' αντιμετωπίζει μόνιμα και με την ίδια πάντα οξύτητα το πρόβλημα της «υπανάπτυξης» της νεοελληνικής κοινωνίας. Κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, οι περισσότεροι νεοέλληνες διανοητές μέχρι σήμερα είχαν σαν μόνιμη επιδίωξη, ρητή ή σιωπηρή, να ερμηνεύσουν την ιδιόμορφη παρέκκλιση της νεοελληνικής κοινωνίας, σε σχέση με το πρότυπο των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Περιττό να υπενθυμίσουμε ότι αυτή η νεοελληνική παρέκκλιση θεωρήθηκε από τους περισσότερους συγγραφείς

Τις παραμονές της Επανάστασης του 1821, ήταν κοινός τόπος μεταξύ των κύκλων των Ελλήνων διανοούμενων της διασποράς να επιρρίπτουν στη μακρόχρονη οθωμανική κατοχή την ευθύνη για κάθε νεοελληνική παρέκκλιση απέναντι στην Ευρώπη. Όμοίως, μετά την απελευθέρωση, η προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό της Ελλάδας έλαβε τη μορφή μιας πάλης για την εξάλειψη κάθε στοιχείου που θα κινδύνευε να θεωρηθεί ως οθωμανικό «υπόλειμμα». Ο εκσυγχρονισμός θεωρήθηκε ως συνώνυμο του εξευρωπαϊσμού. Και βέβαια σ' αυτή την προοπτική επιβαλλόταν να

μιαν εγχώρια έκδοχή του εκσυγχρονισμού περισσότερο δημιουργική και λιγότερο απομυμητική). Το περίεργο είναι ότι, ενώ η ιδεολογία της αστικοποίησης στην Ευρώπη εκφράστηκε σαν μια έξαρση της ευρωπαϊκής μοναδικότητας, στην Ελλάδα ή αντίστοιχη ιδεολογία αναπτύχθηκε κυρίως σαν αποκήρυξη κάθε στοιχείου μοναδικότητας και σαν μια μόνιμη διαβεβαίωση της βασικής ομοιότητας των εγχώριων δομών και δυνατοτήτων με τις ευρωπαϊκές. Η ευρωπαϊκή ιδεολογία, εμφανιζόμενη σαν τομή, έλαβε υπ' όψη της τις χωρο - χρονικές αποκλίσεις από την εικόνα του εαυτού της

και γι' αυτό μπόρεσε να λειτουργήσει με μετατρεπτικό τρόπο. Αντίθετα, η νεοελληνική ιδεολογία, εμφανιζόμενη όχι σαν τομή αλλά σαν συνέχεια (συνέχεια της ευρωπαϊκής, της αρχαιοελληνικής και τέλος πάντων της καταπιεσμένης από την τουρκοκρατία αυθεντικής ελληνικής ουσίας), δεν μπόρεσε ν' αντιληφθεί τις αποκλίσεις και τη σημασία τους, με αποτέλεσμα να περιορισθεί σε διαστάσεις μάλλον αναπαραγωγικές. 'Επιπλέον, ως ληφθεί υπ' όψη ότι, λόγω του γραμμικού χαρακτήρα της κοσμοθεώρησής της, η νεοελληνική ιδεολογία βρέθηκε να υστερεί ακόμη και ως προς την ίδια τη νεοελληνική πραγματικότητα, την οποία πάντως ήθελε να εκφράσει: ενώ η προϊούσα αστικοποίηση της Ελλάδας πραγματοποιούνταν με την ανάπτυξη ενός πλήθους από πρωτότυπες διαδικασίες κοινωνικής διαφοροποίησης, η ιδεολογία της αστικοποίησης

παρέμενε έμβαπτισμένη στην έμμονη ιδέα της επανάληψης της ευρωπαϊκής έμπειρίας. 'Αποτέλεσμα αυτού του διχασμού είναι ότι, ενώ η νεοελληνική κοινωνία διαπλάσθηκε σύμφωνα με τα πρότυπα των, ως πούμε, «περιφερειακών» κοινωνιών, η νεοελληνική ιδεολογία εξακολούθησε να λειτουργεί μέσα από το απλησίαστο μέχρι σήμερα όραμα των κοινωνιών του καπιταλιστικού «κέντρου». Με δύο λόγια, η νεοελληνική ιδιομορφία (υπό την έννοια ότι κάθε χώρα, κάθε φαινόμενο, κάθε ζωντανή σχέση συνιστά μιαν ιδιομορφία), ενώ λειτουργεί οργανικά μέσα στα πλαίσια της εξαρτημένης νεοελληνικής κοινωνίας, εν τούτοις παραμένει ανενεργός μεταξύ των στοιχείων της νεοελληνικής ιδεολογίας: είτε αντιμετωπίζεται σαν μεταβατικό επεισόδιο στην πορεία προς την ανάπτυξη είτε, ακόμη, αγνοείται ολοκληρωτικά. Μέσα στη

νεοελληνική ιδεολογία, οι διαφορές δεν ερμηνεύονται σαν ζωντανές διαφορικές σχέσεις, που ενέχουν ποικιλία δυνατοτήτων, αλλά σαν αντικειμενοποιημένα στίγματα υπολειμματικού χαρακτήρα. Μ' αυτόν τον τρόπο η ιδέα της γραμμικής εξέλιξης εκτοπίζει την ιδέα της διαφορικής-αντιθετικής ανάπτυξης. Η νεοελληνική ιδεολογία δεν αντιμετωπίζει την ελληνική ιστορία σαν τη διαδικασία ανάπτυξης δυναμικότητων, των όποιων η ίδια είναι προϊόν, αλλά προτιμά να την περιορίζει σε αποκλειστική ιστορία του δικού της σχηματισμού. 'Ετσι, η ιστορία χάνει τη δυναμική-παραγωγική διάστασή της και μετατρέπεται μονόπλευρα σε απλή εξελικτική-λειτουργική κίνηση. 'Ετσι, η ένότητα της ιστορίας δεν αναδεικνύεται διὰ μέσου των ιστορικών διαφοροποιήσεων, αλλά διαβεβαιώνεται σαν ένα ξεχωριστό και αυτοτελές επίπεδο.

Η 'Επανάσταση του 1821 στάθηκε το σπουδαιότερο γεγονός του νεοελληνικού βίου. Ενόητο είναι ότι η τοποθέτηση απέναντι στο κορυφαίο αυτό γεγονός συνδέεται με την τέτοια ή άλλη στάση μέσα στα γενικότερα ιδεολογικά και κοινωνικά προβλήματα της εποχής μας. Η ιστορική ματιά διαμορφώνεται και λειτουργεί όχι απομονωμένα, αλλά σε σύνδεση με τα προβλήματα του κοινωνικού περιγύρου του ιστορικού μελετητή. Είτε το θέλουμε είτε όχι, η αντίληψη της ιστορίας παίρνει κι αυτή μέρος στους εκάστοτε επίκαιρους κοινωνικούς αγώνες. Το ιστορικό παρελθόν, σ' ότι τουλάχιστον αφορά την ιδεολογία, κυκλοφορεί πάντα επίκαιρα ανάμεσά μας. Η κάθε αντιμαχόμενη πάνω στα σημερινά ζητήματα άποψη προσπαθεί να οικειοποιηθεί την ιστορία, ώστε να ενισχύσει τη θέση της στο παρόν. Και βέβαια ως μ'ήν ξεχνάμε ότι τόσο το νόημά της ιστορίας όσο και η ίδια η ιστορία διατυπώνεται από αυτόν που αναδεικνύεται ισχυρότερος και επικρατεί.

Γενικά, η ένότητα της ιστορίας εγκαθιδρύεται μέσα από την ανάπτυξη και τη λειτουργία μιας σειράς ιστορικών διαφοροποιήσεων. Οι ποικίλες διαφοροποιήσεις, ενώ είδοποιούν την ιστορική μορφή μέσα στη συνολική κίνηση της ιστορίας, ταυτόχρονα την εντάσσουν στην ενιαία λογική αυτής της κίνησης. Μ' άλλα λόγια, η μοναδικότητα του κάθε ιστορικού γεγονότος, ενώ το διαχωρίζει από την ολότητα της ιστορίας, ταυτόχρονα το συνδέει μ' αυτήν. 'Ετσι, η μοναδικότητα είναι όχι μόνο σχέση διαφοράς, αλλά και σχέση ενότητας. Το κάθε γεγονός, απ' ενός εκδηλώνεται σαν μια ανεπανάληπτη ύπαρκτη μορφή και απ' ετέρου λειτουργεί σαν μια επίσης ύπαρκτη αναφορά στην ολότητα. Με τον τρόπο αυτό, η ένότητα της ιστορίας δεν

νοείται ανεξάρτητα από τις ιστορικές μορφές, απλ' ακριβώς διὰ μέσου αυτών. Η ένότητα της ιστορίας, ούτε προϋπάρχει ούτε προκύπτει εκ των υστέρων από το ιστορικό γεγονός, αλλά διαμορφώνεται κάθε φορά μαζί του. Η σχέση της ιδιομορφίας του ιστορικού γεγονότος αποτελεί ταυτόχρονα και τον τρόπο της συμβολής του στη διαμόρφωση της ενότητας του ιστορικού σώματος. Όμως η έλευθερία στη διαμόρφωση τόσο της ενότητας όσο και της ιδιομορφίας, έχει σαν αποτέλεσμα ότι οι δυο αυτές διαστάσεις, παρ' όλο που συνδέονται, δεν ταυτίζονται, απλ' αποκλίνουν. Η αντιστοιχία μεταξύ των δυο καταλύεται, αλλά και αν παρέμενε θα ήταν ανώφελη. Ο δημιουργικός χαρακτήρας της ιστορίας θεμελιώνεται στη χωρίς τέλος διαφοροποίηση, στην απελευθέρωση όλων των ιδιομορφιών, στη μεγιστοποίηση των αποκλίσεων ανάμεσα στην ιδιομορφία και στην ένότητα. Η ιδιομορφία δεν διαχωρίζει μόνο, αλλά και ενώνει.

Η 'Επανάσταση του 1821 έθεσε στη νεοελληνική ιδεολογία δυο βασικά ερωτήματα: α) ποιά ήταν η ιστορική διαδικασία που εκφράστηκε στο γεγονός του 1821; και β) ποιά είναι η θεωρητική σημασία του ιστορικού αυτού γεγονότος; 'Ενδιαφέρον είναι να εξετάσουμε με ποιο τρόπο οι διάφορες παραλλαγές της νεοελληνικής ιδεολογίας αντιμετώπισαν τα ερωτήματα αυτά.

α. Η καθιερωμένη νεοελληνική αντίληψη

Η αντίληψη αυτή εκδηλώθηκε σε δυο επίπεδα. 'Αρχικά, αδυνατώντας να συλλάβει την ιστορία ως μία ένότητα διὰ μέσου των ιστορικών ιδιομορφιών, ερμήνευσε το 1821 ως ένα

άπλο έθνικό ξεσηκωμό των Έλλήνων κατά των Τούρκων. Όμως, έχοντας όρίσει τον έλληνισμό ως «αίώνια και αναλλοίωτη ουσία» και τους Τούρκους ως τον «προαιώνιο έχθρο της φυλής», έξάλειψε την ιστορική διάσταση της Έπανάστασης. Με τον τρόπο αυτό, ή αντίληψη αυτή, αναπτύσσοντας μια μεταφυσική θεώρηση του κόσμου, κατέληξε να καταργήσει την ίδια την ιστορία. Ο λόγος ήταν ότι προσπάθησε να αντικρίσει την ένότητα της ιστορίας κατ' εϋθείαν, ξεχωριστά από τις συγκεκριμένες φάσεις της. Η ιστορία υποβιβάσθηκε έτσι σε μια απλή περιγραφική αφήγηση των γεγονότων, χωρίς οργανικό σύνδεσμο με το έκαστο κοινωνικό παρόν. Η αντίληψη αυτή, έχοντας τοποθετήσει το νόημα της Έπανάστασης κατ' εϋθείαν στο επίπεδο της ένότητας, χωρίς να παίρνει υπ' όψη της τις ιστορικές ιδιομορφίες, έγινε ισοδύναμη με μια απλή διακήρυξη πίστεως.

Παρ' όλα αυτά, ή αντίληψη αυτή βρέθηκε υποχρεωμένη ν' ασχοληθεί και με τις κοινωνικές σχέσεις του καιρού της. Όμως, έχοντας έξαλείψει την ιστορικότητά τους, τις αντίκρισε με μεταφυσικό τρόπο, ως κατηγορίες αιώνιες. Έτσι, ή καθιερωμένη νεοελληνική αντίληψη, έχοντας έξορίσει από το πεδίο της προβληματικής της την ιστορία σαν χώρο κοινωνικής δημιουργικότητας, δεσμεύθηκε έξ ολοκλήρου μέσα στη λογική της θεωρίας των συστημάτων και της λειτουργικότητας (π.χ. τα παραδείγματα των Νικ. Δραγούμη, Π. Καλλιγιά, Μ. Ρενιέρη, Κ. Τσοπότου, Τ. Πιτινέλη κ.ά.). Η θεωρία αυτή χαρακτηρίζεται από το ότι προμοδοεί και απομονώνει τη λειτουργική διάσταση των κοινωνικών σχέσεων, αδιαφορώντας για τον ιστορικό-αντιθετικό χαρακτήρα τους. Η απολυτοποίηση των κοινωνικών μορφών μέσα σ' ένα πλαίσιο λειτουργικότητας, συνεπάγεται την παρασιώπηση του ιστορικού-αντιθετικού χαρακτήρα τους. Αυτόνομο είναι ότι μέσα στην αποκλειστική προοπτική της λειτουργικότητας είναι αδύνατο να τεθούν τα προβλήματα της γένεσης των υπαρχουσών δομών, της ανάπτυξης και της μεταρρύθμισης τους. Η άποψη της λειτουργικότητας καταλήγει σ' ένα σύστημα κλειστό, χωρίς αντιθέσεις. Στα πλαίσια αυτά ή μεταβολή δεν μπορεί να προέλθει παρὰ από τη δράση ενός έξωτερικού παράγοντα. Και πράγματι, ή αντίληψη αυτή, βλέποντας τον έλληνισμό σαν ένα ταυτοτικό σύστημα χωρίς αντιθέσεις, δέχεται ότι ή κατάκτηση του Βυζαντίου από τους Όθωμανούς προήλθε από τη δράση ενός έξωτερικού συντελεστή. Έτσι όμως δεν βλέπει ούτε τις ένδοελληνικές συνθήκες που προετοίμασαν την τούρκικη δράση ούτε τη δυναμική στις σχέσεις Έλλήνων-Τούρκων, επί τη βάσει της οποίας οι Τούρκοι απέκτησαν τα έρείσματα εκείνα που τους επέτρεψαν να εμφανισθούν σαν υπέρβαση των ανέπτυγμένων ένδοελληνικών αντιθέσεων. Όμοιως, σύμφωνα με την ίδια άποψη, ή Έπανάσταση του 1821 δεν προήλθε από την ανάπτυξη των αντιθέσεων της όθωμανικής κοινωνίας, αλλά από τη μόνιμη δράση μιας «έλληνικής ουσίας», ως στοιχείου έξωτερικού από το τουρκικό κράτος.

Έτσι, ή άποψη αυτή όρίζει τις κοινωνικές δομές σαν λειτουργικές σχέσεις, με ταυτοτικό και όχι αντιθετικό χαρακτήρα. Αυτό της επιτρέπει να φαντάζεται τις υπάρχουσες δομές σαν αιώνιες (με την επιφύλαξη της παρέμβασης κάποιου άπρόβλεπτου έξωτερικού παράγοντα). Η ένότητα της ιστορίας διασώζεται, βέβαια, αλλά είναι πλέον κενή περιεχομένου (άφου άγνοεί τις ιστορικές ιδιομορφίες, τις διαφορές, τις αντιθέσεις), ένα άποχυνωμένο δόγμα πίστεως.

Αλέναντι στις ανέπαρχκειες του νεοελληνικού φονξιοναλισμού, αναπτύχθηκαν όρισμένες νεότερες άποψεις με διάθεση κριτικής και ξεπερασμάτος του. Οι δυο χαρακτηριςτικότερες από αυτές είναι ο έξελικτισμός και ο ιστορικισμός.

β. Ο έλληνικός έξελικτισμός

Ο έξελικτισμός, σαν αντίδραση κατά της θεωρίας της λειτουργικότητας, προσδιορίθηκε αναπόφευκτα από το σημείο εκείνο που ο ίδιος θεώρησε σαν σημαντικότερο: τους νόμους της κοινωνικής εξέλιξης. Η άχίλλεια πέτρα του νεοελληνικού φονξιοναλισμού ήταν το πρόβλημα της μετάβασης και εκείνο της μετατροπής των υπαρχουσών δομών. Άκριβως στο σημείο αυτό ο έξελικτισμός προσκόμισε την απάντησή του: το λεγόμενο «ιστορικό ύλισμό». Πράγματι, ο μαρξισμός, στο βαθμό που θεωρήθηκε ότι έλυσε το μυστήριο της εξέλιξης όλόκληρης της παγκόσμιας ιστορίας, γοήτεψε μια σειρά διανοούμενων,

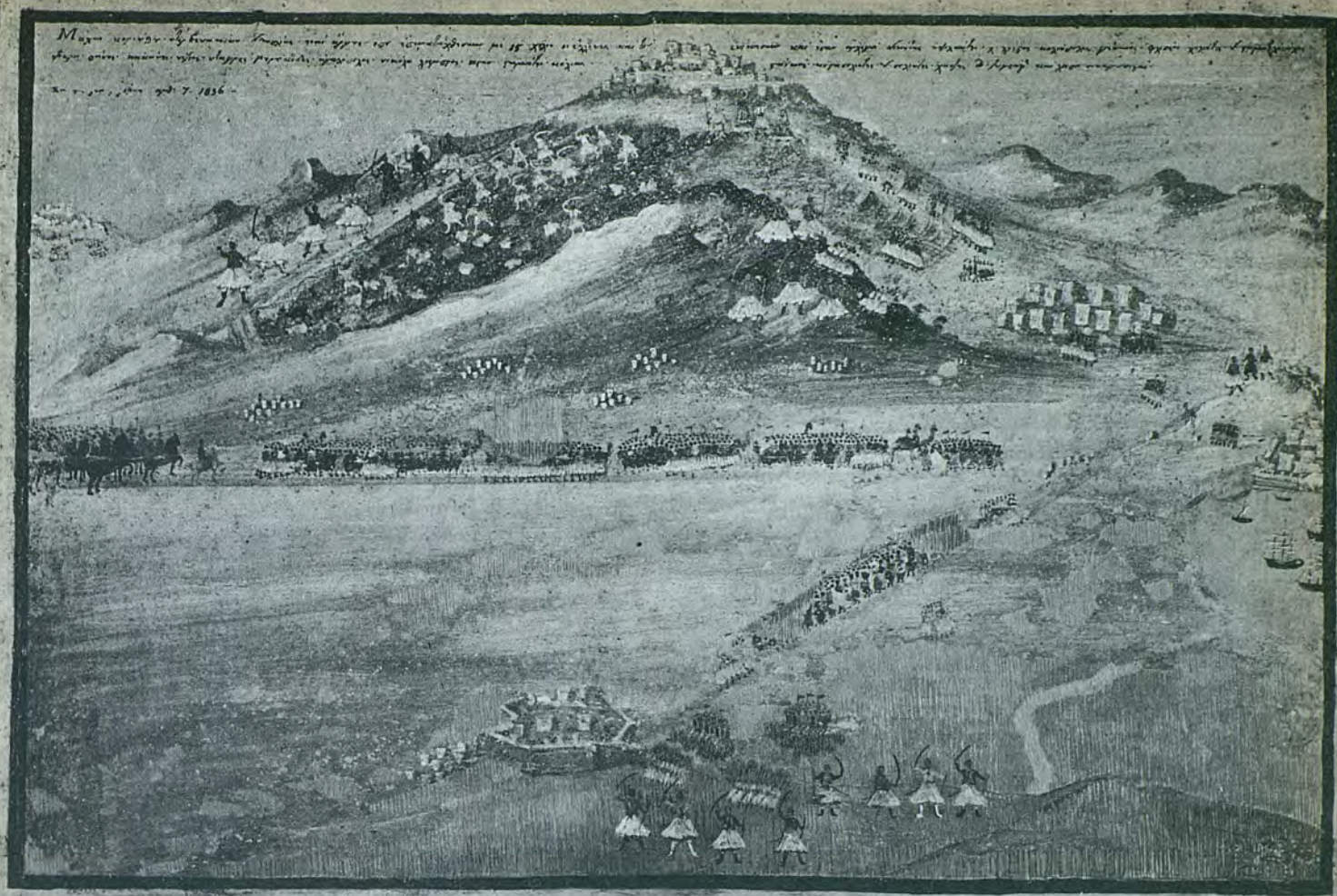
είτε σοσιαλιστών είτε άστών φιλελεύθερων. Πέρα από τις γνωστές περιπτώσεις των Μπερυσάιν, Κάουτσκν, Στρούβε, Πλεχάνωφ, τη γοητεία αυτή ένωσαν όλοι όσοι βάλλθηκαν να έξηγήσουν την άνοδο και να προβλέψουν την πτώση του καπιταλισμού με βάση την «αντικειμενική» έξελικτική πορεία της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων.

Στην Ελλάδα, ή προβληματική του ιστορικού ύλισμού εισήχθη με τους Γ. Σκληρό και Γ. Κορδάτο. Ο μονόπλευρος τονισμός της διαλεκτικής μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων και ειδικότερα ο μόνιμος υπερτονισμός των πρώτων και ή συστηματική υποτίμηση των δεύτερων, μετάρρεψε την ιστορία σε μια μηχανική υπερακαθορισμού των κοινωνικών αντιθέσεων. Έτσι ο μαρξισμός της «πλάης των τάξεων» υποτάχθηκε στο μαρξισμό του «ιστορικού ύλισμού». Έως ή δυνατότητα διάγνωσης του παρελθόντος και προφητείας του μέλλοντος, που υποσχόταν ο μαρξισμός του ιστορικού ύλισμού, να έξηγει την άπτήχηση που βρήκε ή αντίληψη αυτή στους κύκλους του άστικού ητικισμού.

Στην προσπάθειά του να διαχωρίσει τη θέση του από την έπίσημη άποψη, που όριζε την Έπανάσταση του 1821 ως κατ' εϋθείαν έθνική, χωρίς άναφορά στις κοινωνικές σχέσεις, ο έξελικτισμός έτόνισε το άστικο-δημοκρατικό της περιεχόμενο. Σύμφωνα με' αυτήν την έκδοχή, το 1821 ήταν ένας ιστορικός σταθμός κατὰ την άναγκαία μετάβαση από τον «όθωμανικό φεουδαρχισμό» προς τη σύγχρονη άστική κοινωνία. Για τούτο και ο χαρακτήρας της Έπανάστασης έπρεπε να θεωρηθεί σαν έξ αντικειμένου άστικο-δημοκρατικός. Για να θεμελιώσει αυτήν την έκτίμηση, ο έξελικτισμός έπείρει ν' άξιοποιήσει το περιφρονημένο από την παραδοσιακή άποψη ιστορικό ύλικό. Έτσι, ο άστικός χαρακτήρας της Έπανάστασης προσδιορίσθηκε αναπόφευκτα από το επίπεδο της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων κατά την προεπαναστατική περίοδο. Το επίπεδο αυτό συνοψίζεται στην ανάπτυξη των νέων άστικών σχέσεων, στην άνθιση του έλληνικού άτισμού των παροικών και στη διαμόρφωση του πνευματικού κινήματος του νεοελληνικού διαφωτισμού. Σε μια άστική προοπτική, οι φυσικοί διοργανωτές και καθοδηγητές της Έπανάστασης ήταν οι Έλληνες άστοί. Το όθωμανικό κράτος, ενώ άποτέλεσε το πλαίσιο μέσα στο όποιο έκκολάφθηκε ο έλληνικός άτισμός, έμφανίσθηκε από ένα σημείο και μετά ως ένας άσφυκτικός περίγυρος για τις νέες άστικές σχέσεις. Και συγκεκριμένα, λόγω του κλίματος της άνασφάλειας και των αϋθαιρειών του όθωμανικού κράτους, το συσσωρευμένο χρήμα παρέμενε στην πρωτόγονη μορφή του πλούτου, χωρίς να μπορεί να επένδυθεί στη διαδικασία της κεφαλαικής συσσώρευσης. Έτσι, ή προϊούσα συσσώρευση του πλούτου ένέτεινε τις κοινωνικές αντιθέσεις, συμβάλλοντας στο έθνικό ξύπνημα και στην επαναστατικοποίηση του έλληνισμού. Οι Έλληνες άστοί, φορείς των νέων παραγωγικών σχέσεων, επέτυχαν να συσπειρώσουν σε μια ιστορική συμμαχία όλες τις λοιπές δυνάμεις του Έθνους, με σκοπό την έθνική άπελευθέρωση και την άστική-δημοκρατική μεταβολή.

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι άστοί βρέθηκαν έπικεφαλής της επαναστατικής διαδικασίας, διότι, στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες, μόνον αυτοί ήταν «προορισμένοι από την ιστορία» γι' αυτόν το όλο. Οι λοιπές τάξεις, συμφορούμενες με την ιστορική άναγκαιότητα, όφειλαν να τους άκολουθήσουν στην επαναστατική τους έξόρμηση: τη στιγμή εκείνη οι «κλητοί της ιστορίας» (κατά την έκφραση του Κορδάτου) ήταν οι άστοί. Έτσι το επαναστατικό πρόγραμμα του 1821 διατυπώθηκε σαν ιδέα, σχεδιάσθηκε και εκτελέσθηκε υπό την άστική καθοδήγηση.

Είναι προφανές ότι παρ' όλο ότι, τη φορά αυτή, το ιστορικό ύλικό παρεμβαίνει έντονα στη διαμόρφωση της ιστορικής έρμηνείας του έξελικτισμού -κατ' αντίθεση με την παραδοσιακή φονξιοναλιστική αντίληψη- εν τούτοις είναι προβληματικό να δεχθούμε ότι το ύλικό αυτό πράγματι άξιοποιείται. Στην πραγματικότητα, το ιστορικό ύλικό βοίσεται υποταγμένο σε μια προοπτική που το ξεπερνά και της οποίας ή όντότητα συλλαμβάνεται άνεξάρτητα από τις ιστορικές ιδιομορφίες. Συνεπώς, παρ' όλη την ιστορική έπίταση, ο έξελικτισμός δεν άξιοποιεί την ιστορία, άλλ' άπλως την υποτάσσει στην προοπτική της εξέλιξης. Έτσι, παρ' όλο ότι γίνεται λόγος για αντιθέσεις, οι αντιθέσεις αυτές δεν αντιμετωπίζονται ως ζωντανές και δημιουργικές σχέσεις, αλλά ως μεταβατικά φαινόμενα, υπερακα-

Σκέψις τοῦ Μακρυγιάννη. Χεῖρ Π. Ζωγράφου. «Δερβενάκια καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη».

θοριζόμενα ἀπὸ τὴ γραμμικὴ ἐξελικτικὴ προοπτικὴ. Ἔτσι, ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 θεωρεῖται ὅτι προκύπτει ὄχι τόσο ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ὀθωμανικῶν ἀντιθέσεων, ὅχι ὡς ἡ πραγματοποίηση μιᾶς ἀπὸ τὶς ἀπειρες ἐγκυμονούμενες δυνατότητες, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μονίμως προοδευτικὴ τάση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὡς ἕνας ἀναγκαῖος μεταβατικὸς σταθμὸς τῆς διαδικασίας πού διασφαλίζει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν προαστικὴ δομὴ στὴν ἀστικὴ.

Εἶναι ἔτσι προφανὲς ὅτι ὁ ἐξελικτισμὸς δὲν πετυχαίνει νὰ υπερβεῖ τὴ θεωρίαν τῆς λειτουργικότητας. Ἐπισημαίνοντας τὶς ἀδυναμίες αὐτῆς τῆς θεωρίας, ὁ ἐξελικτισμὸς καταλήγει ἀπλῶς στὴ συμπλήρωσή της. Τῆς λύνει τὰ ἀναπάντητα προβλήματα τῆς γένεσης καὶ τῆς μετατροπῆς τῶν δομῶν καὶ δίνει ἕναν κοινωνικότερο χαρακτήρα στὰ στοιχεῖα τῆς προβληματικῆς της. Ὅμως, ὀρίζοντας τὶς ἀντιθέσεις ὡς μεταβατικὲς ἀπὸ τὴ μιὰ δομὴ στὴν ἄλλη, δέχεται μιὰ δομικὴ πραγματικότητα μὲ ἀποκλειστικὰ λειτουργικὲς διαστάσεις. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Κορδάτος γοητεύεται ἀπὸ τὸν Κάουτσκι ὄχι μόνο στὸ σημεῖο τοῦ κοινωνικοῦ ἐξελικτισμοῦ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ στὸ σημεῖο πού ὁ Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης ἐπιχειρεῖ τὴ δομικὴ τυπολογία τοῦ μεταξὺ τοῦ καπιταλιστικοῦ καὶ τῶν προκαπιταλιστικῶν «τρόπων παραγωγῆς». Ὑπὸ τὶς συνθήκες αὐτές, ὁ ἐξελικτισμὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ βελτιωμένη ἐκδοχὴ τῆς φονξιοναλιστικῆς θεωρίας, ὁ δομομοσ. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἀναφέρεται στὴν πάλιν τῶν τάξεων, δεδομένου ὅτι καὶ αὐτὴ τελικὰ υπερπροοδικοῦνται ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ «ιστορικοῦ ὕλισμου», ὁ ἐξελικτισμὸς δὲν τὴν ἐννοεῖ ὡς γνήσια, ζωντανὴ καὶ δημιουργικὴ ἀντίθεση, ἀλλὰ ὡς ἕναν «τρόπο λειτουργίας» τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἡ πάλιν τῶν τάξεων χάνει τὸ παρορμητικὸ της περιεχόμενο, χάνει κάθε δημιουργικὸ, παραγωγικὸ, ἐπαναστατικὸ χαρακτήρα καὶ υποβιβάζεται σὲ μιὰ μηχανικὴ δομὴ, ὑποταγμένη στὴ λογικὴ τῆς συνεχοῦς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ στὴ λειτουργικότητα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Γιὰ τοῦτο ὁ ἐξελικτισμὸς συμβαδίζει τελικὰ μὲ τὴ θεωρίαν τῆς λειτουργικότητας, σὰν ἕνα ἀναγκαῖο συμπλή-

ρωμά της. Καὶ οἱ δύο χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ ὅτι βλέπουν τὴν ἐνότητα τῆς ἱστορίας κατ' εὐθείαν σὰν σύστημα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἐκάστοτε ἱστορικὲς ιδιομορφίες. Τὴν ἱστορίαν, ὁ μὲν φονξιοναλισμὸς τὴν ἀγνοεῖ, ὁ δὲ ἐξελικτισμὸς, στὴν προσπάθειά του νὰ τὴν ἐκλογικεύσει, τὴν ἀποχυμώνει.

Υ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΙΣΜΟΣ

Ἐφ' ὅσον, τόσο ἡ παραδοσιακὴ ἀντίληψη ὅσο καὶ ὁ ἐξελικτικὸς μαρξισμὸς συμφώνησαν στὴν ποιμοδότηση τῆς ἐνότητας εἰς βάρος τῆς ἱστορικῆς ιδιομορφίας, ἐπόμενο ἦταν ἡ προσπάθεια ξεπεράσματος καὶ τῶν δύο νὰ προέλθει ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἀκριβῶς τοῦ τονισμοῦ τοῦ συγκεκριμένου χαρακτήρα τῶν ἱστορικῶν σχέσεων. Ἔτσι, διαμορφώθηκε καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ ρεῦμα πού ἐσπενσε ν' ἀποδεχθεῖ ὅλες τὶς ἀνεπάρκειες τοῦ ἱστορικισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ ἀναπτύχθηκε ὡς μιὰ λαϊκιστικὴ ἀντίρρηση στὶς δύο προηγούμενες θεωρίες. Σύμφωνα μὲ τὸν ἑλληνικὸ ἱστορικισμό, καὶ οἱ δύο προηγούμενες ἀντιλήψεις ἄφηναν ἀναπάντητο τὸ σπουδαῖο πρόβλημα τῶν κινητήριων δυνάμεων τῆς ἱστορίας. Τόσο ἡ θεωρία τῆς λειτουργικότητας ὅσο καὶ ὁ ἐξελικτισμὸς, παραβλέποντας τὸ ζωντανὸν χαρακτήρα τῶν ἀντιθέσεων, μετέτρεπαν τὴν ἱστορίαν σὲ ἱστορίαν διαδοχῆς συστημάτων, σὲ ἱστορίαν τῶν ἀρχουσῶν τάξεων. Ὁ λαὸς ἦταν εἴτε ἀπὸν ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις (φονξιοναλισμὸς) εἴτε παρὼν μὲν σωματικὰ ἀλλ' ἀναλότρεπτα ὑποταγμένος σὲ ἐπιδιώξεις ἀλλότριες (ἐξελικτισμὸς). Ὁ Γ. Ζεῦγος ὑποστήριξε ὅτι ὁ χαρακτήρας τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 προέκυψε ἀπὸ τὶς κινητήριες δυνάμεις της, δηλαδὴ τὴν «ἐνοπλὴ ἀγροτιά» καὶ γενικὰ τὶς καταπιεσμένες λαϊκὲς μάζες. Τὰ στρώματα αὐτὰ ἐκίνησαν, προετοίμασαν καὶ ἔθεσαν σ' ἐφαρμογὴ τὸ ἐπαναστατικὸ σχέδιο. Γιὰ τοῦτο, λέει ὁ Ζεῦγος, ὁ χαρακτήρας τῆς Ἐπανάστασης ἦταν ὄχι ἀστικός ἀλλὰ λαϊκοδημοκρατικός. Οἱ ἀστοὶ τῶν παροικιῶν, λόγω τοῦ μεταπρατικοῦ χαρακτήρα τους, οὔτε εἶχαν οὔτε ἠθελαν νὰ ἔχουν ἐθνοποιητικὲς ἐπιδιώξεις. Ἡ ἀνάπτυξή τους δὲν τοὺς ἔφερε σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ «στάτους κβὸ» ἀλλὰ ἦταν σύμφυτη μὲ αὐτά. Ἐπειτα, οἱ διανο-

ούμενοι του ελληνικού διαφωτισμού δεν είχαν την παραμικρή απήχηση στην κυρίως Ελλάδα. Συνεπώς, καταλήγει η άποψη αυτή, οι μόνοι δημιουργοί της Επανάστασης ήταν οι εντόπιες λαϊκές μάζες. Οι άστοι αποφάσισαν να μπουν στο επαναστατικό κίνημα μόνον εκ των υστέρων, όταν διαπίστωσαν ότι δεν μπορούσαν πλέον να το αποτρέψουν. Σκοπός τους ήταν όχι να προωθήσουν την Επανάσταση, αλλά να την οικειοποιηθούν. Στο βαθμό που οι άστοι επέβαλαν την ήγηση τους, μέσω των δύο εμφυλίων πολέμων, η Επανάσταση προδόθηκε και απέτυχε. Η αποτυχία αυτή, λέει ο Ζεύγος, έγινε ακόμη περισσότερο απελπιστική, αφ' ότου οι Έλληνες άστοι άρνήθηκαν να εκπληρώσουν την «ιστορική αποστολή» τους, συνθηκολόγησαν με τα τζάκια και τους τοιφλικάδες και τελικά έστρεψαν την ελληνική κοινωνία προς τα πίσω, προς τη «φεουδαρχοποίηση».

Είναι προφανής ο αντιλογικός χαρακτήρας του ελληνικού ιστορικισμού. Διαπιστώνοντας ότι ο δημοσιογικός χαρακτήρας των κοινωνικών τάξεων εξαφανίζεται, είτε μέσα στην επαναστατικότητα του φονξιοναλισμού είτε μέσα στην πειθαρχία του εξελικτισμού, ο ιστορικισμός προτάσσει τις τάξεις, την πάλη των τάξεων. Πλήν όμως, προσηλωνόμενος αποκλειστικά στην ιστορικότητα της ταξικής διαφοροποίησης, παραβλέπει το επίπεδο της ενότητας δια μέσου των ιδιομορφιών. Εάν ο εξελικτισμός τονίζει μονόπλευρα την ενότητα, ως υπερπροδοριστική των αντιθέσεων, ο ιστορικισμός διογκώνει μονόπλευρα — μέχρι την καρικατούρα — τις αντιθέσεις, εξαλείφοντας τελείως το πρόβλημα της ιστορικής ενότητας. Ο ιστορικισμός δεν αντιλαμβάνεται ότι οι ταξικές αντιθέσεις δεν διαχωρίζουν μόνο αλλά και ταυτόχρονα ένωνουν (χωρίς οι αντιθέσεις να καταργούνται). Κι ακόμη, ξεκινώντας από τις τάξεις, ο ιστορικισμός αδυνατεί να τις ορίσει ως άπρόσωπες κοινωνικές σχέσεις και υποχρεώνεται να τις ορίσει ως συλλογικά υποκείμενα. Έτσι, η αναφορά του στην πάλη των τάξεων δεν παραπέμπει σε σχέσεις όργανικές και δημιουργικές, αλλά σε σχέσεις επιφανειακές και επιπρόσθετες μεταξύ υποκειμένων διαμορφωμένων ανεξάρτητα από αυτές. Οι τάξεις έννοούνται, από τον ιστορικισμό, ως θεμελιώδεις ταυτότητες ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους σχέσεις. Η πάλη των τάξεων δεν δημιουργεί καταστάσεις, κατά την όπτική αυτή, απλώς επικυρώνει τις ήδη διαμορφωμένες οντολογικές σχέσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι αντιθέσεις, για τις οποίες κόπτεται συνήθως ο ιστορικισμός, δεν ορίζονται από αυτόν ως συστατικές των πραγμάτων, ως συστατικές ακόμη και της ταυτότητας, αλλά περιορίζονται στο επιπρόσθετο πεδίο των εξωτερικών τους σχέσεων. Κατά τον ιστορικισμό, δεν είναι οι αντιθέσεις που δημιουργούν και τις τάξεις, αλλά οι αντιθέσεις εμφανίζονται να λειτουργήσουν σ' ένα χώρο ήδη διαμορφωμένο από τις τάξεις, έννοούμενες ως οντότητες ταυτοτικές. Ο ιστορικισμός αδυνατεί να συλλάβει το σύστημα. Στη θέση του βλέπει πάντα τάξεις αντιτιθέμενες μεταξύ τους. Εάν ο εξελικτισμός είναι μία μεταφυσική της εξέλιξης, ο ιστορικισμός είναι μία μεταφυσική των κοινωνικών τάξεων. Η άπλοϊκότητα του ιστορικισμού τον φέρνει πολύ κοντά στον «παιδικό εξορισμό» και τελικά στον ιδεαλισμό.

Αυτές είναι με συντομία οι δυο σημαντικότερες προσπάθειες ξεπεράσματος του καθιερωμένου νεοελληνικού φονξιοναλισμού. Οι δυο αυτές απόψεις, παρά τη βιαιότητα της μεταξύ τους διαφωνίας, δεν μπορούμε να πούμε ότι βρίσκονται άματαιξή τους σε συμμετρική σχέση. Στο βάθος, η κάθε μία μιλά για διαφορετικό πράγμα. Ο εξελικτισμός, αναφερόμενος στον «ιστορικό υλισμό», θέτει το ζήτημα της ιστορικής συμμαχίας μεταξύ διαφορετικών τάξεων. Ο ιστορικισμός, αναφερόμενος στην πάλη των τάξεων, θέτει το ζήτημα των κινητηρίων δυνάμεων στην ιστορία. Έτσι αφού η κάθε άποψη εξετάζει κατά βάση μία διαφορετική όψη του προβλήματος, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι δεν είναι απολύτως ασυμβίβαστες μεταξύ τους. Η βιαιότητα της διαφωνίας τους άποκτά υπόσταση από τη στιγμή που η κάθε άποψη διατείνεται ότι μόνο η δική της όπτική γωνία μπορεί να εξηγήσει το σύνολο των προβλημάτων, τα όποια τίθενται μ' άφορμη το εξεταζόμενο ιστορικό γεγονός. Ο εξελικτισμός, θέτοντας το ζήτημα της «ιστορικής συμμαχίας», στην ουσία άπασχολείται με το πρόβλημα της ενότητας της ιστορίας (την όποια άναζητεί ανεξάρτητα από τις ποικίλες ιστορικές μορφές) όπως και με το πρόβλημα της λογικής του συστήματος (την όποια τοποθετεί ξεχωριστά από τα στοιχεία του). Αντίθετα, ο ιστορικισμός άναζητώντας τις κινη-

τήριες δυνάμεις καθλώνεται έμπρός στο ζήτημα του υποκειμένου —άτομικού ή συλλογικού—, των τάξεων και έν γενέει των ιστορικών μορφών και στοιχείων, χωρίς να μπορεί ν' αντικρίσει δημιουργικά το συνολικό σύστημα και την ενότητα της ιστορικής διαδικασίας.

Με δύο λόγια, τόσο ο εξελικτισμός όσο και ο ιστορικισμός παρακάμπτον το πρόβλημα του αντιθετικού χαρακτήρα των σχέσεων μεταξύ του συστήματος και των στοιχείων του. Αυτό επιτυγχάνεται είτε δια του όρισμού των στοιχείων ως άναδρομικών συναρτήσεων του συστήματος (εξελικτισμός) είτε δια της άναγωγής του συστήματος σε μεγεθυντική συνάρτηση των στοιχείων (ιστορικισμός). Πάντως, είτε στην πρώτη είτε στη δεύτερη περίπτωση, οι σχέσεις μεταξύ του συστήματος και των στοιχείων εμφανίζονται μονοδιάστατα ως λειτουργικές, αποβάλλοντας τον αντιθετικό τους χαρακτήρα. Στην περίπτωση του εξελικτισμού, η αποκλειστική λογική του συστήματος εκμηδενίζει την ποικιλότητα δυναμική των στοιχείων. Στην περίπτωση του ιστορικισμού, η παρουσίαση των στοιχείων ως μοναδικών πηγών δυναμισμού, εκμηδενίζει την ένοποιητική λογική του συστήματος.

Πρακτική συνέπεια αυτών των διακρίσεων είναι ότι η άποψη της «ιστορικής συμμαχίας», αντιλαμβανόμενη την ενότητα του συστήματος ως επίπεδο διακεκριμένο από τα στοιχεία του, βρίσκει άποχρεωμένη να συγκεντρώσει την προσοχή της στη μηχανική της εξέλιξης και στην αποκλειστικά λειτουργική άποψη των σχέσεων. Έτσι, παραγνωρίζει άναπόφευκτα τον ποικιλότροπο δημιουργικό χαρακτήρα των ιστορικών μορφών και στοιχείων. Έτσι, λόγω του θεωρησιακού και άνιστορικού χαρακτήρα της, αδυνατεί να εκτιμήσει το δυναμικό των εκάστοτε συγκεκριμένων επί μέρους κοινωνικών κατηγοριών. Το σύστημα γι' αυτήν θεωρείται πάντα ως δεδομένο. Η δέ μετάβαση από το ένα ιστορικό σύστημα σ' ένα άλλο δεν προκύπτει από την άνάπτυξη των ένυπαρχουσών αντιθέσεων, αλλά διασφαλίζεται από τη δράση εξωτερικών παραγόντων ή άντικειμενικών νόμων (όπως π.χ. οι νόμοι του ιστορικού υλισμού).

Από την άλλη πλευρά, η άποψη των «κινητηρίων δυνάμεων», παραμένοντας στο επίπεδο της ποικιλοτροπίας των στοιχείων, αδυνατεί να έννοήσει δημιουργικά τις πρωτοτυπίες του ελληνικού άστικού συστήματος, με συνέπεια να το καταγγέλλει όχι ως τέτοιο αλλά ως «μισο-φεουδαρχικό». Μ' αυτόν τον τρόπο, το σύστημα κρίνεται όχι πάνω στη βάση αυτού που πράγματι είναι — πράγμα που μόνο μία θετική άνάλυση της ιδιομορφίας του θα επέτρεπε — αλλά πάνω στη βάση αυτού που δεν είναι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρ' όλες τις αδυναμίες τους, τα τρία βασικά ρεύματα της νεοελληνικής ιδεολογίας (φονξιοναλισμός, εξελικτισμός, ιστορικισμός) έθεσαν — χωρίς κατ' άνάγκη και να λύσουν — θεμελιώδη ζητήματα για μία δυναμική προσέγγιση της ελληνικής ιστορίας. Η άμηση ή έμηση τοποθέτηση πάνω στο πρόβλημα της νεοελληνικής ιδιομορφίας (πρβλ. της «ύπανάπτυξης») και στο ζήτημα της Επανάστασης του 1821 επέτρεψε να έντοπισθούν όρισμένα μόνιμα χαρακτηριστικά της επικρατούσας νεοελληνικής ιδεολογίας. Όμως πώς θα μπορούσαν ν' αξιοποιηθούν αυτά τα συμπεράσματα για μία θετική άνάλυση του 1821;

Τρία κριτήρια άνταγωνιστικά έχουν προταθεί για την έκτίμηση του χαρακτήρα της Επανάστασης: α) οι κινητήριες δυνάμεις, β) το επίπεδο άνάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και γ) η ιστορική συμμαχία μεταξύ διαφορετικών τάξεων. Από την προηγηθείσα άνάλυση έγινε φανερό η άνεπάρκεια και των τριών κριτηρίων. Κατά πρώτον, οι κινητήριες δυνάμεις άποκτούν ένα νόημα όχι με βάση ένα μόνιμο μεταφυσικό «είναι» των φορέων τους, αλλά με βάση την εκάστοτε συγκεκριμένη ιστορική συμπεριφορά και προοπτική τους. Συνεπώς, η άναφορά στις κινητήριες δυνάμεις της Επανάστασης, μόνο ως άναφορά στην επαναστατική προοπτική μπορεί να έννοηθεί. Η προοπτική αυτή δεν έξαντλείται — κατά κανένα τρόπο — στους συγκεκριμένους ιστορικούς φορείς της. Κατά δεύτερον, έχοντας άποροίψει τη μεταφυσική της εξέλιξης, δεν μπορούμε να έννοήσουμε την έννοια «παραγωγικές δυνάμεις» έξω από τις παραγωγικές σχέσεις, δηλαδή έξω από την ιστορικότητά της. Αυτό σημαίνει ότι οι «παραγωγικές δυνάμεις» δεν μπο-

ροῦν νὰ ἐγκαθιδρύουσιν ἐκ τῶν προτέρων ἓνα «ἀντικειμενικὸ» πλαίσιο γιὰ τὴν ἐκτίλιξη τῶν γεγονότων καὶ νὰ προκαθορίσουν μέσω αὐτοῦ τὸ χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ ἐγκαθίδρυση μιᾶς κάποιας ἀντιστοιχίας μεταξὺ τῶν δύο μόνο ἐκ τῶν ὑστέρων εἶναι νοητὴ. Ὅμως αὐτὸ ποῦν θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθεῖ εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις – ἐννοώντας μὲ αὐτὲς καὶ τὶς συνήθως περιφρονούμενες ἔξω-οικονομικὲς τοὺς διαστάσεις – προσδιορίζονται μᾶλλον ἀπὸ (παρὰ προσδιορίζουν) τὴν προοπτικὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἡ προοπτικὴ αὕτη εἶναι ποῦν ἀποδίδει ἓνα συγκεκριμένο νόημα στὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφο. Τέλος, τὸ κριτήριον τῆς «ἱστορικῆς συμμαχίας» ἀποκτὰ τὴ βαρύτητά του, ὡς πραγματοποιοῦσιν μιὰς ἀπὸ τὶς κυοφορηθεῖσες δυνατότητες. Συνεπῶς, τὸ κριτήριον αὐτὸ θέτει πράγματι, καὶ σωστά, τὸ ζήτημα τῆς προοπτικῆς γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς Ἐπανάστασης. Πλὴν ὅμως, ἐνεργοποιούμενον μόνον ἂν POSTERIORI, δὲν μπορεῖ νὰ φωτίσει τὴν ἀντιθετικὴ λειτουργία τῶν διαφορετικῶν προοπτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας, ἀλλὰ συγκρατεῖ μόνο μιὰ, αὕτην ποῦν τελικὰ ἐπικρατεῖ. Καὶ μάλιστα, τὸ κριτήριον τῆς «ἱστορικῆς συμμαχίας», ὑπερβάλλοντος στὴ σωστή του διαίθεση, κινδυνεύει νὰ προβάλει ἀναδρομικὰ τὴν «EX POST» ἐπικρατήσασα τελικὴ «λύση» ὡς μιὰ «EX ANTE» προοπτικὴ, πράγμα ποῦν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν παραιοσύνηση τῶν ἀντιθέσεων τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, τὸ μόνο κριτήριον ποῦν θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ δυναμικοποιήσουμε τὴν ἱστορία εἶναι τὸ κριτήριον τῆς ζωντανῆς προοπτικῆς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἡ προοπτικὴ τῆς Ἐπανάστασης δὲν μπορεῖ νὰ ὁρισθεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ γίνεσθαι τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας, δὲν μπορεῖ νὰ ὁρισθεῖ οὔτε ὡς «πρότερον» οὔτε ὡς «ὑστερον» αὕτης. Ἡ προοπτικὴ διαπλάθεται, ἀλλοιώνεται, μεταβάλλεται, ὡς ἓνα θεμελιώδες στοιχεῖο τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας, κατὰ τρόπο σύμφυτον μὲ αὕτην. Ἡ προοπτικὴ, ὡς τὸ δυναμικὸ τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας, δὲν ἀναφέρεται τόσο στὶς ἐπιδιώξεις προσωποποιημένων σχημάτων – ἔστω καὶ ταξικῶν – ὅσο κυρίως στὴν ἀπόσπασήν ἀνάπτυξη τῶν ἀντιθέσεων. Ἐνα πλῆθος ἀπὸ ἀντιθετικὲς ἐπιδιώξεις, ἐνεργοποιούμενες μέσα ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν διαδικασία, συμβάλλουν στὴ διαμόρφωση τῆς συνολικῆς καὶ τελικῆς ἐπαναστατικῆς προοπτικῆς. Ἡ προοπτικὴ τῆς Ἐπανάστασης δὲν ὁρίζεται ἔξω ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις περὶ αὕτην, ἀλλὰ – ἀντιθέτως – προκύπτει ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτές. Ἡ προοπτικὴ σημαίνει στὴν οὐσία τὴν ἐνότητα τῆς ἀντιθετικῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας. Γιὰ τοῦτο, ἡ ταύτιση τῆς ἐνότητας αὕτης μὲ τὴν τελικὴ ἀπόληξή τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας θὰ ἦταν μιὰ ταυτολογία χωρὶς περιεχόμενο. Ἡ ἐνότητα χωρὶς τὴν ἀντίθεση θὰ ἦταν μιὰ κενὴ λέξη. Ἡ ἐνότητα προκύπτει ἀπὸ τὶς συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς ποικίλες ἐνυπάρχουσες προοπτικὲς καὶ ταυτόχρονα ἡ ἐνότητα ἐννοηματῶν τὶς προοπτικὲς καὶ τὶς συγκρούσεις τοὺς.

Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὕτη, ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 ὡς ἀστικῆς κινδυνεύει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι αἰχμαλωτίζει τὴν ἱστορία σ' ἓνα μονοδιάστατο σχῆμα χωρὶς ἐγγενεῖς ἀντιθέσεις. Ἐξ ἄλλου, δεδομένου ὅτι οἱ ἀστοὶ διαμορφώθηκαν ὡς ἀστοὶ διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοὺς ἀπὸ τὶς κατ' ἐυθείαν παραγωγικὲς διαδικασίες, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐννοήσουμε τὴ δική τους ἀντίθεση πρὸς τοὺς Τούρκους «φεινδάρχεις» ὡς πρωταρχικὴ. Κι ἀκόμη, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ συμβιβάσουμε τὸ συντηρητικὸ ἐμπορικὸ-μεταπρατικὸ χαρακτῆρα τοῦ μεγάλου μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ ἀστισμοῦ μὲ τὴν ἐπιδίωξή μιᾶς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς τῶν παραγωγικῶν σχέσεων;

Ὁ Βασίλης Φίλιπς, στηρίζόμενος στὰ δεδομένα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνιολογικῆς πραγματικότητας, ἀμφισβητεῖ τὸν «ἀστικὸ» χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Νίκος Μουζέλης ἐπισημαίνει γενικότερα τὴν ἔλλειψη ἀναφοράς στὴν ταξικὴ πραγματικότητα καὶ πάλιν. Ὁ Κωστής Μοσχάφ καὶ ὁ Νίκος Ψυρούκης τονίζουν τὸν συντηρητικὸν χαρακτῆρα τῆς μεταπρατικῆς «παρεκτροπῆς» ἡ ὅποια ἐπιβλήθηκε – μέσω δύο ἐμφυλίων πολέμων – πάνω στὸν ἐγγύριο ἀστισμὸ καὶ γενικότερα στὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις τοῦ 1821. Μποροῦμε ἀκόμη νὰ διερωτηθοῦμε, σὲ ποῖο βαθμὸ ὁ γριακωβινικὸς «μικροαστικὸς» ριζοσπαστισμὸς (τοῦ Ρήγα, τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τοῦ Παπαφλέσσα, τοῦ Ἀνδρούτσου, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Μακρυγιάννη καὶ πλῆθους ἄλλων) μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα προστάδιο ἀναγγέλλον τὸν κυρίως ἀστισμὸ, ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦν ὁ δεύτερος ἔγινε δυνατός, ὄχι πραγματοποιώντας ἐνυπάρχουσες στοὺς

πρώτους δυνατότητες, ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς ἀποτομῆς καὶ τῆς συντριβῆς τῶν. Μ' ἄλλα λόγια, τὸ «μικροαστικὸ» στοιχεῖο ὑποχωρεῖ σιγά-σιγά ἐμπρὸς στὸ κυρίως ἀστικὸ καὶ ἡττάται ἀπ' αὐτὸ, προκειμένου νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὸν τελικὰ ἀστικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης; ἢ μήπως ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κυρίως ἀστικοῦ ἐπάνω του – διὰ μέσου τῶν συγκρούσεων – διαμορφώνει καὶ τὸν τελικὰ ἀστικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης;

Παρ' ὅλα αὐτὰ, τίθεται τὸ ἐρώτημα: Οἱ ἀνωτέρω ἐπιφυλάξεις μποροῦν πράγματι ν' ἀναιρέσουν τὸν ἀστικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821; – Ἐχῶ τὴ γνώμην ὅτι οἱ ἐπιφυλάξεις αὐτές, παρ' ὅλη τὴ σοβαρότητά τοὺς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ξεπεράσουν τὸ ἐπίπεδον τῶν ἐνστάσεων. Δὲν μποροῦν νὰ συστήσουν μιὰ ολοκληρωμένη ἐναλλακτικὴ ἀποψη. Στὸ βάθος, οἱ ἐπιφυλάξεις αὐτές (ὅπως καὶ πλῆθος ἄλλες) ἀποκτοῦν ἓνα νόημα μόνο ὡς ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόσπαστα συμπληρώματα τῆς ἀποψῆς ἐναντὶ τῆς ὁποίας τοποθετοῦνται.

Υπάρχουν πράγματι πολλοὶ τρόποι νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὴν ἔννοια «ἀστικὸς» χαρακτήρας. Ἡ χρησιμότητα τῶν ἀνωτέρω ἐπιφυλάξεων εἶναι ὅτι ὑπενθυμίζουν μιὰ σειρά ἀπὸ ὄψεις, ποὺ κινδύνευαν νὰ λησμονηθοῦν μέσα στὴν τρέχουσα χρησιμοποίησιν τοῦ ὅρου «ἀστικὸς».

Ἡ Ἐπανάσταση δὲν «ἦταν», ἀλλ' ἀπέκτησε ἓναν ἀστικὸν χαρακτῆρα, μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν της διαμόρφωση. Ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας δὲν ἐμφανίσθηκε ὁλοκληρωμένα καὶ ἀναμφισβήτητα οὔτε ἐξ ὑπαρχῆς οὔτε καὶ ἀποκλειστικὰ μόνος κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν διαδρομή. (Ἄλλωστε καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἐπανάστασης καὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, χρειάσθηκε πολὺς καιρὸς ἀκόμη καὶ πολλὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐμφανισθεῖ ὁλοκληρωμένα ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ πάντως ὄχι χωρὶς ἀμφισβητήσεις). Ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας συνυπῆρξε, ἀντιθετικὰ καὶ ἐνωτικά, μὲ πολλὰ ἄλλες παράλληλες προοπτικὲς. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀντιθέσεων μέσα στὸ ἐπαναστατικὸν στρατόπεδον ἀνέδειξε τὴν ἀστικὴν προοπτικὴν ὡς τὴν ἐπικρατέστερη, ὡς τὴν κυριαρχοῦσα, πάνω στὴ δεδομένη βάση τῆς συνύπαρξης περισσοτέρων ἀπὸ μιὰ ἀντιθετικῶν προοπτικῶν. Ἡ ἀστικὴ προοπτικὴ κυριάρχησε, ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἦταν καὶ ἡ μόνη. Τὰ μὴ-ἀστικά στρώματα (ἀγρότες, μικροαστοὶ, κλέφτες-ἀγωνιστὲς τῶν βουνῶν κ.λπ.), ἔστω καὶ μὲ μιὰ συμπεριφορὰ συχνὰ μὴ διακρινόμενη ἀπὸ τὴν ἀστικὴν, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν ἐπὶφάνειά μιᾶς «ψευτικῆς» ἰδεολογικῆς συνειδήσεως, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐπεδίωξαν τὸ πέρας σὲ μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία θὰ ἔπαιζαν ἀποκλειστικὰ τὸ ρόλον τοῦ θύματος. Δὲν μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν ἱστορικὴν στάση τοὺς χωρὶς νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν καὶ τὶς ἔστω ἀσυνειδήτες καὶ ἀδιατύπτως ἐπιδιώξεις τοὺς. Τὸ γεγονός ὅτι ἐμειονέκτησαν ἱστορικά σὲ διαύγεια καὶ σὲ δύναμιν δὲν σημαίνει ὅτι καὶ δὲν ὑπῆρξαν κἂν, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ δὲν ἀγωνίστηκαν, ἔστω καὶ ἀποδόφοντα, ἔστω καὶ χωρὶς ἐπιτυχία, γιὰ νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας, ἔστω καὶ στὸ περιορισμένο ἐπίπεδον ποῦν τοὺς ἀφορούσε.

Δὲν εἶναι ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας ποῦν καθόρισε καὶ τὴν ἀστικὴν «λύση» τῶν ἀντιθέσεων τῆς ἱστορικῆς διαδικασίας, ἀλλὰ τὸ ἀντίστροφο: ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργήσαν καὶ «λύθηκαν» οἱ ἀντιθέσεις κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν διαδικασία προσδιόρισε καὶ τὸν τελικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐπανάστασης. Ἔτσι, ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας τῆς Ἐπανάστασης πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ ὄχι μεταφυσικά, ἀλλὰ ἱστορικά, σὲ σχέση μὲ τὴν ἀντιθετικὴ συνύπαρξιν πλῆθους ἄλλων – ρητῶν ἢ καὶ ἀδιατύπτων – προοπτικῶν.

Μὲ τὴν ἔννοια αὕτη, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 συμπεριέλαβε σχεδὸν ὅλες τὶς τάξεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, μαζὶ μὲ τὶς ἰδιαίτερες ἀντιθετικὲς τοὺς ἐπιδιώξεις. Ἐὰν ὁ ἀστικὸς χαρακτήρας προέκυπτε ἀπὸ τὴ λειτουργία τῶν ἀντιθέσεων, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ σύνολον τῶν ἀντιθετικῶν προοπτικῶν ἐγγράφετο μέσα στὰ πλαίσια ἐνὸς ἐθνικοῦ ἔσχατου. Ἦσως ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821, περισσότερο καὶ ἀπὸ ἀστικὴ νὰ ἦταν ἐθνικὴ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι καθεὶ τὸ ἐθνικὸ δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ ἀποκλειστικὰ ἀστικὸ. Μὲ αὕτην τὴν ἔννοια, ὁ ὅρος «ἐθνικὸς» δὲν τοποθετεῖται ὑπεράνω τῶν τάξεων, ἀλλὰ διαμορφώνεται διὰ μέσου αὐτῶν. Ἔτσι, ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρας δὲν κρύβει τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ προκύπτει ἀπὸ αὐτές.

•θέατρο•

Της Άννης Θ.
Κολτσιδοπούλου

ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Οι περιπέτειες του πανεπιστημιακού θεατρικού τμήματος, δεν τελείωσαν με τη δημοκρατία. Ή αυτή ή τελευταία, δεν έφτασε ακόμα ως τη Σύγκλητο. Στα χρόνια της δικτατορίας, ματαιώνονταν παραστάσεις, δουλεμένες μέχρι και γενικής πρόβας, «διά... τεχνικούς λόγους» (π.χ. «Σφήκες», Μάης 1970). Σήμερα οι προφάσεις είναι ακόμα πιο εξοργιστικές και γελοίες. Τουλάχιστον, σ' ό,τι αφορά την άρνηση της καθορισμένης οικονομικής επιχορήγησης για το ανέβασμα του έργου «1821». Αυτό γράφτηκε από φοιτητές το Γενάρη του 1975, εγκρίθηκε από καλλιτεχνική επιτροπή που όρισε το ίδιο το πανεπιστήμιο και η παρουσίασή του είχε προγραμματιστεί για τις 20 και 21 Ιουλίου '75.

Σύμφωνα με την ανακοίνωση του φοιτητικού τμήματος, το έργο αυτό, αποτελεί μια προσπάθειά τους να διεισδύσουν στο νόημα της εξέγερσης του 1821 και να δείξουν τον πραγματικό κοινωνικο-απελευθερωτικό της ρόλο. Παράλληλα, μέσα από τη δημιουργία νέων αισθητικών μορφών και δομών (μορφή λαϊκού πανηγυριού), προσπαθούν να κάνουν το φοιτητικό θέατρο φορέα μιας ανανεωτικής δύναμης στην καλλιτεχνική ζωή της χώρας μας. Με κύριο στόχο την παρουσίαση του έργου στις συνοικίες της Αθήνας και στην επαρχία, αποβλέπουν, ακόμα, στη μετάδοση του πραγματικού νοήματος της επανάστασης που επίμονα αγνοείται μέχρι σήμερα... Παρ' όλους όμως τους αξιολογούς και ουσιαστικούς στόχους της θε-

ατρικής ομάδας - ή μήπως ακριβώς γι' αυτούς; - η αρχική εγκριση κι ενθάρρυνση μιας διπλής προσπάθειας (θεατρική γραφή και παρουσίαση), μεταβλήθηκε σ' ένα τηλεγραφικό, σκανδαλώδες πόρισμα: «Έργο άγνωστο». Αν μή τι άλλο, ως αποφασίζει η Σύγκλητος ποιός θα παίζει επιτέλους θέατρο. Το άρμόδιο θεατρικό τμήμα ή ή... ίδια;

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΙΜΩΛΙΑ

...Πρέπει λοιπόν να θεωρηθεί ευτύχημα, που ο «Κύκλος με την Κιμωλία» του Μπρέχτ ήταν έργο... «γνωστό». Έτσι, μπόρεσε να πραγματοποιηθεί τουλάχιστον το ένα σκέλος από το πρόγραμμα του πανεπιστημιακού θεατρικού τμήματος.

Η παρουσίαση του έργου στο

Ήρώδειο - αποτέλεσμα ομαδικής δουλειάς, τόσο στην έκλογή του έργου και στην επεξεργασία του κειμένου όσο και στη σκηνοθεσία - ήταν μια μεγάλη απόδειξη καλλιτεχνικής και πολιτικής ώριμότητας, συνέπειας κι εργατικότητας.

Απ' αρχής έγινε φανερός ο προβληματισμός των φοιτητών πάνω στη μαρξιστική διερεύνηση του έργου, που άλλοι το θεωρούν «ουδέτερο», άλλοι συγκεχυμένο κι άλλοι «άπλοποιημένα επίκο». Οι φοιτητές, ερευνώντας την εποχή που γράφτηκε το έργο, αναπλάθοντας τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες Ευρώπης και Αμερικής, διασταυρώνοντας και προσεκτείνοντας στοιχεία από τη βιογραφία του ίδιου του Μπρέχτ, ερμήνευαν κάποιες αντιφάσεις στη σκηνική οικονομία του έργου, ως αυτοκριτική του ίδιου του συγγραφέα.

Ο κάποιος φόβος μας για το πώς θα έδενε ο Μπρέχτ με το ανοιχτό, ρωμαϊκό θέατρο, αποδείχτηκε άβυσσος. Οι πέτρες του Ήρώδειου, γίναν εύκολα καπνίζοντα έρειπα του καυκασιανού κολχός Γκάλινος κι χρησίμευσαν στην παράσταση σαν μόνιμο σκηνικό. Τα δύο πλαίσια θυρώματα και η Porta Regia, με τα φυτρωμένα χόρτα και τις νυχτερίδες στις σχισμές των χυλιεθρίδων, στέγασαν... «πανηγυρικά» την μπρεχτική καρικατούρα των αρχόντων κι υπογράμμισαν τον τελειωτικό τους αφανισμό.

Ο ανοιχτός ουρανός, μ' αστέρια, και φεγγάρι και γρούλους, συντρόφεψε την Γκούσα στη μακρινή της πορεία. Γενικά, όλο το περιβάλλον του θεάτρου, έδενε και με τον κινέζικο μύθο και συντηρούσε την επιθυμητή απόσταση από τα δρώμενα.

Η παράσταση είχε ρυθμό, γοργότητα, σαφήνεια κι εξυπνάδα. Ο γκροτέσκος τρόπος παιξίματος και το στυλιζάρισμα - αν και δύσκολες λύσεις για ερασιτέχνες - ήταν όπωσδήποτε προτιμότερος από αμήχανο, άγαρμπο ρεαλι-

στικό παίξιμο, που θα ξέφευγε άλλωστε κι από το πνεύμα του Μπρέχτ. Η Γκούσα, παιγμένη από δύο κοπέλες, πορεύτηκε άξι-έπεινα από την μπρεχτική καλοσύνη «Freundlichkeit», στην πολιτικοποίησή της, με τον πιο φυσικό και ανθρώπινο τρόπο.

Και ως σύνολο η παράσταση και μεμονωμένα - με αρκετές λαμπρές επιδόσεις - δεν είχε τίποτε να διδαχτεί από ορισμένες παραστάσεις του Έθνικού μας Θεάτρου, που κατά καιρούς είδαμε στον ίδιο χώρο.

Μ' όλες τις ατέλειες, που φυσικό είναι να υπάρχουν στα πρώταπειράματα κάθε ερασιτεχνικής προσπάθειας, άξιος ο μόνος απ' το θεατρικό τμήμα του πανεπιστημίου. Το Ήρώδειο, κατάμεστο, χώρηκε, συμμετείχε, παίνεψε και χειροκρότησε θερμά την προσπάθεια.

Χρειάζεται μήπως κι άλλη έγγηση ή Σύγκλητος του πανεπιστημίου Αθηνών για να εγκρίνει το υπόλοιπο του θεατρικού προϋπολογισμού; Αν εκείνη δεν έν-θαρρύνει και δεν προωθήσει την άξια προσπάθεια στα πρώτα της βήματα, ποιός άλλος θα μπορούσε να είναι αυτός; Μήπως καμιά αλλοδαπή Foundation;

Άννα Θ. Κολτσιδοπούλου

ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ Χ-Υ

του Ν. Μαρουλάκη

ΝΤΙΝΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ένας χρόνος από τὸ θάνατό του

Τοῦ Μάνου Ἐλευθερίου

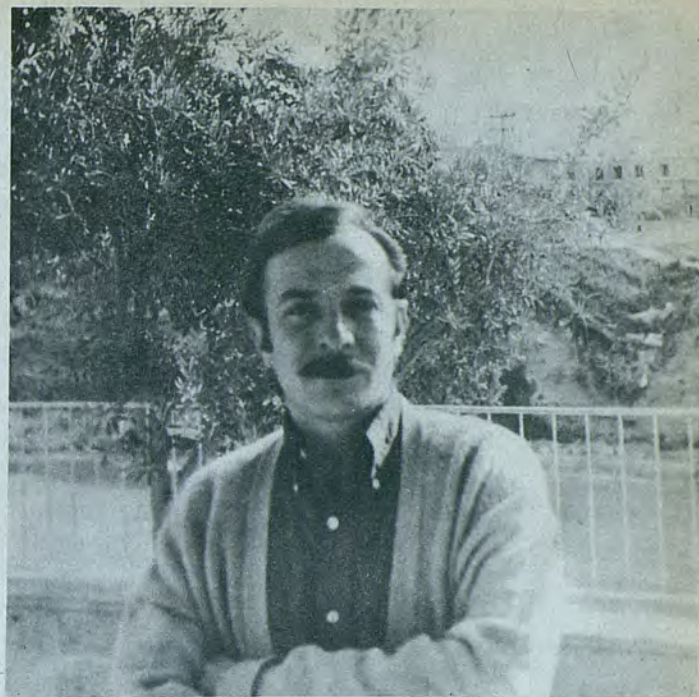
Στις 27 Μαΐου 1974, ξημερώνοντας τοῦ Ἁγίου Ἑλλάδου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου. Ἀπὸ τὸν τέταρτο ὄροφο μιᾶς πολυκατοικίας ἔφηνε γιὰ τὰ παλάτια τοῦ θανάτου ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιφανεῖς ποιήτριες τῆς γενιᾶς του. Ὁ ποιητὴς Ντίνος Μιχαλόπουλος.

Στις τρεῖς τῆ νύχτα, μὲ τὴν πρώτη ἀλεκτροφωνία, τὸ «θέμα» ἔκλεισε γρήγορα μὲ μιὰν εὐκολη καὶ ἀνεξιχνίαστη (ἀκόμη γιὰ ὅλους μας) λέξη: Ἀυτοκτονία. Καὶ μ' αὐτὴ τὴ λέξη «πέρασε» καὶ στὴν ἐφημερίδα, ἕνα δημοσίευμα ὅλο κι ὅλο (ἀπ' ὅσο ξέρω) στὰ «ΝΕΑ» τρεῖς μέρες μετὰ.

Στὰ 36 χρόνια του, μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Κώστας Μίχος, πρόλαβε καὶ ἐξέδωσε τέσσερις ποιητικὲς συλλογές. Τὴ «Βαβέλ» τὸ 1960, μὲ σχέδια τοῦ παγκόσμια διάσημου Ἑλλήνα γλύπτη Ἀνδρέου, ἐννιά ἀφορισμοὺς σὲ τρία λουλούδια τοῦ φίλου του Θανάση Τσίγγου μὲ τίτλο «Les Injures du Brouillard», τὰ ποιήματα «Caerulium», μὲ σχέδια τῆς Βάως Κυριακή - Σίσκου, σὲ ἕνα καὶ μοναδικὸ ἀντίτυπο ἀφιερωμένο στὴν Ἑλένη Μαβίλη (Παρίσι 1964), καὶ τὰ «Κβάντα καὶ ἀβαρὴ ρευστά», στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1969, ὅπου καὶ ἀναγγέλλει γιὰ τύπωμα τέσσερα θεατρικὰ του ἔργα.

Στὰ «Κβάντα», περισσότερο κατασταλαγμένος στὴν ποιητικὴ του καὶ περισσότερο ὑποψιασμένος γιὰ τὴ θεομηνία τοῦ καιροῦ μας, βρῖσκει ἕνα δικό του τρόπο ἔκφρασης, ἐρμηνεύει τὸν κόσμο μὲ καινούργια μάτια καὶ δίνει τὴ δική του – πιά – ἀπάντηση στὰ σύγχρονα ποιητικὰ ρεύματα. Ὁ διάλογος π.χ., ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ παλιά, πιὸ στρυφνὰ καὶ μαγευτικὰ θέματα στὴν καθαρὴ τεχνικὴ τοῦ ποιήματος, κάτι ποὺ μάγεψε καὶ τὸ Σεφέρη καὶ ποὺ μόλις τ' ἀγγίζει σ' ἕνα πεζό του, στὸ Μιχαλόπουλο θὰ βρεῖ τὸν καλύτερο ἔκφραστή του.

Στις 2 Μαρτίου 1970, στὸ Πειραματικὸ Θέατρο τῆς Ριάλδη, ἀνεβίστηκε τὸ μονόπραχτό του «Ο ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ», γραμμένο τὸ 1965 (μαζὶ μὲ τὸ «Σταυρόλεξο» τοῦ Ν. Χουλιαρά καὶ τὸ «Τράνζιτο» τῆς Ἑλ. Κτισσοπούλου), μὲ σκηνοθεσία Διαγόρα Χρονόπουλου, σκηνικὰ καὶ κοστοῦμα Γιῶργου Ζιάκα, μουσικὴ ἐπένδυση Γιάννη Εἰδοσταθιάδη καὶ μὲ ἐρμηνευτὲς τὴ Μαρία Κωνσταντάρου, τὴν Εἰρήνη Κουμαριανοῦ, τὸν Λάμπρο Τσάγκα, τὸν Κώστα Τσιάνο καὶ τὸ Γιώργο Μιχαλάκη. Εἶχε σπουδάσει Νομικὰ (ἦταν

Ο Ποιητὴς τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1972.

«ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΜΟΥ»

Οὐ φίλημά σοι δώσω
καθάπερ ὁ Ἰούδας
ἀλλ' ὡς ληστής ὁμολογῶ σοι
μνήσθητί μου
(Ἀνώνυμον. Ἀποδίδεται στὸν Ἰουστινιανό)

Ἀνοικτίρμονες θάλασσες τοῦ Αἰγαίου
Κόρφος ἀλυσσασίας
Μουσικὴ τῶν ἀγκαθιῶν
μνήσθητί μου.

Σεντόνια-σάβανα
γαλβανισμένα πανικὸ
μὲ δραχμοβόρο σῶμα, τὸ τοῦ γεννήτορα
μνήσθητί μου.

Ἀντὶα κοχύλια
μὲ κλωνιὰ βασιλικῶν
εἶχε ὁ πατροκτόνος
ὁ μητροκτόνος
ὁ μνήσθητί μου.

Κόλαφος τῶν λέξεων... Σὺ μου φάος
σὺ αὐγὴ
ἐμῶν βλεφάρων...
καί... νὰ καταγεσαι ἀπ' τὴν Καρύταινα...
– ὁ Κολοκοτρώνης ντέ!

Τὸ κάστρο καὶ ὁ Ἀλφειὸς, πόσα σήματα φίλε μου Δια-
γόρα...
κι ἡ Παναγία τοῦ Καρβουνάρη μὲ τὴν πηγὴ
– κατοῦρημα μικροῦ παιδιοῦ μέσ' στὸ μυαλό μου.

Ἑλλάδα...
Ἑλλάδα.
Πέος ἐν στύσει. Κροτάλισμα ὑμένα. Ἑρεβος μύρτων.
Ἑλλάδα-Ἑρωτα.

Σὺ μου φάος
Σὺ αὐγὴ
Σὺ θάνατος.

ἤδη ἀσκούμενος δικηγόρος) στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες στὸ Παρίσι, ὅπου ἔμεινε δέκα χρόνια περίπου, διαβάζοντας, γράφοντας, ἐρευνώντας καὶ κυρίως δημι-
ουργώντας στενότερες φιλίες μὲ ἀπειρους ἀνθρώπους τῆς τέχνης, ποὺ ἡ ἀκτινοβολία τους σημάδεψε τὸν αἰῶνα μας καὶ μέχρι σ' ἕνα σημεῖο καὶ τὴ ζωὴ του.

Τὰ ἀπειρα γράμματά του ἐκείνης εἰδικῇ τῆς περιόδου (1957-1961) δείχνουν καθαρὰ καὶ τὴν ἀνείπωτη ἀγωνία του νὰ ἐκφραστεῖ, νὰ ἀγαπηθεῖ καὶ νὰ ὑπάρξει. Κυριολεκτικὰ «μποτίλιες στὸ πέλαγος». Καὶ τίς «μποτίλιες» τίς ἔριχνε κι ἐδῶ, ὅπου καὶ ὅπως μπορούσε καὶ ὅπου νόμιζε πὼς θὰ βρεθεῖ κάποιος νὰ λάβει τὸ Μήνυμα. Δὲν τόλαβε κανεὶς. Δὲν τὸ ἔλαβε κανεὶς μας. Ἡ μήπως τὸ λάβαμε καὶ δὲν τὸ διαβάσαμε;

Μόνη καταφυγὴ του καὶ παρηγορία θὰ γίνετο πιά ἡ Τέχνη καὶ ἰδιαίτερα τὸ θέατρο, ποὺ ἐκεῖ στήριξε ὅλες τίς ἐλπίδες του, τὴν πίστη του καὶ τίς ἱκανότητές του, τὸ θέατρο ποὺ ἤξερε ὅσο ἐλάχιστοι Ἕλληνες. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ κανεὶς στὰ ἴδια τὰ κείμενα (ἰδιαίτερα στὰ ἀτέλειωτα σχεδιάσματα) καὶ θὰ ἐννοήσει. Πρόζα, ποίηση, παράλογο, ἐπιθεώρηση, μπουλνάζο, HARPE-NING, ὅλα μαζὶ ζυμωμένα δαιμονικά καὶ μὲ τόλμη. Τὴν τόλμη ποὺ τοῦ ἔλειπε στὴ ζωὴ, γιὰτὶ ἀκριβῶς τὴ σπατάλησε; ἀνότητα κάποτε, διπλά σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν τὸν καταλάβαν, ἡ δίπλα «σὲ κίβδηλους καὶ μισερούς ἐμπόρους καὶ στιχοποιούς», ἀφίηνοντας πλῆθος ἀπὸ σπαράγματα στίχων καὶ διαλόγων.

Καὶ ὅσο μεγάλωνε «ἡ δοκιμασία καὶ ἡ ὥρα του πιά ἔγερνε», τόσο πιὸ λυσσαλέα ἔγραφε καὶ τόσο γινόταν – θέλοντας καὶ μὴ – ὑπαρκτός. Τὸ Μέγα Ὁρολόγιον, ποὺ λένε, εἶχε ἀρχίσει νὰ δουλεύει

ἀνέλπιστα γιὰ κείνον πιά και νά σημαίνει τίς ὥρες του. Ἄλλὰ τό 'σπασε; Τοῦ τό 'σπασαν; Ἐνας Θεός ξέρει. Καί τό ἔλεος τοῦ χρόνου, πού ἴσως μᾶς δεῖξει.

Ἡ βιβλιογραφία του εἶναι ἐλάχιστη. Εὐτυχῶς, εἶχε τήν πρόνοια καί παρηγγείλε σ' ἕνα γραφεῖο ἀποκομιμάτων ὅτι ἀφοροῦσε τό «Διάδρομο». Ἐνα δεύτερο θεατρικό του ἔργο, ὁ «Λαβύρινθος», εἶχε ἀπορριφθεῖ τό 1973 ἀπό τή λογοκρισία τῆς δικτατορίας.

Ἦταν ἀπό τὰ στηρίγματα τοῦ φιλοσοφικοῦ περιοδικοῦ τοῦ Θανάση Κιτσόπουλου «Δευκαλίων» τῆς πρώτης του περιόδου, πού ἐκεῖνος ἦταν τό 25% τῆς «ἐπιχειρήσεως» κι ἐγώ διευθυντής συντάξεως, καί εἶχε μεταφράσει ἀριστοτεχνικά τήν «Κυβερνητική» - ἄλλη μπιτόλια αὐτή, τότε

- τοῦ Louis de Broglie (Τεύχος 2, Μάρτιος - Μάιος 1970).

Ἀπό τὰ σκόρπια χαρτιά του, «λείψανα παλιῶν ἀγνώστων ναυαγίων», ὅπως θά 'λεγε κι ὁ Παπαδιαμάντης, πού εὐγενικά μοῦ παραχώρησαν οἱ δικοί του, προσπαθῶ αὐτή τήν ὥρα νά ἀνασυντάξω καί νά συναρμολογήσω τό σκορπισμένο σῶμα του. Καί εὐχομαι νά βρεθοῦν κι ὅσα ὑπάρχουν ἀνέκδοτα σέ χέρια τρίτων, καί στόν ἀρμόδιο καιρό, πού ἐλπίζω νά μὴν εἶναι μακρινός, νά φανερωθοῦν τὰ «καθαρά γεννημένα» τῆς τέχνης του.

Σήμερα δημοσιεύουμε τό ἀνέκδοτο ποιήμα του «Μνήσθητί μου», γραμμένο τό Νοέμβριο τοῦ 1972.

Μάνος Ἐλευθερίου

•μουσική•

ΒΙΒΛΙΑ-ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τοῦ Χάρη Ξανθουδάκη

Μιά ἀπ' τίς πολλές πλευρὲς τοῦ προβλήματος «ἐλληνικὴ μουσικὴ παιδεία» ἀναφέρεται στήν κατάσταση τοῦ μουσικοῦ βιβλίου πού ἔχει παιδαγωγικοὺς σκοποὺς, τοῦ βιβλίου πού χρησιμοποιεῖται σὰ βοήθημα ἀπὸ τοὺς σπουδαστὲς τῆς μουσικῆς (ἀλλὰ καί ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν σχολείων γιὰ τό μάθημα τῆς Ὡδικῆς). Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἀποκαλύπτει, ὡς ἕνα βαθμὸ, τό μέτρο τῆς προχειρότητας, τῆς ἀνεπάρκειας καί τῆς ὀπισθοδρόμησης πού χαρακτηρίζουν τήν ἴδια τὴ μουσικὴ παιδεία στὴ χώρα μας καί παραπέμπει σὲ προβλήματα πού βροῖσκονται στὴ βάση τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς μουσικῆς ἐκπαίδευσης, τῶν θεσμῶν καί τῶν φορέων αὐτῆς τῆς ἐκπαίδευσης, καθὼς καί τῆς μουσικοπαιδαγωγικῆς μας παράδοσης.

Σ' ἕνα παλιότερο κείμενο («Τὸ Ἑλληνικὸ Μουσικὸ Βιβλίο», σὸ «Χρονικὸ 74») εἶχα ἀναφερθεῖ σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς σὸ θέμα καί μάλιστα σὲ σχέση μὲ ὅλες τίς πλευρὲς πρὸς τίς ὁποῖες ἀπευθύνεται ἡ μουσικὴ ἐνημέρωση: τὴν πλευρὰ τοῦ ἐπαγγελματία, τοῦ δασκάλου, τοῦ σπουδαστῆ καί τοῦ ἀπλοῦ ἐνδιαφερόμενου. Ἡ ὑποτυπώδης παρουσία τοῦ μουσικοῦ βιβλίου σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐνημέρωσης ἐπιρεάζει ἀρνητικὰ τὴ μουσικὴ παιδεία καί τὴ μουσικὴ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα· πὺλ ἀμεσα, ὥστόσο, τὴν ἐπιρεάζουν οἱ ἐλλείψεις καί τὰ μειονεκτήματα τῆς βιβλιογραφίας πού στηρίζει τό περιεχόμενο, ἀλλὰ καί τό πρόγραμμα τῶν μουσικῶν σπουδῶν, τῶν βιβλίων, δηλαδή, πού χρησιμοποιοῦνται σὰν βοηθητικὰ ἐγχειρίδια ἀπὸ τοὺς σπουδαστὲς τῶν ὁδῶν. Στὶς ἐπόμενες παραγράφους θά μᾶς ἀσασχολήσουν

τὰ ἐγχειρίδια αὐτὰ καί μάλιστα ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται σὲ θέματα γύρω ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς μουσικῆς. Ἡ κατάρτιση τοῦ μουσικοῦ ἐκτελεστῆ στηρίζεται κυρίως στὴν ἐπαφή του μὲ τό δάσκαλο καί στὴν πρακτικὴ καί συμπληρώνεται, ὅπως-ὅπως, μὲ τὴ χρῆση ξένων (καί συνήθως παλιῶν καί ξεπερασμένων) βοηθημάτων. Δὲν θά θίξουμε, ἐπίσης, τό θέμα τῶν βιβλίων πού ἐξυπηρετοῦν τό μάθημα τῆς μουσικῆς στὰ σχολεῖα, γιατί ὁ τομέας αὐτὸς τῆς μουσικῆς παιδείας εἶναι διαφορετικὸς καί τὰ προβλήματα ἄλλης μορφῆς.

Τὸ πρόγραμμα τῶν ὁδῶν, προβλέπει δύο κατηγορίες θεωρητικῶν μαθημάτων: τὰ «ὑποχρεωτικά» (θεωρία, μουσικὴ ἀνάγνωση, ἁρμονία, μορφολογία, ἱστορία τῆς μουσικῆς) πού ἐνδι-

αφέρουν τοὺς σπουδαστὲς ὁλῶν τῶν κλάδων, καί τὰ «εἰδικὰ» (ἀντίστιξη, φούγκα, σύνθεση, ἐνορχήστρωση) πού ὁδηγοῦν σὲ ἀντίστοιχα πτυχία καί διπλώματα καί ἐνδιαφέρουν κυρίως τὸ συνθέτη. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέση μας ἀπέναντι σ' αὐτὸ τό πρόγραμμα καί ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν μαθημάτων, θά περιμέναμε τὰ ἐγχειρίδια πού ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτὸ νά ἱκανοποιοῦν τίς ἀκόλουθες βασικὲς προϋποθέσεις: α. Νά εἶναι συνοπτικά καί περιεκτικά. β. Νά ἔχουν ἐκσυγχρονισμένο καί εὐλόγο περιεχόμενο· κυρίως, ὁμως, νά καλύπτουν - ὁσοδύναμη - στοιχειώδως καί ἀτελῶς - ὁλόκληρο τό πρόγραμμα, δηλαδή νά ὑπάρχει τουλάχιστον ἕνα βοήθημα γιὰ κάθε μάθημα. Ἐς δοῦμε τὰ βιβλία σὲ σχέση μὲ τὰ διδασκόμενα μαθήματα:

1. ΘΕΩΡΙΕΣ. Τὸ μάθημα πού χαρακτηρίζεται σὰν «θεωρία τῆς μουσικῆς» στὴν πραγματικότητά συνδυάζει (ἢ φιλοδοξεῖ νά συνδυάσει) δύο ἐντελῶς διαφορετικὰ, καί πάντως ἀσυμβίβαστα ἀπὸ μεθοδολογικὴ καί παιδαγωγικὴ ἀποψη, κεφάλαια τῆς μουσικῆς διδασκαλίας, τὴν «εἰσαγωγή στὴ μουσικὴ» καί τὰ «στοιχεῖα μουσικῆς σημειογραφίας καί ὁρολογίας», ῥιχνοντας τὸ βάρος σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὸ δεύτερο. Τὰ βιβλία πού προτείνονται ἀπὸ τοὺς διδάσκοντες εἶναι, τίς περισσότερες φορές, συγγράμματα τῶν ἰδίων πού παρουσιάζουν συνήθως μὲ μιὰ στερεότυπη καθαρεύουσα ἕνα ὕλκὸ πού παρατίθεται πληρέστερα καί περιγράφεται ἀναλυτικότερα σὸ βιβλίο τοῦ Μ. Καλομοίρη (γραμμένο στὴ δημοτικὴ πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια). Τὸ βιβλίο αὐτό, ἀρκετὰ καλὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ἐξακολουθεῖ καί σήμερα νά θεωρεῖται (ὄχι ἀδίκαι!) καλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ σύγχρονα πολυάριθμα «βοηθήματα».

2. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΕΣ. Τὸ μάθημα αὐτὸ ἀνήκει στὰ «ὑποχρεωτικά», προορίζεται, δηλαδή, νά προσφέρει γενικὲς γνώσεις γύρω ἀπὸ τὴ μουσικὴ μορφολογία καί ὁργάνωση. Ἐκτός ἀπὸ μερικὲς σημειώσεις, πού κυκλοφοροῦν πολυγραφημένες ἢ φωτοτυπημένες ἀνάμεσα στοὺς σπουδαστὲς τῶν ὁδῶν, ὑπάρχει μόνο τὸ βιβλίο τοῦ Καλομοίρη («Μουσικὴ Μορφολογία», τεύχος Β', ἐκδοσὴ Γαῖτάνου - Τὸ ἀντίστοιχο βιβλίο τοῦ Δ. Λαυράγκα ἀποτελεῖ ἀνατύπωση τοῦ συνοπτικοῦ καί ἐντελῶς ξεπερασμένου «Ἑγκόλπιου» του). Ἡ ποσότητα καί ἡ ποιότητα τῶν πληροφοριῶν πού περιέχονται σ' αὐτὸ τὸ ἐγχειρίδιο δὲν συμβιβάζονται οὔτε μὲ τὴ σημασία τοῦ θέματος οὔτε μὲ τὸ γεγονός ὅτι τὸ βιβλίο γράφτηκε σχετικὰ πρόσφατα (1957). Τὸ μοναδικὸ του σχεδὸν ἀξίολογο στοιχεῖο εἶναι τὰ τρία τελευταῖα κεφάλαια, ὅπου παρατίθενται μερικὲς ἀποψεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν «Εθνικὴ Σχολή» καί τὴ «Σύγχρονη Μουσικὴ», πού ἔχουν ἀξία σὰν μαρτυρίες. Ἀπὸ τίς πὺλ χαρακτηριστικὲς ἐλλείψεις τοῦ βιβλίου (ἀλλὰ καί τῶν σημειώσεων πού

κυκλοφοροῦν ἀνεπίσημα σὲ μερικὰ ὁδεῖα) εἶναι ἡ ἀπουσία ἀναφορᾶς στὴ μικροδομὴ καί τὰ στοιχειώδη συστατικὰ τοῦ μουσικοῦ λόγου (μοτίβα, φράσεις, προτάσεις, περίοδοι) πού διατηρεῖ τὴν ἀνάλυση σὲ ἐπίπεδο ὁητορικῆς περιγραφῆς ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν. Φυσικά, ἂν ἡ στοιχειώδης ἐνημέρωση τοῦ ἐνδιαφερόμενου γιὰ γενικὴ μουσικὴ παιδεία εἶναι ἐλλιπής, ἡ κατάρτιση τοῦ σπουδαστῆ μουσικῆς σύνθεσης μένει ἐντελῶς ἀκάλυπτη βιβλιογραφικά.

3. ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ. Σὰν βοηθήματα γιὰ τὸ ἀντίστοιχο μάθημα χρησιμοποιοῦνται οἱ μεταφράσεις ξένων ἱστοριῶν πού ἀπευθύνονται σὲ πλατύτερο κοινὸ (τὸ καλύτερο, πὺλ πρόσφατο καί, νομίζω, μοναδικὸ σὲ κυκλοφορία σήμερα εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ Κάρολ Νέφ, μὲ μετάφραση καί συμπληρώματα τοῦ Φοῖβου Ἀνωγειανάκη). Ἡ κατάρτιση τῶν σπουδαστῶν συμπληρώνεται μὲ τὴν ἀνάγνωση σημειώσεων, ἐξωφύλλων, δισκων καί βιογραφιῶν (πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού οἱ περισσότεροι παράγοντες τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς ζωῆς πίστευαν, καί ἴσως ἐξακολουθοῦν νά πιστεύουν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς μουσικῆς εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν βιογραφιῶν καί τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν μερικῶν συνθετῶν πού ἔζησαν τὸν 18ο καί 19ο αἰῶνα). Συνοπτικὴ, ἐνημερωμένη καί ἐξαιρετικὰ χρησιμὴ, πάντως, εἶναι μιὰ ἱστορία τῆς μουσικῆς γραμμένη ἀπὸ τὸ μουσικολόγο Μ. Δραγούμη πού δημοσιεύεται σὲ συνέχειες σὸ «Δελτίο Κριτικῆς Δισκογραφίας».

4. ΑΡΜΟΝΙΕΣ. Ὅπως καί ἡ «θεωρία», ἔτσι καί τὸ μάθημα τῆς «ἁρμονίας» ἢ «ἁρμονικῆς ἀνάλυσης», πού εἶναι κεφάλαιο τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, μὲ τὴ «μουσικὴ διδασκαλία» (γερμ. *Harmonielehre*), πού σχετίζεται περισσότερο μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς μουσικῆς σύνθεσης (περισσότερα σχετικὰ μὲ τὴν παραπάνω διάκριση καί μὲ ἄλλα προβλήματα μεθοδολογίας τῆς μουσικῆς θε-

κυκλοφορεῖ

ἀνεξάνητη μπουκτουρὴ

ἐλληνικὴ
ἀριστερά:

ἀναγκὴ
για
μια
νέα
πορεία

ἐκδόσεις «οὐκισμὸς»

ἀθήνα
1975

ωρίας, στη μελέτη του γράφοντος «Μιά έννοιολογική αναδιάρθρωση στη θεωρία της μουσικής», στὸν «Ἦχο», τεύχος 13, Ἀπρίλιος 74). Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι χαρακτηριστικά ἀρνητικό: ἡ «ἀρμονία», μὲ τὸν τρόπο πὺν διδάσκεται, εἶναι σύνολο ἀπὸ κανόνες ἐντελῶς ἐμπειρικούς καὶ ἱστορικά καὶ αἰσθητικά ἀτεκμηρίωτους, πὺν κρατοῦν ὁμῶς ταυτόχρονα τὴν ἀρμονική πρακτική μακριὰ ἀπὸ τὴν ἄμηση καὶ γόνιμη ἐφαρμογή. Ἀποκλειστικά, σχεδόν, καὶ πάλι ἐγχειρίδια ἀρμονίας εἶναι δυὸ παλιὲς ἐργασίες: τὸ σχετικὸ μέρος ἀπὸ τὸ «Ἐγκόλπιον τῆς Μουσικῆς Τέχνης» τοῦ Λαυράγκα καὶ ἡ διτομή «Ἀρμονία» τοῦ Καλομοίρη. Τὰ ἐλάχιστα σύγχρονα βοηθήματα ἀποτελοῦν κακὲς ἀπομιμήσεις εἴτε τοῦ βιβλίου τοῦ Καλομοίρη εἴτε τῆς ἐντελῶς ξεπερασμένης καὶ ἀντιπαιδαγωγικῆς «Γαλλικῆς» μεθόδου τοῦ Ντυμπονά. Ἀντίθετα, ἡ πρωτότυπη δουλειὰ τοῦ Σ. Μιχαηλίδη («Ἡ ἀρμονία τῆς σύγχρονης μουσικῆς», Λεμεσός, 1945) εἶναι ὑποδειματική καὶ χρησιμώτατη στοὺς σπουδαστὲς τῶν ὠδείων, παρόλο πὺν τὸ θέμα πὺν πραγματεῦται εἶναι ἐιδικό.

5. ΑΝΤΙΣΤΙΞΕΙΣ. Γιὰ μιὰν ἀκόμα φορά τὰ βιβλία τοῦ Λαυράγκα καὶ τοῦ Καλομοίρη εἶναι τὰ μοναδικὰ στὴν ἐλληνική γλῶσσα κείμενα στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἀνατρεῖται ὁ σπουδαστὴς τῆς μουσικῆς. Καὶ ἐνῶ τὸ μέρος τῶν βιβλίων πὺν ἀφορὰ στὴν ἀντίστιξη καλύπτει κάπως μιὰ ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις (ξεπερασμένη, πάντως) γιὰ τὴν τεχνική αὐτή, τὸ μέρος πὺν διδάσκει τὴ σύνθεση τῆς

σημαντικότερης πολυφωνικῆς μορφῆς, τῆς φούγκας, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες τοῦ σημερινοῦ σπουδαστῆ.

6. ΕΝΟΡΧΗΣΤΡΩΣΕΙΣ. Πραγματικὸ βιβλίο ἐνορχήστρωσης δὲν ὑπάρχει στὰ ἐλληνικά (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη τοῦ Σκαλκώτα). Τὰ δυὸ βιβλία πὺν ὑπάρχουν (καὶ πάλι τοῦ Λαυράγκα καὶ τοῦ Καλομοίρη), δίνουνε στοιχεῖα γιὰ τὴν τεχνική τῶν ὁργάνων τῆς ὁρχήστρας καὶ μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ ἤχου τους ἢ τοῦ ἤχου μερικῶν συνδυασμῶν τους. Ὡστόσο οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν τεχνική εἶναι ἐλλιπεῖς καὶ οἱ ὑποδείξεις, τοὐλάχιστον τοῦ Καλομοίρη, ἀμφίβολης αἰσθητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀξίας.

7. Βιβλία γιὰ τὴ σύνθεση δὲν ὑπάρχουν. Καί, φυσικά, οὔτε βιβλία γιὰ τὶς κυριότερες, τὶς «κλασικὲς», τεχνικὲς τῆς σύγχρονης μουσικῆς (δωδεκάφθογγο καὶ σειραϊκὸ σύστημα)· οὔτε γιὰ θέματα σχετικά μὲ τὴ σύνθεση – τὴν αἰσθητική, τὰ στυλ, τὸ ρυθμὸ. Ὅλα αὐτὰ ὑποτίθεται ὅτι θὰ τὰ καλύψει ὁ σπουδαστὴς μὲ τὸ αἰσθητήριό του καὶ μὲ τὸ ταλέντο του καὶ μὲ τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ δάσκαλο, πὺν ἔχει ἀπεριόριστες γνώσεις καὶ φοβερὴ ἀποδοτικὴ ἱκανότητα. Ἐτσι, ὁ ρόλος τοῦ τελευταίου ἐμφανίζεται σχεδὸν κωμικὰ ὑπερτροφικὸς μέσα σ' ἓνα σύστημα μουσικῆς παιδείας παρόλο θὰ εἶναι τὸ θέμα πὺν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει κάποια προσεχὴ φορά.

Χάρης Ξανθουδάκης

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

- Ζωντανή ἐνημέρωση ἀπὸν ὅλα τὰ πολιτικά, ὁικονομικά καὶ κοινωνικά ἀρῶνιματα
- Τὰ ἀρῶνιματα τῆς ἐλληνικῆς ἀριστερᾶς καὶ τοῦ παγκοσμίου ἀρῶνιματικῶν κινήματος
- Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ
- Οἱ πρὸ ἐγκυρὲς ἀποφάσεις

ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ κυριότερες συναυλίες τοῦ πρώτου τριμήνου τοῦ 1975

κριτική ἐπισκόπηση τοῦ

Γιώργου Λεωτσάκου

Στὸ προηγούμενο τεύχος ὁ «δαίμονας τοῦ τυπογραφείου» εἶχε, φαίνεται, κάποιες... ἀντιρρήσεις τοὐλάχιστον γιὰ ὁρισμένα σημεῖα τῆς κριτικῆς ἐπισκόπησης τῶν συναυλιῶν τῆς Κ.Ο.Α. (α' τριμήνου 1975) ἀπὸ τὸ Γιώργο Λεωτσάκο. Ἐτσι, παραλείφθηκε ὁλόκληρη ἡ ἐπισκόπηση τῆς πρώτης συναυλίας τῆς χρονιάς:

Ἀπ' τὴν πρώτη συναυλία τοῦ 1975, δὲν παρακολούθησα, δυστυχῶς, τὸ ἐναρκτήριο Κοντσέρτο σὲ μι ὑφ. μεζ. γιὰ ἔγχορδα (α' ἐκτέλεση γιὰ τὴν Κ.Ο.Α.!) τοῦ Περγκολέζι. Ἡ ἀπόδοση ἐνὸς χιλιοπαιγμένου ἀριστοτεχνίου ὅπως τὸ «Αὐτοκρατορικὸ Κοντσέρτο» τοῦ Μπετόβεν ἀπὸ τὴ Μαρία Χαιρογιώργου - Σιγάρου δὲν πρόσθεσε τίποτε στὴν καριέρα τῆς πιανίστας, στὴν Κ.Ο.Α. ἢ στὸ κοινὸ. Φρονόμει πᾶς ὅτι ἡ ἐκτέλεση τέτοιων πασίγνωστων σελιδίων πρέπει ν' ἀνατίθεται σὲ σολίστ πὺν νὰ ἐξασφαλίζουν μιὰ λαμπερὴ τοὐλάχιστον, ἀν δὲ ἀνανεωτικὴ ἐρμηνεία τους. Ἡ φανερὴ προσπάθεια τῆς σολίστ γιὰ μιὰ τοὐλάχιστον τεχνικὰ ἀξιόπρεπὴ ἀνάγνωση δὲν τελεσφόρησε πάντα (περάσματα ρυθμικὰ ἀτακτὰ ἢ συζητήσιμης φθογγικῆς καθαρότητας). Τὸ ἔργο ἀκούσθηκε σὰν μωσαϊκὸ ἀπὸ διάφορες ἐκφραστικὲς διαθέσεις καὶ στυλ, λ.χ. τὰ χαρακτηριστικὰ ἀρπίσματα τοῦ Ἀντάτζιο εἶχαν ἐπιπεδοποιηθεῖ ἐκφραστικά. Τὴν κατάσταση δὲν ἐκόλυσε διόλου ἡ ὁρχήστρα ὑπὸ τὸν Στέλιο Καραντάρη: ἡ διεύθυνσή του, ἀλλή ρυθμοδότηση οὐσιαστικά, ἔκανε συχνὰ μιὰ ἐκφραστικὰ δύσκαμπτη ὁρχήστρα ν' ἀκούγεται σὰν ἀποσυνδεδεμένη ἀπὸ τὸ ὄργανο σόλο.

Ἡ ἐνδεῖα αὐτῆς τῆς τεχνικῆς ἐπέδρασε ἀρνητικά καὶ στὴν «Ἱταλικὴ Συμφωνία» τοῦ Μέντελσον, πὺν ἀκούστηκε σὰν ἄθροισμα ἀπὸ ἐκφραστικὰ ἀνομοιογενῆ μεταξὺ τους τμήματα: ἀπὸ τραχιά «τούττι» ὡς στιγμὲς μιᾶς ἀπογοητευτικῆς μονοτονίας ἢ ἄλλες ὅπου οἱ μουσικοὶ ἐπιχειροῦσαν νὰ ἀνοήσουν τὴν ἀκαμψία τῆς καθοδήγησης τους γιὰ νὰ τραγουδήσουν τὴ θεία αὐτὴ μουσική (λ.χ. στὸ Ἀντάντε κόν μοτό) ὅπως ἐκείνη ἀπαιτοῦσε. («Ρεξ» 20.1.1975).

Ἀπὸ τὴν συναυλία τῆς 10.2.1975, μὲ ἀρχιμουσικὸ τὸ Βύρωνα Κολάση καὶ σολίστ τὸ θαυμάσιο νέο πιανίστα Γιάννη Βακαρέλη, ὁλόκληρη ἡ παράγραφος πὺν ἀναφε-

ρόταν στὸ σολίστ:

Ὅμως ἡ ἀνεπάρκεια τῆς προετοιμασίας φάνηκε πολλὴν περισσότερη στὴ μεγάλη στιγμή τῆς βραδιάς: Τὸ Κοντσέρτο γιὰ πᾶνο (1925) τοῦ Γκερσούν, μὲ σολίστ τὸ Γιάννη Βακαρέλη, ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους πιανίστες πὺν βγάλαμε ποτέ. Κάτω ἀπὸ κατολισθήσεις καὶ ἐκβραχισμοὺς κακόχων πνευστῶν πὺν ἔντασή τους τὸν καπάκωνε, ἡ σὲ συνύπαρξη μὲ μελωδικὰ περιγράμματα πὺν σέρνονταν βαρυστημένα ὡς τὴν αὐτοδιάλυση (Ἀντάτζιο), ὁ ἦχος του ξεχώρισε διαμάντινος, δίχως ὁμως ποτὲ ἡ ὁμορφία του νὰ γίνεται αὐτοσκοπός. Ἀντίθετα ἡ ἐσωτερικότητα τοῦ φραξὲ καὶ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἡ ἀποπνευματώση (ὀχι ἀπονεύρωση!) τοῦ ρυθμοῦ ἀποκάλυπταν στὴ μουσική αὐτὴ κάτι ὑπερβατικὸ, πέρα ἀπὸ τὴ λαμπρότητα, τὸ μπερὶ καὶ τὸν «ἀμερικάνικο ἐξωτισμό» (γιὰ τὴν ἐποχὴ ὅπου γράφτηκε) μὲ τὰ ὁποῖα προσλαμβάνεται συνήθως ἀπὸ τὸν ἀρροατή. («Ρεξ» 10.2.1975).

Τέλος, ἀπὸ τὴ συναυλία τῆς 31.3.1975, μὲ ἀρχιμουσικὸ τὸ Δημήτρη Ἀγραφιῶτη, ἡ παράγραφος πὺν ἀναφερόταν στὴν ἐκτέλεση τῆς Συμφωνίας ἀρ. 104 τοῦ Χάυντν:

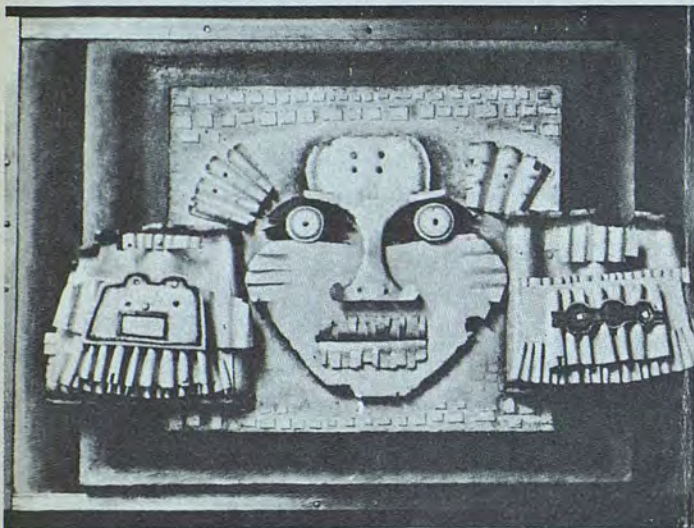
Ἀπαράδεκτη ὁμως ἦταν ἡ ἐρμηνεία τῆς Συμφωνίας ἀρ. 104, σὲ ρε μεζ. τοῦ Χάυντν. Τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀκούστηκε σ' ἓνα σκληρό, ὑπερτονισμένο, πρῶσιμα «μυλιταριστικὸ» φόρτε, δίχως ξεκαθαρισμένα ἡχητικά πλάνα. Ἐτσι λ.χ. ἡ ἀνάπτυξη τοῦ α' μέρους ἦταν ἀδύνατο νὰ λειτουργήσει μουσικά. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἡσώονος δυναμικῆς περάσματα (λ.χ. τὰ πρῶτα μέτρα τοῦ φινάλε) δὲν ἦσαν παρὰ ἀφετηρίες καλπασμοῦ πρὸς τὸ «φόρτε» ὅταν ἦταν ἀνέκφραστα (Τρίο) ἢ κατὰφορτα ἀπὸ ρομαντικὴ ὑπερβολή (λ.χ. οἱ λιγωμένες «φερμάτες» τοῦ Ἀντάντε!) πὺν θὰ ταίριαζε λιγότερο στὸν «Ταρχώβιερ» καὶ περισσότερο στὴν «Φραντσέσκα ντὰ Ρίμινι».

Γιώργος Λεωτσάκος

•ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ•

Ένας προβληματισμός που έπιξε
παρά τις άπειρες πιέσεις

Η «ΑΝΕΠΙΣΗΜΗ» ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ.

Ηλία Καβάκωφ: Σχέδιο (1970).

«στὰ ρωσικά μουσεΐα βρίσκεις τις αρχές
της δυτικής μοντέρνας τέχνης,
αλλά καθόλου τις αρχές της ρώσικης».

Της Μαρίας Καραβέλα

Στη μελέτη αυτή εκθέτουμε όσα στοιχεία μπορούσαμε να βρούμε γύρω απ' την «ανεπίσημη» τέχνη στη Ρωσία, καθώς και μερικές σκέψεις μας γύρω απ' αυτήν. Όπως είναι φυσικό, η προεισαγωγή αυτή σ' ένα τόσο μεγάλο θέμα μένει πάντοτε ανοιχτή στην προσθήκη άλλων στοιχείων και απόψεων, έτσι ώστε να δημιουργηθεί κάποτε μια πληρέστερη εικόνα του θέματος.

Είναι βέβαια γνωστό ότι ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός στην τέχνη ταυτίστηκε με τα σταλινικά χρόνια, καθώς και με τη διακήρυξη «προλεταριακό περιεχόμενο σε μια εθνική φόρμα». Οι προθέσεις που είχε στο ξεκίνημά του, δηλαδή η δημιουργία μιας τέχνης προορισμένης αποκλειστικά για τὰ χέρια των ιδίων εκείνων ακαδημαϊκών και συντηρητικών ανθρώπων που αποτελούσαν τὸ προεπαναστατικό κατεστημένο και πού ήταν οί εκφραστές του συντηρητισμού στην τέχνη της τσαρικής Ρωσίας. Όπως λέει ο Μπέργκερ στο βιβλίο του «Τέχνη και Επανάσταση», «ο Ίσαακ Μπρόντσκι, πού έγινε τὸ 1932 διευθυντής της Ένωσης Καλλιτεχνών, ήταν ένας αντιπροσωπευτι-

κὸς ακαδημαϊκὸς πρὶν ἀπ' τὴν ἐπανάσταση τοῦ '17».

Στὰ χέρια, λοιπόν, αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων και με τις ἐπιταγές του Στάλιν, ὁ σοσιαλιστικὸς ρεαλισμός έγινε ἕνα αὐστηρὸ ἐξαμβλωματικὸ δόγμα, πού ὁ καλλιτέχνης ὀφείλε ὄχι μόνο νὰ σεβαστεῖ, ἀλλὰ και νὰ διατηρήσει. Ἐτσι παρατηρήθηκε τὸ φαινόμενο μίας ἀπελπιστικῆς στασιμότητας και νέκρας σ' ὁλόκληρη τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ '30 μέχρι σήμερα, πού φτάνει ὡς τὸ βαθμὸ νὰ μὴν μπορούμε νὰ ξεχωρίσουμε ἄν ἕνα ἔργο έγινε τὸ 1932, τὸ '42 ἢ τὸ '72. «Ἀπὸ τὸ 1930 καμιά ἀναζήτηση στην τέχνη, καμιά ἐξέλιξη» (Opus No 4, 1967). Τὸ ἀντιμαρξιστικὸ αὐτὸ φαινόμενο πού ὑπαγορεύτηκε ἀπ' τὴ σταλινικὴ δογματικὴ ἀντίληψη, με τοὺς γνωστὸς καταναγκασμούς στην ἐλεύθερη ἐρευνα τῶν εἰκαστικῶν προβλημάτων, έγινε

ἀφορμὴ νὰ σταματήσει γιὰ 40 περίπου χρόνια ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀνοδος τῆς Σοβιετικῆς Ένωσης στὸν εἰκαστικὸ χώρο. Ἐτσι, οἱ καλλιτέχνες γύρω στὸ '60 – γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ μιλήσουμε πῶς κάτω – εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ξαναρχίζουν ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ 1925. Σήμερα, στὴ Σοβιετικὴ Ένωση, δύο εἶναι ἀκόμα τὰ ἐπίσημα σώματα πού ἐκπροσωποῦν τὸ σοσιαλιστικὸ ρεαλισμό: ἡ Ἀκαδημία, και ἡ Ένωση Καλλιτεχνῶν, με διευθυντὴ τὸν Ίσαακ Μπρόντσκι, τὸν ἀκαδημαϊκὸ πού ἀναφέραμε πῶς πάνω. Ἡ τελευταία, ἀπαρτίζεται ἀπὸ 10.000 μέλη (καλλιτέχνες, ἱστορικούς, κριτικούς τέχνης, και ἄλλους) και παίρνει ἀποφάσεις γιὰ ὅλα τὰ θέματα πού ἀφοροῦν τὴν τέχνη, με ἕνα ἐντελὸς δημοκρατικὸ τρόπο, με τὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν μελῶν. Οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς ἀφοροῦν τὰ οἰκονομικά, ἐπαγγελματικά και καλλιτεχνικά θέματα, ὅπως ὑλικά ἐργασίας, κατοικίες τῶν καλλιτεχνῶν, μισθοδοσία (οἱ καλλιτέχνες πληρώνονται ἀπὸ τὸ κράτος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν πουλοῦν ἢ ὄχι και τὰ ἔργα τους), ἀνάθεση ἐργασιῶν, συμμετοχὴ σὲ ἐκθέσεις ἐσωτερικοῦ και ἐξωτερικοῦ, καθὼς και τὴν ἐπεξεργασία τῆς ὅλης ἰδεολογικῆς γραμμῆς τῶν μελῶν τῆς. Στὴν ἀρχή, ἡ τὸλμη τοῦ νὰ ἀντισταθεῖ κανεὶς στὶς ἀποφάσεις με μιά ἀνεξάρτητη γνώμη, ἰσοδυναμοῦσε με φυλακὴ ἢ ἐξορία. «Ὁ Β. Σιντνίκωφ μετὰ ἀπὸ δύσκολο ξεκίνημα – σὲ διάφορες περιόδους – πέρασε πολλοὺς μῆνες μέσα σὲ φυλακὲς και σὲ ψυχιατρεία» (L'art vivant No 23, 1971). Ἀργότερα, τὰ πράγματα καλτερεύουν και οἱ τιμωρίες γίνονται ἔμμεσες. Δὲν τοὺς παρέχουν ἀτελιέ, δὲν μποροῦν νὰ ἐκθέσουν, δὲν βρίσκουν ὑλικά, κ.λπ. Καὶ λίγο πῶς ὕστερα ἐμφανίζονται μέσα στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τῆς «Ένωσης Καλλιτεχνῶν» μέλη πού διαφωνοῦν. Σ' αὐτοὺς ἐξακολουθοῦν νὰ παρέχουν ἀτελιέ και κάποιο ἐλάχιστο μισθό, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ἐκθέσουν πουθενά.

Ἐδῶ και μερικά χρόνια ἄρχισε νὰ γίνεται παντοῦ λόγος γιὰ καλλιτέχνες τελείως ἀνεξάρτητους ἀπ' τὴν ἐνωσή τους, πού δουλεύουν ἐλεύθερα και ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ἰδεολογικὴ γραμμὴ τῆς «Ένωσης Καλλιτεχνῶν» και πού, συνελπῶς, δὲν ἔχουν καμιά σχέση με τὸ σοσιαλιστικὸ ρεαλισμό. Συνήθως ἀναφέρονται με τὸ ὄνομα «νέα ἀριστερά» ἢ «σχολὴ τῆς Μόσχας». Αὐτοὶ οἱ ἀνεξάρτητοι εἶναι ἐντελὸς ἀπομονωμένοι καλλιτεχνικά και σχεδὸν ἄγνωστοι στὸ ρωσικὸ λαό, γιατί δὲν ἔχουν ἐκθέσει πουθενά (ἀφοῦ δὲν τοὺς τὸ ἐπιτρέπουν). Ἀντιμετωπίζουν, ἀκόμα, πολλὲς δυσκολίες σὲ κάθε τους ἐκδήλωση. Κατοικοῦν κυρίως στὰ περίχωρα τῆς Μόσχας και τὸ Λένινγκραντ, και λιγότεροι στὴν Τιφλίδα, στὴ Ρίγα, στὸ Ἐριβάν και ἄλλου. Εἶναι λίγο δύσκολο νὰ προσδιορίσει κανεὶς ἀκριβῶς πῶς και πότε ξεκίνησαν. Οἱ πῶς παλιοί, με μιά τέχνη «ναίφ» (Μαβρίνα, Ἰβάνωφ, κ.ά.), ἀνήκουν στὴν ὁμάδα τῶν «Ὀκτώ»,

πού ἐμφανίστηκε γύρω στὰ 1920 και θεωρήθηκαν σὰν ἀναξωγογητὲς τῆς παλιᾶς ἐνώσεως πού λεγόταν «Βαλὲς Καρῶν». Ἀπ' αὐτὴν οἱ ραγιονίστες (Λαριόνωφ, Γκοντσάρωβα) και πολλοὶ τῆς «ἀβαγκάροντ» τοῦ αἰῶνα μας, ὅπως ὁ Μάλεβιτς και ἄλλοι. Στὴ δεκαετία τοῦ '30 ὑπάρχουν κατὰ μισοανεξάρτητοι, ὅπως ὁ Τύσκεερ και ὁ Κονσαλόβσκι και πού τοὺς βρίσκουμε στοὺς χαρακτήρες πού ἔχει δώσει ὁ Πάστερνικ στὸ «Δόκτορα Ζιβάγκο». Ὑπενθυμίζουμε ἐδῶ ὅτι ἡ «ἀβαγκάροντ» (Σαγκάλ, Ἐξτερ, Φιλόνωφ, Γκάμπο, Γκον-

Ὁ Λέβ Νίσιμπεργκ, ἰδρυτὴς τοῦ γκρουπ Dvizenie.

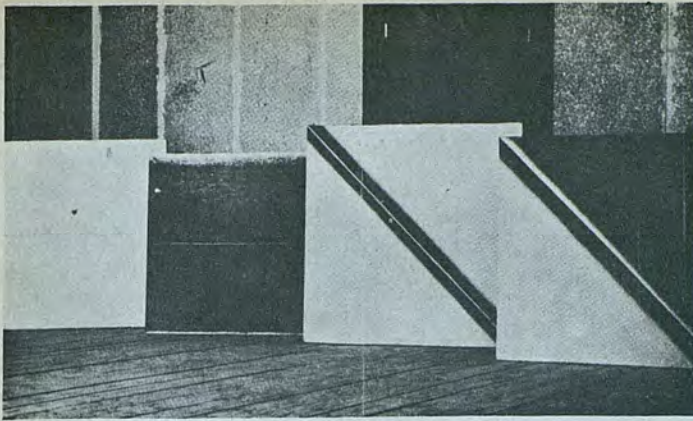
τσάρωβα, Καντίσκιν, Κλούτριν, Ἐλ Λισίτζκι, Λαριόνωφ, Μάλεβιτς, Οὐντάτσωβα, Πέβονερ, Ποπόβα, Πούγκιν, Ροντσένκο, Τάτλιν), πού ἄρχισε οὐσιαστικά τὴ δράση τῆς στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα, ἔπαψε νὰ ὑπάρχει στὴ Ρωσία γύρω στὸ '22. Τὸ κόμμα, ἀκόμα και ἐπὶ Λένιν, τοὺς κατηγοροῦσε σὰν ἐκφραστές τῆς μπουρζουαζίας και γενικά τοῦ δυτικοῦ πνεύματος. Εἶναι πράγματι εἰρωνεία, ὅταν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι τὸ

Ὁ Ἐρνστ Νιεσβιέστουν.

1921 ὁ Μάλεβιτς εἶχε κιόλας δηλώσει πῶς «ὁ κυβισμός και ὁ φουτουρισμός ἦταν στὴν τέχνη οἱ ἐπαναστατικὲς φόρμες πού ἀνήγγειλαν τὴν πολιτικὴ και οἰκονομικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917». Σημειώνουμε ὅτι τὰ ἔργα αὐτὰ τῆς ἐπαναστατικῆς φόρμας βρίσκονται στὶς ἀποθήκες τῶν μουσείων.

Οἱ πῶς πολλοὶ τῆς νέας ἀριστερᾶς, ὅπως οἱ Βασίλν Σιντνίκωφ, Μπιελνίτς, Νιεσβιέστουν, Ράντιν, Νιεμουσίν, Βασίλιεφ κ.ά., γεννήθηκαν γύρω στὸ 1920 και σπούδασαν στὰ σταλινικά χρόνια, χω-

Έρρικ Μπουλάτωφ: «Οριζόντια και διαγώνια» (1966). Λάδι σε χαρτόνια.

ρις να μπορούν να μελετήσουν με ευχέρεια την ουσιαστική τέχνη του τόπου τους· όσο για την τέχνη της Δύσης, «τους ήταν γνωστή από κάρτ-ποστάλ και ξεχασμένα απ' τους τουρίστες περιοδικά» (L'oeil No 147, 1967).

Στο μουσείο του Λένινγκραντ και τη γκαλερί Τρετιάκωφ της Μόσχας (τά πιδ αντιπροσωπευτικά της ρωσικής τέχνης) «μπορεί να βρει κανείς την άρχη της δυτικής μοντέρνας τέχνης, αλλά καθόλου την άρχη της ρώσικης»

Union '67 στο University of California Press, από τους Mead και Sjekeocha.

2) Στα περιοδικά τέχνης L'oeil, L'art vivant, Opus κ.ά.

3) Το βιβλίο του John Berger: «Art et revolution».

4) Έκθεση σε μουσείο της Νέας Υόρκης (MOMA), στη Ρώμη (Galleria 11 Segna), στο Παρίσι (Dans le departement de la Drôme) και άλλου.

Επίσης και μέσα στη Ρωσία αγκίζουν δειλιά, γύρω στο '60, να

Έρνοστ Νιεβοϊέστνυ: «Η προσοχή»

(L'oeil No 147, 1967). Αυτές είναι, γενικά, οι συνθήκες μέσα στις οποίες σπούδασαν και στη συνέχεια δούλεψαν οι αντιστεκόμενοι στην επίσημη τέχνη, στην ακαδημία και στο συντηρητισμό. Άγνωστοι στόν τόπο τους και, φυσικά, στο έξωτερικό. Γύρω όμως στο '57 έγινε γνωστή στη Δύση η ύπαρξη μιας παράνομης, αλλά ουσιαστικής τέχνης στη Ρωσία. Δημοσιεύτηκαν τα πρώτα άρθρα στα περιοδικά τέχνης, γράφτηκαν σχετικά βιβλία και οργανώθηκαν εκθέσεις με έργα που είχαν φυγαδευτεί. Αναφέρομε ενδεικτικά μερικές απ' αυτές τις εκδηλώσεις:

1) Unofficial art in the Soviet

έμφανίζονται μικρές εκθέσεις σε σπίτια ποιητών, φίλων των ανεξάρτητων, καθώς και σε σπίτια επιφανών επιστημόνων, οι οποίοι φροντίζουν με κάθε τρόπο να τους βοηθήσουν, δημοσιεύοντας έργα τους στο επιστημονικό περιοδικό Zvanie-Silla, αναθέτοντας σχετικές εργασίες και δίνοντας χρήματα. Πολλοί νέοι καλλιτέχνες, όπως οι Γιανκιλέφσκι, Καβάκωφ, Μπουλάτωφ, Βιακούλιεφ, και άλλοι, εμφανίζονται κάτω από την κάλυψη της επιστημονικής φαντασίας.

Εδώ και λίγα χρόνια υπάρχει δημόσια το περιβόητο γκρουπ Dvijenie με ιδρυτή τον Λέβ Νισμπεργκ και κύρια μέλη τους

Έρνοστ Νιεβοϊέστνυ: «Το πλήθος».

Φραντσίσκο Λουφάντε, Στέκερλκον, Στέπλντον και άλλους, που αποτελούν σήμερα τη νέα ρωσική πρωτοπορία στην πιδ σύγχρονη συλλογική δουλειά· τέτοια που δεν γίνεται ίσως ακόμα σε κανένα απ' τα μεγάλα καλλιτεχνικά κέντρα της Δύσης.

Δυστυχώς δεν έχουμε πολλά στοιχεία από πρώτο χέρι για τον τρόπο που υπάρχει και αναπτύσσεται η νέα άριστερά στη Ρωσία. Έτσι, είμαστε υποχρεωμένοι να μεταφέρουμε εδώ ξερυντες ανθρώπων που πήγαν εκεί, τους γνώρισαν, συζήτησαν και έγραψαν γι' αυτούς. Ανάμεσα τους ο Τσεχοσλοβάκος Σαλουπέκυ, του οποίου μεταφέρουμε εδώ μια σύντομη άνασκόπηση, όπως τη βρήκαμε στο περιοδικό Opus No 4, 1967 σχετικά με τη νέα άριστερά: «... Αυτοί που είναι πάνω από 40 χρονών είναι παραστατικοί και αποδίδουν τα ίδια ουσιαστικά στην έκφραση, όπως ο Νιεβοϊέστνυ, στο σχέδιο και το χρώμα, όπως ο Τσέλκωφ και ο Βέισμπεργκ, ή στη σημαντική, όπως ο Κρασνοπιέφστωφ και ο Λανίνε. Οι νεότεροι είναι πιδ ελεύθεροι και δεν απαρτίζουν σχολή. Εκεί παρουσιάζονται όλες οι σύγχρονες τάσεις: άμπερτρε (Γιάκοβλεφ), διαστημική (Μπουλάτωφ), μονοχρωματισμός (Έντουάρ, Σάνμπεργκ), κατασκευή υλικών (Πλαβίνσκι), είδωλα ιερατικά,

σεξουαλικά και μηχανικά (Γιανκιλέφσκι), πόπ άρτ (Καβάκωφ και Ρογκίνσκι) και διάφορα είδη φανταστικής τέχνης. Από το μετασurreαλισμό του Σόστερ μέχρι τις τερατολογικές συνθέσεις και γκραβούρες του Σμιρνόφ, περνώντας από την καλλιγραφία ναΐφ του Χαριτόνωφ και την ποιητική μαγεία του Γκρόμπμαν».

Έξ άλλου, ο Άγγλος κριτικός Τζών Μπέργκερ, που πήγε στη Ρωσία, μελέτησε ανάμεσα σ' άλλα την προσωπικότητα του Έρνοστ Νιεβοϊέστνυ, που εκπροσωπεί το πιδ δυναμικό ίσως παράδειγμα αντίστασης και άντοχής στις δυσμενείς συνθήκες ανάπτυξης της ελεύθερης τέχνης, γράφει στο βιβλίο του «Τέχνη και Έπανάσταση»: «Ο Νιεβοϊέστνυ ανακαλύπτει και εκφράζει ένα ουσιαστικό μέρος της σύγχρονης έμπειρίας, όπως εξελίσσεται μέσα στις τρεις ήπειρους. Το έργο του χαρακτηρίζεται από μια έντονη έκφραση της πάλης του ανθρώπου ενάντια στον ιμπεριαλισμό, μ' έναν τρόπο μνημειακό, συμβολικό και βαθιά ανθρώπινο». Έδώ είναι χρήσιμο να εξηγήσουμε τον τρόπο που χρησιμοποιεί ο Μπέργκερ για να αναλύσει το έργο του και να δείξει τη σπουδαιότητά του. Παραθέτουμε περιληπτικά, ό,τι αφορά το περιεχόμενο και τη γλώσσα.

Περιεχόμενο

Για την κρίση του έργου του καλλιτέχνη, γενικά, ο Μπέρνγκερ βάζει δυό ερωτήματα: α) Ποιό είναι το περιεχόμενο του συνόλου του έργου του και μέχρι ποιό βαθμό μεταφράζει την εμπειρία του καινούργιου κόσμου; Σύμφωνα μ' αυτό το ερώτημα ο Νισοβιέστνυ – κατά τον Μπέρνγκερ – μπαίνει στην κορυφή των ούσιαστικών γλυπτών του καιρού μας. β) Υπάρχει σε κάθε έργο μεμονωμένα, έντοια ανάμεσα στη μορφή και το περιεχόμενο; Ο Μπέρνγκερ επιλέγει εκείνα τα έργα του Νισοβιέστνυ που πληρούν αυτή την έννοια και τα αναφέρει.

Γλώσσα

Ο Νισοβιέστνυ χρησιμοποιεί τη γλώσσα του '15-'25. Ο Μπέρνγκερ λέει ότι τη διάλεξε θεληματικά, γιατί αυτή προσδιορίζει καλύτερα αυτό που ήθελε να πει. Το έξηγει δε έτσι: «Από το 1930 δεν υπάρχει εξέλιξη στη ρωσική εικαστική τέχνη. Στη Δύση, η γλυπτική εξελίχθηκε προς δύο διαφορετικούς δρόμους. Ο ένας είναι αυτός με τις καινούργιες φόρμες του αφηρημένου (Ανταμ, Κάλντερ, Νταβίντ, Σμιθ κ.ά.) και ο άλλος είναι ο δρόμος των πρωτότυπων εκδηλώσεων, φανερά προσωπικών, της απασιοδοξίας ή της φαντασίας (Αρπ, Μαρτέν, Ρισιέ, Σεζάο, Τίγκελν κ.ά.). Ούτε ο ένας όμως ούτε ο άλλος προσφερόταν για μια γλυπτική παραστατικά μνημειακή, όπως είναι το έργο του Νισοβιέστνυ». Και για να το υποστηρίξει αυτό, ο Μπέρνγκερ, αναφέρει για παράδειγμα το πιο πετυχημένο παραστατικό-μνημειακό έργο της Δύσης των τελευταίων χρόνων. Το έργο του Ζάτκιν (Ρότερνταμ 1951), που κι αυτός χρησιμοποιεί τη γλώσσα πριν από το '20.

Ο Νισοβιέστνυ έγινε περισσότερο γνωστός απ' τη θαρραλέα διαμάχη του με τον Κρούτεσεφ στην περιβόητη έκθεση του Manège, το 1962, όπου σχεδόν κατά λάθος βρέθηκαν να εκθέτουν ο Νισοβιέστνυ και πολλοί μοντέρνοι νέοι (ανεπίσημοι). Στις προκλητικές φοβέρες του Κρούτεσεφ για τα έργα που έβλεπε, ο Νισοβιέστνυ

του απάντησε εξ ίσου έντονα πως πρέπει να σέβεται την τέχνη που δεν γνωρίζει και πως γελιέται απ' τους συνεχιστές του εξαισθητισμού του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Ο Νισοβιέστνυ, με το να θέσει σε καθαρή άμφισβήτηση την κρατική πολιτική απέναντι στην τέχνη, έγινε ο στόχος της Ακαδημίας, της Ένωσης Καλλιτεχνών, της αστυνομίας, και κάθε άλλου – οργανωμένου ή όχι – αντιδραστικού φορέα. Σαν συνέπεια αυτής της στάσης του ζει αποκομμένος καλλιτεχνικά. Δεν μπορεί να εκθέσει τα έργα του ούτε μέσα στη Ρωσία ούτε στο εξωτερικό. Το κράτος δεν του ανάθεσε ποτέ καμιά δουλειά. Μια φορά μάλιστα που του αποδόθηκε από τους στρατηγούς το βραβείο για το μνημείο της δόξας, κοντά στη Μόσχα, η Ακαδημία το απόρριψε. Είναι δε χαρακτηριστικό το ότι στο άτελει του συγχάζουν πολλοί διανοητές της Μόσχας, οι όποιοι και προσπαθούν να τον βοηθήσουν. Ζει πωλώνοντας μικρά έργα του ή σχέδια. Το κρατικό «κέντρο πώλησης έργων» δεν πουλάει έργα του παρόλο που ζητιούνται επίμονα. Τα υλικά της δουλειάς του τα προμηθεύεται στη μαύρη αγορά. Είναι ακόμα αναγκασμένος να ψήνει μόνος τα έργα του, κόβοντάς τα σε μικρά κομμάτια, αφού δεν του επιτρέπουν να χρησιμοποιεί τους κρατικούς φούρνους. Έτσι, οι δυσκολίες αυτές τον αναγκάζουν και να αλλάξει τρόπο δουλειάς και να περιορίζεται σε σχέδια, γιατί στοιχίζουν λιγότερο.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να επισημάνουμε τις θλιβερές αυτές καταπιεστικές συνθήκες στον εικαστικό χώρο ενός σοσιαλιστικού κράτους όπως η Σοβιετική Ένωση, που τελικά στέρησαν και στερούν ακόμα σ' ένα πλήθος ανθρώπων τη δυνατότητα ενός ελεύθερου προβληματισμού, έξω από προκαθορισμένες μορφές του όποιου σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

Ακόμα, θα θέλαμε να σημειώσουμε τον τεράστιο ρόλο που άσκει η ανθρώπινη δραστηριότητα, όταν έχει ταυτόχρονα συνείδηση των δυσμενών συνθηκών, στο να βρίσκει τελικά δρόμους διεξόδου στη διεύρυνση της καλλιτεχνικής έκφρασης.

Μαρία Καραβέλα

ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΙ ΔΙΣΚΟΙ

ΔΡΑΧ. 160

ΚΛΑΣΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΦΟΛΚΛΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΗΣ
ΕΜΒΑΤΗΡΙΑ ΚΛΠ.

ΟΛΟΙ ΟΙ ΔΙΣΚΟΙ ΗΧΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΙ ΣΤΗ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ, ΣΚΟΥΦΑ – ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ 9
ΤΗΛ. 619686

ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

του Αλ. Γ. Ξύδη

Θεόφιλος: Πώς μās επιβάλλεται ο μεγάλος, ο γνήσιος καλλιτέχνης! Ένα κομμάτι φθαγμένης τοιχογραφίας αρκεί να μās θαμπώσει τόσο που ο ταπεινός συγκαιρινός μας Θεόφιλος παίρνει θέση πανηγυρική στο ίδιο βάθρο με τον Πιντορούκιο ή τον Πιέρο ντέλλα Φραντσέσκα, που από πέντε αιώνες τους λογίζουμε ανάμεσα στους μεγάλους τοιχογράφους του κόσμου. Αυτό είναι ένα από τα μηνύματα του θανμάσιου – αν και τόσο επισκευασμένου – κομματιού που είδαμε τον Απρίλη στην Γκαλερί Ζουμπουλάκη (Κολωνάκι). Πρόκειται για μιάν από τις πολλές παραλλαγές – 5 ή 6 γνωρίζουμε – του Έρωτόκριτου «αναβιβαζομένου δια σχυνοίου και αποχαιρετών την Άρετούσαν», ίσως τη μόνη με την τεχνική του φρέσκο.

Τώρα ο Θεόφιλος γεμίζει ολόκληρο το προσκήνιο της αθηναϊκής εκθεσιακής κίνησης με τα 24 έργα του που εκθέτει η Αίθουσα Τέχνης Αθηνών (12-31.5) από τις συλλογές Τ. Έλευθεριάδη (Μυτιλήνης) και Κουτσίνια. Ως τώρα τον αντικρίζαμε οι περισσότεροι σαν ένα σπάνιο φαινόμενο παρθενόγενεσης κατ' ευθείαν από το λαό, ένα δάσκαλο που δεν έμαθιψε πουθενά, ή σαν ένα ποιητικόν εικονογράφο τοπίων και ιστορικών έπεισοδιών από την Όδυσσεια ως τον Ανδρόουτο, από τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο ως το Μεγαλέξαντρο. Έκρουε μέσα μας χορδές άμετρες ιστορικής, φυλετικής, υφισταμένης και παιδικής ευαισθησίας, θρεμμένης σε βαθμό σχεδόν νοσηρό από αιώνες έντροψης σ' όλη τη μυθολογία της Ρωμοσύνης.

Ας προσπαθήσουμε όμως να μη μās παρασέρνει στους δικούς της κόσμους ή τόσο «έλληνική» θεματογραφία του, ή χάρη της παιδίαστικής αφήγησης που μās κάνει να λένε ήμερι οι «μορφωμένοι» ναίφ (=άπλοιοι ή άφελι) και πριμιτίφ (=πρωτογονο). Ας τόν κοιτάξουμε για αυτό που βασικά είναι: ένας από τους πιο ζωγράφους – ζωγράφους της σύγχρονης μας τέχνης, ούτε λαϊκός, ούτε πρωτόγονος, ούτε «έλληνικός». Ζωγράφος δίχως άλλον προσδιορισμό.

Του αναγνωρίζει κανείς άμεσως τη σπάνια ιδιότητα, όταν νιώσει την ίδια συγκίνηση μπρος στο «Κορίτσι στην έξοχη» του Θεόφилου που νιώθει μπρος στα περίτεχνα, αφηρημένα έργα του Σουλάζ ή του Ταπιές στην πολύ καλή έκθεση της συλλογής της εταιρίας ΑΛΚΟΑ (ΑΤΟ Δοξιάδη 25.4-25.5), μιάν συγκίνηση άναμιχτη από ικανοποίηση κ' ευγνωμοσύνη για την πληρότητα και το βάθος του επιτελισματος που μετατρέπεται σε καθαρά αισθητική απόλαυση, λυτρωμένη από το θέμα ή από άλλους συνειρμούς φιλολογικούς ή τεχνικούς. Κοιτάξε τα ξινα πράσινα και ροζ της «Κόρης στην Έξοχη», τις πράσινες πινελιές στα φυτά που την

πλαισιώνουν, το σβησμένο κεραμίδι της στέγης στο βάθος. Στο «Ναύτης και Υπηρέτρια», όταν ξεπεράσετε την εύκολη χάρη της γραφικότητας, προσέξτε τη σοφία των ψυχρών μπλε σκουρο και ανοιχτό της στολής του ναύτη, την πράσινη μπλούζα και ροζ ποδιά της υπηρέτριας, που έναρμονίζονται με τους τόνους παγονιού πρασινογάλαζου της θάλασσας και του δέντρου άριστερά. Κοιτάξε ακόμα αυτά τα Μετέωρα φτιαγμένα σ' ένα φύλλο τοίχου, με θερικά ροζ και μπλε ανοιχτά να πλάθουν τους βράχους, με τα σκουρα μπλε των στολών στη «Μάχη της Καλαμπάκας», μιάν αρμονία μέγιστης επιτήδευσης σε δύο χρώματα με λίγους τόνους κόκκινους στις κορυφές και στις στολές των Τούρκων. Και τα τρία έργα είναι συνθέσεις επαναληπτικές θεματογραφικά, καθαρά εύρηματα του Θεόφилου, έστω κι αν στις «κοπέλες» ίσως να υπάρχει ένα υπόστρωμα τυχαίας αναρρόασης γραβούρας ή καρτοπστάλ της εποχής. Για άλλα θέματα που τα επαναλαμβάνει ο Θεόφιλος πρέπει να είχε ένα αρχείο σχεδίων, καρτοπστάλ, ή γραβούρες, στο οποίο καταφεύγει κάθε τόσο, δίχως όμως να επαναλαμβάνεται. Γέτοιες παραλλαγές είναι εδώ ο Κοναίσσάκης που καταδιώκει τον Ρεαί «εν ζυφίρης», και ο Κωνστ. Παλαιολόγος που «εξέρχεται άτρομος εις την μάχην το 1453». Από το πρώτο γνωρίζουμε τουλάχιστο 5 παραλλαγές με πρώτη εμφάνιση το 1911, από το δεύτερο τουλάχιστο έφτά παραλλαγές, με πρώτη εμφάνιση το 1900-05. Τη μέθοδο την ήξεραν πολλοί «σπουδαγμένοι» ζωγράφοι όπως οι μεγαλύτεροι από τους βυζαντινούς με τ' ανθ'βολά τους, ή της Αναγέννησης ο Φράντζέσκο, ο Τιτσιάνος, ο Θεοτοκόπουλος, με τις χαλκογραφίες ή τα εικονογραφικά θέματα άλλων καλλιτεχνών που τ' αξιοποιούσαν φτιάχνοντας σε περισσότερες παραλλαγές δικά τους έργα.

«Ασπούδαχτο» τόν είπαν το Θεόφιλο με κάποια συγκατάβαση, τις προάλλες στην έκθεση Άκονι-

ΘΕΟΦΙΛΟΣ: «Μάχη της Καλαμπάκας».

σα και τη λέξη «διασεδαστικός». Ασπυδαχτος βέβαια αφού κανείς δεν του έμαθε να ζωγραφίζει. Δε θα μπορούσε να πάρει μέρος στην Πανελλήνια ή στο Καλλιτεχνικό Έπιμελητήριο. Μερικοί «σπουδαγμένοι» γράφουν στο βιογραφικό τους «αυτοδίδαχτος» και καμαρώνουν. Ο Θεόφιλος έμαθε τη ζωγραφική του όπως κάποιος άλλος Έλληνας έμαθε τα γράμματά του: «Αφού λοιπόν καταγίνηκα ένα δυό μήνες να μάθω έτοιπα τα γράμματα όπου βλέπετε, εμφανίστηκα να γράψω τον βίον μου, όσα έπραξα εις την μικρή μου ηλικία και όσα εις την κοινωνία όταν ήρθα σέ ηλικία... όσα είδα και και ξέρω όπου γιναν εις τον Άγωνα και σέ όσα κατά

δύναμη συμμεθέξα κι' εγώ κι' έκαμα τó χρέος μου, εκείνο όπου μπορούσα. Δεν έπρεπε να έμω εις αυτό ένας άγραμματος...» Έμαθε λοιπόν μόνος του τη ζωγραφική για να μάς πει τὰ δικά του όνειρα. Η γλώσσα του χρόματος και της γραμμής του Θεόφιλου είναι ή καταφρονεμένη, ή άγνοημένη αλλά προαιώνια γλώσσα της ζωγραφικής μας, όπως ή δημοτική της λογοτεχνίας μας. Μετά τó Γιάννη Παγώνη του Πηλίου, και τόν Παναγιώτη Ζωγράφο από τη Βορδόνια, ό Θεόφιλος είναι τó τρίτο μεγάλο κεφάλαιό που αναβρúζει στην επιφάνεια και μαρτυράει την επίμονη μουσική ροή που συνεχίζεται από αιώνες στα έγκατα της ελληνικής

συνείδησης. Γι' αυτό και περιφέρεται με τόση άνεση στón κόσμο των αρχαίων θεών και των όμηρικων ήρώων, των βυζαντινών αυτοκρατόρων και των άγωνιστών τού '21 ή τού Μακεδονικού άγώνα, κι όλους μαζί τούς κάνει να πανηγυρίζουνε ντιμένους απόλυτα φυσικά φουστάνελες ή βυζαντινές πανοπλίες ή εσθήτες τού 1900 στίς πλαγίες τού Πηλίου ή στα λιβάδια της Μυτιλήνης. Άνάμεσό τους είχε καταργήσει την προοπτική τού χρόνου, όπως κατάργησε την προοπτική τού χώρου. Και θυμάμαι και πάλι τó Μακρυγιάννη που περιγράφει τη συνάντηση στón Άδη τού Ναπολέοντα με τόν Τσάρο Άλέξανδρο, και την επίσκεψη των δυό στούς «παλιούς τούς Έλληνες εις τó μέρος όπου κατοικούνε, να βρούμε τόν γέρο Σωκράτη, τόν Πλάτωνα, τó Θεμιστοκλή, τó λεβέντη Λεωνίδα και να τούς ειπούμε τίς χαροποιές ειδήσεις ότι άναστήθηκαν οί απόγονοί τους...» Με την ίδια θεία άνεση συνδιαλέγεται ό Θεόφιλος με τούς δικούς του ήρωες. Αυτή την οικειότητα των αιώνων και των ήρώων είναι προνόμιο των μεγάλων καλλιτεχνών να την αποκαθιστούν. Μ' αυτήν ζωντανέει ή παράδοση, και γίνεται στοιχείο θετικό της σημερινής μας ζωής και παιδείας. Ο κλασικισμός και ό ακαδημαϊσμός που έπικρατήσαν 100 χρόνια στην

Έλλάδα καλοπροαίρετα γύρεβαν κι αυτοί να ζωντανέψουν την παράδοση. Όμως κατάφεραν μόνο να ταριχέψουν μορφές νεκρές. Ο Θεόφιλος, όπως και ό Μακρυγιάννης, τίς κρατάει ζωντανές, γιατί τίς ζει ό ίδιος, τίς χαίρεται και τίς απολαμβάνει, δέν τίς μοιρολογάει, οϊκτίροντας τούς ζωντανούς. Έτσι μόνο συμβάλλουν στη δική μας συνέχεια, πείθοντάς μας για τή στενή άλληλουχία μας με τὰ περασμένα, και προβάλλοντας τίς δυνατότητες της άλληλουχίας αυτής στó μέλλον.

Η ζωγραφική τού Θεόφιλου δέν είναι μόνο απόλαυση. Είναι και μάθημα. Μάθημα συνέπειας, αλήθειας και άφροσύνης στην τέχνη, που δέν πάει να είναι επίκαιρο. Όσοι κριτικοί, καλλιτέχνες, διανοούμενοι τόσο πολύ άσχολούμαστε σήμερα με όφφικια, πτυχία, συμμετοχές σ' εκθέσεις, σωματεία και Άκαδημίες, ή με την προβολή μας στα μαζικά μέσα επικοινωνίας, άς στοχαστούμε για λίγο τó μάθημα αυτό. Την ύλική μοίρα τού Θεόφιλου δέν την εύχομαι για κανέναν, τόν άγνοημένο θάνατο μέσ' στην έσχάτη ένδεια και βρώμα. Δεν τόν ελύτρωσε άπ' αυτόν ή όψη και ύπολογιστική μέριμνα των έμπόρων. Όμως πολλοί εύχονται την ύστερόφημη μοίρα τού έργου του. Τελικά μόνο ό κάθε καλλιτέχνης μόνος του μπορεί να βρεί τη

ΘΕΟΦΙΛΟΣ: «Κόρη στην έξοχή».

ΚΩΣΤΑΣ ΒΕΡΤΟΠΟΥΛΟΣ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

έτοιμάζεται

ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΝΙΚΟΣ
Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΠΡΟΣΤΑ
ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980
(πολιτική και οικονομική μελέτη)

έξάντας

Ηλίας Πασσίσης: «Αυτοκίνητο», έλαιογραφία.

χρυσή τομή ανάμεσα στις ανάγκες της ύλης του επιβίωσης μέσα σε μια κοινωνία ολοένα πιο καταβροχθιστική, και στις προσπάθειές του για μια πνευματική επιβίωση μέσα από το έργο του. Μήπως είναι ούτοπιζό να γυρέβουμε ταυτόχρονα και μέσα στο παρόν συνδυασμένες και τις δυο επιβιώσεις; Τη μιὰ που είναι κάθε στιγμή και την άλλη που είναι διαρκεία; Η παρέμβαση στη διαδικασία ενός Μακίνα, η χορηγών και παραγγελέων ιδιωτών ή δημόσιων, δεν είναι πανάκεια, ούτε μόνη της ή διαφήμιση, διάθεση και κατανάλωση της τέχνης σαν τὸν τυχόν ἐμπόρευμα. Χρειάζεται στο δημιουργὸ τὸν ἴδιο ὁ σπινθήρας μίας ιδιοφυΐας που γράφει το λαμπρό της χνάρι στο ταπεινότερο προϊόν της τέχνης του, όπως εκείνα τὰ πρόχειρα σκίτσα ἢ ἐκείνον τὸν μισοτελειωμένο Ἀγγελο που ὀρθώνονταν στὸν ἴδιο χώρο με τὸν «Ερωτόκριτο» τοῦ Θεοφίλου ἀποκαλυπτικός και ὠραίος μάρτυρας τῆς πνευματικῆς ἐπιβίωσης τὸν τόσο ταλαιπωρημένον ἐν ζωῇ Χαλέπα.

Ἄλλες ἐκθέσεις:

Με τὴν ἀπασχόληση γύρω ἀπὸ τὴν Πανελλήνια δὲν προλάβουμε στὸ περασμένο τεῦχος ὅλες τὶς ἐκθέσεις πὸν ἀνοίξαν καὶ ἡ ἐκλείσαν στὸ μῆνα πὸν πέρασε, ἢ λειτουργοῦν ἀκόμα. Ἀξιοπορσεχτὴ ἡ πρώτη ἐκθεση τοῦ Μαρκάττη (Ἄστωρ 18.4-14.5), αὐτοδίδαχτο χρητικό. Ἐδωσε ἕνα-δυὸ γερά τοπία, δῆλως φιλολογία, τῆς πατρίδας του. Θύμιζαν με τῆς ἀπότομες ἀποφασιστικῆς πινελιῆς ἀπὸ πηχτὸ χρώμα, τὰ μαύρα περιγράμματα καὶ τὶς κορφές ἀντιθέσεις, ἥλιος-σκιά, φεγγάρι - σκοτάδι, τὸν ἐξπεριστοιχισμὸ τῶν προβυγχιανῶν τοπίων τοῦ Βαν Γκόχ.

Τοῦ Πασσίση, πὸν εἶχαμε προσέξει τὸ μοναδικὸ ἔργο στὴν Πανελλήνια, ἐνδιαφέρουσα ἡ πρώτη ἀτομικὴ ἐκθεση (Ἔρα

8-14.5). Ὅμως στὸ δρόμο τοῦ νεο-ρεαλισμοῦ τὸν ὁποῖο μοιάζει νὰ τραβᾶει, τὸ τέρας δὲν εἶναι ἀπαραίτητα ὁ σωρὸς τῶν σκουπιδιῶν ἢ ἡ τρακαρισμένη κοῦρσα, ὅσο ἐπιτήδεια καὶ νὰ εἶναι ἀποδομένα.

Εἶδαμε ἐπίσης τὶς ἀτομικῆς ἐκθέσεις Σταθόπουλου (Νέες Μορφές 18.4-7.5), Σολούνια (Νέες Μορφές 12-24.5), Γκλίνου (Ἄστωρ 15.5-3.6), Κασιώρα (Θόλος 10-20.4), Μπέη (Ἔρα 8-14.5) - ἐνδιαφέροντα φανταστικά τοπία - Φελουκατζή καὶ Παπανελόπουλου (Ἔρα 15-21.5).

Ἐπικαλυπτόμενες με τὴν Πανελλήνια ἦταν τρεῖς ὁμαδικῆς ἐκθέσεις. Στὸν Ζουμπουλάκη (Κολωνάκι, Ἀπριλῆς) τὴν τοιχογραφία πὸν ἀναφέρουμε παραπάνω, τὸ περίφημο «Μανάβικο» καὶ ἕναν «Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο» ἐξερχόμενον ἄτρουμον... τοῦ 1919 τοῦ Θεοφίλου, τὸν Ἀγγελο τοῦ Χατζηκωνσταντίνου-Γκίκα. Στὸν Ζουμπουλάκη (Κοιζώτου, Μάης) μιὰ καλὴ ἐπιλογή ἔργων ὅλων τοῦ «στάβλου» τῆς γκαλερί. Τέλος 35 πίνακες 32 ζωγράφων τῆς συλλογῆς τῆς ἀμερικανικῆς ἐταιρείας ἀνομινίου ΑΛΚΟΑ (ΑἶΟ Δοξιάδης 25.4-25.5). Σὺν ἐκθεση «δειγμάτων» ἕνα ἔργο ἕνας καλλιτέχνης (ἐχθρὸς ἀπὸ τρεῖς περιπτώσεις) λειτουργοῦσε πολλὴ ἱκανοποιητικὰ, γιατί παρ' ὅλες τὶς διαφορὲς τεχντροπίας, τεχνικῆς καὶ ἀντίληψης, καθὼς καὶ χρονικῆς ἀποστάσεως ἀρχετὰ μεγάλως (1949 με 1970) ἀνάμεσα στὰ ἔργα, ἡ ποιότητά τους ἦταν γενικὰ πολὺ ψηλὴ καὶ δῆλως ἀνισότητες, καὶ τὰ ἔργα χαραχτηριστικὰ καλῶν περιόδων κάθε ζωγράφου (ἀν ἐξαίρεσει κανεῖς τὸ νεανικὸ ἔργο τοῦ Βαζαρέλν). Ἀνάμεσὸ τους ξεχωρίζουν τὰ ἔργα τῶν δυὸ Ἀμερικανῶν ἐλληνικῆς καταγωγῆς Θεόδωρου Στάμου καὶ Νάσου Δαφνῆ, πὸν κατέχουν σημαντικῆς

θέσεις στὴ σημερινὴ ἀμερικανικὴ τέχνη. Στὴν ποιτικὴ κορυφῇ, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ αὐτὲς στὴν τέχνη, στέκονται τὰ ἔργα τοῦ Γάλου Σουλᾶς καὶ τοῦ Ἰσπανοῦ Γάπιες. Μιὰ ἐκθεση πὸν εὐχομαί νὰ τὴ δοῦν πάρα πολλοὶ νέοι.

17.5.75

Α. Γ. Εὔδης

Φίλο ANTI,

Ἄν ὁ κ. Σαρρῆς με εἶχε διαβάσει προσεχτικὰ, θὰ ἀποδείχνονταν ἴσως περιττὴ αὐτὴ ἡ νέα ἀνταλλαγή. Τὶς πληροφορίες μου γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τὶς ἀντλήσα ἀπὸ τὸν τύπο, καὶ πὸν συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ ΒΗΜΑ τῆς 19.2 καὶ τὴν ΑΥΓΗ τῆς 20.2, ὅπου ἀναφέρονται ὁ κ. Τσαρούχης καὶ σὺν ἀναπληρωματικὸς ὁ κ. Πρέκας, πὸν μποροῦσε νὰ γίνῃ κύριο μέλος, ὅπως ἐγίνε ὁ ἄλλος ἀναπληρωματικὸς κ. Μαλάμος. Μόνο στὶς 7 Ἀπριλῆ, ὅταν πῆρα τὸν κατάλογο τῆς Πανελληνίας, εἶδα ὅτι ἀπουσίαζαν καὶ Τσαρούχης καὶ Πρέκας ἀπὸ τὴν Κριτικὴ Ἐπιτροπῇ. Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ διευκρίνισή τοῦ κ. Σαρρῆ ὅτι δὲν παραιτήθηκαν, ἀντὶ, ὅπως εἶχα γράψῃ γιὰ τὸν Τσαρούχῃ πὸς «ἀρνήθηκε νὰ μετάσχει» μαζί με τοὺς Ἀπεργῇ καὶ Κοντόπουλο.

Ὅσο γιὰ τοὺς «καθηγητές. Ἀκαδημαϊκοὺς κ.τ.λ.», γιὰ νὰ μὴ μακρηγορήσω ἐδῶ, θὰ παρὰ-πέμψω τὸν κ. Σαρρῆ σὲ διάφορα δημοσιεύματά μου, κατὰ τὴ δικτατορία, ὅπου θίγω σχετικὰ τὸ θέμα.

Οἱ Κοντόπουλος, Λουκόπουλος, Ξενάκης, Θόδωρος εἶναι βέβαια σὲ θέσιν ν' ἀπαντήσουν μόνοι τους στὸ ἐρώτημα πὸν τοὺς ἀπευθύνει ὁ κ. Σαρρῆς. Θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἀπευθύνῃ καὶ στὸν κ. Τέτση πὸν ἀρνήθηκε νὰ πάει στὴ Μπιενάλε Βενετίας τὸ 1970, καθὼς καὶ στοὺς κ. κ. Κοκκινίδη καὶ Τούγια πὸν ἀρνήθηκαν νὰ πάνε στὸ Σάο Πάουλο τὸ 1969 καὶ τὸ 1973 ἀντίστοιχα.

Τέλος ξεκαθαρίζω ἀκόμα μιὰ φορὰ πὸς δὲν κρίνω τὸ ἥθος κανενὸς καλλιτέχνη, παρὰ μόνο ὁρισμένες δημόσιες πράξεις τους πὸν τὶς κάνουν σὺν καλλιτέχνης, καὶ ἔχουν ἐπιπτώσεις στὴν ἐλληνικὴ τέχνη γενικότερα. Ἀπλῶς ἐπισημαίνω, στὸν καιρὸ τους, δηλαδὴ ὅταν δημοσιεύτηκαν στὸν τύπο - ἄλλες πηγὲς ἀπὸ τὸν τύπο δὲν χρησιμοποιοῦν ὅταν γράφω στὸν τύπο - ὁρισμένα πραγματικὰ γεγονότα πὸν φαίνονταν κάπως ἀντιφατικὰ με τὴν ἀρχικὴ ἐκείνη δήλωση πὸν σήκωσε ὅλη τὴ θύελλα, τὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Ὑ.π. Πολιτισμοῦ γιὰ μιὰ Πανελλήνια «ἐλεύθερη καὶ δημοκρατικῇ». Τὰ πραγματικὰ αὐτὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὀφείλαν οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίες τοῦ Ὑ.π. Πολιτισμοῦ νὰ τὰ εἶχαν θέσει ὑπόψη τοῦ Γεν. Γραμματέα, εἶχαν ἄμεση σχέση με τὴν ἐντύπωση πὸν ἔδωσαν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης στὸ ἐξωτερικὸ οἱ ἐπιλογὲς πὸν ἔκαναν, κατὰ τὴ δικτατορία, οἱ ἴδιες αὐτὲς ὑπηρεσίες.

Καταλήγω μ' εὐχαρίστηση στὸ κυριότερο σημεῖο συμφωνίας μου με τὸν κ. Σαρρῆ - σὲ ὅσα γράφει

γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀποκάλυψης «τῆς δομῆς τοῦ συστήματος ἐκμετάλλευσης, προβολῆς ἢ συσκοτίσεως τοῦ ἔργου τῶν καλλιτεχνῶν...», ὅλων δηλαδὴ τῶν σχετικῶν «καπέλων» δημόσιων καὶ ιδιωτικῶν. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ ἔχω βάλει ἀπὸ καιρὸ, με δημοσιεύματά μου, μερικὰ λιθαράκια.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία

Α. Γ. Εὔδης
17.5.75

ΣΗΜΑ 19

ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΑΔΑ-Ι-ΛΑΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Στὸ προσεχτικὸ περιοδικὸ «ANTI» ὁ συνεργάτης του — «ὁ ἐκλεκτὸς συνεργάτης του» — τεχνολόγος κ. Α.Γ. Εὔδης ἐξέτασε ὅτι μ' ἕνα σχόλιό του σὲ παλαιότερο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ. Μετ' ὅσολο αὐτὸ ὁ κ. Α.Γ. Εὔδης, ἐκφράζει τὴν περιέργειά του, ὅτι, ὅσο καλλιτέχνης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς 7ετίας πῆραν μέρος σὲ Πανελλήνιες ἢ σὲ Διεθνῆς Μπιενάλε εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο «ἐκλεκτοὶ τοῦ καθεστώτος» ἀφήνοντας νὰ ἐννοηθῇ ὅτι δὲν ἀντιστάθηκαν τόσο ὅσο ἔπρεπε ἢ ὅσο ἔδεικε ἐκείνος στὸ δικτατορικὸ καθεστῶς.

Ἀντάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔτσι, γιατί πιστεύουμε καὶ μετ' ἡ ἴδια μετ' ὁ κ. Γ. Φωκὰς «πὸς μιὰ μορφὴ ἄγωνι» γιὰ τὸν καλλιτέχνη εἶναι χωρὶς νὰ συνθηκολογῇ νὰ δίνει τὸ παρόν μετ' ἡ δουλειά του ὑπέσθην ὅταν, ὅπως, καὶ ὅπου αὐτὸς νομίζει.

Ἡ κατηγορηματικὴ θέση τοῦ κ. Α.Γ. Εὔδης γιὰ τοὺς «ἐκλεκτοὺς» τοῦ καθεστώτος τὸν φέρνει σὲ ἀντίθεση μετ' ἡ ἴδια τὸν κ. Γ. Φωκὰ.

Ρωτᾶμε ξεκαθαρί καὶ περιμένουμε ἀπάντηση. Ἐκείνη Α.Γ. Εὔδης γιὰ καλλιτέχνη πὸν πῆρε μέρος σὲ Μπιενάλε τῆς Βενετίας τὸ 1966, στήν ὁποία μετ' ἡ γνώμη αὐτῆς ἐκλεκτὸ τοῦ καθεστώτος γράφει ὅτι δὲν γράφει τὸ 1972 — αὐτὸς ὁ ἴδιος — τὴν παραλογικὴν καὶ παρρησιαστικὴν καὶ κατὰ τὴν ἐκτίμησίν του τότε φάνηκε.

Κατὰ τὴ δική μας λογικὴ ἂν αὐτὸς ἦταν «ἐκλεκτὸς τοῦ καθεστώτος» (εἰς τὴν ἐξουσίαν δὲν ἀντιμαρτυροῦμε) τότε τὴν εἶναι ἡ κρίσιμος πὸν τὸν προλογίζει καὶ μετὰς τοῦ χρόνου τῆς χουνταρχίας;

Ἐπειδὴ τὸ περιοδικὸ ΣΗΜΑ (τεῦχος 3-4, σελ. 33) δημοσιεύει ὁλόκληρο πὸν ἀναφέρεται στὴν συνεργασία μου σὺν τεχνολόγῃ στὸ ANTI (συνημιμένη φωτοτυπία) συνάπτω καὶ τὴ σχετικὴ ἀπάντησή μου, μήπως κρίνετε χρήσιμον νὰ λάβουν γνώση τῆς οἱ ἀναγνώστες τοῦ ANTI.

Ἀναγκάζομαι ν' ἀπαντήσω ἀρνητικὰ καθ' ὅλη τὴ γραμμὴ στὸ σχόλιό πὸν με ἀφορᾷ, στὸ τεῦχος σὰς 3-4, σελ. 33.

1. Τὸ μὲν προλογικὸ σημεῖωμα γιὰ ἐκθεση Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν πὸν ἔγγραφα τὸ 1972 ἦταν γιὰ τὴν ἐκθεση τοῦ γλύτῃ Κλέαρχου Λουκόπουλου, πὸν ἀνοίξε τὸ Δεκέμβρι τοῦ 1972. Ὁ Λουκόπουλος, ὅπως ἐυκόλοτατα μπορεῖ νὰ ἐξακριβωθεί, πῆρε μέρος στὴ Μπιενάλε Βενετίας τὸ 1966, δηλ. πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία. Κατὰ τὴν ἐφ'ἂρτα ἐδεῖξε καθαρὰ τὴν τοποθέτησή του μὴ ἐκθέτοντας οὔτε ἀτομικὰ γιὰ πέντε χρόνια, οὔτε σὲ καμιά Πανελλήνια, καὶ ἀποπομπόμενος τὸ βραβεῖο γλυπτικῆς πὸν τοῦ εἶχε ἀπονεμηθεῖ.

2. «Ἐκλεκτὸς» σύμφωνα με τὸ λεξικὸ δὲν εἶναι πάντα ὁ καλύτερος, ἀλλὰ ἀπλῶς ὁ ἐκλεγόμενος μετὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ κάποιο συλλογικὸ ὄργανο. Ἄλλη συνεπὶς ἡ σημασία τῆς λέξης «ἐκλεκτὸς» μετὰ

την οποία με τιμᾶ, ἔστω καὶ με εἰσαγωγικά, τὸ ΣΗΜΑ, καὶ ἄλλη ὅταν περιγράφει ἐκείνους πὺν ἐκλέξαντε οἱ ἐπιτροπὲς ἢ οἱ παρόντες τῆς δικτατορίας, γιὰ νὰ «ἐκπροσωπήσουν τὴν Ἑλλάδα» σὲ διεθνεῖς ἐκθέσεις.

3. Τέλος ἡ ἀπάντησή μου στὸ σχόλιο τοῦ ΣΗΜΑΤΟΣ φρικτὰ δὲ σημαίνει ὅτι ἀποδέχομαι τὴν ὀνο-

μασία τοῦ «Δαλαϊάμα τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης».

Παρακαλῶ νὰ δημοσιευθεῖ ἡ παρούσα σὲ παρόμοια θέση, καὶ με τὰ ἴδια στοιχεῖα, στὸ προσεχὲς φύλλο σας.

Με τιμῇ
Α. Γ. Ξύδης
Τεχνοκρίτης

γιὰ τὸν Κύπριο λαϊκὸ ζωγράφο
Μ. Κάσσιαλο

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΑΒΕΡΚΙΟΥ ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΕΙ

τὴ δολοφονία
τοῦ μεγάλου λαϊκοῦ ζωγράφου
τῆς Κύπρου

Τῆς Τ. Γκρίτση – Μιλλιῆς

Ὁ Κώστας Ἀβερκίου εἶναι ζωγράφος αὐτοδίδαχτος, ἀνήσυχος καὶ πολὺπλευρος. Ἡ δουλειά του, οἱ γραφικὲς τέχνες. Μέσα ἀπ' αὐτές, μαθαίνει τεχνικὲς – χαρακτηριστικὴ, λινοτυπία, μεταξογραφία – τίς ἀνακατεύει καὶ δημιουργεῖ τελείως προσωπικὲς συνθέσεις, ἡ ἀνησυχία του δὲν τὸν ἀφήνει ἀδιάφορο σὲ κανενὸς εἶδους ὕλη καὶ εἶναι ὁ μόνος Κύπριος, νομίζω, πὺν χρησιμοποιήσῃ τὸ πλεξιγκλάς. Ὡστόσο, ἂν θελήσει κανεὶς μέσα ἀπὸ τὸ πολλὸ πλούσιο ἔργο του νὰ διαλέξει μιὰ σειρὰ πίνακες, γιὰ νὰ τοὺς παρουσιάσει, θὰ ὑποχρεωθεῖ ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ξεχωρίσει ὅ,τι ἀνήκει τελικῶς στὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ ἐκτέλεση. Ὁ Ἀβερκίου στὸ βάθος εἶναι ἓνας αὐτοαγνούμενος λαϊκὸς ζωγράφος.

Τὸ πορτραῖτο τῆς χωριότισσας μάνας του, τὸ πατρικὸ σπῖτι, ἡ φωτογραφία ἀνθρώπων, γιὰ ν' ἀναφέρω μόνον ὅσα θυμᾶμαι, εἶναι κομμάτια μουσείου. Σήμερα ἔρχεται νὰ προσθέσει σ' αὐτὰ ἓνα χαρακτηριστικὸ πὺν νομίζω πῶς ἔχει μιὰ διπλὴ σημασία.

Ζωγραφικὴ μὰ καὶ πολιτικὴ.

Ἐνας πίνακας διαμαρτυρία, μιὰ δίκαια καταγγελία.

Θέμα του, ὁ δολοφονημένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰσβολεῖς Μιχάλης Κάσσιαλος, ὁ μεγάλος λαϊκὸς ζωγράφος τῆς Κύπρου.

Ὁ Μιχάλης Κάσσιαλος γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε στὴν Ἀσσα, χωριὸ τῆς Μασσαορίας, καμπύσιος, ζυμωμένος μετ' τὴ γῆ, αὐτὴ τὴν ἴδια πὺν τοῦ ἀποκάλυψε μικρὲς κεφαλὲς καὶ εἰδῶλα προγονικὰ καὶ τὸν ἐσπρωξε ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Ἀγγλοκρατίας ν' ἀρχίσει νὰ μιμεῖται καὶ νὰ ἀντιγράφει τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ γλυπτά. Γιόμισε τὰ μουσεῖα τοῦ κόσμου μετ' τὰ λυχνάρια καὶ τὰ νεολιθικά του, μετ' τὰ νομίσματα καὶ τίς ἐρωτικὲς του παραστάσεις. Μὰ

σὺν ἡ Κύπρος ἐλευθερώθηκε, ὁ Κάσσιαλος ἀποκάλυψε πῶς ὅλα ἐκείνα πὺν ἔχε πουλήσει στοὺς Ἑγγλέζους – γιόμισε βιτρίνες τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου – ἦταν δικά του καὶ ὄχι γνήσια – στὶς βιτρίνες μῆπκε ἡ ἔνδειξη «ἀντιγραφὲς» καὶ ἐκεῖνος παράτησε τὴν παλιά του τέχνη καὶ ῥίχτηκε στὴ ζωγραφικὴ. Ἦταν τότε 74 χρονῶν. Ἰσαμε τὰ 88 του πλούτισε τὸν τόπο μετ' τὸ χρῶμα, τὴ φρεσκάδα, καὶ ἐξιστόρησε καὶ τὸ πηγαῖο τοῦ χιουμορ, μετ' δεκάδες ἔργα. Ἐργα ἀληθινὰ λαϊκῆς τέχνης καὶ ἐμπνευσης. Τὸν ἀποκαλοῦσαν Θεόφιλο τῆς Κύπρου καὶ δίκαια εἶχε ἀποκτήσει αὐτὸ τὸν τίτλο. Πάντα μετ' τὰ στιβάδια, τίς βράκες καὶ τὸ

γούνινο καλπάκι, τ' ἄσπρο πούκαμιο καὶ τὰ μάτια τ' ἄστραφτερά, σὺν 18χρονο παλληκάρι, ζωγράφιζε καὶ ὕμνοῦσε ἡθὴ καὶ ἐθιμα τῆς πατρίδας. Ἄν θὰ μπορούσαν νὰ διασωθοῦν σήμερα ὅλα τὰ ἔργα του, θὰ ἔχαμε μιὰ πλήρη λαογραφικὴ ἐξιστόρηση ἀπὸ τὴ γέννα Ἰσαμε τὸ θάνατο, ἀπὸ τὸ σπόρο Ἰσαμε τὸν καρπὸ, ἀπὸ τὸ σταμνὶ Ἰσαμε τοῦ φούννου τὰ τζουμπλέκια, γιὰτὶ ὁ Κάσσιαλος ἤθελε νὰ διασώσει ὅ,τι ψυχανεμιζόταν πῶς κάποτε θὰ χαθεῖ.

καὶ στὸ πίσω πλάνο φαίνεται αὐτὸ πὺν μᾶς ἐξιστορεῖ: Δὲν εἶναι πιά ὁ γάμος καὶ ὁ χορὸς, δὲν εἶναι τὰ μελίσσια καὶ τ' ἀγαθὰ τὰ ζωντανά, εἶναι ἓνα μαῦρο ἄγριο πουλὶ πὺν βομβαρδίζει, εἶναι ἓνα τάνκς πὺν ἐκτελεῖ, εἶναι μιὰ σούστα μετ' τοὺς πρόσφυγες πὺν φεύγουν, εἶναι τ' ἀκέφαλο σῶμα πὺν ὀρθὸ πορεύεται καὶ αὐτὸ σὺν γιὰ νὰ σωθεῖ.

Ἔτσι ὁ γερο-Κάσσιαλος θὰ κατ' ἀγγέλνε στὸν κόσμο ὅλο τὴν εἰσβολὴ καὶ τὸ δράμα τῶν προσφύ-

Κ. Ἀβερκίου: «Μνήμη Μιχαὴλ Κάσσιαλου», Κύπρος 1975.

Κι ὅμως φαίνεται πῶς οἱ Τούρκοι εἰσβολεῖς, πὺν τὸν χτυπήσανε καὶ τοῦ σπάσανε τὰ κόκκαλα, δὲν ἄρκεστηκαν σ' αὐτό, σκίσανε καὶ κλέψανε ὅ,τι ἄλλο βρισκότανε στὸ σπῖτι καὶ ἓνας Ἀμερικάνος θαυμαστής τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου, πῆγε ἐπίτηδες τώρα στὴν Τουρκία καὶ ἀνακάλυψε πῖνακά του ἐκεῖ ἀπὸ τὴ λεηλασία.

Ὅλη αὐτὴ τὴν τραγωδία μετ' τὴν ἴδια αὐθόρμητη καὶ λαϊκὴ ἀπλότητα μᾶς ἔδωσε ὁ Κώστας Ἀβερκίου σ' ἓνα χαρακτηριστικὸ του.

Πρῶτο πλάνο, ἡ φιγούρα τοῦ Μιχαὴλ Κάσσιαλου. Εἶναι αὐτὸς πὺν γνωρίζαμε, ὅμως δὲν μᾶς γιλάει. Κλαίει. Κρατᾷε στὰ χέρια του τὸν πίνακα πὺν ἔχει τελειώσει,

γῶν, ἔτσι καὶ ὁ Ἀβερκίου, σὺν νὰ πῆρε ἀπὸ τὰ χέρια του τὸ πινέλο, καταγγέλλει:

Σκοτώσανε τὸ Μιχάλη Κάσσιαλο
σκοτώσανε ἔργα ζωῆς,
οἱ πρόσφυγοι πορεύονται,
οἱ ἀγνοοῦμενοι ἀγνοοῦνται,
οἱ κοινοὶ τάφοι σιλήζονται,
τ' ἀκέφαλα σῶματα ἡγοῦνται.
Ἀνθρώποι ὅλον τοῦ κόσμου
κοιτάζτε αὐτὴ τὴν εἰκόνα
εἶναι ἡ Κύπρος τῆς συμφορᾶς
πὺν ἦταν ἡ Κύπρος τῆς ἐλπίδας.
(λαϊκὸ)

Τ. Γκρίτση-Μιλλιῆς

κυκλοφορεῖ

κυκλοφορεῖ

τεκμηριώνεται από τις αναλύσεις της φιλοσοφίας του πολιτισμού του Βολταίρου, του Ρουσσώ, του Ελβέτιου, του Μοντεσκιέ και του Κοντοσέ. Από το Γαλλικό Διαφωτισμό προετοιμάζεται η θεωρία για το διαλεκτικό χαρακτήρα της ιστορικής εξέλιξης όπως διατυπώνεται από το Χέγκελ, το Μάρξ και το Λούκατς. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα κοινά χαρακτηριστικά της θεωρίας τους για την ιστορία είναι πύλο σημαντικά από τις διαφορές που υπάρχουν στα συμπεράσματά τους ή στη διατύπωση των υποθέσεων τους.

Το πιο αξιόλογο συμπέρασμα του βιβλίου ίσως είναι το ακόλουθο. Από τις αναλύσεις του Γαλλικού Διαφωτισμού φαίνεται ο παρααπολιτιστικός χαρακτήρας της μεταφυσικής αντίληψης για την «αίωονα ανθρώπινη φύση», που παρουσιάζεται σαν στατική και αναλλοίωτη. Το ίδιο παρααπολιτιστικό και «άφηρημένο» είναι ο έμπειρος ορισμός των κοινωνικών φαινομένων, όπως γίνονται στις αγγλοσαξωνικές χώρες, ανεξάρτητα από τη «γλώσσα των αριθμών» που χρησιμοποιούν. Συνήθως οι έρευνες αυτές συσχετίζουν αυθαίρετα ορισμένα κοινωνικά φαινόμενα αγνοώντας την ιστορική εξέλιξη από την οποία προέκυψαν, τη συνολική κοινωνική κατάσταση στην οποία εντάσσονται, τις κοινωνικές αντιθέσεις που εκφράζουν ή συγκαλύπτουν. Ο έμπειρος των «έπιστημών» αυτών ταυτίζεται μεθοδολογικά με τη μεταφυσική. Από τη μελέτη του Γαλλικού Διαφωτισμού και της ιστορικής θεώρησης που αναπτύσσει απομυθοποιείται το «βάθος» των μεταφυσικών όσο και η «έπιστημονικότητα» των έμπειρων και θετικιστικών θεωρήσεων για τον άνθρωπο.

ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ

«Ο άνθρωπος με το γαυρόφαλλο»
Εκδόσεις: ΚΕΔΡΟΣ

Το ποίημα αυτό γράφτηκε τη μέρα που εκτελέστηκε ο Ν. Μπελογιάννης. Ένα απόσπασμα:

«Ο Άλκιος δε μιλάει. Μες απ' την τρύπια κάλτσα του τα δάκτυλά του παίζουν νευρικά. Τίποτ' άλλο δε φαίνεται

Σιωπή. Οί άνθρωποι στέκονται βουβόι

μες στον άγέρα

με δυο χοντρές γροθιές σφιγμένες

μες στις τσέπες τους.

Δεν ακούς τίποτα. Μόνο που τρί-

ζουν οι άρμιοι στα δάκτυλά τους

καθώς σφίγγουν στη φούχτα τους

τον πόνο.

Τί ώρα νάναι λοιπόν; Τί ώρα νά-

ναι;

Σιωπή. Σιωπή. Παιδί μου να θυ-

μάσαι».

ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

«Υπερρεαλισμός και Οικονομική

Ανάπτυξη»

Μετάφραση: ΤΙΤΙΝΑΣ ΤΖΙΦΑ -

ΠΑΝΤΑΖΗ

Εκδόσεις: ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ

Το βιβλίο αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο επανεξετάζεται η «ιδεολογία της ανάπτυξης» και προσδιορίζονται τα συστατικά της στοιχεία. Στο δεύτερο, ο Α. Παπανδρέου πραγματεύεται τον τύπο οργάνωσης των πολυεθνικών εταιριών και το ρόλο τους στις αναπτυξιακές διαδικασίες τόσο των ανεπτυγμένων (ΗΠΑ) όσο και των υπανάπτυκτων χωρών. Στο τελευταίο κεφάλαιο αναλύεται η αντίθεση μεταξύ «μητροπόλης» και «περιφέρειας».

ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΑΙΜΟΥ

Πολιτεία 49. «Ελλάς 'Αμερικανών» - Σατιρική ρομάδα. Αθήνα 1975.

Κοσμημένη με σχέδια του Γιώργου Βαράλου, η έκτακτη ρομάδα του Αιμ. Αίμου, είναι αρθρωμένη θεματικά και αναπτύσσεται μέσα στο χρόνο (1965-1974). Έκκλησία, γλώσσα, ιστορία, βος στόλος κ.λπ. κ.λπ., δηλ. η συζητημένη θεματολογία, σχολιάζονται δηκτικά και συχνά με έπιτυχη τρόπο.

ΝΙΚΟΥ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

«Σπιλάδες». Διηγήματα
Εκδόσεις: ΚΕΔΡΟΣ

Ο συγγραφέας των «Κεκαρμένων» παρουσιάζει τέσσερα παραλόγια και αναθεωρημένα διηγήματά του: Κοντραδόροι, ο Μηχανικός, ο Φονιάς, Χώμα και Νερό. Είναι γραμμένα από άνθρωπο δεμένο με τον τόπο του και το νησί του - με τον πόνο και τη λαχτάρα των άπλων ψαράδων και ναυτικών. Σ' αυτό το χώρο και μ' αυτούς τους ανθρώπους στήνει ζωντανούς τους χαρακτήρες του ο Ν. Κάσδαγλης.

ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΧΥΤΗΡΗ

«Ποιήματα εκ προμελέτης». Ποίηση
Εκδόσεις: ΚΕΔΡΟΣ

Ο Κερκυραίος ποιητής διακρίνεται από άκρα ευαισθησία και έπιμέλεια στη γραφή του. Γραφή λιτή που ενσωματώνει ύστερα από παρατήρηση το πρόβλημα και την αγωνία: αλλά χωρίς επιτήδευση και κραυγή: αν γράφαμε μία μέρα δλοι τις ιστορίες μας / έσεις / έμεις / οί βοσκοί / τότε ποιός ξέρει / τί σοί «Ιστορία των Ελλήνων» θάβγαυνε.

ΝΑΣΟΥ ΒΑΓΕΝΑ

«Πεδίον Άρεως». Ποιήματα 1970-1974.

Εκδόσεις: ΔΙΟΓΕΝΗΣ (στη σειρά ελληνική ποίηση)

Η συλλογή απαρτίζεται από τις ένότητες: Θάνατος στα Έξάρχεια και Πεδίον Άρεως. Με άμεση και ανεπιτήδευτη γλώσσα ο ποιητής άπεικονίζει τις πικρές και όδυνηρές έμπειρίες του:

Ω πώς με κοιματιάζουνε τούτα τα χρόνια / που τρέχουνε σφυρίζοντας σαν άρματα δρεπανηφόρα / μέσα από τα άκίνητα πρωινά κι από σταματημένα μεσημέρια.

•ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ•

ΠΑΣΟΚ - Κ.Κ.Ε. (ΕΣΩΤ.)

Θά 'θελα ν' απαντήσω σ' ένα βασικό σημείο που θίγει ο έπιστολογράφος σου κ. Χατζής στο τεύχος 18, σημείο που κατά τη γνώμη μου άποτελεί τον άξονα της λογικής του: Θέλοντας να δικαιολογήσει τη στάση του ΠΑΣΟΚ στις βουλευτικές εκλογές, και σε αντίδιαστολή με τη στάση του ΚΚΕ ές., παραδέχεται ότι η στάση του ΚΚΕ ές. είχε πολλά σωστά στοιχεία, αλλά η χαμηλή πολιτική συνειδητότητα και ευαισθησία του λαού, επέβαλλε ένα χειρισμό παρόμοιο με του ΠΑΣΟΚ. Προφανώς, αυτά σημαίνουν πως δέχεται ότι η θέση του ΠΑΣΟΚ για τον Καραμανλή, τη μεταπολίτευση κ.τ.λ. δεν ήταν σωστή αντικειμενικά, αλλά έπιβλήθηκε από λόγους σκοπιμότητας. Πρώτα πρώτα, θά 'θελα να ρωτήσω τον κ. Χατζή, αν την έποχή των εκλογών έδινε την ίδια ευρηγεία στη στάση του ΠΑΣΟΚ, ή μήπως άλλαξε γνώμη μετά τη μεταγενέστερη πορεία των γεγονότων, αλλά θέλοντας «και την πίτα ορεή και το σκύλο χορτάτο» πάει να δώσει κάποια εκ των υστέρων χρησιμότητα σε μία θέση αντικειμενικά λανθασμένη.

Κι αν μόν ίσχυει το δεύτερο, πάει καλά, για ένα συνηθισμένο λάθος πολιτικής εκτίμησης πρόκειται. Άν, όμως, ίσχυει το πρώτο, τότε φοβάμαι πως σίγουρα συμβαίνει κάτι πολύ στραβό.

Κατά τη γνώμη μου, μία πολιτική που προσπαθεί να πετύχει τους στόχους της πριν ώριμάσουν στη συνείδηση του λαού, πριν να υπάρχουν οι αντικειμενικοί και υποκειμενικοί όροι για την έπιτευσή τους, κοντολογίς βιάζοντας την 'Ιστορία, είναι πολιτική που πατάει σε σάπιο σανίδι. Που καν-

δυνεύει να διαλυθεί από την πρώτη κλωτσιά του αντίπαλου ή να ξεφουσκώσει μόνη της σαν σαπουνόφουσκα. Ο λαός μας και το άριστερό μας κίνημα πλήρωσαν πολλές φορές τέτοιους βιασμούς ακοριβιά.

Και κάτι άλλο. Ένα σωστό πολιτικό κόμμα, της Άριστερας ειδικά, δεν είναι ένας έλιτίστικος μηχανισμός (όπως σωστά λέει ο κ. Χ., αλλά για ποιόν;) φωτισμένων, που διαμορφώνει τη γραμμή του έξω από τις μάζες, έξω από τις αντικειμενικές συνθήκες, και μετά προσπαθεί να την περάσει με κάθε τρόπο, με κάθε μέσο. Αυτή ή μεθοδολογία, μ' όποια έτικέτα όρθολογισμού κι αν προβληθεί, έρχεται σε σύγκρουση με την ίδια τη ζωή, με στοιχειώδεις άρχές της διαλεκτικής αντίληψης των πραγμάτων.

Είναι άδύνατο να πετυχαίνομε σωστά άποτελέσματα, χρησιμοποιώντας, αδιάφορο, σωστές ή λανθασμένες μεθόδους - ή ένότητα μεθόδων και άποτελεσμάτων είναι άξεδιάλυτη.

Μ' αυτά δεν θέλω να πω ότι το ΚΚΕ ές. σάθηνκε ώλάνθαστο. Πώς ή θέση του ήταν πιο κοντά στην αντικειμενική πραγματικότητα απ' ό,τι του ΠΑΣΟΚ, νομίζω πως το δέχεται, έμμεσα τουλάχιστο, και ο κ. Χ. Έκείνο που πάω να δείξω είναι, απλά, ότι δεν μπορούμε ν' αλλάξουμε τη δυσμενή για μās αντικειμενική πραγματικότητα, δίνοντάς της πλαστή έμφανιση ή έξορκίζοντάς την.

Γ.Ρ.

Θεο/νίκη

Υ.Γ.: Στην περίπτωση που το γράμμα μου κριθεί δημοσίευσιμο, και αν ή δημοσίευσή του είναι άδύνατη μόνο με τα άρχικά μου, σās παρακαλώ να το δημοσιεύσετε με όλόκληρο το όνομα.

SPONTAN
-blätter-
N. ΜΑΡΟΥΛΑΚΗΣ
αντί
τεχνογραφίες
Stöcker Stadt-Anzeiger
lui
Spardon SONNTAGS BLATT
Städtische Zeitung
START **AUTO**
Frankfurter Rundschau
Deutsche Zeitung
Medical Tribune
General-Anzeiger
DIE ZEIT
gutenberg

Δυό λόγια πάνω στο μελέτημα του Γερμανού H. Fleischer, που κατά τη γνώμη σας «άπομυθοποιεί γεγονότα και καταστάσεις της Έθνικης μας Αντίστασης» 1940-44:

Για να συνεισφέρεis, όμως, στο τόσο σημαντικό για το λαό μας θέμα, ιδιαίτερα για τους νεότερους που προσπαθούν να συγκροτήσουν την αληθινή ιστορία εκείνου του πολυσήμαντου αγώνα, πρέπει τουλάχιστο να σέβεσαι τις πηγές... Γράφει ότι η 6η Όλομέλεια του ΚΚΕ της 1.7.41 αποφασίζει μεταξύ άλλων «και την έννοια (!) αντίσταση στους καταχτητές», και παρακάτω, στο τέταρτο μιας παραγράφου του Ριζοσπάστη της 28.10.41 «...μās δείχνουν το δρόμο και χαρακτηρίζουν το πέρασμα του έθνικοαπελευθερωτικού αγώνα σ' ανώτερες μορφές πάλης...»!!

Και το μονό και τὰ διπλά θαναμαστικά είναι του άρθογράφου. Γιατί; Διότι, άσφαλώς, πρόθεσή του είναι ν' αποδείξει πώς δεν ήταν σοβαρή ή πρόθεση της τοτινής Κεντρ. Επιτροπής για ένοπλη πάλη. Κι αυτό προδίδει ο συγγραφέας όταν άγνοει ουσιαστικά μιὰ θέση κατηγορηματική, χρονολογικά άνάμεσα στὰ θαναμαστικά του: τὸ περιοδικὸ τῆς Κ.Ε. «Λαϊκή Έπιθεώρηση», τεύχος 1 καὶ μόνο, φιλοξενεί άρθρο μὲ τ' άρχικά Ο.Β. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι πρόκειται για τὸν άδικοσκοτωμένο από τούς Σουβλαίους δημοσιογράφο Όρέστη Βιδάλη. Ο Γερμανός άρθρογράφος τὸ άποδίδει στὸν Π. Σίμο-Καραγκίση. Γιατί και πώς; Διότι δὲν εἶδε τὴ «Λ. Έπιθ.», οὔτε στήν άνατύπωσή της. Οπότε θά μάθαινε αὐθεντικά, ότι τὸ τεύχος 1 ἐκείνο βγήκε σίγυνον Όχτώβριου 1941, καὶ όχι «σύμφωνα μὲ Π. Ροῦσο», ὅπως γράφει ὁ κ. Fl. "Αν έβλεπε, λοιπόν, τὸ περιοδικό, θά διάβαζε καὶ τὸ περίφημο άπόσπασμα, άπ' ὅπου βγαίνει πεντακάθαρο ἡ σοβαρὴ άπόφαση τοῦ ΚΚΕ, λίγες μέρες μετὰ τὴν ίδρυση τοῦ ΕΑΜ, ν' άρχίσει άντάρκτηκή δράση. Χωρίς μαρτυρίες ξεθωριασμένες, μυωπικές καὶ ύποπτες (ὅπως τοῦ γνωστοῦ «καθηγητῆ» καὶ Σία Κούσουλα!!!). Ἡ περικοπή είναι:

«Τὸ κίνημα τῶν πατριωτικῶν άνταρτικῶν σωμάτων σάν σοβαρὴ

μορφὴ πάλης γιὰ τὸ τσάκισμα τῶν ξένων κατακτητῶν μας πρέπει νά έπекταθεῖ, νά οργανωθεῖ, σ' ὅλες ἐκείνες τίς περιφέρειες τῆς χώρας μας πού τὸ περιβάλλον τὸς ἐπιτρέπει καὶ ἐπιβάλλει τὴ δημιουργία πατριωτικῶν σωμάτων».

Όλα τ' άλλα γιὰ τὴ νομιζομένη θέληση τῶν ἐαυκῶν ήγετῶν ἐκ τοῦ πονηροῦ εἰσίν.

Θανάσης Φωτιάδης

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

Πολλά ακούγονται τελευταία στίς «παρέες» από τούς ὁπαδούς τοῦ ΚΚΕ (έξωτ.) σχετικά μὲ τὴ στρατιωτική εἰσβολή τῆς Σοβ. Ένώσης στήν Τσεχοσλοβακία. Λένε δηλ. ότι οἱ Σοβιετικοὶ μῆ- κανε γιὰ νά «προστατεύσουν» τὸ σοσιαλισμὸ καὶ ότι δὲν πρόκειται γιὰ εἰσβολή, ἀλλὰ γιὰ βοήθεια, καὶ αὐτὸ γιὰτί τώρα ἡ Τσεχοσλοβακία οὔτε πληθωρισμὸ οὔτε άνεργία ἔχει, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἔχει σταθερὴ οἰκονομία καὶ ικανοποιητικὸ ἐπίπεδο βιομηχανικῆς ανάπτυξης. Έν πρώτοις αὐτὰ τὰ τελευταία (δηλ. μὴ πληθωρισμὸς, μὴ άνεργία) ὑπῆρχαν, σύμφωνα μὲ τίς στατιστικές, καὶ πρὶν τὴν εἰσβολή. Μετὰ, ὁ μὴ πληθωρισμὸς δὲν σημαίνει ὑποχρεωτικά καὶ σταθερὴ οἰκονομία (π.χ. στήν ὀκταετία τοῦ Καρμανλὴ δίχως πληθωρισμὸ ἡ οἰκονομία μας ἦταν άσταθέστατη, τὸ 1930 ὁ Ροῦσβελτ γιὰ νά ξεπεράσει τὴν κρίση προκάλεσε πληθωρισμὸ!!).

Μὰ γιὰ μένα καὶ γιὰ ένα μεγάλο μέρος τοῦ λαοῦ μας (πιστεύω), ἡ ὑπόθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ σὲ μιὰ χώρα, ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση καὶ ἡ διατήρησή της ἐπαφίεται στήν ἐργατικὴ τάξη τῆς χώρας αὐτῆς καὶ όχι στὸ Κρεμλίνο. Καμιά χώρα δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νά παρεμβαίνει στίς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις ἄλλης χώρας καὶ νά παραβιάζει τὴν πολιτικὴν θέληση τοῦ λαοῦ τῆς χώρας αὐτῆς.

Υποστηρίζοντας τὴ στρατιωτικὴ εἰσβολή στήν Τσεχοσλοβακία, καταδικάζει τὸ ΚΚΕ (έξωτ.) τὴν ἐξέγερση τοῦ Τσεχοσλοβακικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν πολιτικὴν του άνεξαρτησία, δείχνει τὸ φιλοσοβιετικὸ λακεδισμό του (ἐνῶ ὅλα σχεδόν τὰ ΚΚ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καταδικάσανε τὴν εἰσβολή, αὐτὸ καὶ τὴ χειροκρότησε καὶ τὴ

χειροκροτεῖ), ἀποθρασύνεται στὰ μάτια κάθε τίμιου αγωνιστῆ, όταν θεωρεῖ τὴν ὀμὴ βία «βοήθεια» καὶ κρύβεται πάντα ὀπορουνιστικά κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ «προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ». Ἡ ἐργατικὴ τάξη ὁποιασδήποτε χώρας, κύριοι τοῦ ΚΚΕ (έξ.), ἔχει τὸ δικαίωμα νά ζητήσει ἀπὸ τὸ διεθνὲς ἐργατικὸ κίνημα συμπαράσταση ὅποτε τῆς χρειαστεῖ. Τὸ διεθνὲς ἐργατικὸ κίνημα, κατόπιν, ἔχει χρέος νά τὴ βοηθήσει (ἀν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες), όχι ὅμως νά κρίνεται αὐθαίρετα ἀπὸ τὴν ΕΕΣΔ πότε ὑπάρχει ἀνάγκη συμπαράστασης, πὺν καὶ αὐτὴ νά ἐκδηλώνεται, μάλιστα, μὲ ἄμεση στρατιωτικὴ ἐπέμβαση. Έτσι δείχνουν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ΚΚΕ (έξωτ.) ότι διαφορετικὰ ἐννοοῦν τὸ παλαιὸν σύνθημα του γιὰ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ.

Εμεῖς πιστεύουμε ότι μιὰ χώρα σάν τὴ δικιά μας μπορεῖ νά πάει μπροστὰ ἔξω ἀπὸ κάθε στρατιωτικὸ-πολιτικὸ συνασπισμό, εἴτε ΝΑΤΟ εἴτε ΣΥΜΦΩΝΟ ΒΑΡΣΟΒΙΑΣ εἶναι.

Τάκης Ἀβραμίδης
Μέλος τοῦ Κινήματος Ἑλλήνων Σοσιαλιστῶν (Κ.Ε.Σ.)

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ Φ. ΣΑΡΡΗΣ

Στὸ τελευταῖο τεύχος σας καὶ μὲ τίτλο «Θυέλλα γιὰ ένα σχόλιο» ὁ συνεργάτης σας κ. Α. Γ. Ζῦδης συνεχίζει τὰ περὶ Πανελληνίου 1975 καὶ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς, τῆς ὁποίας εἶμαι μέλος. Παρὰ τὴ σχετικὴ «εἰδική» ἀποκατάστασή μου, τὰ «στοιχεῖα» πὺν ἀναφέρονται στήν αἰτιολόγησιν τῶν κατηγοριῶν, εἶναι καὶ πάλι ἀνακριβῆ, καὶ δὲν καλύπτουν τὸ συνεργάτη σας. Συγκεκριμένα:

1) Ἀναφέρεται ὁ κ. Πρέκας στὰ 14 μέλη τῆς Κρ. Έπιτροπῆς (11 καὶ 3 ἀναπληρωματικά), ἐνῶ δὲν χρησιμοποιήθηκε.
2) Ἀναφέρεται ότι οἱ Κατράκη, Βάαβανίδης, Τέτσης, Χατζηνικολῆ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, ἀναπληρώσαμε τούς Μνταρά, Πανοουργιά, Πρέκα, Κοντόπουλο, Ἀπέργη, Τσαρούχη, οἱ ὁποῖοι παραιτήθηκαν. Γιὰ τὴν ἀλήθεια, ποτὲ δὲν ἀναπληρώσαμε κανέναν. Εἴμαστε ἀπ' τὴν ἀρχή, ἐκλεγμένα, ταχτικά μέλη.

3) Οἱ κ.κ. Πρέκας καὶ Τσαρούχης δὲν παραιτήθηκαν ποτέ. Ο μὲν κ. Πρέκας, γιὰτί δὲν ἦταν στήν ἐπιτροπή, ὁ δὲ κ. Τσαρούχης τηλεφώνησε ἀπ' τὸ Παρίσι, καὶ σὲ συναντῶντες καὶ στὸ Ὑπουργεῖο, ότι όχι μόνο θά συμμετάσχει, ἀλλὰ θά στείλει καὶ ἔργο του στήν Πανελλήνιο (τὰ σχέδια τοῦ Ἁγίου Σεβαστιανοῦ καὶ φωτογραφίες). Τώρα, τὸ πὺς ἄλλαξε γνώμη ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ὁ τρόπος πὺν τὸ ἔκανε γνωστὸ, εἶναι δική του ὑπόθεση.

Όταν κάποιος λάθος, ἡ στοιχειώδης κάλοπια ἐπιβάλλει τὴ γενναίφρονη ἀναγνώρισή του. Πράγμα πὺν δὲν κάνει ὁ κ. Ζῦδης, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ σὲ ἄλλους ἀνεπίτρεπτους χαρακτηρισμοῦς

καὶ ὑπονοούμενα. Ποιοὶ εἶναι οἱ «μυγιασμένοι» καὶ ἄσυνεπες; Τί ἐννοεῖ ὁ κ. Ζῦδης; Καὶ γιὰτί μās ὑπενθυμίζει τὴν ἀντίστασή του στή δικτατορία δὲν ἦν υπογραφή κειμένων; Γιὰ νά τονίσει τὴ διαφορά; Έφ' ὅσον χαρακτηρίζει ἐκλεκτὸς τοῦ καθεστώτος ἐκείνους πὺν μετείχαν στίς πανελλήνιες τῆς 7 ετίας, τούς ἐκλεγόμενους ἡ βραβευόμενους ἀπὸ τὸ καθεστώς, θά παρακαλοῦσα τούς κ.κ. Κοντόπουλο, Λουκόπουλο, Ξενάκη, Θόδωρο, πὺν ἀναφέρει ὁ κ. Ζῦδης πὺς ἀπαρτίζουν, μαζὶ μὲ ἄλλους, «τὴν ἀληθινὴ καὶ μεγάλὴ πλειοψηφία τῶν καλλιτεχνῶν» (ἀλήθεια, ἡ πλειοψηφία τῶν συνελεύσεων ἦταν ψευτικὴ καὶ μικρή;) καὶ «συμφωνοῦν μαζὶ τοῦ ἀπὸ τότε» (ἀπ' τὴ δικτατορία), νά διατυπώσουν οἱ ἴδιοι τὴ γνώμη τους δημοσία, ἀν πράγματι συμφωνοῦν μὲ τὸν κ. Ζῦδη καὶ γιὰτί. Ἀν ἐπιμένει ὁ κ. Ζῦδης νά κρίνει όχι μόνο τὸ ἔργο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος τῶν καλλιτεχνῶν, τὸν παρακαλῶ νά τὸ κάνει γιὰ ὅλους, τὴ «μειοψηφία» καὶ ὁ ἴδιος (ἡ ἀληθινὴ καὶ μεγάλὴ πλειοψηφία;), τούς καθηγητῆς ΑΣΚΤ, ἀκαδημαϊκοῦς κ.τ.λ. καί, τὸ κυριότερον, εἶναι καιρὸς νά κρίνει καὶ νά ὀνοματίσει τούς πληροφοριοδότες του, ἀν εἶναι καλλιτέχνες, γιὰτί οἱ ἀνακριβείες στίς ὁποῖες τὸν παρασύρουν, ἐκθέτουν τὸν ἴδιο ἀνεπανόρθωτα.

Πιστεύω ότι ὁ κ. Ζῦδης, ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια ἐκρινε ἐτσι σκληρά. Περιμένουμε νά κάνει τὸ ἴδιο καὶ ἐκεῖ πὺν πραγματικά τὸ χρειάζομαστε. Νά μās ἀποκαλύψει τὴ δομὴ τοῦ συστήματος ἐκμετάλλευσης, προβολῆς ἡ συσκοτίσης τοῦ ἔργου τῶν καλλιτεχνῶν, τὰ ὁποῖα μονοπώλια, τὸ χρηματιστήριον τῶν ἀξιών, ὅλους αὐτοὺς πὺν οἱ ὀργανωμένες ἐνέργειες τῶν καλλιτεχνῶν τὸς θίγουν ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἀν ὑπάρχουν, πραγματικά, ὀφείλει νά τὸ κάνει, γιὰ τὴν ἀλήθεια, γιὰτί ἡ ἀλήθεια δὲν ἔχει μόνο ἐπιφάνεια ἀλλὰ καὶ βάθος. Οἱ καλλιτέχνες θά τοῦ χρωστοῦν μεγάλη χάρη.

Εὐχαριστῶ
Φώτης Σαρρῆς
Ζωγράφος, μέλος τῆς Κ.Ε. τῆς Πανελληνίας 1975

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ: Λίγα ἀποσιωπητικά, λίγα εἰσαγωγικά καὶ λείπουν, καὶ ἔνα κείμενο μπορεῖ νά ἄλλαξει νόημα. Αὐτὸ ἔγινε στήν ἐπιστολή τοῦ κ. Θ. Κατριβάνου πὺν δημοσιεύτηκε στὸ προηγούμενο (ἀριθμ.19) τεύχος μας, στή σελ. 54. Γιὰ νά ἀποκαταστήσουμε τὰ πράγματα σημειώνουμε: Οἱ ἀράδες 7 - 10 τῆς ἐπιστολῆς πρέπει νά διαβαστοῦν: «...τὸ Δημοτικὸ καὶ Κοινοτικὸ Κίνημα τοῦ πρώην δημάρχου καὶ γνωστοῦ βασιλικοῦ Γεωργίου Πλυτά». Δηλαδή, οἱ χαρακτηρισμοὶ δὲν εἶναι τοῦ κ. Κατριβάνου, ἀλλὰ τοῦ συντάκτη μας.

M. MERLEAU-PONTY

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

(Οί Δίκες της Μόσχας και τὸ
κομμουνιστικὸ πρόβλημα)

Τὰ διλήμματα τοῦ Καῖσλερ

- ἡ ἀμφιλογία τῆς ἱστορίας
σύμφωνα μὲ τὸν Μπουχάριν
- ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ Τρότσκυ
- ἀπὸ τὸν προλετάριο στὸν κομμιστάριο
- ὁ γιόγκι καὶ ὁ προλετάριος

ἐξάντας

PYLARINOS STAMPS - COINS

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΓΙΑ ΣΟΒΑΡΕΣ

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 7-9
Τηλ. 32 10 384
32 10 577

ΣΤΡΟΦΗ

Εἰδικὲς προσφορὲς

2 πολιτικὲς ἀφίσες
ἀπὸ Ἑλλήνες ζωγράφους
Μίνου Ἀργυράκη:
Ἀφιέρωμα στὴν Πρωτομαγιά

Τετραχρωμία 70×100 ἐκ., δεχ. 100

Γιώργου Βακιρτζή:
Ἀφιέρωμα στὸ Βιὲτ Νάμ

Τετραχρωμία 60×85 ἐκ., δεχ. 50

Ἀποκλειστικὴ ἔκδοση
τῆς ΣΤΡΟΦΗΣ
πουλιοῦνται χονδρικὰ καὶ λιανικὰ

ΣΤΡΟΦΗ

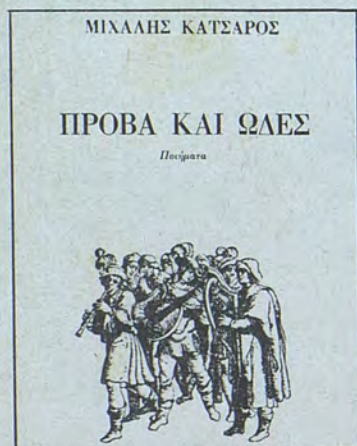
Κολοκοτρώνη 3 (Στοὰ) Ἀθήνα 125
Τηλ. 3229122

αντι

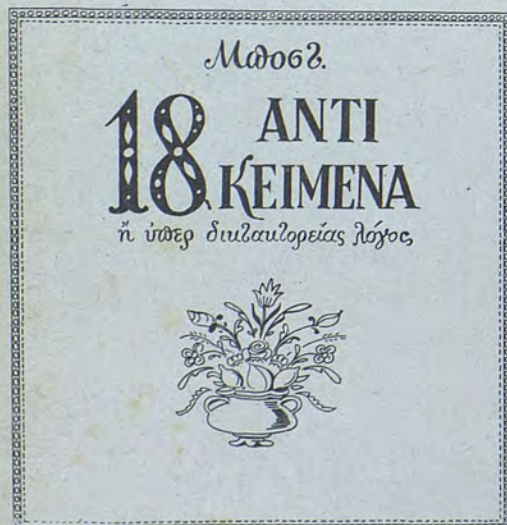
κυκλοφορούν

Δρχ. 250

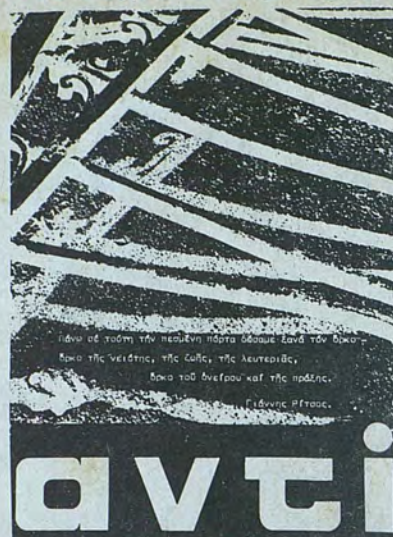
Δρχ. 70

Δρχ. 70

Για τούς συνδρομητές
του περιοδικού:
ΕΚΠΤΩΣΗ 30%

ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΠΟΚΤΗΜΑ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

Σε πανόδετο πολυτελή τόμο
κυκλοφορούν τὰ τεύχη τοῦ ANTI
τῆς Β' Περιόδου (1-9 τοῦ 1974).
Τιμὴ 200 δρχ.

ΓΡΑΦΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ
στὸ

αντι

κυκλοφορεῖ
κάθε δεύτερο Σάββατο

---ΚΟΨΤΕ ΕΔΩ---

ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

Γράφομαι συνδρομητής για:
6 μήνες Δρχ. 260 ☐
1 χρόνο Δρχ. 520 ☐

ΟΝΟΜΑ
ΕΠΩΝΥΜΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΠΟΛΗ Τ.Τ.
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ